

Rocznik Audytu i Rachunkowości

2024

PANA

POLSKA
AGENCJA
NADZORU
AUDYTOWEGO

„Rocznik Audytu i Rachunkowości”

ISSN 2956-9605

„Rocznik Audytu i Rachunkowości” jest wydawany przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego, ul. Sienna 73, 00-833 Warszawa.

Adres redakcji:

ul. Sienna 73,

00-833 Warszawa

czasopismo@pana.gov.pl

Redakcja przyjmuje opracowania naukowe, popularnonaukowe, komunikaty z badań, glosy, manuskrypty praktyczne, zgodne z Kanonem rzetelności, uczciwości oraz zasad etycznych, z którym zapoznać się można pod adresem: www.pana.gov.pl/czasopismo/.

Teksty przed opublikowaniem poddawane są podwójnej anonimowej recenzji.

Informacje szczegółowe na temat „Rocznika Audytu i Rachunkowości” znajdują się na stronie www.pana.gov.pl/czasopismo/.

Copyright © 2024 Polska Agencja Nadzoru Audytowego (PANA). Prawa wydawnicze zastrzeżone. Deklaracja *Open Access*.

„Rocznik Audytu i Rachunkowości” oferuje dostęp do treści w systemie *Open Access* na zasadach licencji *Creative Commons* (CC-BY-NC-ND 4.0), tj. uznanie autorstwa – użycie niekomercyjne – bez utworów zależnych, 4.0 (międzynarodowe). Warunki wykorzystania artykułów patrz: <https://creativecommons.org/share-your-work/cclicenses/>.

Rada Programowa

Przewodniczący:

Jacek Gdański (*PANA*)

Członkowie:

prof. dr hab. Jerzy Gierusz – (*Sopocka Akademia Nauk Stosowanych*)
prof. dr hab. Marek Gruszczyński
prof. dr hab. Anna Karmańska (*Szkoła Główna Handlowa w Warszawie*)
prof. dr hab. Jan Komorowski (*Szkoła Główna Handlowa w Warszawie*)
prof. dr hab. Zbigniew Luty
prof. dr hab. Marzena Remlein (*Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu*)
prof. dr hab. Wanda Skoczylas (*Uniwersytet Szczeciński*)
prof. dr hab. Adam Śliwiński (*Szkoła Główna Handlowa w Warszawie*)
prof. dr hab. Jan Turyna
prof. dr hab. Ewa Walińska (*Uniwersytet Łódzki*)
dr hab. Tomasz Berent, prof. SGH (*Szkoła Główna Handlowa w Warszawie*)
dr hab. Artur Holda, prof. UEK (*Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie*)
dr hab. Józef Jan Pfaff, prof. UE (*Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach*)
dr hab. Błażej Prusak, prof. PG (*Politechnika Gdańska*)
dr hab. Waldemar Rogowski, prof. SGH (*Szkoła Główna Handlowa w Warszawie*)
dr hab. Grażyna Voss, prof. PBŚ (*Politechnika Bydgoska*)
dr hab. Piotr Wachowiak, prof. SGH (*Szkoła Główna Handlowa w Warszawie*)
dr hab. Beata Zyznarska-Dworczak, prof. UEP (*Uniwersytet Ekonomiczny
w Poznaniu*)

dr Agnieszka Baklarz
dr Bogusław Bławat (*PANA*)
dr Agnieszka Fiutak (*PANA*)
dr Małgorzata Kutera (*PANA*)
dr Łukasz Majewski (*PANA*)
dr Jolanta Wiśniewska (*PANA*)
Justyna Adamczyk
Mariola Dąbrowska (*PANA*)
Mateusz Dziób (*PANA*)

Recenzenci

dr hab. Jolanta Ciak, prof. UWSB Merito
dr hab. Bożena Kołosowska, prof. UMK
dr hab. Igor Kravchuk, prof. PBŚ
dr hab. Magdalena Mosionek-Schweda, prof. UŁ
dr Paweł Modrzyński
dr Aldona Uziębło

Redakcja

Redaktor naczelny: dr hab. Grażyna Voss, prof. PBŚ
Sekretarz redakcji: Mateusz Dziób

Kolegium Redakcyjne

Koordinator kolegium: dr Agnieszka Baklarz
Członkowie: dr hab. Beata Zyznarska-Dworczak, prof. UEP
dr Bogusław Bławat
dr Małgorzata Kutera
dr Jolanta Wiśniewska

Spis treści

List prezesa Polskiej Agencji Nadzoru Audytowego <i>Jacek Gdański</i>	8
Słowo wstępne <i>Grażyna Voss</i>	9
Audyt wewnętrzny, w tym audyt efektywnościowy, jako narzędzie prawidłowego zarządzania sektorem finansów publicznych i zwiększenia jego skuteczności działania <i>Jolanta Ciak</i>	10
Dobre praktyki i wyzwania w audycie sprawozdań finansowych MŚP w Polsce <i>Piotr Kica</i>	27
Raportowanie o sztucznej inteligencji a relacje inwestorskie w spółkach gieldowych w Polsce <i>Igor Kravchuk</i>	44
Cyfrowa transformacja procesów – szansa czy wyzwanie dla małych i średnich przedsiębiorstw <i>Ewa Makowska</i>	63
Analiza porównawcza wyników kontroli kompleksowych regionalnej izby obrachunkowej w wybranych miastach województwa kujawsko-pomorskiego – kluczowe wnioski i wspólne obszary nieprawidłowości <i>Paweł Modrzyński</i>	76
Wypalenie zawodowe biegłych rewidentów jako zagrożenie dla bezpieczeństwa obrotu gospodarczego w Polsce <i>Marta Nowak</i>	93

Prezentacja informacji o wyniku w sprawozdaniach finansowych grup kapitałowych notowanych na GPW w Warszawie sporządzanych według MSSF <i>Piotr Prewysz-Kwinto</i>	110
Ocena satysfakcji zawodowej biegłych rewidentów – wyniki badania ankietowego <i>Grażyna Voss, Dorota Kania, Katarzyna Pokrop</i>	126
Rola biegłego rewidenta w ocenie funkcji polityki rachunkowości <i>Beata Zyznarska-Dworczak</i>	140

Résumé – relacje

Krajowy Standard Usług Atestacji Sprawozdawczości Zrównoważonego Rozwoju 3002PL – „Usługa atestacyjna dająca ograniczoną pewność w zakresie sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju” <i>Mateusz Dziób</i>	159
Raport Spotlight - analiza przyczyn źródłowych jako skuteczna praktyka na rzecz poprawy jakości badań sprawozdań finansowych <i>Rada ds. nadzoru nad rachunkowością spółek publicznych [PCAOB]</i>	165
Przegląd firm audytorskich w Japonii i ich nadzoru <i>Yuichiro Enomoto, Hiroshi Yagi</i>	178

English summaries of articles

Internal auditing, including effective auditing, as a good tool for the correct management of the public finance sector and of the enhancing of its effectiveness <i>Jolanta Ciak</i>	197
Good practices and challenges in the audit of SME financial statements <i>Piotr Kica</i>	199

Reporting on artificial intelligence and investor relations among listed companies in Poland <i>Igor Krauchuk</i>	200
Digital technological transformation – an opportunity or a challenge for small and medium-sized enterprises <i>Ewa Makowska</i>	201
Comparative analysis of the results of comprehensive audits of the Regional Audit Chamber in selected cities of the Kuyavian-Pomeranian Voivodeship - key conclusions and common areas of irregularities <i>Paweł Modrzyński</i>	203
Burnout of auditors as a threat to the security of economic turnover in Poland <i>Marta Nowak</i>	205
Presentation of information on the result in the financial statements of capital groups listed on the Warsaw Stock Exchange prepared in accordance with IFRS <i>Piotr Prewysz-Kwinto</i>	207
Assessment of professional satisfaction of statutory auditors – results of a survey <i>Grażyna Voss, Dorota Kania, Katarzyna Pokrop</i>	208
The role of the statutory auditor in the audit of the accounting policy functions <i>Beata Zyznarska-Dworczak</i>	210

List prezesa Polskiej Agencji Nadzoru Audytowego

Szanowni Państwo,

z wielką satysfakcją oddajemy w Państwa ręce drugi numer „Rocznika Audytu i Rachunkowości”.

Nasze czasopismo ciągle się rozwija, dlatego w tym wydaniu proponujemy niezwykle interesujące artykuły autorstwa pracowników zagranicznych nadzorów audytowych. Nasi partnerzy, praktycy zawodowi, z japońskiej Financial Services Agency i amerykańskiej The Public Company Accounting Oversight Board dzielą się w nich ciekawymi spostrzeżeniami dotyczącymi procesu nadzoru, działań na rzecz poprawy jakości badań sprawozdań finansowych i przedstawiają istotne – zarówno z punktu widzenia branży audytorskiej, jak i organów nadzoru – wnioski. W nadchodzących latach zamierzamy kontynuować ten kierunek i opisywać międzynarodowe doświadczenia biegłych rewidentów w naszych publikacjach i badaniach.

Po raz pierwszy również na łamach naszego wydawnictwa pojawia się tematyka ESG. Zrównoważony rozwój i pojawiające się w związku z nim nowe obowiązki i regulacje dot. sprawozdawczości i jej atestacji to temat obecnie szeroko dyskutowany zarówno w gronie biegłych rewidentów jak i przedsiębiorców. Z całą pewnością tematyka ta będzie obecna także w kolejnych numerach naszego Rocznika.

Mam nadzieję, że materiały publikowane na naszych łamach będą inspirujące dla czytelników naszego wydawnictwa i przydatne w codziennej pracy dla osób wykonujących zawody związane z audytem i rachunkowością. Ufam również, że przyczynią się do promocji zawodu biegłego rewidenta wśród studentów i młodych naukowców.

Zachęcam również wszystkich Państwa, którym bliski jest interes publiczny i wzmacnianie bezpieczeństwa obrotu gospodarczego do nadsyłania swoich opracowań do publikacji w następnych numerach czasopisma.

Jacek Gdański

Prezes Polskiej Agencji Nadzoru Audytowego

Słowo wstępne

SZANOWNI PAŃSTWO,

przedstawiamy Państwu drugi numer „Rocznika Audytu i Rachunkowości”, czasopi-
sma naukowego, na łamach którego Autorzy dzielą się swoją wiedzą i doświadczeniem
oraz przedstawiają wyniki badań.

W tym wydaniu „Rocznika Audytu i Rachunkowości” znajdziecie Państwo dziewięć
artykułów o charakterze naukowym lub popularnonaukowym. Zakres przedstawi-
onych w nim zagadnień jest zróżnicowany i urozmaicony, obejmuje zarówno uwa-
runkowania polskie jak i międzynarodowe. Tematyka tekstów często ma charakter
interdyscyplinarny, a Autorzy korzystają z dorobku takich dyscyplin naukowych jak:
ekonomia, finanse, zarządzanie, czy prawo. Na naszych łamach opisujemy również
nowe rozwiązania technologiczne na czele ze sztuczną inteligencją. Przyjętą przez
nas linię będziemy kontynuować w kolejnych wydaniach Rocznika.

W każdym artykule o charakterze naukowym przedstawiono cel opracowania, zasto-
sowaną metodykę badawczą, wartość poznawczą tekstu i ograniczenia badaw-
cze. Prezentowane materiały w sposób syntetyczny podkreślają kluczowe wnioski,
a Autorzy opisują również kwestie wymagające szczególnej uwagi i staranności
w kontekście badań. Opracowania zostały przygotowane z zachowaniem kanonu
obowiązującego w pracach naukowych. W tym numerze znajdziecie Państwo także
teksty przedstawiające doświadczenia organów nadzoru audytowego z USA i Japonii.

Mam nadzieję, że „Rocznik Audytu i Rachunkowości” (2024) stanie się dla Państwa
źródłem nowej wiedzy i zainspiruje do własnych rozważań i badań naukowych. Jeśli
chcą się podzielić Państwo swoimi refleksjami i wynikami badań, serdecznie zachę-
cam w imieniu własnym, Zespołu Redakcyjnego i Rady Programowej Rocznika do
współpracy i nadsyłania własnych opracowań.

Z wyrazami szacunku

dr hab. Grażyna Voss
redaktor naczelna
Rocznika Audytu i Rachunkowości

Audyt wewnętrzny, w tym audyt efektywnościowy, jako narzędzie prawidłowego zarządzania sektorem finansów publicznych i zwiększenia skuteczności jego działania

DR HAB. JOLANTA CIAK, PROF. UWSB MERITO

ORCID: [0000-0003-4864-4692](https://orcid.org/0000-0003-4864-4692)

Uniwersytet WSB Merito, Toruń

Instytut Finansów

e-mail: jolanta.ciak@merito.torun.pl

Streszczenie

Cel: Celem opracowania jest przedstawienie audytu wewnętrznego, w tym audytu efektywnościowego, jako dobrego narzędzia zarządzania w jednostkach sektora finansów publicznych, wspierającego jego funkcjonowanie i prawidłowe wykorzystanie publicznych środków finansowych.

Metodyka / podejście badawcze: Wypełnienie założonego celu było możliwe dzięki dokonanej analizie wybranych krajowych i zagranicznych pozycji literatury przedmiotu z zakresu audytu wewnętrznego i audytu efektywnościowego oraz wyników prowadzonych w Polsce badań nad audytem.

Wyniki i rekomendacje: Artykuł potwierdza znaczenie audytu wewnętrznego i audytu efektywnościowego dla zarządzania jednostkami sektora finansów publicznych. Wyniki badań prowadzone w wielu krajach potwierdzają bowiem, że wspomniane audyty pozwalają na ujawnienie strat i oszustw; pokazują, w jaki sposób administracja publiczna może funkcjonować lepiej i kosztować mniej; pełnią ważną funkcję w demokratycznych systemach zarządzania sektorem publicznym; są przydatne do rozliczania kierowników jednostek z powierzonych im obowiązków i przypisanych zadań; pozwalają na prześwietlenie spójności programów rządowych i samorządowych; są też pomocne w ocenie projektów i usług publicznych, identyfikacji problemów, niedociągnięć oraz formułowaniu zaleceń.

Oryginalność / wartość: Jest to jeden z niewielu artykułów publikowanych w polskiej literaturze przedmiotu z zakresu badanej tematyki. Artykuł ten częściowo uzupełnia lukę badawczą, w szczególności w zakresie problematyki audytu efektywnościowego. Przedstawione teoretyczne dywagacje w badanym zakresie powinny stać się przyczynkiem do dalszych badań, szczególnie dla okresu postpandemicznego, uwzględniając cechy charakteryzujące specyfikę tego czasu dla działań związanych z efektywnym funkcjonowaniem sektora finansów publicznych i efektywnym wykorzystaniem środków publicznych.

Słowa kluczowe: audyt wewnętrzny, audyt efektywnościowy, jednostki sektora finansów publicznych, efektywność, skuteczność, nowe zarządzanie publiczne.

Wprowadzenie

W wyniku zachodzących zmian zarówno w świecie, jak i w Polsce mamy do czynienia z rosnącym zainteresowaniem audytem wewnętrznym. Zainteresowanie to związane jest nie tylko z kwestiami zmian w uregulowaniach prawnych, ale również z zaleceniami dotyczącymi ładu korporacyjnego. Jak podkreśla się w literaturze przedmiotu, żaden system kontroli wewnętrznej nie jest w stanie zagwarantować sprawnego funkcjonowania organizacji zarówno publicznej, jak i gospodarczej (prywatnej) (Ciak, 2016a, s. 109).

Audyt wewnętrzny jest działalnością niezależną i obiektywną, którego celem jest przysporzenie wartości i usprawnienie działalności operacyjnej. Jego rola sprowadza się do systematycznej i dokonywanej w uporządkowany sposób oceny procesów zarządzania ryzykiem, kontroli i ładu organizacyjnego. Efektem końcowym powinna być poprawa ich działania (Ciak, Voss, 2017, s. 235). Tym bardziej, że w warunkach dynamicznego rozwoju gospodarczego i zmian społeczno-ekonomicznych w Polsce oraz na świecie jednym z postulatów kierowanych pod adresem sektora publicznego jest efektywne zarządzanie środkami publicznymi oraz skuteczne i efektywne wykonywanie zadań publicznych (Ciak, Bednarek, 2021, s. 16).

Audyt wewnętrzny w zależności od kraju przechodził pewną ewolucję, która wynikała z jego dostosowania się do zmian przeprowadzonych wewnątrz danej organizacji i w jej zewnętrznym otoczeniu. Audyt ten rozpowszechnił się początkowo jako funkcja polegająca na wykonywaniu testów rzetelności prowadzenia ksiąg rachunkowych. Badanie to stanowiło swego rodzaju rozszerzenie rewizji finansowej (Pickett, 2005, s. 4). Warto podkreślić, że początkowo audytorzy wewnętrzni koncentrowali się jedynie na badaniu stosowania zasad rachunkowości, jednakże z czasem zakres ich pracy zaczął się rozszerzać (Bednarek, 2010, s. 10). Z czasem też uległ rozszerzeniu zakres wykonywanych testów i objął badaniem nie tylko informacje finansowe, ale również

informacje niefinansowe (Reeve, 1986, s.1-8). W momencie, gdy funkcja audytu została oddzielona od działu księgowości, zaczęto tworzyć komórki audytu wewnętrznego w celu wykonywania kontroli systemów niefinansowych, które dotyczyły niższych szczebli zarządzania (Brink, 1958). W efekcie tego zaistniała potrzeba stworzenia stanowiska kierownika audytu wewnętrznego (KAW), co niewątpliwie wpłynęło na podniesienie rangi tej funkcji w organizacji (Bednarek, 2010, s. 10; Ciak, 2016b).

Celem opracowania jest przedstawienie audytu wewnętrznego, w tym audytu efektywnościowego, nie tylko jako dobrego narzędzia zarządzania w jednostkach sektora finansów publicznych, w celu prawidłowego jego funkcjonowania i prawidłowego wykorzystania publicznych środków finansowych, którymi te jednostki dysponują, ale także wskazanie, na podstawie prowadzonych badań nad audytem efektywnościowym w Polsce korzyści z jego prowadzenia.

1. Istota i znaczenie oraz geneza audytu wewnętrznego

Jak wskazuje się w literaturze przedmiotu, geneza audytu sięga czasów Mezopotamii, skąd pochodzą pierwsze dokumenty, które potwierdzają stosowaną przez ówczesnych audytorów weryfikację (Winiarska, 2005, s.11).

Nie był to jednakże jedyny kraj w czasach starożytnych, w którym wykorzystywano znane procedury audytu. W literaturze przedmiotu (Bednarek, 2009, s.10) wskazuje się, że historycy są przekonani o tym, że już 4000 lat p.n.e. formalne systemy prowadzenia ksiąg rachunkowych były ustanowione przez zorganizowanych przedsiębiorców i władze na Bliskim Wschodzie jako odpowiedź na obawę o prawidłowe rozliczenie dochodów i wydatków, jak również gromadzenie podatków. Podobne rozwiązania pojawiły się w okresie panowania dynastii Zhao w Chinach (1122-256 p.n.e.). Można też odnaleźć ślady stosowania audytu w systemach finansów publicznych w Babilonii, Grecji, Imperium Rzymskim, czy w miastach-państwach we Włoszech, gdzie stworzono szczegółowy system weryfikacji i kontrweryfikacji. Władze w tych krajach obawiały się bowiem urzędników niekompetentnych (o skłonnościach do mylenia się w księgach) oraz skorumpowanych (chętnych do popełnienia oszustwa, gdy tylko nadarzyła się okazja). Nawet Biblia (w odniesieniu do okresu między 1800 r. p.n.e. i 95 r. n.e.) wyjaśnia racjonalną podstawę dla ustanowienia kontroli w sposób prostoliniowy: *jeśli pracownicy mają sposobność, aby ukraść, to mogą z niej skorzystać*. Ponadto Biblia zawiera również przykłady mechanizmów kontroli wewnętrznej, przeczytać można w niej o zagrożeniach wynikających z podwójnej opieki nad majątkiem, potrzebie kompetentnych i uczciwych pracowników, ograniczonym dostępie i podziale obowiązków. Z historycznego punktu widzenia pojawienie się rachunkowości opartej na podwójnym zapisie ok. 1494 r. n.e. może bezpośrednio wywodzić się z krytycznej potrzeby sprawowania kontroli. W historii Europy słynne oszustwa – takie jak

np. gorączka tulipanowa w 1634 r., w Holandii – stały się uzasadnieniem do sprawowania większej kontroli nad menedżerami (Bednarek, 2009, s. 10).

Warto podkreślić, że współcześnie rozwój audytu zaowocował utworzeniem w Stanach Zjednoczonych w 1941 roku Instytutu Audytorów Wewnętrznych (IIA, 2024). Audyt polega na obiektywnych i niezależnych działaniach, które mają za zadanie wsparcie kierownika jednostki w osiąganiu celów i założeń poprzez kontrolę zarządczą i doradztwo (Ustawa o finansach publicznych, 2009). Sam audyt obejmuje znacznie szerszy obszar niż wcześniej, a audytorzy, którzy są pracownikami danej jednostki przeprowadzają niezależne badania i dokonują oceny różnych obszarów działania, obejmujących zarówno procesy rachunkowe, jak i procesy zapewnienia prawidłowej jakości usług oraz produkcji (Meller, 2011, s. 25). Zgodnie ze standardami opracowanymi przez Instytut Audytorów Wewnętrznych (IIA) audyt został zdefiniowany jako działalność niezależna i obiektywna, której celem jest przysporzenie wartości oraz usprawnienie działalności operacyjnej danej jednostki. R. Meller podkreśla, że audyt polega na systematycznej i dokonywanej w uporządkowany sposób ocenie procesów zarządzania ryzykiem, kontroli i ładu organizacyjnego, które przyczyniają się do poprawy ich działania. Pomaga jednostce osiągnąć założone cele, dostarcza informacji o skuteczności procesów, jak również pełni rolę doradczą (Meller, 2011, s. 25). Inni autorzy twierdzą z kolei, że działania podejmowane w ramach audytu wewnętrznego dotyczą analizy i oceny efektywności oraz skuteczności innych kontroli ustanowionych przez kierownika jednostki, w celu zapewnienia prawidłowego zarządzania, minimalizacji kosztów funkcjonowania jednostki oraz uzyskania jak najlepszych efektów z jej funkcjonowania (Ciak, Voss, 2017, s. 237; Reichborn-Kjennerud, 2015). W Polsce prowadzenie audytu wewnętrznego w jednostkach sektora finansów publicznych wynika wprost z zapisów ustawy o finansach publicznych, w szczególności z artykułu 274, w którym wymienia się nie tylko jednostki zobowiązane do prowadzenia audytu (Ustawa o finansach publicznych, 2009, art. 274.1), ale też takie jednostki, które po przekroczeniu konkretnej kwoty dochodów, wydatków, przychodów czy rozchodów są zobowiązane do prowadzenia takiego audytu. W pierwszym przypadku są to np.: Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, ministerstwa, urzędy wojewódzkie oraz ZUS, KRUS czy NFZ. Z kolei w drugim przypadku chodzi o pozostałe jednostki, które z nazwy nie zostały wymienione w omawianej ustawie, jednakże mają taki obowiązek, gdy *...kwota ujętych w planie finansowym ... dochodów lub kwota wydatków... przychodów...lub kosztów...przekroczyła wartość 40 000 tys. zł.* (Ustawa o finansach publicznych, 2009, art. 274.2). A zatem mamy tu konkretne wskazanie kwotowe, które zobowiązuje pozostałe jednostki sektora finansów publicznych do konieczności wprowadzenia u siebie instytucji audytu.

Jak wskazuje się w literaturze przedmiotu wprowadzenie audytu wewnętrznego i wzmocnienie roli audytora wewnętrznego w jednostce powinno przyczynić się do poprawy jej funkcjonowania (Awuah, 2015, s. 42). Ponadto podkreśla się, że audyt

wewnętrzny staje się współcześnie narzędziem nowoczesnego zarządzania (Waściński, Sławińska, 2013, s. 58).

Niektórzy autorzy badający współczesne reformy administracji mówią nawet o globalnej reformie zarządzania publicznego (Kettl 2000; Pollitt, Bouckaert 2005; Pollitt, Dan, 2013). Zwolennicy nowego zarządzania publicznego (NZP, ang. *New Public Management*) widzą w nim rozwiązanie alternatywne wobec tradycyjnego funkcjonowania administracji publicznej. Zdaniem J. Stewarta i Walsh (Stewart, Walsh 1992) głównym celem nowego zarządzania publicznego jest poprawa gospodarności, efektywności i skuteczności sektora publicznego oraz wzrost jakości świadczonych usług. Podobnego zdania są Alzeban i Gwilliam (2014), którzy twierdzą, że funkcja audytu w środowisku publicznym (szczególnie w środowisku rządowym) została znacząco rozszerzona, w celu spełnienia wymagań dotyczących zwiększenia przejrzystości, uczciwości i poprawy poziomu świadczenia usług publicznych.

Biorąc pod uwagę badania Hood'a (1991, s. 4-5) można określić siedem głównych elementów, które składają się – zdaniem wspomnianego autora – na nowe zarządzanie publiczne. Należą do nich:

- wprowadzenie profesjonalnego (menedżerskiego) zarządzania w sektorze publicznym,
- wdrożenie jasno określonych standardów i mierników działalności,
- położenie większego nacisku na kontrolę wyników działalności poszczególnych jednostek sektora finansów publicznych na każdym szczeblu (szczebel rządowy, szczebel samorządowy, szczebel ubezpieczeń społecznych),
- nastawienie na dezagregację jednostek sektora publicznego (zastosowanie podziału na mniejsze jednostki organizacyjne, zgrupowane według konkretnych rodzajów usług),
- wprowadzenie konkurencji do sektora publicznego,
- położenie nacisku na wykorzystanie w sektorze publicznym metod i technik zarządzania stosowanych w sektorze prywatnym,
- położenie nacisku na większą dyscyplinę finansów publicznych i oszczędność w wykorzystywaniu zasobów finansowych.

Warto w tym miejscu podkreślić, że zgodnie z koncepcją NZP należy dążyć do wprowadzenia zasad rynkowego zarządzania w instytucjach publicznych, co nierozdzielnie wiąże się z pomiarem i oceną efektywności (Aucoin, 1990; Krynicka, 2006; Parker i inni, 2019; Zalewski, 2006). Stąd współcześnie coraz częściej zaczyna się nawiązywać do tzw. audytu efektywnościowego.

Celem opracowania jest przedstawienie audytu wewnętrznego, w tym audytu efektywnościowego, jako dobrego narzędzia zarządzania w jednostkach sektora finansów publicznych, w celu prawidłowego jego funkcjonowania i prawidłowego wykorzystania publicznych środków finansowych, którymi te jednostki dysponują.

Dodatковым celem jest wskazanie – na podstawie prowadzonych badań nad audytem efektywnościowym w Polsce – korzyści z jego realizacji.

2. Audyt efektywnościowy

Jak wspomniano wcześniej audyt wewnętrzny powinien dostarczyć kierownikowi jednostki informacji, które zapobiegają materializacji istotnych czynników ryzyka oraz przedstawić usprawnienia systemowe, efektem czego będzie poprawa skuteczności i efektywności działania jednostki. Skuteczność w ogólnym sensie oznacza stopień zakładanych lub planowanych celów. Z perspektywy audytu projektów, programów czy innych zadań ocena skuteczności dotyczy głównie osiągnięcia długoterminowych celów w postaci zamierzonego oddziaływania na społeczeństwo. Świadczy o tym, w jakim stopniu dobra i usługi publiczne lub inne pośrednie rezultaty przyczyniają się do osiągnięcia celów polityki, celów operacyjnych lub też innego zamierzonego oddziaływania (Głodziński, 2017, s. 31; NAO, 1987, s. 5). Z kolei efektywność w ogólnym znaczeniu jest relacją poniesionych nakładów i uzyskanych efektów. Jest zatem przejawem racjonalnego gospodarowania, czyli osiągania maksymalnych efektów przy określonych nakładach lub uzyskiwania określonych efektów przy dążeniu do zminimalizowania wielkości ponoszonych nakładów (Głodziński, 2017, s. 32 i 39). Jak wskazuje się w literaturze przedmiotu, efektami są tylko produkty lub inne pośrednie rezultaty polityki lub programu, bez ostatecznych rezultatów w postaci oddziaływania na społeczeństwo (Matwiejczuk, 2000; Raaum, Morgan, 2009).

Warto podkreślić, że w praktyce ocena efektywności polega na badaniu relacji między ogólnymi wynikami działalności a nakładami poniesionymi na uzyskanie takich efektów, z zastosowaniem wzoru na iloraz lub wzoru na różnicę. Przykładowo wskaźnik efektywności zarządzania dla jednostki można obliczyć jako stosunek uzyskanych efektów do poniesionych kosztów. Jednocześnie relacja ta jest uważana za:

- efektywną, gdy osiągnięty wynik jest większy niż jeden,
- neutralną, w przypadku wartości zerowej,
- nieefektywną, jeśli wynik jest mniejszy niż zero (Gasparski, 1983; Kieżun, 1987).

Rosnące zainteresowanie i znaczenie efektywności, spowodowane między innymi zmianami w przepisach ustawy o finansach publicznych, przyczyniło się do tego, że audyt ulegał i ulega pewnym przekształceniom. W szczególności dotyczą one zwrócenia większej uwagi na analizę przyczynowo-skutkową, którą wykorzystuje się do oceny uzyskiwanych efektów (Ciak, Bednarek, 2021, s. 18-19).

Według Ministerstwa Finansów audyt efektywnościowy jest systematycznym, celowym, zorganizowanym i obiektywnym badaniem działań podejmowanych w ramach sektora finansów publicznych, z wykorzystaniem kryterium efektywności, wydajności i gospodarności. Dostarcza on kierownikom poszczególnych jednostek oceny

podejmowanych przez nie działań. Ponadto gromadzone informacje, spostrzeżenia i zalecenia służą promowaniu odpowiedzialnego, uczciwego i efektywnego sposobu prowadzenia działalności w ramach sektora (Audyt efektywnościowy, 2008).

Zgodnie z cytowanym dokumentem Ministerstwa Finansów, audyt efektywnościowy obejmuje swoim zakresem:

- badanie gospodarności, wydajności, efektywności działań jednostek sektora finansów publicznych; może się również odnosić do zagadnienia oddziaływania na środowisko naturalne wywieranego przez podmioty należące do tego sektora,
- szczegółowe procedury realizowane celem dokonania pomiaru i sformułowania efektywności, wydajności, gospodarności działań,
- działania służące ochronie mienia publicznego,
- zgodność z kierunkiem działań oczekiwanym przez kierowników poszczególnych jednostek, funkcjonujących w obszarze publicznym oraz interesem publicznym (Audyt efektywnościowy, 2008).

Jednocześnie Ministerstwo Finansów wskazuje na dwa rodzaje audytu efektywnościowego. Przykładowo mówi się o audycie wykonania zadania (audyt bezpośrednich rezultatów) i audycie systemu kontroli wewnętrznej. W pierwszym przypadku realizowane w takim audycie czynności audytowe ukierunkowane są na sformułowanie oceny na temat rezultatów osiągniętych w wyniku czynności podjętych przez daną jednostkę lub dane jednostki w związku z wykonywaniem określonego zadania, czy też w związku ze zrealizowanym zadaniem. W drugim przypadku zrealizowane czynności audytowe skoncentrowane są na przeprowadzeniu badania efektywności funkcjonującego systemu kontroli wewnętrznej, ustanowionego w danej jednostce lub danych jednostkach w ramach określonego programu. Można zatem stwierdzić, że audyt pierwszego typu wiąże się z formułowaniem ocen odnoszących się do efektywności wykonywanych zadań publicznych. Z kolei ten drugi koncentruje się na badaniu jak efektywnie funkcjonuje system kontroli wewnętrznej, czyli czy badany obszar zarządzany jest we właściwy sposób, czy procedury dotyczące pomiaru, monitorowania oraz interpretowania informacji na temat efektywności, wydajności i gospodarności są prawidłowe, a także czy usprawniona została bieżąca działalność jednostki dzięki podejmowaniu odpowiednich kroków (Bujak, 2018).

Należy podkreślić, że w odniesieniu do instytucji publicznych, audyt efektywności działań ma na celu nie tylko wskazanie nieefektywnych działań, w których usprawnienia są możliwe i warte uwagi kierownictwa, ale również tych działań, które są efektywne, a więc mogą być uznane za wzór do naśladowania oraz świadczą o osiągnięciach kierownictwa jednostki i jej pracowników w zakresie efektywności podejmowanych przez nich działań. Podniesienie efektywności działań przez zwiększenie lub utrzymanie ich jakości, terminowości wykonania, zadowolenia klienta (petenta) oraz osiągniętych rezultatów, przy jednoczesnym zmniejszeniu kosztów,

pomaga kierownictwu wywiązać się z obowiązku efektywnego działania oraz ostatecznie stanowi źródło środków, które mogą być wykorzystane do zwiększenia ilości świadczonych usług publicznych lub zaspokojenia innych potrzeb społecznych (Raaum, Morgan, 2009).

Jednocześnie, biorąc pod uwagę zagraniczne badania w zakresie audytu wewnętrznego w omawianym zakresie efektywności, można zauważyć, że niektórzy autorzy wskazują, że audyt jest czynnością ewaluacyjną, która prowadzi do sformułowania oceny wykonania zadania lub informacji o wykonaniu zadania w tak wiarygodnym stopniu, z tak dużym dostępem do informacji oraz z takim brakiem ograniczeń w zakresie publikacji sprawozdania z audytu, że można te oceny wykorzystać w celu rozliczenia władz publicznych z nałożonych na nie obowiązków (Farubo, 2011, s. 43).

W poniższej tabeli ujęto szczegółową charakterystykę audytu efektywnościowego w Polsce.

Tabela 1. Charakterystyka audytu efektywnościowego w Polsce.

Lp.	Zakres	Charakterystyka
1.	DEFINICJA	Systematyczne, celowe, zorganizowane i obiektywne badanie działań podejmowanych w ramach jednostek funkcjonujących w sektorze finansów publicznych jest instrumentem wykorzystującym kryterium efektywności, wydajności i gospodarności.
2.	SPECYFIKA	Specyfika audytu efektywnościowego polega na analizowaniu osiągniętych wyników i ocenie działań przez badaną jednostkę z punktu widzenia efektywności (<i>effectiveness</i>), wydajności (<i>efficiency</i>) i gospodarności (<i>economy</i>).
3.	CELE	<ul style="list-style-type: none"> – Racjonalne zapewnienie o prawidłowym funkcjonowaniu jednostki i realizacji jej celów. – Przyniesienie wartości. – Wyrażenie opinii na temat sytuacji w danej jednostce i jej podległych jednostkach. – Przyczynianie się do bardziej efektywnego pozyskiwania i wykorzystywania funduszy publicznych.
4.	ZAKRES PODMIOTOWY	Jednostki sektora finansów publicznych.
5.	PODMIOT ODPOWIEDZIALNY	Kierownik jednostki, minister kierujący działem.

Lp.	Zakres	Charakterystyka
6.	PODMIOT REALIZUJĄCY	Audytor wewnętrzny zatrudniony w jednostce, audytor usługodawca, audytor zewnętrzny.
7.	EFEKTY	<p>Stanowi źródło nowych informacji i wiedzy dzięki:</p> <ul style="list-style-type: none"> – nowym obserwacjom (szersze i dokładniejsze analizy lub wskazanie nowych możliwości), – dostarczaniu niezależnych i wiarygodnych ocen i wniosków na podstawie uzyskanych dowodów, – przedstawianiu rekomendacji, na podstawie wyników audytu. <p>Może stanowić zachętę do powiadamiania organów ścigania o naruszenie prawa lub dyscypliny finansów publicznych, jak również potrzebę podejmowania decyzji o zmianie prawa lub też wprowadzania konkretnych praktyk w administracji publicznej.</p>
8.	ZAKRES PRZEDMIOTOWY	<p>Przedmiotem audytu efektywnościowego mogą być różne problemy. W różnym stopniu może on dotyczyć oceny:</p> <ul style="list-style-type: none"> – zgodności z odpowiednimi regulacjami prawnymi, wewnętrznymi procedurami oraz standardami, – efektywnej alokacji i wykorzystania zasobów, – skuteczności kosztowej alternatywnych metod dostarczania usług i osiągania celów, – wiarygodności informacji przekazywanej przez kierownictwo, – administracyjnego i organizacyjnego zaprojektowania programów, – rezultatów programów i działań oraz ich wpływu na odbiorców, – osiągnięcia ogólnych i pośrednich celów organizacji lub programu.
9.	PODEJŚCIE DO BADANIA	Wysoki poziom standaryzacji.
10.	KONCENTRACJA	Informacje historyczne i bieżące wyniki oraz zalecenia dotyczące badanych obszarów, które wymagają poprawy.
11.	SPOSÓB WYKORZYSTANIA	Dla bieżących i przyszłych potrzeb jednostki sektora finansów publicznych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: J. M. Ciak, P. Bednarek, *Audyty efektywnościowe czy audyty wykonania zadań w jednostkach sektora finansów publicznych – przegląd literatury krajowej i zagranicznej*, [w:] *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, 2021, vol. 65, nr 2., s. 26-27.

3. Skuteczność audytu efektywnościowego w literaturze przedmiotu

Audyty efektywnościowe można rozumieć jako systematyczną i obiektywną ocenę wyników organizacji, wdrażania jej programu oraz jej funkcji i działań, przeprowadzaną przez niezależnego audytora. Audytor ten przekazuje swoje spostrzeżenia, wnioski i zalecenia osobie lub grupie osób, które zgodnie z obowiązującym prawem odpowiadają za nadzór nad organizacją lub za podejmowanie działań naprawczych (Ciak, Bednarek, 2021, s. 15-16). Zgodnie z INTOSAI (2022, s. 2), audyty wyników często obejmują analizę warunków niezbędnych do zapewnienia przestrzegania zasad dotyczących efektywnego pozyskiwania i wykorzystywania zasobów, a także skuteczności operacji. Dlatego też za główny cel audytu efektywności można uznać przyczynianie się do bardziej efektywnego pozyskiwania i wykorzystywania funduszy publicznych, a także bardziej efektywnych działań w audytowanych podmiotach, poprzez wpływanie na ich kulturę organizacyjną, procedury i praktyki.

Jak wskazuje J. Lonsdale (2011, s. 14) audyt efektywności można postrzegać jako jedną z wielu form analizy i oceny polityki opracowanych w ciągu ostatnich 30 lat. Informacje wynikające z audytu i przeznaczone dla interesariuszy audytu można nazwać produktami audytu (Pollitt i inni, 1999, s. 149). Sprawozdania z audytu stanowią z kolei produkty audytu. Najwyższa Izba Kontroli (NIK) określa je jako oświadczenia poaudytowe i informacje o wynikach audytu. Pierwsze dotyczą wyłącznie audytowanego podmiotu, podczas gdy drugie stanowią syntetyczne podsumowanie poszczególnych audytów przeprowadzonych w różnych podmiotach. Przedstawiają ocenę podmiotu audytowanego, która obejmuje istotne ustalenia i wnioski wynikające z zaplanowanych i doraźnych audytów (NIK, 2022, s. 148-149). Różne rodzaje bezpośrednich i pośrednich, pożądanych i niepożądanych efektów oceny polityki nazywane są z kolei wpływem (Van Loocke, Put, 2011, s. 176).

C. Weiss (1979, s. 426-431) oraz S. Nutley i J. Webb (2000, s. 13-42) w swoich badaniach doszli do wniosku, że ocena polityki może oddziaływać na interesariuszy w sposób instrumentalny, koncepcyjny, interaktywny, polityczno-legitymizujący i taktyczny. Można to zinterpretować w następujący sposób – instrumentalne wykorzystanie wyników oceny polityki jest rozumiane jako sytuacja, w której

w wyniku oceny tworzona jest wiedza, która następnie jest wykorzystywana do realizacji tej polityki. Konceptualny wpływ oceny polega natomiast na stopniowym przenikaniu wiedzy do realizowanej polityki różnymi kanałami. Na przykład poglądy na dany temat zmieniają się powoli, a tym samym modyfikowane są również teorie w danym zakresie. Koncepcja interaktywnego wpływu oceny polityki zakłada, że ewaluatorzy stanowią jedną z wielu grup interesariuszy w procesie podejmowania decyzji. Wykorzystanie oceny w polityce jest elementem złożonego procesu decyzyjnego, w którym brane są pod uwagę również inne źródła informacji, w tym istniejące spostrzeżenia i uprzedzenia decydentów. Politycznie legitymizujące wykorzystanie wyników oceny polityki zakłada, że wiedza jest atutem w debacie politycznej (np. opozycja w parlamencie może wykorzystać raport z oceny, aby ocenić skuteczność polityki rządu). Taktyczne zastosowanie wyników oceny polityki polega na wykorzystaniu wiedzy do wpływania na podejmowanie decyzji – podejmowanie decyzji politycznych można odłożyć do czasu, aż audytorzy przeprowadzą dodatkowe oceny (Bednarek, Ciak, 2022).

4. Dotychczasowe badania nad audytem efektywnościowym w Polsce

Uwzględniając badania nad audytem efektywnościowym w Polsce prowadzone w ostatnich latach (Ciak, Bednarek, 2021; Bednarek, Ciak, 2022, Ciak, Bednarek, 2024) można określić czynniki skuteczności audytu efektywnościowego. Analiza opinii respondentów wykazała, że ocena skuteczności audytu efektywności jest trudnym zadaniem, ponieważ zależy od przyjętego wskaźnika skuteczności. Respondenci generalnie ocenili, że audyty efektywności są skuteczne. Wyniki te są podobne do ilościowych i jakościowych badań prowadzonych także w innych krajach (Van Lucke, Put, 2011, s. 192; Alqudah i inni, 2023;). Jednak obraz jest mieszany, ponieważ niektóre audyty są skuteczne, podczas gdy inne nie są wcale lub są tylko częściowo.

Patrząc przez pryzmat osiągnięcia zamierzonych przez audytorów wyników audytu, respondenci generalnie zgadzali się, że audyty efektywności są skuteczne. Założmy, że akceptacja ustaleń audytu wydajności jest traktowana jako wskaźnik jego skuteczności. W tym przypadku audyt wydajności nie zawsze jest skuteczny, ponieważ audytowani czasami kwestionują oceny audytorów i zgłaszają własne zastrzeżenia. Z punktu widzenia wdrażania zaleceń, audyty efektywności w podmiotach audytowanych przez NIK są głównie skuteczne. Analiza treści raportu na temat działalności NIK również potwierdza opinie respondentów. W 2019 r. wdrożono 75,6 proc. (84,7 proc. w 2021 r.) zaleceń, w tym 44,3 proc. w tym samym roku, podczas gdy pozostałe 31,38 proc. było w trakcie realizacji. Kolejne 24,4 proc. nie zostało jeszcze wdrożone z różnych powodów (np. zmiana rządu po wyborach)

(NIK, 2020, s. 28; NIK, 2022, s. 151). Wypowiedzi respondentów ujawniły, że stopień realizacji zaleceń zależy od delegacji NIK i adresata zalecenia. Co ciekawe, pisemne odpowiedzi podmiotów kontrolowanych na temat zaleceń są czasami bardzo ogólne i życzeniowe, co może wskazywać na pozorną realizację zaleceń. Z perspektywy osiągnięcia przez kontrolowanych oczekiwanych zmian w wyniku podjęcia działań przyczyniających się do realizacji zaleceń, respondenci ocenili, że audyty wykonania zadań nie zawsze są skuteczne, a dodatkowo wskazali na trudność pomiaru tego efektu ze względu na konieczność kontynuowania przeprowadzanych działań długo po dacie zalecenia.

Biorąc pod uwagę wypowiedzi respondentów przeprowadzonych badań trudno było określić skuteczność audytów wykonania zadań mierzoną zainteresowaniem parlamentu wynikami kontroli.

Ze względu na ustawowe uprawnienia NIK-u do żądania od premiera szczegółowych informacji na temat sposobu realizacji zaleceń, NIK nie monitoruje innych przejawów zainteresowania parlamentu, takich jak te związane z wprowadzeniem oczekiwanych zmian w prawie. Na podstawie statystyk przytoczonych przez respondentów, w ciągu ostatnich kilku lat zrealizowano zaledwie kilkanaście procent tych zaleceń. Ponadto respondenci wskazywali na to, że niekiedy wyniki audytów wykonania zadań (audyty efektywnościowe) są wykorzystywane przez administrację rządową, Prezydenta RP czy burmistrzów. Zdarzają się bowiem przypadki, kiedy wyniki audytu stanowią zachętę do powiadamiania organów ścigania o naruszeniach prawa lub dyscypliny finansów publicznych oraz zlecenia analizy wewnętrznej, w celu podejmowania decyzji o zmianie prawa lub konkretnych praktyk w administracji publicznej.

Wypowiedzi niektórych respondentów w przeprowadzonym badaniu wskazywały, że audyty efektywnościowe są skuteczne, ponieważ wyniki audytów przyciągają uwagę mediów. Ponadto respondenci zwracali uwagę na tendencję mediów do nadużywania wyników audytu. Zauważono również takie przejawy skuteczności audytów efektywności, jak wprowadzanie oczekiwanych zmian przez podmiot audytowany w trakcie audytu, przewidywanie negatywnych wyników audytu, uczenie się innych podmiotów na błędach podmiotów audytowanych, ujawnionych w wyniku audytu lub zgłaszanie przez podmioty audytowane sprzeciwów wobec ocen sformułowanych w raporcie z audytu. Świadomość, w jaki sposób można zmierzyć skuteczność audytu efektywności, może pomóc dyrektorom najwyższych organów kontroli w zrozumieniu ich bieżącej efektywności i ostatecznie w jej poprawie w przyszłości (Bednarek, Ciak, 2022; Ciak, Bednarek, 2024).

Podsumowanie

Jak wskazano powyżej audyt wewnętrzny jest działalnością niezależną i obiektywną, której celem jest przysporzenie wartości i usprawnienie działalności operacyjnej. Jego rola sprowadza się do systematycznej i dokonywanej w uporządkowany sposób oceny procesów zarządzania ryzykiem, kontroli i ładu organizacyjnego. Efektem końcowym powinna być poprawa ich działania (Ciak, Voss, 2017, s. 235). Z kolei efektywność jest terminem często używanym w kontekście administracji publicznej. Odnosi się do tzw. nowego zarządzania publicznego, które polega na przejściu od administracji opartej na sztywnych procedurach i wpływach politycznych do zarządzania opartego na mechanizmach rynkowych i ekonomicznej ocenie efektywności i skuteczności (Diefenbach, 2009, s. 892-909).

W wielu krajach audyty efektywnościowe (nazywane audytami wykonania zadań) (Ciak, Bednarek, 2021, s. 29) pozwalają na ujawnienie strat i oszustw oraz pokazują, w jaki sposób administracja publiczna może funkcjonować lepiej i dzięki czemu może też kosztować mniej. Pełnią one ważną funkcję w demokratycznych systemach zarządzania sektorem publicznym, polegającą na rozliczaniu kierowników jednostek z powierzonych im obowiązków i zadań. Nie rewolucjonizują działania badanych jednostek, ale potwierdzają potrzeby zmian oraz umożliwiają instytucjom uzyskanie niezależnej oceny ich działań. Okazują się one szczególnie skuteczne w zachęcaniu jednostek audytowanych do wdrażania większej liczby rzetelnych mechanizmów kontroli oraz przeświadczeniu spójności programów rządowych i samorządowych. Stanowią wsparcie dla zarządzających organizacjami publicznymi w definiowaniu ich priorytetów oraz przyjęciu planów strategicznych i operacyjnych. Są one pomocne w ocenie projektów i usług publicznych, identyfikacji problemów, niedociągnięć oraz formułowaniu zaleceń¹.

Dlatego też audyty efektywnościowe powinny być realizowane, a tym samym powinny być również prowadzone badania w tym zakresie. Przedstawione teoretyczne dywagacje w badanym zakresie powinny stać się przyczynkiem do dalszych badań, szczególnie dla okresu postpandemicznego, uwzględniając cechy charakteryzujące specyfikę tego czasu dla działań związanych z efektywnym funkcjonowaniem sektora finansów publicznych i efektywnym wykorzystaniem środków publicznych.

¹ Warto w tym miejscu podkreślić, że w celu stałego podnoszenia jakości audytu wewnętrznego w sektorze finansów publicznych Ministerstwo Finansów opracowuje raporty benchmarkingowe audytu wewnętrznego w jsfp. Prezentują one wyniki badania wybranych wskaźników, opisujących komórki audytu wewnętrznego oraz wyniki ich pracy. Raporty stanowią narzędzie wspierające samoocenę w komórkach audytu wewnętrznego, zarówno w jednostkach administracji rządowej, jak i jednostkach samorządu terytorialnego.

Literatura

- Alquadah H., Amran N., A., Hassan, H., Lutfi, A., Alessa, N, Alrawad, M., Almainah, M. A. (2023). Examining the critical factors of internal audit effectiveness from internal auditors' perspective: Moderating role of extrinsic rewards, [w] *Heliyon*, Nr 9, s. 1-17.
- Alzeban A., Gwilliam, D. (2014). *Factors affecting the internal audit effectiveness: A survey of the Saudi public sector*, [w] *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, Vol. 23, s. 74-86.
- Aucoin P. (1990). *Administrative reform in public management: Paradigms, principles, paradoxes and pendulums*, [w] *Governance*, nr 3/2, s. 115–137.
- Audyty efektywnościowy. Metodyka.* (2008). Ministerstwo Finansów, Warszawa.
- Awuah, P., K. (2015). *Factors determinind External Auditors Reliance on Internal Audit Work in the Ghananian Public Sector*, [w] *International Journal of Marketing, Financial Services & Management Research (November)/4* (11), s. 42-53.
- Bednarek P., *Historyczne uwarunkowania rozwoju audytu wewnętrznego*, [w] *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, Nr 53, s. 9-19.
- Bednarek P. (2010). *Kierunki ewolucji audytu wewnętrznego*, [w] *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, nr 135, s. 9-18.
- Bednarek, P., Ciak, J., M. (2022). *Performance Audit Effectiveness Indicators: Evidence from Poland*, [w] *Journal of Public Governance* 3(61), s.43-56.
- Bujak A. (2018). *Koncepcja pomiaru efektywności na potrzeby audytu w jednostce budżetowej*, [w] *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, Nr 528, s.
- Brink, V., Z., Cashin, J., A. (1958). *Internal Auditing*, Ronald Press, New York.
- Ciak, J. (2016a), *Internal audit as an insturment of suport for the public and private sector*, [w] *Torun Business Review*, 15(4), s. 17-29.
- Ciak J. (2016b), *Problematyka audytu wewnętrznego w wybranych jednostkach sektora finansów publicznych*, [w] J. Ciak, M. Gotowska, A. Goździewska-Nowicka, A. Jakubczak, E. Korelska, A. Michalska, A. Murawska, G. Voss, Z. Wyszowska, *Współczesne wyzwania gospodarki*, Wydawnictwo Uczelniane Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego w Bydgoszczy, Bydgoszcz, s. 109-125.
- Ciak, J., M., Bednarek, P. (2021) *Audyty efektywnościowy czy audyt wykonania zadań w jednostkach sektora finansów publicznych – przegląd literatury krajowej i zagranicznej*, [w] *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, Vol. 65, nr 2, s. 15 – 32.
- Ciak J., M., Voss G. (2017), *Rola audytu wewnętrznego w sektorze publicznym i prywatnym – wyniki badań w zakresie problemów wdrażania i korzyści*

- z wykorzystania audytu wewnętrznego, [w] *Studia Prawno-Ekonomiczne*, Tom CIV, s.235-254.
- Ciak J.M., Bednarek P., (2024), *Performance Audit in Public Administration and Factors Influencing its Effectiveness – the Case of Poland*, Maszynopis powielony.
- Diefenbach T. (2009). *New Public Management in public sector organizations: the dark side of managerialistic: the dark side of managerialistic „enlightenment”*, [w] *Public Administration*, 87(4), s.
- Furubo J., C. (2011). Performance auditing: Audit or misnomer? [w] J. Lonsdale, P. Wilkins, T. Ling (red), *Performance auditing. Contributions to accountability in democratic government*. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing Ltd.
- Gasparski W. (1983)., *Comments on the concept of efficiency*, [w] W. Gasparski, T. Pszczółkowski (red), *Praxicological studies: Polish contributions on the sector of efficient action*, Warszawa-Dordrecht-Boston-London: D. Reidel Publishing, cop. PWN.
- Głodziński E. (2017). *Efektywność w zarządzaniu projektami: wymiary, koncepcje, zależności*, PWE, Warszawa.
- Hood Ch. (1991). *A public management for all seasons?*, [w] *Public Administration*, t. 69(1), s. 3-19.
- Kettl, D. F. (2000), *The Global Public Management Revolution*, Washington D.C.: Brookings Institution Press, second edition.
- Kieżun W. (1997). *Sprawne zarządzanie organizacją*, Warszawa, Oficyna Wydawnicza SGH.
- Krynicka H. (2006). *Koncepcja nowego zarządzania w sektorze publicznym (New Public Management)*, [w] *Studia Lubuskie PWSZ w Sulechowie*, nr 2, s. 193-202.
- Lonsdale, J. (2011). *Introduction*. In Lonsdale J. (Ed.). *Performance auditing. Contributing to accountability in democratic government*. (1-21). Edward Elgar Publishing Ltd.
- Matwiejczuk R. (2000). *Efektywność – próba interpretacji*, [w] *Przegląd Organizacji*, nr 11, s. 27-31.
- Meller R. (2011). *Nowoczesny audyt wewnętrzny*, Wolters Kluwer business, Warszawa.
- National Audit Office (NAO) (1987). *A framework for Value for Money Audits*, London: National Audit Office, 1987.
- Nutley, S., & Webb, J. (2000). *Evidence and the policy process*. In Davies H., Nutley S., & Smith P. (Eds.). *What works? Evidence-Based Policy and Practice in Public Services*, s. 13-42.

- Parker L., Jacobs K., Schmitz J. (2019). *New public management and the rise of public sector performance audit: Evidence from the Australian case*, [w] *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, 32(1), s. 280 – 306.
- Pickett S., K. (2005). *The essential Handbook of Internal Auditing*, John Wiley & Sons Ltd., West Sussex.
- Pollitt, C., Girre, X., Lonsdale, J., Mul, R., Summa, H., & Wearness, M. (1999). *Performance or compliance? Performance audit and public management in five countries*. Oxford University Press.
- Pollitt, C., Bouckaert, G. (2023). *Public Management Reform: A Comparative Analysis*, second edition, Oxford.
- Pollitt C., Dan S. (2013). *Searching for impacts in performance-oriented management reform*, [w] *Public Performance & Management Review*, Vol. 37, Nr 1 (September), s. 7-32.
- Raaum R., B., Morgan S., L. (2009). *Performance auditing. A measurement approach. 2 nd ed. IIARF*, Altamonte Springs.
- Rajca, L. (2009). *Koncepcja New Public Management a reformy samorządu terytorialnego w wybranych państwach Europy Zachodniej*, [w] *Studia Regionalne i Lokalne*, Nr 2(36), s. 72-87.
- Reeve J., T. (1986). *Internal Auditing*, [w] J.A., Cashin, P.D., Neuwrith, J.F., Levy, (eds.), *Cashin's Handbook for Auditors*, 2nd ed., Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ.
- Reichborn-Kjennerud K. (2015). *Resistance control – Norwegian ministries' and agencies' reactions to performance audit* [w] *Public Organization Review*, nr 15(1), s. 17-32.
- Stewart J., Walsh K., (1992). *Change in the management of public services*, *Public Administration*, t. 70, 4, s. 499-518.
- Stępniewski J. (2001). *Audyty i diagnostyka firmy*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Wrocław.
- Stroińska, E., (2020). *New Public Management as a Tool for Changes in Public Administration*, [w] *Journal of Intercultural Management*, 12(4), s. 1-28.
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 roku o finansach publicznych, Dz. U. nr 157, poz. 1240 z późniejszymi zmianami.
- Van Looche, E., & Put, V. (2011). *The impact of performance audits: a review of the existing evidence*. In Lonsdale J., Wilkins P., & Ling T. (Eds.). *Performance auditing. Contributing to accountability in democratic government.*, Edward Elgar Publishing Ltd., s. 175-208.
- Waściński T., Sławińska J. (2013). *Audyty wspomagające zarządzanie sektorem publicznym – główne problemy i propozycje usprawnień*, [w] *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Seria Administracja i Zarządzanie*, Nr 97, s. 57-71.

- Weiss, C., (1979). *The many meanings of research utilization*. [w] Public Administration Review, September/October, s. 426-431.
- Winiarska K. (2005). *Teoretyczne i praktyczne aspekty audytu wewnętrznego*, Difin, Warszawa.
- Zalewski A., (2006). *Teoria a praktyka nowego zarządzania publicznego*. [w] J. Ostaszewski, M. Zaleska (red.), *W stronę teorii i praktyki finansów*, Warszawa: Szkoła Główna Handlowa.

Strony internetowe:

- Organisation of Supreme Audit Institutions [INTOSAI]. (2022). Performance Audit. ISSAI Implementation Handbook. <https://www.idi.no/elibRARY/professional-sais/issai-implementation-handbooks/handbooks-english/performance-audit-v1-2021/1330-idi-performance-audit-issai-implementation-handbook-v1-en/file>., 2022.
- NIK, 2020, Sprawozdanie z działalności Najwyższej Izby Kontroli w 2019 roku. Departament Strategii Najwyższej Izby Kontroli. https://www.nik.gov.pl/plik/id.22569_vp.25256.pdf.
- NIK. 2022, Sprawozdanie z działalności Najwyższej Izby Kontroli w 2021 roku. Departament Strategii Najwyższej Izby Kontroli. <https://www.nik.gov.pl/plik/id.26137.pdf>.
- The Institute of Internal Auditors (IIA), <https://iaa.org.pl> (4.09.2024 r.).

Dobre praktyki i wyzwania w audycie sprawozdań finansowych MŚP w Polsce

DR PIOTR KICA

ORCID: [0000-0002-6125-4763](https://orcid.org/0000-0002-6125-4763)

Politechnika Bydgoska im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich
Wydział Zarządzania, Katedra Finansów i Rachunkowości
e-mail: piotr.kica@pbs.edu.pl

Streszczenie

Cel: Celem niniejszego opracowania jest zidentyfikowanie i analiza dobrych praktyk stosowanych przez firmy audytorskie w Polsce podczas prowadzenia badania wstępnego i końcowego sprawozdań finansowych, ze szczególnym uwzględnieniem sektora małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP).

Metodyka / podejście badawcze: Główną metodą badania było studium przypadku wsparte kwestionariuszem wywiadu pogłębionego (IDI), w którym skonfrontowano opinie biegłego rewidenta i głównego księgowego przy badaniu sprawozdań finansowych przedsiębiorstwa z sektora MŚP. Analizie poddano szereg czynności podejmowanych w trakcie rewizji finansowej sprawozdań przedsiębiorstw, a badanie zasadnicze opierało się na dwóch wywiadach pogłębionych przeprowadzonych z (1) głównym księgowym oraz (2) z biegłym rewidentem.

Ograniczenia / implikacje badawcze: Badanie ogranicza się do firmy audytorskiej i przedsiębiorstwa z sektora MŚP zlokalizowanych w Polsce. Wyniki mogą nie być w pełni reprezentatywne dla innych sektorów gospodarki lub regionów geograficznych. Dalsze badania mogą uwzględniać szerszy zakres geograficzny oraz inne sektory przemysłu.

Oryginalność / wartość: Opracowanie jest próbą spojrzenia na praktyki audytorskie w Polsce, szczególnie w kontekście MŚP. Analiza porównawcza perspektyw biegłego rewidenta i głównego księgowego dostarcza cennych informacji na temat współpracy i wyzwań napotykanych podczas procesu audytu, co może przyczynić się do poprawy jakości usług audytorskich.

Słowa kluczowe: audyt finansowy, MŚP, dobre praktyki, rewizja finansowa, biegły rewident, główny księgowy.

Wprowadzenie

Audyt finansowy odgrywa kluczową rolę w zapewnieniu rzetelności i wiarygodności sprawozdań finansowych przedsiębiorstw (Voss, 2011). Dynamicznie zmieniające się przepisy prawne oraz rosnące oczekiwania inwestorów i innych interesariuszy sprawiają, że znaczenie profesjonalnych usług audytorskich nieustannie wzrasta (Kranc, 2024). Celem niniejszego artykułu jest zidentyfikowanie i analiza dobrych praktyk stosowanych przez firmy audytorskie w Polsce podczas prowadzenia badania wstępnego i końcowego sprawozdań finansowych, ze szczególnym uwzględnieniem sektora małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP). Audyt finansowy jest nieodzownym elementem współczesnej gospodarki, odgrywa on kluczową rolę w zapewnieniu transparentności i zaufania do informacji finansowych prezentowanych przez przedsiębiorstwa (Răvaş, Dăneţ, 2019; Voss, 2008). W szybko zmieniającym się otoczeniu prawnym i ekonomicznym audytorzy stoją przed coraz większymi wyzwaniami, mając na celu nie tylko weryfikację poprawności danych, ale także identyfikację ryzyk oraz doradztwo w zakresie poprawy procesów biznesowych (Kermani, Molanazari, & Rahmani, 2019). Małe i średnie przedsiębiorstwa stanowią fundament gospodarki, generując znaczną część PKB i zatrudniając dużą część pracowników (Fila, Grzegorzczak, & Paduszyńska, 2022). W Polsce MŚP odgrywają kluczową rolę, a ich działalność wymaga wsparcia w zakresie zapewnienia rzetelności sprawozdań finansowych (Matejun, 2015). Profesjonalne usługi audytorskie są niezbędne, aby przedsiębiorstwa te mogły skutecznie zarządzać swoimi zasobami, przyciągać inwestorów i kredytodawców, a także spełniać wymogi prawne (Antoniuk, Chyzhevska & Semenysheva, 2019). Audytorzy działający na rynku MŚP muszą dostosowywać swoje podejście do specyfiki tych przedsiębiorstw, które często charakteryzują się ograniczonymi zasobami oraz mniej formalnymi strukturami organizacyjnymi. W związku z tym, audyt w sektorze MŚP wymaga nie tylko wiedzy technicznej, ale także umiejętności interpersonalnych oraz elastyczności w dostosowywaniu metod pracy do potrzeb klienta. Biegły rewident odgrywa kluczową rolę w procesie audytu, będąc odpowiedzialnym za ocenę zgodności sprawozdań finansowych z obowiązującymi przepisami i standardami rachunkowości (Rydzak, 2016). W ramach swoich obowiązków biegły rewident musi przeprowadzać szczegółowe analizy i testy, identyfikować potencjalne nieprawidłowości oraz rekomendować działania naprawcze (Xiao, Geng, & Yuan, 2020). W pracy biegłego rewidenta szczególnie ważne jest przestrzeganie zasad etyki zawodowej, takich jak niezależność, obiektywizm i poufność. Wysokie

standardy etyczne są kluczowe dla zachowania zaufania do wyników audytu oraz reputacji zawodowej biegłego rewidenta. Proces audytu finansowego można podzielić na kilka kluczowych etapów, z których każdy pełni istotną rolę w zapewnieniu rzetelności i kompletności badania. Na etapie planowania audytorzy dokonują wstępnej oceny ryzyk oraz opracowują plan działania. Wstępne badanie polega na zbieraniu podstawowych informacji o przedsiębiorstwie, jego strukturze organizacyjnej, systemach kontroli wewnętrznej oraz procesach księgowych.

Główne badanie w ramach audytu obejmuje szczegółowe testy operacyjne i analityczne, które mają na celu weryfikację poprawności danych finansowych, analizę transakcji oraz ocenę skuteczności systemów kontroli wewnętrznej. Na zakończenie audytu biegli rewidenci sporządzają raport, w którym przedstawiają swoje wnioski oraz ewentualne zalecenia dotyczące poprawy procesów księgowych i kontroli wewnętrznej. W rzeczywistości gospodarczej, która podlega ciągłym i dynamicznym przemianom, audytorzy stoją przed wieloma wyzwaniami. Zmiany w przepisach prawnych, wprowadzenie nowych standardów rachunkowości oraz rosnące oczekiwania interesariuszy sprawozdań finansowych wymagają od audytorów nieustannej aktualizacji wiedzy oraz dostosowywania metod pracy do nowych wymogów. Jednym z kluczowych wyzwań jest również rosnąca złożoność struktur organizacyjnych przedsiębiorstw oraz zwiększona ilość danych finansowych do analizy. Audytorzy muszą być w stanie skutecznie zarządzać tymi wyzwaniami, wykorzystując nowoczesne technologie informatyczne oraz narzędzia analityczne.

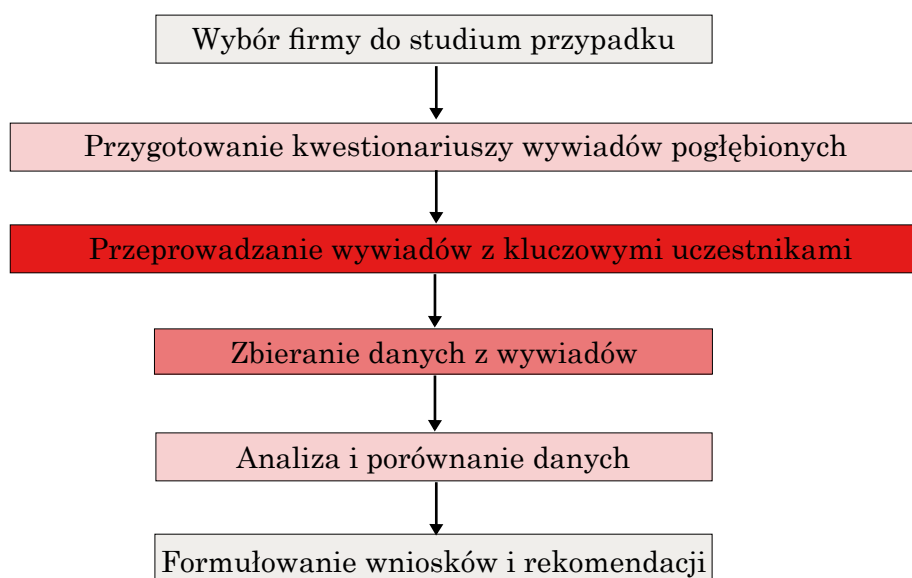
1. Metodyka przeprowadzonej analizy

Celem niniejszego badania jest zidentyfikowanie i analiza dobrych praktyk stosowanych przez firmy audytorskie w Polsce podczas prowadzenia badania wstępnego i końcowego sprawozdań finansowych, ze szczególnym uwzględnieniem sektora małych i średnich przedsiębiorstw. W badaniu wykorzystano metodę studium przypadku, wzbogaconą o kwestionariusz wywiadu pogłębionego. Studium przypadku skoncentrowane było na jednym przedsiębiorstwie z sektora MŚP, które przechodziło proces audytu finansowego. Wybór firmy należącej do grona MŚP podyktowany był chęcią zrozumienia specyfiki audytu w małych i średnich przedsiębiorstwach, które stanowią istotny segment polskiej gospodarki. Analiza obejmowała szczegółowe badanie dokumentacji finansowej, procesów księgowych oraz procedur kontrolnych stosowanych w firmie. Kwestionariusz wywiadu pogłębionego został opracowany w celu skonfrontowania opinii dwóch kluczowych uczestników procesu audytu: biegłego rewidenta i głównego księgowego przedsiębiorstwa. Wywiady te miały na celu zrozumienie ich perspektyw, doświadczeń oraz wyzwań związanych z badaniem sprawozdania finansowego. Kwestionariusz

składał się z 20 pytań, zarówno zamkniętych, jak i otwartych, dotyczących różnych aspektów audytu finansowego, w tym:

1. głównych zadań i obowiązków głównego księgowego oraz biegłego rewidenta,
2. kluczowych etapów i procedur stosowanych podczas przygotowywania i badania sprawozdań finansowych,
3. wyzwań napotykanych w trakcie procesu audytu,
4. metod i narzędzi stosowanych w celu zapewnienia dokładności i kompletności sprawozdań finansowych,
5. oceny współpracy między głównym księgowym a biegłym rewidentem.

Etapy badania zilustrowano rysunkiem 1.

Rysunek 1. Etapy badania.

Źródło: opracowanie własne.

Biegły rewident, z którym przeprowadzono wywiad jest pracownikiem renomowanej firmy audytorskiej, obsługującej głównie podmioty z sektora MŚP. Posiada on bogate doświadczenie w przeprowadzaniu audytów finansowych, zarówno w sektorze MŚP, jak i w większych przedsiębiorstwach. Podczas wywiadu skupiono się na jego metodach pracy, narzędziach wykorzystywanych podczas audytu oraz wyzwaniach, jakie napotyka w trakcie swojej pracy. Główny księgowy, z którym przeprowadzono wywiad pracuje w średniej wielkości biurze rachunkowym zlokalizowanym w województwie kujawsko-pomorskim. Posiada on około 12-letnie doświadczenie w dziedzinie księgowości i rachunkowości, co pozwala mu na kompleksowe podejście do zarządzania finansami przedsiębiorstwa. Wywiad dotyczył jego codziennych obowiązków, procesów przygotowywania sprawozdań finansowych oraz współpracy z biegłymi rewidentami. Audytowane przedsiębiorstwo, działające w sektorze MŚP dostarczyło niezbędnych danych i dokumentacji do przeprowadzenia szczegółowego badania. Firma zajmuje się działalnością produkcyjną i usługową, co stanowiło interesujący przypadek do analizy procesów audytowych w kontekście różnorodnych operacji finansowych. Przygotowanie do wywiadów obejmowało opracowanie szczegółowych kwestionariuszy zawierających zarówno pytania zamknięte, jak i otwarte. Pytania te miały na celu uzyskanie szczegółowych informacji na temat procesów audytowych, wyzwań oraz stosowanych metod i narzędzi. Każdy kwestionariusz został dostosowany do specyfiki pracy danego respondenta, co pozwoliło na uzyskanie wartościowych danych. Wywiady przeprowadzono w formie indywidualnych spotkań, które odbyły się w siedzibie audytowanej firmy oraz w biurze rachunkowym głównego księgowego. Każdy wywiad trwał około 60 minut i był rejestrowany za zgodą respondentów, co umożliwiło dokładną analizę odpowiedzi. W przypadku biegłego rewidenta wywiad koncentrował się na jego doświadczeniach związanych z audytami MŚP, stosowanych metodach pracy, napotykanymi wyzwaniami oraz sugestiami dotyczącymi poprawy jakości audytów. Wywiad przeprowadzony z głównym księgowym dotyczył codziennych obowiązków zawodowych, procesów przygotowywania sprawozdań finansowych, napotykanymi wyzwań oraz współpracy z biegłymi rewidentami. Po zakończeniu wywiadów, zebrane dane zostały dokładnie przeanalizowane. Proces analizy obejmował transkrypcję nagrań, kodowanie odpowiedzi oraz identyfikację kluczowych tematów i wzorców. Szczególną uwagę zwrócono na porównanie opinii biegłego rewidenta i głównego księgowego, co pozwoliło na skonfrontowanie ich perspektyw oraz zidentyfikowanie ewentualnych różnic i podobieństw w podejściu do audytu.

2. Badanie sprawozdań finansowych w przedsiębiorstwach sektora MŚP

Małe i średnie przedsiębiorstwa (MŚP) odgrywają kluczową rolę w gospodarce, stanowiąc istotny segment zarówno pod względem liczby podmiotów, jak i wkładu w produkt krajowy brutto (PKB). W Polsce MŚP reprezentują ponad 99 proc. wszystkich przedsiębiorstw, co podkreśla ich znaczenie dla stabilności ekonomicznej kraju (Łudzińska, 2024). Jednakże, ze względu na swoje specyficzne cechy, przedsiębiorstwa te stoją przed unikalnymi wyzwaniami, szczególnie w kontekście raportowania finansowego i niefinansowego oraz audytu. Niniejszy podrozdział ma na celu omówienie specyfiki badania sprawozdań finansowych w przedsiębiorstwach sektora MŚP, ze szczególnym uwzględnieniem najlepszych praktyk i wyzwań, jakie napotykają audytorzy i główni księgowi. Sprawozdania finansowe w przedsiębiorstwach sektora MŚP różnią się od tych sporządzanych przez większe podmioty zarówno pod względem zakresu, jak i szczegółowości. W MŚP sprawozdania te często są mniej skomplikowane, ale muszą być równie dokładne i zgodne z obowiązującymi przepisami. Kluczowe elementy sprawozdań finansowych w MŚP obejmują bilans, rachunek zysków i strat, zestawienie zmian w kapitale własnym oraz rachunek przepływów pieniężnych (Zawadzki, Zielińska, 2018). Ze względu na ograniczone zasoby wiele MŚP korzysta z uproszczeń przewidzianych prawem bilansowym, co może prowadzić do specyficznych problemów związanych z dokładnością i kompletnością danych finansowych (Voss, 2016). Dodatkowo w małych firmach często brakuje wewnętrznych mechanizmów kontroli, które są powszechnie stosowane w większych przedsiębiorstwach, co zwiększa ryzyko wystąpienia błędów i nieprawidłowości.

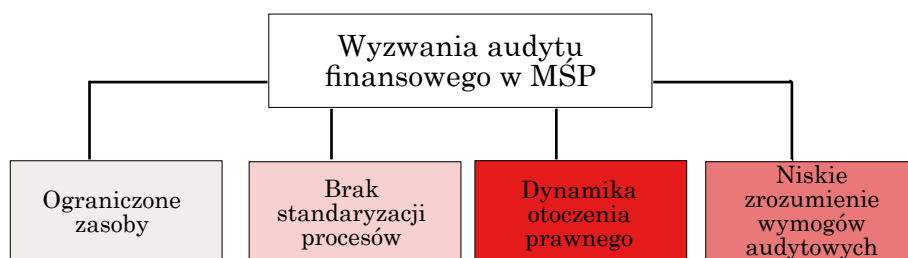
Jak piszą między innymi M. Chorowski i J. Kawalec (Chorowski, Kawalec, 2017) proces badania sprawozdań finansowych w MŚP można podzielić na kilka kluczowych etapów:

1. planowanie audytu – na tym etapie audytorzy dokonują wstępnej oceny ryzyk związanych ze sprawozdaniem finansowym. W MŚP planowanie jest szczególnie ważne ze względu na różnorodność działalności oraz brak standaryzacji procesów księgowych. Audytorzy muszą dokładnie zrozumieć specyfikę działalności przedsiębiorstwa oraz zidentyfikować kluczowe obszary ryzyka;
2. wstępne badanie – w MŚP obejmuje ono zbieranie podstawowych informacji o przedsiębiorstwie, takich jak struktura organizacyjna, systemy księgowe i procedury kontrolne. Audytorzy przeprowadzają również wstępne testy zgodności, aby ocenić efektywność istniejących mechanizmów kontrolnych;
3. badanie zasadnicze – główny etap audytu, w którym audytorzy przeprowadzają szczegółowe testy operacyjne i analityczne. W MŚP badanie zasadnicze może obejmować weryfikację transakcji, analizę sald kont księgowych oraz

ocenę polityk rachunkowych stosowanych przez przedsiębiorstwo. Audytorzy muszą zwracać szczególną uwagę na zgodność z obowiązującymi przepisami oraz standardami rachunkowości;

4. zakończenie audytu – na tym etapie audytorzy sporządzają raport z przeprowadzonego badania, w którym przedstawiają swoje wnioski oraz zalecenia dotyczące poprawy procesów księgowych i kontrolnych. W MŚP raport audytorski jest często wykorzystywany jako narzędzie do wprowadzenia usprawnień w działalności przedsiębiorstwa.

Nie można nie zauważyć, że badanie sprawozdań finansowych w sektorze małych i średnich przedsiębiorstw generuje określone wyzwania (rysunek 2.).

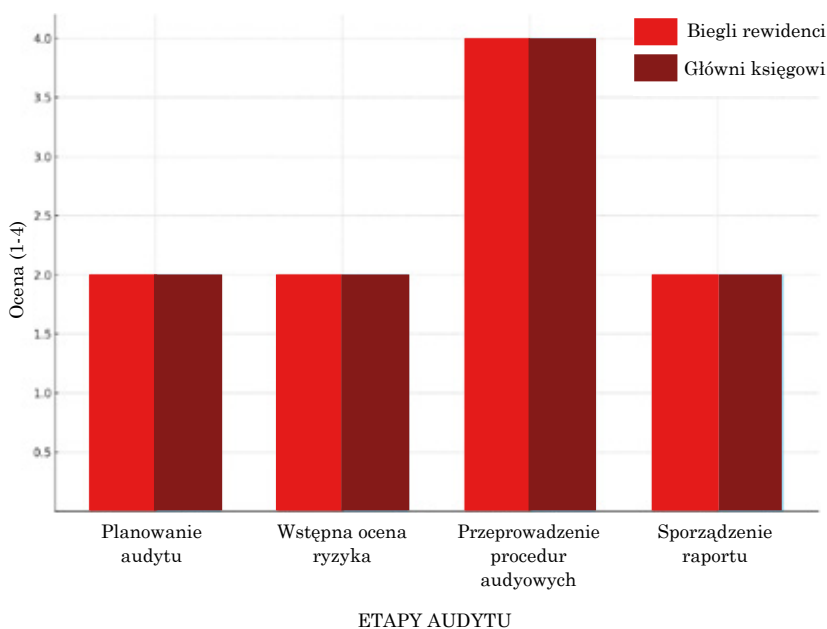
Rysunek 2. Wyzwania audytu finansowego w MŚP

Źródło: opracowanie własne.

MŚP często mają ograniczone zasoby finansowe i ludzkie (Kogut, 2017), co może utrudniać przeprowadzenie pełnego i dokładnego audytu. Brak wyspecjalizowanego personelu księgowego i kontrolnego zwiększa ryzyko błędów i nieprawidłowości w sprawozdaniach finansowych. W przeciwieństwie do większych przedsiębiorstw MŚP często nie mają zdefiniowanych i ustandaryzowanych procesów księgowych i kontrolnych. To sprawia, że audytorzy muszą poświęcić więcej czasu na zrozumienie specyfiki działalności i dostosowanie metod badania do indywidualnych potrzeb przedsiębiorstwa. MŚP muszą na bieżąco dostosowywać się do zmieniających się przepisów prawnych i standardów rachunkowości. Audytorzy muszą być na bieżąco z tymi zmianami, aby zapewnić zgodność sprawozdań finansowych z obowiązującymi przepisami. Wiele MŚP, zwłaszcza te najmniejsze, może nie mieć pełnej świadomości wymogów audytowych i korzyści płynących z przeprowadzenia rzetelnego audytu. Edukacja i komunikacja między audytorami a przedsiębiorstwami są kluczowe dla skutecznego przeprowadzenia audytu.

3. Wyniki badań

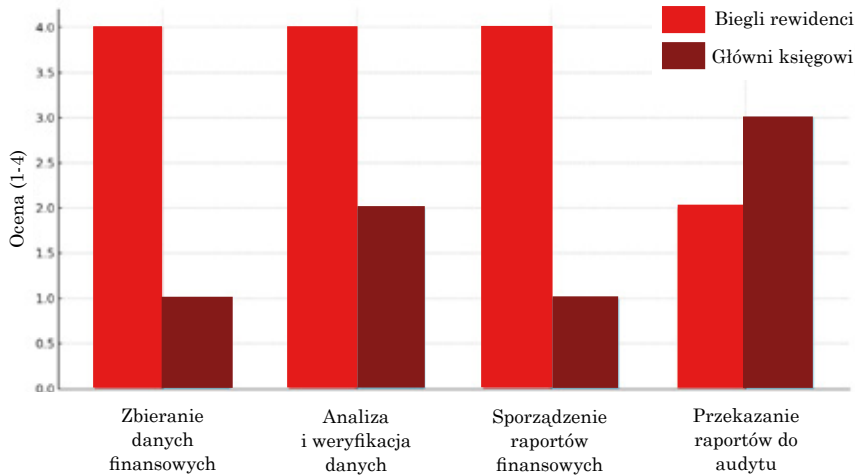
Przeprowadzone badanie miało na celu zrozumienie oraz porównanie perspektyw biegłych rewidentów i głównych księgowych w zakresie audytu sprawozdań finansowych w firmach sektora MŚP. Badanie to pozwoliło na identyfikację kluczowych etapów procesu audytu, najczęściej stosowanych metod i narzędzi, głównych wyzwań oraz oczekiwań wobec współpracy obu stron. Poniżej przedstawiono szczegółowe wyniki oraz wnioski z przeprowadzonych wywiadów pogłębionych. Przyjęto rozumowanie indukcyjne, zakładając że wywiad pogłębiony z respondentem może stanowić punkt odniesienia dla szerszej zbiorowości. Stąd w dalszej części opracowania takie sformułowania jak „biegły rewident” oraz „główny księgowy” wyrażono w liczbie mnogiej. Odpowiedzi respondentów (1) głównego księgowego oraz (2) biegłego rewidenta miały nadane miary istotności od najwyższej – 4, do najniższej – 1. Biegli rewidenci uznali przeprowadzanie procedur audytowych za najważniejszy etap procesu audytu, oceniając go najwyżej (4). Planowanie audytu, wstępna ocena ryzyka oraz sporządzenie raportu końcowego otrzymały ocenę 2.

Wykres 1. Porównanie ocen głównych etapów audytu między biegłymi rewidentami a głównymi księgowymi.

Źródło: opracowanie własne.

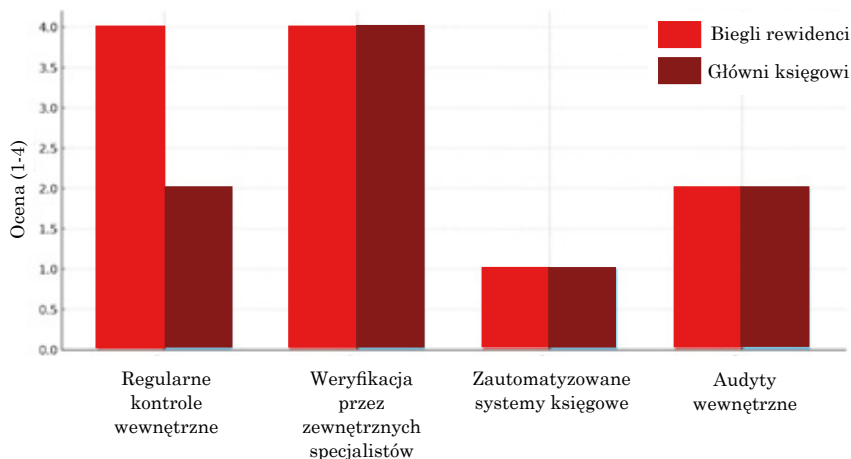
Biegli rewidenci uznali, że zbieranie danych finansowych oraz sporządzenie raportów finansowych są kluczowymi etapami procesu przygotowania sprawozdań finansowych. Odmiennego zdania byli główni księgowi, którzy wskazali przekazanie raportów do audytu za najbardziej istotny obszar.

Wykres 2. Kluczowe etapy procesu przygotowania sprawozdań finansowych – oceny biegłych rewidentów i głównych księgowych.

Źródło: opracowanie własne.

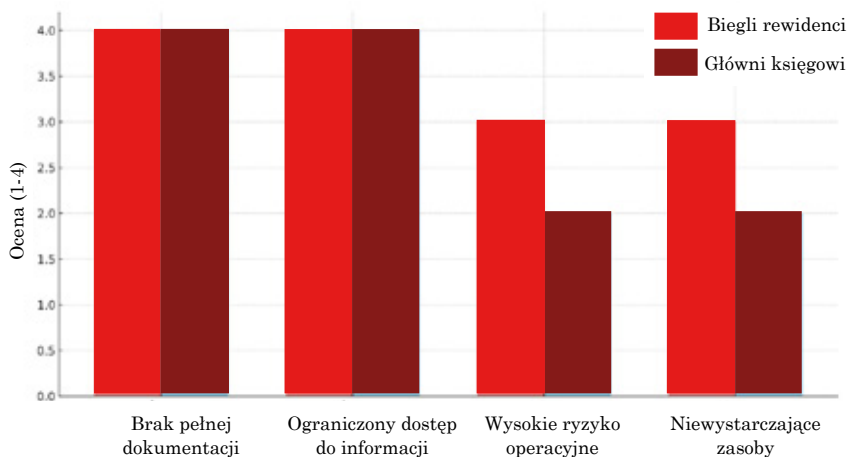
Biegli rewidenci uznali weryfikację danych przez zewnętrznych specjalistów za kluczową procedurę (4), natomiast główni księgowi również ocenili ją wysoko (4). Regularne kontrole wewnętrzne oraz audyty wewnętrzne uzyskały średnie oceny od obu grup.

Wykres 3. Procedury zapewnienia dokładności i kompletności sprawozdań finansowych – oceny biegłych rewidentów i głównych księgowych.

Źródło: opracowanie własne.

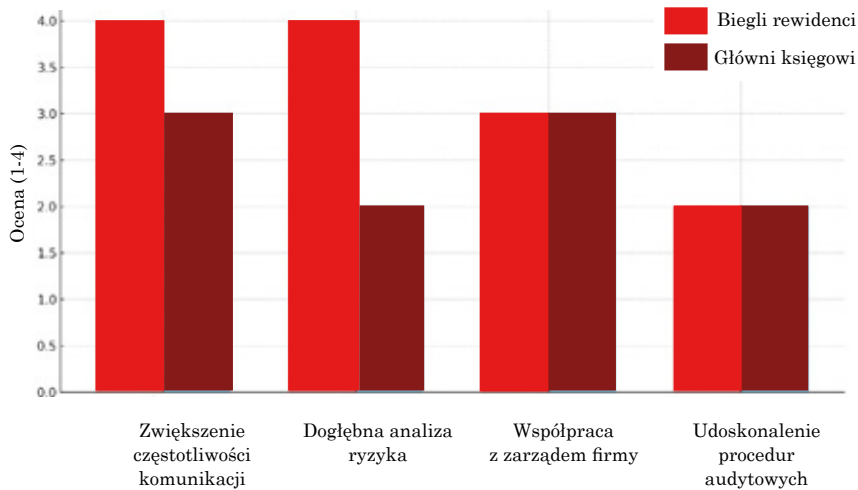
Biegli rewidentowie wskazywali, że najczęstszym wyzwaniem jest brak pełnej dokumentacji oraz ograniczony dostęp do informacji. Główni księgowi natomiast zwrócili uwagę na brak wystarczających danych (4) oraz złożoność regulacji prawnych.

Wykres 4. Główne wyzwania napotymane podczas audytu – porównanie ocen

Źródło: opracowanie własne.

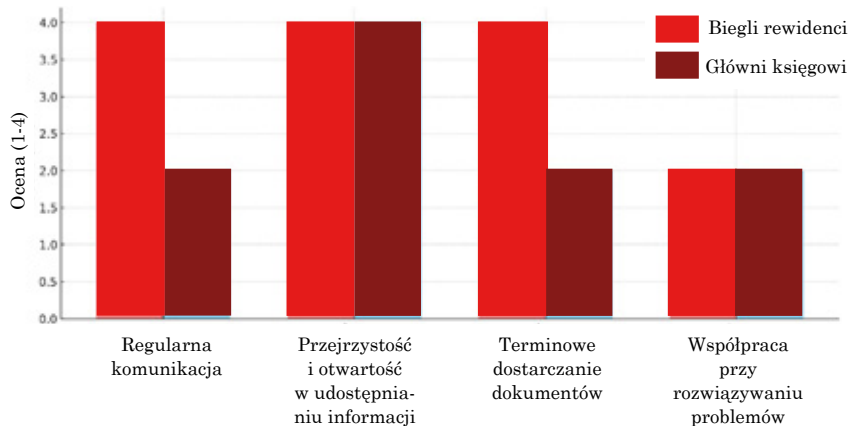
Biegli rewidenci najczęściej wskazywali na zwiększenie częstotliwości komunikacji oraz dogłębną analizę ryzyka (4) jako kluczowe działania. Główni księgowi natomiast wskazywali na zatrudnienie dodatkowego personelu (3) oraz udoskonalenie procesów wewnętrznych (2).

Wykres 5. Działania podejmowane w celu sprostania wyzwaniom – oceny biegłych rewidentów i głównych księgowych.

Źródło: opracowanie własne.

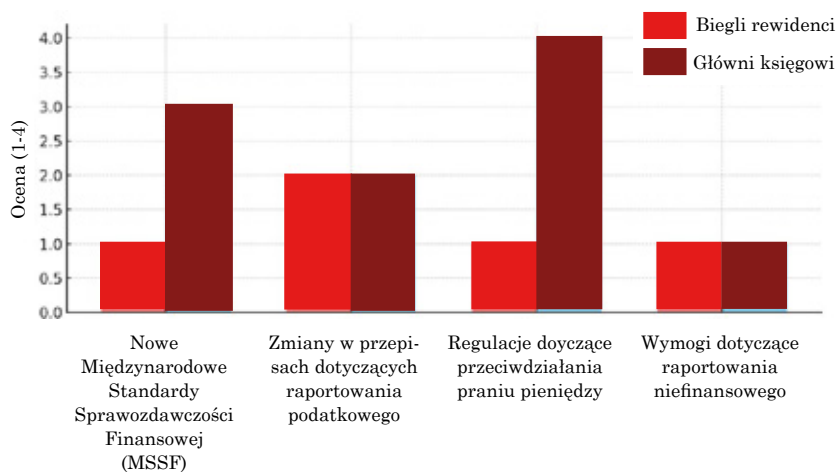
Biegli rewidenci ocenili weryfikację wewnętrznych kontroli najniżej (1), podczas gdy główni księgowi przywiązują do niej większą wagę (2). Analiza wskaźników finansowych była istotna dla obu grup, z ocenami odpowiednio (2) i (3). Regularna komunikacja oraz przejrzystość w udostępnianiu informacji były kluczowe dla obu grup, uzyskując najwyższe oceny (4). Główni księgowi dodatkowo wskazali na terminowość realizacji zleceń jako bardzo ważny aspekt współpracy (4).

Wykres 6. Najważniejsze aspekty współpracy – oceny biegłych rewidentów i głównych księgowych.

Źródło: opracowanie własne.

Biegli rewidentenci preferują komunikację e-mailową (4), natomiast główni księgowi wskazują na telekonferencje i wideokonferencje jako najważniejszy środek komunikacji (4). Biegli rewidentenci wskazali, że nowe standardy sprawozdawczości finansowej miały najmniejszy wpływ (1), podczas gdy główni księgowi ocenili regulacje dotyczące raportowania niefinansowego jako najbardziej wpływowe (4).

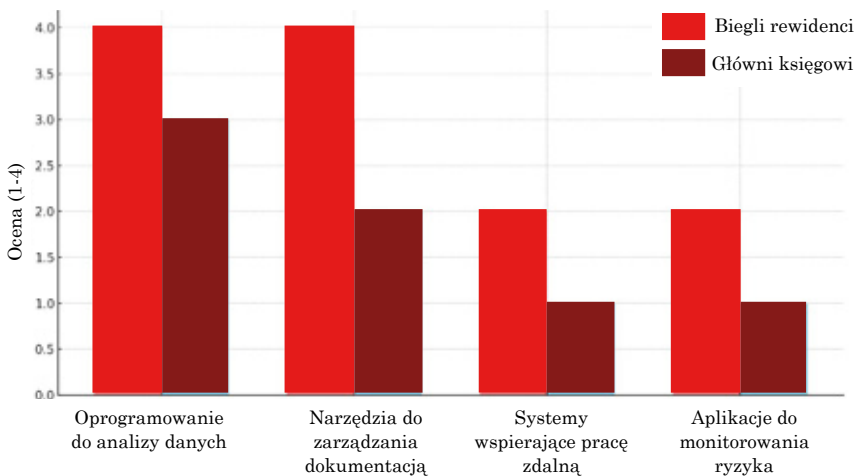

Wykres 7. Zmiany w przepisach dotyczących rachunkowości – ocena biegłego rewidenta i głównego księgowego.

Źródło: opracowanie własne.

Ocena jakości współpracy była zróżnicowana. Biegli rewidenci ocenili ją jako bardzo dobrą (3), podczas gdy główni księgowi wskazywali zarówno na bardzo dobrą, jak i niezadowolającą współpracę (4). Biegli rewidenci wskazali na zwiększenie wiarygodności sprawozdań finansowych (2) oraz zgodność z przepisami prawnymi (2) jako kluczowe korzyści. Główni księgowi natomiast podkreślili wzrost zaufania inwestorów (3). Warto odnotować, że pandemia COVID-19 wpłynęła na proces audytu, co zauważyły obie grupy respondentów. Biegli rewidenci wskazali na zwiększoną częstotliwość pracy zdalnej (4), zmniejszenie liczby wizyt w firmach (4) oraz większe naciski na elastyczność w harmonogramach (4). Główni księgowi również dostrzegli te zmiany, jednak uznali je za mniej istotne, przypisując im niższe oceny. Biegli rewidenci oczekują od głównych księgowych większej dokładności w dokumentacji (4) oraz lepszej komunikacji (2). Z kolei główni księgowi wskazali większą elastyczność oraz większą liczbę rekomendacji dotyczących usprawnień jako kluczowe oczekiwania wobec biegłych rewidentów w przyszłości. Biegli rewidenci i główni księgowi zgodzili się co do kluczowych umiejętności i kompetencji biegłego rewidenta. Wiedza techniczna z zakresu rachunkowości, umiejętności analityczne, zdolność do komunikacji i współpracy oraz zrozumienie specyfiki branży uzyskały najwyższe oceny (4) od obu grup.

Biegli rewidenci wskazali na oprogramowanie do analizy danych jako najważniejsze narzędzie (4), podczas gdy główni księgowi uznali, że systemy wspierające pracę zdalną (1) oraz aplikacje do monitorowania ryzyka (1) w mniejszym stopniu wpływają na efektywność audytu.

Wykres 8. Technologie i narzędzia informatyczne stosowane podczas audytu – porównanie ocen.

Źródło: opracowanie własne.

Obie grupy respondentów zgodziły się co do kluczowych aspektów etycznych w audycie. Niezależność i obiektywność, poufność informacji, profesjonalizm i uczciwość uzyskały najwyższe oceny (4) od obu grup, co wskazuje na wspólne zrozumienie znaczenia etyki w procesie audytowym. Biegli rewidenci i główni księgowi podejmują różnorodne działania w celu utrzymania i rozwoju swoich kompetencji zawodowych. Biegli rewidenci wskazali na regularne szkolenia i kursy (3) oraz czytanie literatury fachowej (2), podczas gdy główni księgowi ocenili uczestnictwo w konferencjach branżowych (1) jako najmniej istotne działanie.

Podsumowanie

Przeprowadzone badanie dostarczyło cennych informacji na temat różnic i podobieństw w podejściu biegłych rewidentów i głównych księgowych do audytu sprawozdań finansowych w firmach sektora MŚP. Analiza wyników pozwala na wyciągnięcie kilku kluczowych wniosków:

1. Znaczenie komunikacji i przejrzystości – obie strony podkreślają znaczenie regularnej komunikacji i przejrzystości w udostępnianiu informacji. Jest to kluczowy element skutecznego audytu, który może poprawić jakość współpracy i efektywność procesu audytowego.
2. Różne podejścia do wyzwań – biegli rewidenci koncentrują się na analizie ryzyka i częstotliwości komunikacji, natomiast główni księgowi bardziej cenią dodatkowy personel i wsparcie technologiczne. Różnice te mogą wynikać z odmiennych ról i odpowiedzialności, które pełnią obie grupy w procesie audytu.
3. Zbieżność w dokumentacji – salda kont księgowych i dokumentacja podatkowa są istotne dla obu stron, co wskazuje na wspólne priorytety w zakresie kluczowych dokumentów audytowych. Zapewnienie kompletności i dokładności tych dokumentów jest kluczowe dla skutecznego audytu.
4. Preferencje komunikacyjne – preferencje dotyczące środków komunikacji różnią się między biegłymi rewidentami a głównymi księgowymi. Biegli rewidenci preferują komunikację e-mailową, natomiast główni księgowi wolą telekonferencje i wideokonferencje. Zrozumienie tych preferencji może pomóc w usprawnieniu procesu komunikacji.

Graficzne ujęcie podejścia głównych księgowych i biegłych rewidentów do zagadnienia audytu sprawozdań przedsiębiorstw z sektora MŚP zawiera rysunek 3.

W porównaniu do biegłych rewidentów główni księgowi przywiązują większą wagę do weryfikacji wewnętrznych kontroli. Wzmacnianie mechanizmów kontroli wewnętrznej może poprawić jakość sprawozdań finansowych i zredukować ryzyko błędów.

Rysunek 3. Kluczowe wnioski z badania kwestionariuszem wywiadu pogłębionego

Źródło: opracowanie własne.

Pandemia znacząco wpłynęła na proces audytu zmuszając do zwiększenia liczby godzin pracy zdalnej i elastyczności w harmonogramach. Adaptacja do tych zmian jest kluczowa dla utrzymania efektywności audytu w przyszłości. Warto zauważyć również, że niezależność, poufność, profesjonalizm i uczciwość są fundamentalnymi wartościami dla obu grup. Podkreślenie tych aspektów może przyczynić się do budowania zaufania i wiarygodności w procesie audytowym.

Literatura

- Antoniuk, O., Chyzhevska, L., & Semenysheva, N. (2019). *Legal regulation and trends of audit services: what are the differences (evidence of Ukraine)*. Independent Journal of Management & Production, 10(7), 673-686.
- Chorowski, M., & Kawalec, J. (2017). *Planowanie jako podstawa optymalizacji procesu badania sprawozdań finansowych zgodnie z międzynarodowymi standardami rewizji finansowej*. Studia Ekonomiczne, 341, 82-98.
- Fila, J., Grzegorzczak, E., & Paduszyńska, M. (2022). *Wybrane źródła finansowania mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Jafari Nasab Kermani, N., Molanazari, M., & Rahmani, A. (2019). *Challenges and opportunities of changing the auditor report in Iran*. Journal of Accounting and Auditing Review, 26(3), 348-370.
- Kogut, J. (2017). *Bariery rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw – ujęcie teoretyczne*. Studia Ekonomiczne, Prawne i Administracyjne, 3, 56-67.
- Kranc, D. *Etyczne aspekty pracy audytora w świetle badań pilotażowych*. Audyt wewnętrzny 58, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2024.
- Łudzińska, K. (2024). *Od społecznej odpowiedzialności do ESG w zarządzaniu. Wybrane aspekty*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2024.
- Matejun, M. (2015). *Absorpcja wsparcia w zarządzaniu rozwojem mikro, małych i średnich przedsiębiorstw – podejście strategiczne*.
- Răvaş, B., & Dăneţ, G. (2019). *Financial Audit – The Fundamental Of Effective Corporate Governance*. Annals of the University of Petrosani Economics, 19(1).
- Rydzak, R. (2016). *Rola biegłego rewidenta w wykrywaniu istotnych zniekształceń sprawozdania finansowego będących konsekwencją oszustwa*. Prace Naukowe/Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, 9-19.
- Voss, G. (2016). *Uproszczenia w sprawozdawczości finansowej w mikro i małych przedsiębiorstwach*. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia, (83 (2)), 151-161.

- Voss, G. (2011). *Audyt w jednostkach gospodarczych zaliczanych do sektora małych i średnich przedsiębiorstw*. W „Rachunkowość, audyt i kontrola w zarządzaniu”, red. I. Sobańska, M. Turzyński, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2011.; Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Voss, G. (2008). *Etyka biegłego rewidenta*. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 4, 296-305.
- Xiao, T., Geng, C., & Yuan, C. (2020). *How audit effort affects audit quality: An audit process and audit output perspective*. *China Journal of Accounting Research*, 13(1), 109-127.
- Zawadzki, A., & Zielińska, M. (2018). *Sprawozdania Finansowe Mikro- i Małych Jednostek*. *Research Papers of the Wrocław University of Economics/Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, (533).

Raportowanie o sztucznej inteligencji a relacje inwestorskie w spółkach giełdowych w Polsce

DR HAB. IGOR KRAVCHUK, PROF. PBS

ORCID: [0000-0003-2556-8877](https://orcid.org/0000-0003-2556-8877)

Politechnika Bydgoska im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich
Wydział Zarządzania, Katedra Finansów i Rachunkowości
e-mail: igor.kravchuk@pbs.edu.pl

Streszczenie

Cel: Ocena roli sztucznej inteligencji w spółkach giełdowych w Polsce na podstawie analizy raportów rocznych oraz ocena ewentualnego oddziaływania informacji z raportów o sztucznej inteligencji na wartość rynkową spółek.

Metodyka / podejście badawcze: Analiza treści raportów rocznych oraz stop zwrotu z akcji spółek z indeksów giełdowych WIG20 oraz mWIG40.

Wyniki: Przeprowadzone badania raportów rocznych spółek giełdowych za rok 2023 w Polsce, w celu oceny postrzegania przez spółki zastosowania sztucznej inteligencji w raportach rocznych wykazały, że 30 proc. spółek z indeksu WIG20 i 52,5 proc. spółek z indeksu mWIG40 nie uwzględnia w żaden sposób współczesnych trendów dotyczących sztucznej inteligencji. W sektorze informatycznym tylko jedna z ośmiu spółek z mWIG40 nie przedstawiła informacji o sztucznej inteligencji w swoim raporcie rocznym. Analiza notowań spółek z indeksu WIG20 w raportach, w których najszerszej zostały opisane informacje o sztucznej inteligencji, pozwoliła wywnioskować, że publikacja tych informacji nie miała wpływu na stopy zwrotu z ich akcji, i tylko dla jednej ze spółek z indeksu mWIG40 działalność w zakresie technologii sztucznej inteligencji prawdopodobnie miała pozytywny wpływ na jej wyniki finansowe i na stopy zwrotu z jej akcji.

Ograniczenia: Poglębione rozumienie oddziaływania informacji z raportów o sztucznej inteligencji na wartość rynkową spółek można uzyskać w ramach przyszłych badań, wykorzystując metody ekonometryczne.

Oryginalność: artykuł jest w polskim środowisku naukowym jedną z pierwszych prób wypełnienia luki badawczej, dotyczącej analizy wykorzystania sztucznej inteligencji w relacjach inwestorskich.

Słowa kluczowe: sztuczna inteligencja, raport roczny, relacje inwestorskie, akcja, stopa zwrotu.

Wprowadzenie

Po uruchomieniu narzędzia ChatGPT w listopadzie 2022 roku znacząco wzrosło zainteresowanie rozwiązaniami opartymi na systemach sztucznej inteligencji zarówno w sektorze korporacyjnym jak i w środowisku inwestorów instytucyjnych i detalicznych. Najbardziej znanym na rynku giełdowym przykładem wzrostu sentymentu do akcji spółek technologicznych powiązanych ze sztuczną inteligencją jest spółka Nvidia, będąca czołowym producentem procesorów dla narzędzi sztucznej inteligencji. W listopadzie 2022 roku cena wynosiła 11,22 dol. za akcję tej spółki, a 18 czerwca 2024 roku osiągnęła ona wartość maksymalną 135,6 dol. (wykres 1), czyli skumulowana stopa zwrotu w tym okresie wyniosła prawie 250 procent.

Wykres 1. Cena zamknięcia akcji Nvidia.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z <https://stoqplqd/?s=nvda.us&c=0&d1=20210122&d2=20240911> (12.09.2024 r.).

Tak duży wzrost zainteresowania inwestorów spółkami powiązanimi z wykorzystaniem sztucznej inteligencji, stawia pytanie o ewentualną konieczność aktualizacji prowadzonej przez spółki giełdowe polityki relacji inwestorskich.

Według National Investor Relations Institute relacje inwestorskie to element zarządzania strategicznego obejmujący finanse, komunikację, marketing i przestrzeganie prawa obrotu papierami wartościowymi, który umożliwia efektywną komunikację między spółką, społecznością inwestorską i pozostałymi zainteresowanymi stronami, w efekcie czego przyczynia się do rzetelnej wyceny papierów wartościowych przez rynek. W ujęciu szerokim relacje inwestorskie to wykraczająca poza minimalne wymogi prawne dwustronna komunikacja o charakterze finansowo-ekonomicznym pomiędzy spółką a społecznością finansową, w szczególności obecnymi oraz potencjalnymi inwestorami, zorientowana na realizację określonego przez spółkę celu (Dziawgo, 2011, s. 25). Zadaniem relacji inwestorskich jest przekształcanie informacji na temat emitenta w ramy języka korzyści dla akcjonariuszy, budowanie z nimi więzi opartych na rzetelnych, dostosowanych do oczekiwań rynku kapitałowego danych. Z kolei celem nadrzędnym relacji inwestorskich jest wzrost wartości spółki (Krug, 2010, s. 35). Dla osiągnięcia tego celu jednostka ds. relacji inwestorskich spółki giełdowej wykorzystuje różnorodne narzędzia, poczynając od publikacji sprawozdań finansowych. W dobie tak szybkiego wzrostu zainteresowania rozwiązaniami sztucznej inteligencji powstaje pytanie, czy zamieszczenie w sprawozdaniach korporacyjnych informacji o działaniach spółki giełdowej w zakresie sztucznej inteligencji może być postrzegane jako narzędzie w relacjach inwestorskich, które oddziałuje bezpośrednio na wartość firmy i jej wzrost.

Przegląd literatury

W ramach artykułu zostanie omówiona definicja sztucznej inteligencji, jej rola w kreacji wartości, potencjalne zagrożenia z nią związane oraz wykorzystanie jej w raportowaniu spółek i relacjach inwestorskich.

Jedna z najprostszych definicji mówi, że sztuczna inteligencja to maszyna, która wykonuje zadania poznawcze, wcześniej wykonywane tylko przez ludzi (Davenport, 2018; Raisch & Fomina, 2023). Według prawa UE system sztucznej inteligencji to system maszynowy zaprojektowany do działania z różnym poziomem autonomii po jego wdrożeniu, który może wykazywać zdolność adaptacji po jego wdrożeniu, a także który – na potrzeby wyraźnych lub dorozumianych celów – wnioskuje, jak generować na podstawie otrzymanych danych wejściowych wyniki, takie jak predykcje, treści, zalecenia lub decyzje, które mogą wpływać na środowisko fizyczne lub wirtualne (Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE), 2024, art. 3).

Ma i Sun (2020) precyzyjnie rozróżniają sztuczną inteligencję od uczenia maszynowego (*machine learning*): „sztuczna inteligencja odnosi się do maszyn, które wykonują zadania związane z ludzką inteligencją, a uczenie maszynowe oznacza programy komputerowe, które mogą się uczyć bez przestrzegania ścisłych ludzkich instrukcji”. Ponieważ maszyny mogą wykonywać inteligentne zadania wykorzystując

wyszkolone programy komputerowe, to uczenie maszynowe integrujemy w kompleksową strukturę sztucznej inteligencji (Volkmar et al., 2022).

W pracy Zhang i Lu (2021) zostały wyodrębnione etapy rozwoju sztucznej inteligencji: (1) etap założycielski (zaczynając od konferencji w Dartmouth w 1956 roku), (2) pierwszy złoty okres (lata 60-70 XX w.), (3) drugi złoty okres (od 1982 roku) i (4) trzeci złoty okres (od 2006 roku). Do technologii ją rozwijających zaliczono big data, algorytmy, uczenie maszynowe, przetwarzanie języka naturalnego (NLP), sprzęt oraz oprogramowanie komputerowe. Ponadto zidentyfikowano trzy podejścia do sztucznej inteligencji: symbolizm, koneksjonizm i behawioryzm.

Z perspektywy działalności organizacji Makarius et al. (2020) opracowali model skutecznej integracji sztucznej inteligencji w organizacji, w pracy Du i Xie (2021) zaproponowano do kategoryzacji produktów wykorzystujących sztuczną inteligencję model dla menedżerów, a Dwivedi et al. (2021) przedstawili wyzwania i przyszłe możliwości sztucznej inteligencji dla biznesu i zarządzania, rządu, sektora publicznego i technologii. Z kolei Lee et al. (2023) w swojej pracy postawili za cel dogłębnie zrozumieć kontekst organizacyjny, w którym sztuczna inteligencja (AI) byłaby wdrażana, poprzez systematyczny przegląd i analizę artykułów opublikowanych (do 2021 r.) w 31 czasopismach poświęconych systemom informacyjnym, biznesowi i zarządzaniu.

W aspekcie wykorzystania sztucznej inteligencji do tworzenia wartości zasługuje na uwagę praca Costa Climent et al. (2024). Autorzy zaznaczają, że skuteczne tworzenie wartości i czerpanie korzyści z zastosowania sztucznej inteligencji wymaga jej celowego wykorzystania. To celowe wykorzystanie można rozumieć (a) pod względem tego, gdzie umieścić wykorzystanie sztucznej inteligencji w architekturze modelu biznesowego firmy oraz (b) pod względem tego, jak umieścić ją z punktu widzenia uzasadnienia i ograniczenia wykorzystania sztucznej inteligencji. Kontekst każdej firmy jest dynamiczny, więc model biznesowy firmy i wykorzystanie przez nią sztucznej inteligencji muszą być regularnie rekonfigurowane, aby dostosować ten proces do architektury modelu biznesowego firmy (Costa Climent et al., 2024, s. 8).

Wykorzystanie sztucznej inteligencji niesie ze sobą również rozmaite wyzwania i ryzyka. W pracy Zhang et al. (2022) dokonano systematycznego i kompleksowego przeglądu szerokiej gamy nieodłącznych zagrożeń, które mogą pojawić się w systemach sztucznej inteligencji oraz uczenia maszynowego. Ryzyka te są pogrupowane w dwie kategorie: ryzyko na poziomie danych (np. *data bias*, *dataset shift*, *out-of-domain data*, *adversarial attacks*) oraz ryzyko na poziomie modelu (np. *model bias*, błędna specyfikacja i niepewność).

W czerwcu–wrześniu 2024 roku Komisja Europejska przeprowadziła konsultacje na temat sztucznej inteligencji w sektorze finansowym. Ich efektem był dokument, w którym zostały wyodrębnione wyzwania i ryzyka wykorzystania narzędzi sztucznej inteligencji, zwłaszcza: (1) ogólny brak dostępu do wymaganych danych; (2) brak dostępu do danych w odpowiednim formacie cyfrowym; (3) brak dostępu do

odpowiedniej technologii przetwarzania danych (np. przetwarzania w chmurze); (4) prywatność danych; (5) brak zaufania w odniesieniu do poziomów wydajności / aspektów bezpieczeństwa / certyfikowanych rozwiązań / niezawodności technologii; (6) przejrzystość i zrozumiałość; (7) ryzyko reputacji związane z niepożądanym zachowaniem lub wynikami sztucznej inteligencji; (8) ryzyko odpowiedzialności; (9) luka w umiejętnościach (rozwój sztucznej inteligencji wymaga określonych umiejętności technicznych, a takich umiejętności brakuje); (10) cyberbezpieczeństwo; (11) wyzwania związane z integracją (integracja technologii sztucznej inteligencji z istniejącymi systemami i procesami może być złożona i kosztowna) (European Commission, 2024).

Badania naukowe dotyczące roli sztucznej inteligencji w relacjach inwestorskich były prowadzone w bardzo ograniczonym zakresie. W bazie publikacji naukowych *Elsevier* znajduje tylko jeden artykuł Laskina i D'Agostino (2024) na temat kwestii analizy informacji o sztucznej inteligencji w sprawozdaniach spółek.

Taki materiał został opublikowany przez *Financial Times* (na podstawie badania *Arize AI*) i dotyczył postrzegania ryzyka sztucznej inteligencji przez spółki giełdowe w raportach rocznych. Według danych z tego badania 56 proc. spółek z listy *Fortune 500* wymieniło sztuczną inteligencję jako „czynnik ryzyka” w swoich ostatnich raportach rocznych (w 2022 roku takich spółek było tylko 9 proc.). Z kolei tylko 33 ze 108 firm, które konkretnie omawiały tzw. generatywną sztuczną inteligencję (czyli taką która jest zdolna do tworzenia tekstu podobnego do napisanego przez człowieka i realistycznych obrazów) postrzegały ją jako szansę (Kinder, 2024).

Podsumowując, z jednej strony obserwujemy szybki wzrost wykorzystania technologii sztucznej inteligencji i ryzyko związane z jej zastosowaniem, a z innej strony ograniczoną liczbę publikacji naukowych, zwłaszcza w odniesieniu do relacji inwestorskich i sztucznej inteligencji.

Dla częściowego wypełnienia istniejącej luki badawczej niniejszy artykuł ocenia na podstawie analizy raportów rocznych rolę sztucznej inteligencji w spółkach giełdowych w Polsce oraz ewentualne oddziaływanie informacji o sztucznej inteligencji w raportach na wartość rynkową spółek. Inspiracją do przeprowadzenia badania w warunkach polskich posłużył opisany wyżej artykuł w *Financial Times*.

Metodyka badania

Metodyka badania obejmuje analizę treści raportów rocznych spółek giełdowych za rok 2023. Informacja o sztucznej inteligencji była zawarta w większości w sprawozdaniach zarządu z działalności. Analizowane były również skonsolidowane sprawozdania finansowe, raporty zintegrowane, sprawozdania na temat informacji niefinansowych lub raporty zrównoważonego rozwoju / ESG (*Environmental, Social, Governance*). Badaniem były objęte największe spółki Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie (GPW) z indeksu giełdowego WIG20 oraz spółki o średniej kapitalizacji

z indeksu giełdowego mWIG40. Wyrazem kluczowym dla analizy treści raportów była „sztuczna inteligencja”.

Informacje uzyskane z raportów rocznych zostały skategoryzowane do następujących grup, nazywanych w dalszej części artykułu wymiarami:

- (1) brak informacji o sztucznej inteligencji;
- (2) stosowanie sztucznej inteligencji w działalności spółki;
- (3) postrzeganie sztucznej inteligencji jako ryzyka lub możliwość rozwoju;
- (4) opracowanie narzędzi sztucznej inteligencji dla produktów przeznaczonych do sprzedaży;
- (5) planowanie rozwoju z wykorzystaniem sztucznej inteligencji.

W kolejnym kroku zostanie przeprowadzona analiza porównawcza stop zwrotu badanych spółek i indeksów giełdowych w Polsce, w celu identyfikacji ewentualnego oddziaływania informacji z raportów o sztucznej inteligencji na wartość rynkową spółek.

Wyniki badań

1. Analiza spółek z indeksu giełdowego WIG20

Indeks WIG20 oblicza się na podstawie notowań portfela akcji dwudziestu największych (względem kapitalizacji) i najbardziej płynnych spółek z GPW. Przedstawione w tab. 1 wyniki analizy sprawozdań rocznych tych spółek za rok 2023 w aspekcie informacji o postrzeganiu sztucznej inteligencji świadczą, że 30 proc. spółek z indeksu WIG20 nie uwzględnia w żaden sposób współczesnych trendów dotyczących sztucznej inteligencji.

Tabela 1. Postrzeganie sztucznej inteligencji w sprawozdaniach spółek WIG20 za rok 2023.

Spółka*	Brak informacji o AI**	Stosowanie AI	Postrzeganie AI jako ryzyko lub możliwość rozwoju	Opracowanie narzędzi AI dla produktów przeznaczonych do sprzedaży	Planowanie rozwoju z wykorzystaniem AI	Sektor GPW
PKOBP		+			+	Banki
PKN ORLEN		+				Przemysł paliwowy

Spółka*	Brak informacji o AI**	Stosowanie AI	Postrzeżenie AI jako ryzyko lub możliwość rozwoju	Opracowanie narzędzi AI dla produktów przeznaczonych do sprzedaży	Planowanie rozwoju z wykorzystaniem AI	Sektor GPW
PEKAO		+				Banki
PZU		+	+		+	Ubezpieczenia
ALLEGRO		+	+		+	Handel detaliczny
LPP		+				Handel detaliczny
KGHM	+					Przemysł surowcowy
SANPL		+	+		+	Banki
DINOPL	+					Handel detaliczny
CDPROJEKT			+		+	Informatyka
ALIOR		+			+	Banki
MBANK					+	Banki
KRUK					+	Finanse inne
KETY	+					Przemysł maszynowy
BUDIMEX	+					Budownictwo
PGE			+			Energetyka
ORANGEPL		+	+		+	Telekomunikacja
CYFRPLSAT	+					Telekomunikacja
PEPCO	+					Handel detaliczny
JSW					+	Przemysł surowcowy

* Skróty nazw spółek z Karty indeksu GPW:

<https://gpwbenchmarkpl/karta-indeksu?isin=PL9999999987>

** AI – sztuczna inteligencja

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z raportów spółek giełdowych.

W raporcie rocznym Allegro (2024) sztuczna inteligencja była omówiona w trzech wymiarach:

- (1) stosowania (spółka wdrożyła generatywną sztuczną inteligencję, aby zwiększyć dokładność i szczegółowość opisów produktów oferowanych na platformie),
- (2) rozumienia tego, że wykorzystanie sztucznej inteligencji może zwiększyć ryzyko spółki,
- (3) oparcia rozwoju na sztucznej inteligencji.

Ponadto w Allegro funkcjonuje laboratorium badawczo-rozwojowe Machine Learning Research i zespół opracowuje własny silnik tłumaczenia maszynowego specjalnie do celów e-commerce.

Najszerzej kwestie sztucznej inteligencji zostały opisane w Sprawozdaniu Zarządu z działalności Grupy Kapitałowej PZU (wyraz inteligencja był użyty 55 razy). PZU opisuje model biznesowy oparty na czterech głównych wartościach: innowacyjność, odpowiedzialność, uczciwość i stabilność. Jednym z głównych elementów innowacyjności jest sztuczna inteligencja i uczenie maszynowe.

Postrzeganie sztucznej inteligencji w PZU (2024) również zostało opisane w trzech wymiarach:

- (1) stosowanie sztucznej inteligencji: PZU udostępnił swoim klientom innowacyjne narzędzie wykorzystujące algorytmy sztucznej inteligencji przy obsłudze szkód komunikacyjnych. Zastosowane w narzędziu Agro Lab algorytmy sztucznej inteligencji na podstawie analizy zdjęć satelitarnych terenu i danych z bazy PZU precyzyjnie określają uszkodzony obszar.
- (2) Ryzyko: PZU zwraca uwagę na wyzwania dotyczące sztucznej inteligencji: kwestie związane z prywatnością danych, przejrzystością, etyką ich wykorzystania czy bezpieczeństwem.
- (3) Planowany rozwój z wykorzystaniem sztucznej inteligencji: PZU opisał główne obszary swoich planów, wyodrębniając ten dotyczący wykorzystania potencjału Grupy PZU poprzez wdrożenie narzędzi analitycznych *machine learning* oraz sztucznej inteligencji i włączenie ich do procesów biznesowych. Ponadto w PZU powstał zespół GPT Lab zajmujący się analizą sposobów bezpiecznego wykorzystania generatywnej sztucznej inteligencji, identyfikacji wartościowych przypadków oraz testowaniem projektów.

Również w trzech wymiarach informacje o sztucznej inteligencji zostały opisane przez bank Santander (w bardzo ograniczonym zakresie) i Orange. Z kolei w dwóch wymiarach kwestie sztucznej inteligencji zostały podane przez cztery spółki (banki PKO BP i Alior, CD Projekt oraz Orange).

Informacje o ryzyku lub możliwościach rozwoju sztucznej inteligencji zostały opisane w raportach jedynie 30 proc. spółek. Żadna spółka z indeksu WIG20 nie opracowuje narzędzia sztucznej inteligencji jako produktu do sprzedaży. Jak wynika

ze sprawozdań rocznych tylko 45 proc. spółek stosuje algorytmy sztucznej inteligencji we własnej działalności.

W ujęciu sektorowym (według klasyfikacji GPW) cztery z pięciu banków wykorzystują narzędzia sztucznej inteligencji. Aktywnie wdrażają algorytmy tego rodzaju bank PKO BP (wprowadzając w aplikacji mobilnej dla klientów iPKO usługę ekanctor, wykorzystującą sztuczną inteligencję) i Alior (wirtualna asystentka głosowa InfoNina). Z raportów banków Pekao i Santander można wywnioskować o realizacji prób wykorzystania sztucznej inteligencji, a mBank według strategii na lata 2021-2025 planuje zastosować sztuczną inteligencję i analitykę danych, wyłącznie aby wesprzeć tworzenie innowacyjnych produktów i lepszą ocenę ryzyka.

W innych sektorach spółek z indeksu WIG20 dwie z czterech spółek z handlu detalicznego, po jednej z dwóch spółek z telekomunikacji czy przemysłu surowcowego stosują algorytmy sztucznej inteligencji. Największa spółka przemysłowa PKN ORLEN w sprawozdaniu na temat informacji niefinansowych zaznaczyła jedynie, że sztuczna inteligencja jest wykorzystywana w działaniach sprzedażowych i wdrożono wykorzystującą to rozwiązanie platformę do hiperpersonalizacji ofert. Z kolei największa spółka w sektorze informatycznym – CD Projekt prowadzi wyłącznie badania nad możliwością budowy i wykorzystania narzędzi opartych na sztucznej inteligencji w rozwoju przyszłych produktów.

Zadaniem badawczym niniejszego artykułu jest również analiza czy włączenie informacji o sztucznej inteligencji w raporty spółek może być postrzegane jako narzędzie relacji inwestorskich w celu zapewniania wzrostu wartości rynkowej spółek (w porównaniu do innych spółek notowanych na GPW w Warszawie). Z analizy raportów rocznych spółek z indeksu giełdowego WIG20 możemy wywnioskować, że najszerzej informacje o sztucznej inteligencji zostały ujawnione przez dwie spółki – Allegro i PZU, jednak to nie miało wpływu na stopy zwrotu ich akcji. W obu spółkach stopa zwrotu od stycznia do sierpnia 2024 r. była zdecydowanie niższa (w PZU nawet ujemna) w porównaniu do stopy zwrotu w roku 2023 (tabela 2).

Tabela 2. Stopy zwrotu akcji spółek WIG20.

Akcja, indeks	Stopy zwrotu (%)		Akcja, indeks	Stopy zwrotu (%)	
	styczeń-sierpień 2024 r.	2023 r.		styczeń-sierpień 2024 r.	2023 r.
PKO BP	21,00	66,13	ORANGEPL	13,53	28,95
PKN ORLEN	-1,77	10,60	CYFRPLSAT	20,11	-29,98
PEKAO	15,67	84,68	PEPCO	-30,78	-34,06

Akcja, indeks	Stopy zwrotu (%)		Akcja, indeks	Stopy zwrotu (%)	
	styczeń-sierpień 2024 r.	2023 r.		styczeń-sierpień 2024 r.	2023 r.
PZU	-1,33	41,84	JSW	-38,9	-27,73
ALLEGRO	14,24	32,61	WIG20	2,95	30,75
LPP	-8,96	56,89	mWIG40	9,67	39,26
KGHM	14,27	-2,39	WIG	8,17	36,54
SANPL	15,43	88,82	WIG- -BUDOWNITWO	4,43	86,88
DINOPOL	-30,00	22,76	WIG-BANKI	20,25	76,94
CDPRJEKT	60,38	-10,67	WIG-ODZIEŻ	12,4	52,18
ALIOR	40,27	122,76	WIG- -MOTORYZCJA	-11,32	42,70
MBANK	19,63	80,74	WIG-MEDIA	-11,06	38,07
KRUK	-3,13	59,82	WIG-ENERG	-10,09	33,09
KETY	11,84	78,48	WIG- -INFORMTYKA	19,39	16,15
BUDIMEX	0,81	131,98	WIG-PALIWA	-1,63	11,44
PGE	-21,87	26,06	WIG-GRY	36,94	-8,08

Źródło: statystyki GPW. <https://www.gpw.pl/statystyki-gpw> (11.09.2024).

Ponadto dla niektórych spółek, w raportach których nie zawarto żadnych informacji o sztucznej inteligencji, na przykład dla Cyfrowego Polsatu, stopa zwrotu akcji jest wyższa niż w przypadku Allegro czy PZU. Stopy zwrotu niektórych spółek, dopiero planujących korzystać z algorytmów sztucznej inteligencji, na przykład mBanku, również są wyższe, niż w przypadku wspomnianych Allegro czy PZU. Jeżeli porównamy stopy zwrotu z akcji Allegro i PZU ze stopami zwrotu indeksów giełdowych, to zobaczymy, że stopa zwrotu WIG-BANKI w styczniu-sierpniu 2024 r. była wyższa niż stopa zwrotu wspomnianych spółek.

Podsumowując, jedynie na podstawie porównania stop zwrotu akcji spółek z indeksu WIG20 (nie dokonując pogłębionej analizy regresyjnej) możemy wnioskować, że publikacja w raportach rocznych informacji o sztucznej inteligencji nie ma wpływu na wzrost wartości rynkowej spółek.

2. Analiza spółek z indeksu giełdowego mWIG40

Indeks mWIG40 oblicza się na podstawie notowań portfela akcji 40 średnich spółek z GPW. Wyniki analizy sprawozdań rocznych tych spółek za rok 2023 w aspekcie informacji o postrzeganiu sztucznej inteligencji przedstawione w tab. 2 świadczą, że 21 (52,5 proc.) spółek z indeksu mWIG40 nie uwzględnia w żaden sposób trendów dotyczących wykorzystania sztucznej inteligencji w działalności biznesowej. Prawie połowa z tych spółek należy do sektorów przemysłowych (9 spółek).

Tabela 3. Postrzeganie sztucznej inteligencji w sprawozdaniach spółek mWIG40 za rok 2023.

Spółka*	Brak informacji o AI**	Stosowanie AI	Postrzeganie AI jako ryzyko lub możliwość rozwoju	Opracowanie narzędzi AI dla produktów przeznaczonych do sprzedaży	Planowanie rozwoju z wykorzystaniem AI	Sektor GPW
INGBSK		+	+			Banki
CCC		+	+			Handel detaliczny
MILLENIUM		+			+	Banki
BENEFIT	+					Usługi inne
ASSECOPOL		+		+	+	Informatyka
INTERCARS	+					Przemysł motoryzacyjny
TAURONPE					+	Energetyka
XTB					+	Rynek kapitałowy
HANDLOWY	+					Banki
BNPPL		+			+	Banki
ENEA					+	Energetyka
DEVELIA	+					Developerzy
COMARCH		+		+	+	Informatyka
DOMDEV	+					Developerzy

Spółka*	Brak informacji o AI**	Stosowanie AI	Postrzeganie AI jako ryzyko lub możliwość rozwoju	Opracowanie narzędzi AI dla produktów przeznaczonych do sprzedaży	Planowanie rozwoju z wykorzystaniem AI	Sektor GPW
AUTO-PARTN	+					Przemysł motoryzacyjny
WIRTU-ALNA					+	Media
11bit	+					Informatyka
NEUCA					+	Handel hurtowy
AMREST	+					Hotele i restauracje
GPW		+			+	Rynek kapitałowy
TEXT		+	+		+	Handel hurtowy
ABPL	+					Informatyka
GRUPPRCUJ		+				Usługi inne
RAINBOW	+					Hotele i restauracje
SELVITA	+					Przemysł farmaceutyczny
CYBERFLKS		+	+	+		Informatyka
MOBRUK	+					Przemysł inne
RYVU	+					Przemysł farmaceutyczny
GRUPA-AZOTY	+					Przemysł chemiczny
EUROCASH	+					Handel detaliczny
SYNEKTIK					+	Przemysł farmaceutyczny
ASBIS	+					Handel hurtowy
GRENEVIA	+					Przemysł elektromaszynowy
HUUUGE		+	+			Informatyka

Spółka*	Brak informacji o AI**	Stosowanie AI	Postrzeganie AI jako ryzyko lub możliwość rozwoju	Opracowanie narzędzi AI dla produktów przeznaczonych do sprzedaży	Planowanie rozwoju z wykorzystaniem AI	Sektor GPW
ARCTIC	+					Usługi inne
TSGAMES		+				Informatyka
BOGDANKA	+					Przemysł surowcowy
GREENX	+					Przemysł surowcowy
POLIMEXMS	+					Budownictwo
CIGAMES			+			Informatyka

*Skróty nazw spółek z Karty indeksu GPW:
<https://gpwbenchmark.pl/karta-indeksu?isin=PL9999999987>;
 **AI – sztuczna inteligencja.

Źródło: statystyki GPW. <https://www.gpw.pl/statystyki-gpw> (11.09.2024 r.).

W trzech lub dwóch wymiarach informacje o wykorzystaniu sztucznej inteligencji zostały opisane przez siedem spółek, z których pięć jest z sektora informatycznego, a dwie – z sektora finansowego. Jedynie w raportach rocznych Asseco, Comarch i cyber_Folks sztuczna inteligencja pojawiła się w kontekście opracowywania narzędzi z algorytmami ją wykorzystującymi w produktach przeznaczonych do sprzedaży.

Na przykład Asseco (2024) opracowało rozwiązanie do wykrywania nieuzasadnionych zwolnień lekarskich. W ZUS uruchomiony został model sztucznej inteligencji, który m.in. na podstawie analizy behawioralnej ubezpieczonego, historii wizyt lekarskich czy cech jednostki chorobowej potrafi automatycznie wyznaczać poziomy ryzyka, które wskazują, że dane zwolnienie jest prawdopodobnie nieprawidłowo wystawione. Z kolei w Comarch (2024) sztuczna inteligencja została wykorzystana w pracach nad rozwojem nowych generacji systemów lojalnościowych i ERP oraz w opracowaniu rozwiązań dla operatorów telekomunikacyjnych, a także w zakresie e-commerce, telemedycyny czy usług finansowych. W cyber_Folks (2024) dzięki budowie narzędzia opartego wyłącznie na sztucznej inteligencji oraz analizie ponad dwóch milionów stron internetowych, stworzono kreator stron internetowych, który buduje bardzo dobre strony w około dziewięćdziesiąt sekund. Spółka Text (2024) również w trzech wymiarach (jednak w bardziej ograniczonym stopniu) przedstawiła informacje o zastosowaniu sztucznej inteligencji, np. w ChatBocie. Ponadto rozwój

sztucznej inteligencji opisano jako czynnik, który może mieć istotny wpływ na otoczenie biznesowe Grupy.

Informacje o ryzyku lub możliwościach rozwoju sztucznej inteligencji zostały opisane w raportach tylko sześciu (15 proc.) spółek z indeksu mWIG40. Jak wynika ze sprawozdań rocznych za 2023 rok, tylko 30 proc. spółek stosuje algorytmy sztucznej inteligencji we własnej działalności, a 27,5 proc. spółek planuje rozwój z wykorzystaniem sztucznej inteligencji.

W ujęciu sektorowym tylko jedna z ośmiu spółek w sektorze informatycznym – 11bit nie przedstawiła informacji o sztucznej inteligencji w swoim raporcie rocznym.

Spółka Huuuge (2024) najszerzej opisała wyzwania dotyczące rozwoju technologii sztucznej inteligencji, zwłaszcza dla sektora gier komputerowych. Według raportu Huuuge zastosowanie sztucznej inteligencji może:

- (1) Hamować innowacyjność i kreatywność przy projektowaniu gier komputerowych i prowadzić do ich nadmiernego ujednoczenia.
- (2) Powodować niejasności prawne dotyczące praw autorskich.
- (3) Wprowadzić nieoczekiwane elementy do gier, co wymaga znalezienia równowagi między kreatywnością a spójnością doświadczeń graczy.
- (4) Algorytmy sztucznej inteligencji wykorzystywane w grach mogą niezamierzenie powielać uprzedzenia i zachowania dyskryminacyjne (Huuuge, 2024).

W sektorze finansowym trzy z czterech banków z indeksu mWIG40 wykorzystują narzędzia sztucznej inteligencji, jednak w ograniczonym zakresie. W banku BNP Paribas zostało wprowadzone inteligentne zarządzanie gotówką oparte na sztucznej inteligencji, w banku Millenium wdrożono silnik decyzyjny wykorzystujący mechanizmy sztucznej inteligencji, a ING Bank Śląski opisując własny model biznesowy w sprawozdaniu zarządu z działalności jedynie zaznacza, że wykorzystuje sztuczną inteligencję. W sektorze rynku kapitałowego w Grupie GPW w Warszawie tylko GPW Logistics S.A. posiada narzędzia oparte na sztucznej inteligencji. Służą one do automatyzacji i cyfryzacji procesów dla branży transport-spedycja-logistyka (TSL) oraz do zapewnienia bezpieczeństwa obiegu dokumentów transportowych. W 2024 roku są planowane prace nad komercjalizacją platformy GPW Data, bazującej na metodach uczenia maszynowego oraz sztucznej inteligencji. Z kolei w znanej z działalności maklerskiej na rynku finansowym grupie kapitałowej XTB trwają prace deweloperskie oraz badawczo-rozwojowe, związane z wykorzystaniem technologii bazujących na sztucznej inteligencji.

W innych sektorach rozwiązania oparte na sztucznej inteligencji wykorzystywano lub planowano wykorzystać w ograniczonym zakresie, a często nawet nie brano ich pod uwagę w raportach rocznych. Na przykład spółki energetyczne (Enea i Tauron) planują korzystać z algorytmów sztucznej inteligencji, a w sektorach handlu hurtowego, hoteli i restauracji żadna ze spółek nie korzysta z rozwiązań na niej opartych.

W kolejnym kroku badania spółek z indeksu giełdowego mWIG40 przeanalizujemy czy informacje o sztucznej inteligencji w raportach spółek mogą być postrzegane jako narzędzie relacji inwestorskich, mające na celu zapewnianie wzrostu wartości rynkowej spółek (w porównaniu do innych spółek na GPW w Warszawie). Z analizy raportów rocznych spółek z indeksu giełdowego mWIG40 możemy wywnioskować, że najszerzej informacje o sztucznej inteligencji zostały ujawnione przez spółki informatyczne, zwłaszcza Asseco, Comarch, Text, cyber_Falks.

Spółka Comarch nie będzie poddana analizie ze względu na fakt, iż zmiana kursu akcji w ostatnich miesiącach była spowodowana decyzją rodziny założyciela Comarchu o wycofaniu spółki z GPW. Po ogłoszeniu tej informacji 17 lipca 2024 r. kurs akcji wzrósł o prawie 12 proc., osiągając najwyższy poziom w historii notowań spółki (myERP.pl, 2024).

Publikacja informacji o sztucznej inteligencji nie miała wpływu na notowania akcji spółki Text, której stopa zwrotu za styczeń – sierpień 2024 r. była ujemna i kształtowała się na poziomie – 30,35 proc. (tabela 4).

Tabela 4. Stopy zwrotu akcji spółek mWIG40.

Akcja, indeks	Stopy zwrotu (%)		Akcja, indeks	Stopy zwrotu (%)	
	styczeń-sierpień 2024 r.	2023 r.		styczeń-sierpień 2024 r.	2023 r.
INGBSK	21,10	55,34	MOBRUK	-3,38	16,43
CCC	153,60	42,66	RYVU	-6,61	16,75
MILLENIUM	7,90	82,42	GRUPAAZOTY	-28,02	-37,44
BENEFIT	36,41	168,24	EUROCASH	-36,26	24,85
ASSECOPOL	29,23	5,00	SYNEKTIK	77,01	195,63
INTERCARS	-14,62	31,20	ASBIS	-24,16	24,68
TAURONPE	-4,87	76,22	GRENEVIA	-34,48	1,52
XTB	94,65	37,11	HUUUGE	-21,64	22,94
HANDLOWY	3,83	48,98	ARCTIC	-4,71	28,66
BNPPL	25,60	52,86	TSGAMES	-1,35	-17,57
ENEA	15,49	52,83	BOGDANKA	-22,36	-27,11

Akcja, indeks	Stopy zwrotu (%)		Akcja, indeks	Stopy zwrotu (%)	
	styczeń-sierpień 2024 r.	2023 r.		styczeń-sierpień 2024 r.	2023 r.
DEVELIA	31,74	101,59	GREENX	-28,01	37,35
COMARCH	57,96	30,26	POLIMEXMS	-27,26	-7,92
DOMDEV	17,28	70,55	CIGAMES	-22,86	-16,20
AUTOPARTN	-3,06	95,06	WIG20	2,95	30,75
WIRTUALNA	-16,94	23,00	mWIG40	9,67	39,26
11bit	17,56	-8,31	WIG	8,17	36,54
NEUCA	-7,33	44,63	WIG- -BUDOWNICTWO	4,43	86,88
AMREST	-13,53	35,99	WIG- -BANKI	20,25	76,94
GPW	10,30	28,11	WIG- -ODZIEŻ	12,4	52,18
TEXT	-30,35	10,69	WIG- -MOTORYZACJA	-11,32	42,70
ABPL	33,67	51,98	WIG- -MEDIA	-11,06	38,07
GRUPPRACUJ	-10,29	55,63	WIG- -ENERG	-10,09	33,09
RAINBOW	79,15	225,66	WIG- -INFORMATYKA	19,39	16,15
SELVITA	14,53	-29,43	WIG- -PALIWA	-1,63	11,44
CYBERFLKS	47,02	88,48	WIG- -GRY	36,94	-8,08

Źródło: statystyki GPW. <https://www.gpw.pl/statystyki-gpw> (11.09.2024).

Stopa zwrotu Asseco w analizowanym okresie w 2024 r. wyniosła 29,3 proc., jednak dla niektórych spółek, w raportach których nie zawarto żadnych informacji o sztucznej inteligencji, na przykład Benefit, stopa zwrotu akcji jest wyższa. Stopy zwrotu niektórych spółek, które jedynie planują korzystać z algorytmów sztucznej inteligencji, na przykład mBank, również są wyższe niż u Asseco.

Inaczej wygląda przypadek spółki cyber_Folks. Stopa zwrotu akcji jest prawie najwyższa spośród spółek z indeksu mWIG40 oraz przekracza stopy zwrotu wszystkich głównych i sektorowych indeksów giełdowych wymienionych w tabl. 4. Hossa na cenach akcji cyber_Folks najprawdopodobniej spowodowana wzrostem wyników

finansowych, które są zasługą rozwoju nowych produktów, opartych na algorytmach sztucznej inteligencji. Uwzględniając aktywny rozwój spółki technologicznej, jej akcje od 9 lipca 2024 r. zostały dodane do indeksu mWIG40.

Podsumowanie

Przeprowadzone w ramach niniejszej pracy badanie postrzegania przez spółki technologii sztucznej inteligencji w raportach rocznych spółek giełdowych za rok 2023 w Polsce wykazało, że 30 proc. spółek z indeksu WIG20 nie uwzględnia w żaden sposób trendów dotyczących sztucznej inteligencji. Informacje o ryzyku lub możliwościach rozwoju sztucznej inteligencji zostały opisane w raportach tylko 30 proc. spółek. Żadna spółka z indeksu WIG20 nie opracowuje narzędzia wykorzystującego sztuczną inteligencję jako produktu przeznaczonego do sprzedaży. Jak wynika ze sprawozdań rocznych, tylko 45 proc. spółek stosuje algorytmy sztucznej inteligencji we własnej działalności. Ponadto analiza notowań spółek z indeksu WIG20, w raportach których najszerzej zostały opisane informacje o sztucznej inteligencji pozwoliła wywnioskować, że publikacja tych informacji nie miała wpływu na stopy zwrotu ich akcji.

Wyniki analizy sprawozdań rocznych spółek z indeksu mWIG40 za rok 2023 w aspekcie informacji o postrzeganiu sztucznej inteligencji świadczą, że 52,5 proc. spółek z indeksu mWIG40 nie uwzględnia w żaden sposób trendów dotyczących sztucznej inteligencji. Prawie połowa z tych spółek należy do sektorów przemysłowych. Informacje o ryzyku lub możliwościach rozwoju sztucznej inteligencji zostały opisane w raportach tylko 15 proc. spółek, we własnej działalności jedynie 30 proc. spółek stosuje algorytmy sztucznej inteligencji, a 27,5 proc. spółek planuje rozwój z wykorzystaniem sztucznej inteligencji. W sektorze informatycznym tylko jedna z ośmiu spółek z mWIG40 nie przedstawiła informacji o sztucznej inteligencji w swoim raporcie rocznym. Analiza notowań spółek informatycznych z indeksu mWIG40, które opracowują narzędzia sztucznej inteligencji, pozwala przypuszczać, że działalność w zakresie technologii sztucznej inteligencji prawdopodobnie miała pozytywny wpływ na wyniki finansowe jednej ze spółek i na stopy zwrotu z jej akcji.

Pogłębione rozumienie, jak informacje zawarte w raportach spółek na temat sztucznej inteligencji oddziałują na ich wartość rynkową można uzyskać w ramach przyszłych badań z wykorzystaniem metod ekonometrycznych.

Literatura

- About NIRI.* (n.d.). Retrieved 13 September 2024, from <https://www.niri.org/about-niri>
- Allegro. (2024). *Skonsolidowany raport roczny Grupy ALLEGRO.EU za rok zakończony 31 grudnia 2023 r.*

- Asseco. (2024). *Raport roczny za rok zakończony dnia 31 grudnia 2023 roku*.
- Comarch. (2024). *Sprawozdanie Zarządu Comarch S.A. z działalności Grupy Comarch w 2023 roku*.
- Costa Climent, R., Haftor, D., & Staniewski, M. (2024). AI-enabled business models for competitive advantage. *Journal of Innovation & Knowledge*, 9.
- Cyber_Folks. (2024). *Raport roczny Grupy cyber_Folks za 2023 rok obrotowy zakończony 31 grudnia 2023 r.*
- Davenport, T. (2018). *The AI advantage: How to put the artificial intelligence revolution to work*. MIT Press.
- Du, S., & Xie, C. (2021). Paradoxes of Artificial Intelligence in Consumer Markets: Ethical Challenges and Opportunities. *Journal of Business Research*, 129(5), 961–974.
- Dwivedi, Y., Hughes, L., Ismagilova, E., Aarts, G., Coombs, C., Crick, T., Duan, Y., Dwivedi, R., Edwards, J., Eirug, A., Galanos, V., Ilavarasan, P., Janssen, M., Jones, P., Kar, A., Kizgin, H., Kronemann, B., Lal, B., Lucini, B., Williams, M. (2021). Artificial Intelligence (AI): Multidisciplinary perspectives on emerging challenges, opportunities, and agenda for research, practice and policy. *International Journal of Information Management*, 57(2).
- Dziawgo, D. (2011). *Relacje inwestorskie. Ewolucja – Funkcjonowanie – Wyzwania*. Wydawnictwo naukowe PWN.
- European Commission. (2024). *Targeted consultation on artificial intelligence in the financial sector*.
- Huuuge. (2024). *Raport roczny*.
- Kinder, T. (2024, August 18). Biggest US companies warn of growing AI risk. *Financial Times*.
- Krug, A. (2010). *Relacje inwestorskie w spółce giełdowej*. Wydawnictwo Poligraf.
- Laskin, A., & D’Agostino, G. (2024). The Delphi Panel investigation of artificial intelligence in investor relations. *Public Relations Review*, 50(4).
- Lee, M., Scheepers, H., Lui, A., & Ngai, E. (2023). The implementation of artificial intelligence in organizations: A systematic literature review. *Information & Management*, 60.
- Ma, L., & Sun, B. (2020). Machine Learning and AI in Marketing – Connecting Computer Power to Human Insights. *International Journal of Research in Marketing*, 37(3).
- Makarius, E., Mukherjee, D., Fox, J., & Fox, A. (2020). Rising with the Machines: A Sociotechnical Framework for Bringing Artificial Intelligence into the Organization. *Journal of Business Research*, 120(8), 262–273.
- myERP.pl.(2024,July17).*Comarch wycofuje się z giełdy – nowa era dla polskiego giganta IT*.

<https://www.myerp.pl/comarch-wycofuje-sie-z-giedy-nowa-era-dla-polskie-go-giganta-it/>

- PZU. (2024). *Raport Roczny 2023. Sprawozdanie Zarządu z działalności Grupy Kapitałowej PZU i PZU SA za rok obrotowy zakończony 31 grudnia 2023 roku.*
- Raisch, S., & Fomina, K. (2023). Combining human and artificial intelligence: Hybrid problem-solving in organizations. *Academy of Management Review*.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1689 z dnia 13 czerwca 2024 r. w sprawie ustanowienia zharmonizowanych przepisów dotyczących sztucznej inteligencji (2024).
- Text. (2024). *Sprawozdanie Zarządu z działalności Text S.A. i jej Grupy Kapitałowej w 2023/2024 roku finansowym.*
- Volkmar, G., Fischer, P., & Reinecke, S. (2022). Artificial Intelligence and Machine Learning: Exploring drivers, barriers, and future developments in marketing management. *Journal of Business Research*, 149, 599–614.
- Zhang, C., & Lu, Y. (2021). Study on artificial intelligence: The state of the art and future prospects. *Journal of Industrial Information Integration*, 23.
- Zhang, X., Chan, F., Yan, C., & Bose, I. (2022). Towards risk-aware artificial intelligence and machine learning systems: An overview. *Decision Support Systems*, 159.

Cyfrowa transformacja procesów

– szansa czy wyzwanie dla małych i średnich przedsiębiorstw

DR EWA MAKOWSKA

ORCID: [0000-0003-0947-8804](https://orcid.org/0000-0003-0947-8804)

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu,

Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania

e-mail: ewa.makowska@umk.pl

Streszczenie

Cel opracowania: Celem artykułu jest prezentacja zagadnienia cyfrowej transformacji procesów w małych i średnich przedsiębiorstwach (MŚP) w Polsce w kontekście szans i wyzwań jakie proces ten stwarza dla tych podmiotów.

Metodyka osiągnięcia celu / podejście badawcze / koncepcja konstrukcji wyводу: Głównym materiałem badawczym były pogłębione wywiady standaryzowane przeprowadzone z właścicielami lub dyrektorami zarządzającymi w pięciu przedsiębiorstwach z sektora MŚP.

Wyniki / obserwacje / rekomendacje: Uzyskane wyniki świadczą o tym, że wprowadzana przez przedsiębiorstwa z sektora MŚP cyfrowa transformacja procesów stanowi przejaw ich walki konkurencyjnej na rynku. Jednocześnie traktują ją one jako swoistego rodzaju konieczność dzisiejszych czasów. Wprowadzana technologia przyczynia się do zauważalnych zmian w wykonywanej pracy. Działania proste i powtarzalne są automatyzowane dzięki czemu pracownicy mają więcej czasu na realizację zadań bardziej złożonych, wymagających wnikliwej analizy i twórczego podejścia do rozwiązywania problemów.

Ograniczenia / implikacje badawcze: Głównym ograniczeniem była trudność w dokonywaniu uogólnień uzyskanych wyników w trakcie przeprowadzonego badania jakościowego, z uwagi na istniejące rozbieżności dotyczące procesów oraz w stopnia cyfryzacji podmiotów.

Praktyczne implikacje: Przedstawione w artykule wnioski są ważne zwłaszcza w kontekście rosnącego zainteresowania szeroko rozumianą cyfryzacją i automatyzacją procesów w przedsiębiorstwach. Mają one walor poznawczy i mogą być wykorzystane w dalszych analizach zmierzających do poprawy jakości funkcjonowania przedsiębiorstwa.

Oryginalność / wartość poznawcza: Artykuł zmniejsza lukę badawczą w zakresie cyfrowej transformacji procesów w małych i średnich przedsiębiorstwach w Polsce w kontekście szans i wyzwań jakie proces ten stwarza dla tych podmiotów. Przeprowadzone badania wpisują się w nurt badań nad wykorzystaniem szeroko rozumianej cyfryzacji i robotyzacji w organizacjach. Mając na uwadze znaczenie sektora MŚP dla gospodarki oraz na złożoność poruszanego w artykule problemu przedstawione wnioski mogą stanowić punkt wyjścia do podjęcia dalszych badań ilościowych i jakościowych.

Słowa kluczowe: cyfrowa transformacja procesów, digitalizacja, małe i średnie przedsiębiorstwa.

Wprowadzenie

Dynamika zmian zachodzących w otoczeniu gospodarczym oraz ich różnorodność i wzajemna interakcja powodują, że przed podmiotami gospodarczymi pojawiają się wciąż nowe wyzwania. Dodatkowo rozwój przedsiębiorstw, wzrost liczby dokonywanych przez nich transakcji, a w konsekwencji generowanych danych wpływają na konieczność nieustającego poszukiwania skutecznych rozwiązań i dokonywania zmian organizacyjno-technicznych usprawniających działalność jednostek. Cyfrowa transformacja procesów uważana jest za jedno z częściej wdrażanych narzędzi w tym zakresie. Zagadnienie to nabiera także znaczenia w związku z głównymi założeniami polityki Unii Europejskiej w zakresie cyfrowej transformacji przedsiębiorstw. Do 2030 r. ponad 90 proc. MŚP powinno osiągnąć co najmniej podstawowy poziom intensywności cyfrowej, a 75 proc. unijnych firm powinno korzystać z usług przetwarzania w chmurze, przeprowadzać analizy dużych zbiorów danych lub używać sztucznej inteligencji (*Digitalisation in Europe – 2023 edition*). Dla celów monitorowania intensywności cyfrowej przedsiębiorstw skonstruowany został wskaźnik intensywności cyfrowej DII (*Digital Intensity Index*), który mierzy zakres stosowania przez przedsiębiorstwa dwunastu różnych technologii cyfrowych, np. wykorzystujących sztuczną inteligencję, czy realizujących sprzedaż elektroniczną. Indeks ocenia firmy w zależności od tego,

z ilu technologii cyfrowych korzystają. Mimo wymienianych w literaturze licznych korzyści w związku z wprowadzeniem digitalizacji w przedsiębiorstwie, wdrażanie cyfrowej transformacji procesów w polskich przedsiębiorstwach jest wciąż na bardzo wczesnym etapie. Według danych opracowanych przez Eurostat, prezentowanych w raporcie *Digitalisation in Europe*, w roku 2022 37,8 proc. wszystkich przedsiębiorstw w Polsce wykazywało bardzo niski stopień intensywności cyfrowej, 33,4 proc. – stopień niski, 25,1proc. – wysoki, a tylko 3,8 proc. bardzo wysoki¹.

Zagadnienie cyfrowej digitalizacji procesów w odniesieniu do małych i średnich przedsiębiorstw jest zagadnieniem stosunkowo mało zbadanym i opisanym w literaturze przedmiotu (Remlein i in., 2024, s. 152). Stąd celem niniejszego artykułu jest uzupełnienie luki badawczej, jaka istnieje w obszarze cyfrowej transformacji procesów w małych i średnich przedsiębiorstwach. Przy czym należy zaznaczyć, że samo zagadnienie digitalizacji czy automatyzacji jest bardzo szeroko omawiane w wielu publikacjach naukowych i stanowi aktualnie przedmiot badań wielu naukowców w Polsce i na świecie (Romero, Mammadov 2024, s. 4). Prezentowane w literaturze przedmiotu wyniki badań prowadzonych w obszarze wykorzystania cyfrowej transformacji procesów robotyzacji i automatyzacji szeroko rozumianej pracy biurowej obejmują między innymi następujące obszary badawcze:

1. Zastąpienie pracy wykonywanej przez ludzi maszynami z wykorzystaniem sztucznej inteligencji, kształt rynku pracy w przyszłości i jego powiązanie z nieuniknionym rozwojem cyfryzacji (Turcu, Turcu, 2021, s. 70-75).
2. Rozwój i przyszłość zawodu księgowego oraz postrzeganie zawodu księgowego w XXI wieku, w tym także dyskusje na temat nowych umiejętności i kompetencji oraz wyzwań i możliwości dla przyszłych księgowych (Hyży i in., 2021; Jędrzejka, 2019, s. 137-166).
3. Automatyzacja powtarzalnych działań w księgowości oraz zakres stosowania sztucznej inteligencji, w tym w szeroko rozumianej rachunkowości (Szortyka, 2024, s. 155-175), a także wyzwania z jakimi spotykają się przedsiębiorcy w ramach wprowadzania procesów automatyzacji i robotyzacji (Ciak i inni, 2016; Nowakowska, 2023).
4. Wykorzystanie narzędzi Business Intelligence w procesie prezentacji danych oraz podejmowaniu decyzji zarządczych (Božič, Dimovski, 2019, s. 1-20).

¹ Wartość wskaźnika w przedziale 0-3 oznacza bardzo niski stopień wykorzystania przez dane przedsiębiorstwo technologii cyfrowych, w przedziale 4-6 niskie wykorzystanie, dla wartości z przedziału 7-9 wysokie zastosowanie, a dla wartości od 10 do 12 bardzo wysokie. W związku z tym minimalny oczekiwany wynik podstawowy 4 oznacza, że firma charakteryzuje się podstawowym poziomem intensywności cyfrowej (*Digitalisation in Europe – 2023 edition*).

Przedstawione w artykule zagadnienia omówiono w ramach dwóch zasadniczych części. W pierwszej z nich zaprezentowano rozważania teoretyczne odnoszące się do cyfrowej transformacji procesów w przedsiębiorstwie. Z kolei w części drugiej omówione zostały wyniki przeprowadzonego badania empirycznego oraz sformułowano wnioski końcowe.

1. Wpływ technologii na rozwój przedsiębiorstwa

Obserwowany w ostatnich latach rozwój technologii jest jednym z najbardziej znaczących procesów w skali globalnej. Czas w jakim powstają kolejne innowacje oraz w jakim zostają rozpowszechniane jest obecnie krótszy niż kiedykolwiek (Czupich, 2021, s. 68-76). Chociaż głównym impulsem do wynalezienia i zbudowania pierwszych komputerów było wykonywanie obliczeń wymaganych w naukach ścisłych i wspierających programy wojskowe i kosmiczne, to z czasem ich wykorzystanie w zarządzaniu organizacjami stało się coraz powszechniejsze. Współcześnie coraz większym zainteresowaniem cieszą się takie zagadnienia jak wykorzystanie sztucznej inteligencji oraz robotyzacji (Łada, Martinek-Jaguszewska, 2023; Łada, Martinek-Jaguszewska, 2024, s. 115-132). Z tym ostatnim zagadnieniem ściśle związana jest robotyzacja procesów biznesowych, która ma zastosowanie w automatyzacji tych procesów. Jej praktyczne wykorzystanie oznacza użycie tak zwanych botów, które wykonują ciągi działań w określonym porządku, często w kilku systemach informatycznych. Są one rekomendowane do wykonywania powtarzalnych operacji na dużą skalę o znacznym poziomie stabilności i standaryzacji (Łada, 2022, s. 5).

W ciągu ostatnich trzydziestu lat wykorzystanie technologii informatycznych stało się jednym z najważniejszych czynników uzasadniających i umożliwiających zmiany organizacyjne (Chrisanthi, 2000, s.11). Wykorzystanie technologii informatycznej przez przedsiębiorstwo jest uznawane wręcz za niezbędny czynnik wspomagający zarówno funkcjonowanie przedsiębiorstwa, jak i powstawanie innowacji (Camisón, Villar-López, 2014, s. 2898; Mamonov, Peterson, 2021, s. 12). System informatyczny w przedsiębiorstwie, który jest dostosowany do sprawnej realizacji funkcji biznesowych pozytywnie wpływa na osiągnięte przez przedsiębiorstwo wyniki finansowe (Chen i in., 2014, s. 5; Božič, Dimovski, 2019, s. 12). W literaturze przedmiotu są także prezentowane wyniki badań wskazujące na zjawisko zgoła odmienne, mianowicie malejące zwroty z inwestycji IT oraz mniejszy wpływ inwestycji informatycznych w mniej technicznych sektorach gospodarki (Ravichandran, 2018, s. 22-42).

Na proces transformacji cyfrowej w małych i średnich przedsiębiorstwach wpływ mają różnorodne czynniki. Wśród najistotniejszych wskazywane są (Hu i in., 2024, s. 21-22):

- e) strategia organizacyjna, która wspomaga maksymalizację mocnych stron przedsiębiorstwa oraz dostosowywanie do nowych okoliczności w stale zmieniającym się krajobrazie cyfrowym,
- f) mające kluczowe znaczenie możliwości technologii informatycznych (IT), które dla wzmocnienia podstaw technologicznych wymagają strategicznych inwestycji w badania i rozwój,
- g) kultura organizacyjna,
- h) elastyczne struktury organizacyjne,
- i) polityka rządu, zwłaszcza regulacje określające kierunek zmian i zapewniające wsparcie oraz dofinansowanie działań w zakresie transformacji cyfrowej,
- j) intensywna konkurencja rynkowa jako czynnik motywujący do cyfrowej transformacji wśród małych i średnich przedsiębiorstw.

Wśród barier związanych z wdrażaniem cyfryzacji w małych i średnich przedsiębiorstwach, w literaturze przedmiotu wskazywane są następujące kwestie (Rupeika-Apoga, Petrovska, 2022, s. 4-5): brak odpowiednich możliwości finansowania, kwestie bezpieczeństwa IT, niewystarczające umiejętności cyfrowe pracowników, niedobór specjalistów na zewnętrznym rynku pracy, wewnętrzny opór przed zmianami, brak wiedzy menedżerów, brak pewności co do przyszłych standardów w zakresie cyfryzacji. W przewycięzaniu powyższych trudności pomocne może być zastosowanie podejścia stopniowej cyfryzacji, czyli wdrażanie nowych rozwiązań cyfrowych krok po kroku: od oceny możliwości optymalizacji dostępnych obecnie zasobów i technologii, do określenia rzeczywistych potrzeb i zakresu inwestycji w nowe technologie na małych odcinkach. Ważne jest, aby działania te prowadzone były w sposób ciągły. Stopniowe inicjowanie zmian pomaga przekształcić bariery w czynniki umożliwiające stały rozwój świadomości cyfrowej w organizacji oraz przyciąganie talentów (Sagala, Óri, 2024, s. 17).

W czasach szybko rozwijającego się postępu technologicznego, w zawodzie księgowego duże znaczenie zdobywa automatyzacja i robotyzacja. Wykorzystywanie nowoczesnych technologii w rachunkowości (takich jak oprogramowania księgowe z funkcją automatyzacji poszczególnych działań, platformy big data służące do przechowywania i analizowania danych oraz technologie blockchain, przydatne do udostępniania danych finansowych) znacznie zwiększa efektywność w dziale księgowym i przynosi wiele korzyści. W literaturze przedmiotu do korzyści z wdrożenia automatyzacji procesów w rachunkowości zalicza się także (Remlein i in., 2024, s. 151): zwiększenie przejrzystości procesów w przedsiębiorstwie i związaną z tym usprawnioną komunikację, minimalizację ryzyka błędów pozwalającą eliminować pomyłki i uchybienia oraz standaryzację procesów, która znacząco poprawia efektywność i jakość pracy. Zwraca się także uwagę, że wprowadzenie cyfryzacji procesów w księgowości poprawia kontrolę i spójność informacji,

szybkość przetwarzania danych, a także daje duże możliwości elastyczności pracy (Borowiec, 2022, s. 24).

2. Analiza wyników przeprowadzonego badania empirycznego

Przegląd literatury przedmiotu pozwolił określić występowanie luki badawczej dotyczącej zagadnienia cyfrowej transformacji procesów w małych i średnich przedsiębiorstwach w Polsce. Na potrzeby przeprowadzonego badania zostało sformułowane następujące pytanie badawcze: Czy cyfrowa transformacja procesów w małych i średnich przedsiębiorstwach w Polsce stanowi dla nich szansę, czy też wyzwanie, w kontekście rosnącego wykorzystywanie nowoczesnych technologii.

W celu uzyskania odpowiedzi na tak postawione pytanie badawcze zaprojektowane zostało badanie empiryczne w formie pogłębionych wywiadów standaryzowanych. Badanie skierowane było do przedsiębiorstw prowadzących działalność związaną z rachunkowością. Zostało ono przeprowadzone w pierwszym półroczu 2024 roku, w pięciu przedsiębiorstwach. Dobór podmiotów do badania miał charakter celowy. Miały one spełniać dwa kryteria. Pierwszym kryterium było wykorzystywanie szeroko rozumianej cyfryzacji w prowadzonej działalności, w postaci różnego rodzaju aplikacji, oprogramowania czy platform. Drugie kryterium dotyczyło rozmiaru przedsiębiorstwa. Badaniu podlegały tylko małe i średnie przedsiębiorstwa. Charakterystykę podmiotów poddanych badaniu przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Charakterystyka badanych podmiotów.

Lp.	Wielkość przedsiębiorstwa	Forma organizacyjno-prawna	Zakres prowadzonej działalności	Osoba uczestnicząca w wywiadzie
1.	Średnie	Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością	Międzynarodowa	Dyrektor zarządzający
2.	Małe	Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością	Krajowa	Dyrektor działu IT
3.	Małe	Spółka komandytowa	Krajowa	Dyrektor działu IT

Lp.	Wielkość przedsiębiorstwa	Forma organizacyjno-prawna	Zakres prowadzonej działalności	Osoba uczestnicząca w wywiadzie
4.	Małe	Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością	Krajowa	Dyrektor zarządzający
5.	Małe	Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością	Krajowa	Jeden ze wspólników

Źródło: opracowanie własne.

Tylko jedno z badanych przedsiębiorstw było firmą średnią. Pozostałe przedsiębiorstwa były podmiotami małymi. Cztery jednostki uczestniczące w badaniu były spółkami z ograniczoną odpowiedzialnością, a jedna firma funkcjonowała w formie spółki komandytowej. Jeżeli chodzi o zakres prowadzonej działalności, to zdecydowana większość z badanych podmiotów prowadzi działalność tylko w wymiarze krajowym. Jedno przedsiębiorstwo funkcjonuje również na rynku międzynarodowym. Do uczestnictwa w wywiadach poproszone zostały osoby pełniące funkcje kierownicze w badanych podmiotach. Byli to dyrektorzy zarządzający (w przypadku dwóch firm), dyrektor działu IT (w przypadku dwóch firm) i jeden ze wspólników.

Narzędziem badawczym był kwestionariusz wywiadu. Oprócz pytań wstępnych dotyczących charakterystyki badanego podmiotu, kwestionariusz wywiadu obejmował trzy zasadnicze części. Pierwsza z nich dotyczyła określenia stosowanych rozwiązań w zakresie cyfryzacji procesów w przedsiębiorstwie, w tym także wskazania przyczyn ich stosowania, zauważalnych korzyści lub zidentyfikowanych wad oraz trudności w trakcie korzystania. Część druga obejmowała aspekty związane z kompetencjami pracowników na stanowiskach związanych z rachunkowością. Ostatni blok pytań dotyczył dywagacji na temat przyszłości zawodu księgowego oraz przewidywanych przyszłych wyzwań lub barier, które mogą się pojawić w związku z rosnącym wykorzystaniem nowoczesnych technologii.

Na podstawie uzyskanych odpowiedzi dotyczących zakresu stosowania nowoczesnych rozwiązań w badanych przedsiębiorstwach, potwierdzono ich wykorzystanie przede wszystkim w ramach automatycznego wczytywania danych z faktur, generowania raportów finansowych, analiz terminów płatności oraz archiwizowania dokumentów. Tylko w średnim przedsiębiorstwie wykorzystywano do realizacji zadań boty. Przy czym dyrektor zarządzający spółki stosującej tę technologię podkreślił, że jako pierwsza rozwiązania te wprowadziła spółka matka. Automatyzacja pracy stanowi w tej spółce element całościowej strategii digitalizacji całego przedsiębiorstwa

i związana jest bezpośrednio z realizowanymi celami zrównoważonego rozwoju. Jedno małe przedsiębiorstwo jako przyczynę rozpoczęcia cyfryzacji wskazało przymus wynikający z pandemii COVID-19. Wtedy po raz pierwszy zdecydowano się w tej firmie na elementy pracy zdalnej i stopniowo zwiększano udział zadań realizowanych online. W przypadku firmy średniej pierwsze wdrożenie automatyzacji procesów odbyło się jeszcze przed pandemią, a dyrektor zarządzający stwierdził, że dzięki temu firma mogła płynnie przejść od pracy stacjonarnej do zdalnej. Nie bez znaczenia jest w tym wypadku także międzynarodowy charakter prowadzonej przez ten podmiot działalności. Kontakty i spotkania z wykorzystaniem platformy Skype, Zoom czy MS Teams to konieczność w przypadku pracy w międzynarodowym zespole. Pozostałe trzy małe firmy wskazały, że korzystanie z nowoczesnych technologii to dla nich konieczność biznesowa oraz sposób na podniesienie swojej konkurencyjności. Do korzyści związanych ze stosowanymi rozwiązaniami wskazywano także unikanie opóźnień w płatnościach, skrócenie czasu wymaganego na finalizację okresowych zamknięć księgowych, redukcję błędów ludzkich, poprawę efektywności pracy bez zmniejszania zatrudnienia, przeniesienie pracowników na bardziej wymagające stanowiska. Na pytanie czy wprowadzone rozwiązania spowodowały zwolnienia pracowników wszystkie firmy odpowiedziały, że nie odnotowano dotychczas takiej sytuacji. Jeżeli miały miejsce jakieś zmiany dotyczące zatrudnienia to obejmowały one przesunięcie pracownika w ramach struktur. Generalnie badane podmioty zaobserwowały raczej zapotrzebowanie na nowych pracowników, ponieważ w wyniku wprowadzonych nowoczesnych rozwiązań odnotowano zwiększenie skali działalności. Jeśli chodzi o wady nowoczesnych technologii, to wskazywano raczej na trudności czy wręcz ryzyko związane ich stosowaniem. Najważniejsze z nich to wysokie koszty wprowadzania automatyzacji i towarzyszące im wysokie obciążenia związane z utrzymaniem, serwisowaniem, i aktualizacją oraz konieczność zapewnienia odpowiedniego sprzętu. Kolejny niezwykle ważny problem to zapewnienie bezpieczeństwa danych. Następną wskazywaną kwestią dotyczy pracowników i trudności związanych z ich przeszkoleniem oraz posiadanymi kompetencjami.

Pytania z drugiego bloku tematycznego dotyczyły pracowników i ich doświadczeń związanych z cyfryzacją procesów w przedsiębiorstwie. Uczestnicy wywiadów potwierdzali, że pracownicy ich firm chętnie korzystają z nowoczesnych rozwiązań takich jak dostarczanie dokumentów wyłącznie drogą elektroniczną, korzystanie z usług online czy wystawianie e-faktur.

Tabela 2. Kluczowe kompetencje pracownika w zautomatyzowanym środowisku.

Kompetencje	Firma 1	Firma 2	Firma 3	Firma 4	Firma 5
Zaawansowane umiejętności analityczne	X	X	X	X	X
Wysokie standardy etyczne	X	X	X	X	X
Umiejętność interpretacji przepisów podatkowych		X	X	X	X
Gotowość do dostosowania się do zmieniającego się otoczenia		X	X		X
Umiejętność rozwiązywania problemów	X				X
Znajomość technologii informatycznych		X		X	

Źródło: opracowanie własne.

W tabeli 2 przedstawiono zestawienie pięciu najważniejszych kompetencji, którymi zdaniem respondentów powinien cechować się pracownik zatrudniony w zautomatyzowanym środowisku pracy, z uwzględnieniem hierarchii, w jakiej były one wskazywane.

Wskazane przez respondentów odpowiedzi potwierdzają, że od przyszłych pracowników działów rachunkowości będą wymagane znacznie większe kompetencje niż obecnie. Wszyscy respondenci jako kluczowe kompetencje pracownika w zautomatyzowanym środowisku wymienili zaawansowane umiejętności analityczne oraz posiadanie wysokich standardów etycznych. Cztery podmioty wśród tych kompetencji wskazały umiejętność interpretacji przepisów podatkowych, które w Polsce zmieniają się bardzo często i są dość zawile. Wymieniana była także gotowość do dostosowania się do zmieniającego się otoczenia oraz znajomość technologii informatycznych. Dodatkowo wymieniane były także kompetencje miękkie, takie jak praca w zespole, umiejętność rozwiązywania problemów czy komunikacja interpersonalna.

W ramach odpowiedzi na pytania z trzeciej części kwestionariusza osoby uczestniczące w wywiadach wypowiedziały się na temat przyszłości zawodów związanych z rachunkowością. Z jednej strony młodzi ludzie na niespotykaną wcześniej skalę

w życiu codziennym obcuja z nowoczesnymi technologiami, często wręcz nazywani są już „pokoleniem AI”. Z tego powodu automatyzacja i robotyzacja pracy w rachunkowości powinna stanowić dla nich silny atut za wyborem zawodu z tego obszaru. Z drugiej jednak strony, w związku z postępującą automatyzacją i robotyzacją pracy, wiele mówi się o redukcji liczby pracowników. Stąd dla młodych osób praca w rachunkowości obarczona jest dużym ryzykiem związanym z rywalizacją człowieka z maszyną.

Respondenci wskazywali także na wyzwania, jakie wynikają ze stosowania cyfrowej transformacji procesów w przedsiębiorstwach. Jednym z nich jest motywowanie pracowników do podnoszenia swoich umiejętności informatycznych. Szkolenia z tego zakresu są najczęściej dość trudne i kosztowne, co stanowi duże wyzwanie zwłaszcza dla małych podmiotów. Automatyzacja czynności prostych i powtarzalnych oznacza również, że pracownicy mają więcej czasu na rozwiązanie problemów złożonych i skomplikowanych, wymagających indywidualnego podejścia. Stąd też wymaga on dostosowanego do niego systemu motywacyjnego. Wszystkie badane podmioty podniosły także kwestię znaczenia pracy zespołowej oraz wykorzystania burzy mózgów na potrzeby realizacji zadań trudnych i nieoczywistych.

Wnioski

Przeprowadzony na potrzeby artykułu przegląd literatury przedmiotu pozwolił określić charakter przemian w obszarze rachunkowości w kontekście cyfrowej transformacji procesów w niej występujących. Analiza wyników przeprowadzonego badania umożliwiła także sformułowanie interesujących wniosków końcowych. Przede wszystkim z przeprowadzonego przeglądu literatury oraz analizy przeprowadzonych wywiadów wynika, że procesy księgowo-finansowe wykazują bardzo dużą skłonność do automatyzacji. Cyfrowa transformacja procesów jest postrzegana pozytywnie we wszystkich badanych przedsiębiorstwach jako szansa na rozwój. Tylko w największym z badanych podmiotów proces ten stanowi element całościowej strategii cyfryzacji firmy. Dodatkowo digitalizacja w tym przedsiębiorstwie utożsamiana jest z działaniami realizowanymi na rzecz zrównoważonego rozwoju. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że wypracowanie strategii, także przez małe i średnie przedsiębiorstwa, jest niezwykle pomocne podczas wdrażania nowoczesnych technologii (Becker, Schmid, 2020, s. 1002; Goerzig, Bauernhansl, 2018, s. 542; Liu i in., 2021, s.4-5). Analiza wyników przeprowadzonych wywiadów wskazuje, że cyfrowa transformacja procesów stanowi dla badanych podmiotów także źródło wielu wyzwań. Praktycy przewidują, że roboty już są w stanie znacząco zastąpić pracę księgowych, zwłaszcza zadania cechujące się prostotą, powtarzalnością oraz niskim stopniem złożoności. To także może oznaczać, że w przyszłości spadnie zapotrzebowanie na niższe stanowiska w księgowości. Z drugiej strony znacznemu przededefiniowaniu ulegną wymagania, jakie będą kierowane do przyszłych księgowych. Poza wiedzą z zakresu ewidencji

i sprawozdawczości będą oni musieli posiadać umiejętności z zakresu doradztwa biznesowego, a także obsługi robotów. Oczywiście w praktyce oznacza to, że redefinicji ulegnie wachlarz kompetencji wymaganych od księgowych. Przede wszystkim będą oni musieli podnosić tak zwane kompetencje miękkie oraz te związane z technologią informatyczną. Przewidywane, dodatkowe wymagania obejmą także pracę na dużych zbiorach danych oraz pogłębione umiejętności analityczne. W literaturze przedmiotu wskazuje się także na związane z tymi przemianami wyzwania jakie powstaną w obszarze kształcenia związanego z nauczaniem rachunkowości. Zwraca się także uwagę na kwestię rywalizacji na linii człowiek–maszyna, problem utraty umiejętności oraz zarządzania wiedzą (Jędrzejka, 2019, s. 137). Ciekawym tematem badawczym byłaby także całościowa analiza skutków wdrożenia w przedsiębiorstwie rozwiązań cyfrowych, uwzględniająca zarówno konsekwencje finansowe, jak i niefinansowe. Wskazane zagadnienia stanowią tylko wybrane obszary, które mogą stanowić przyszłe kierunki badań w zakresie tematów związanych z szeroko rozumianą digitalizacją w rachunkowości.

Literatura

- Becker W., Schmid O. (2020), *The right digital strategy for your business: an empirical analysis of the design and implementation of digital strategies in SMEs and LSEs*, „Business Research” 13:985–1005, <https://doi.org/10.1007/s40685-020-00124-y>
- Borowiec L. (2022), *Koszty i korzyści finansowe wdrożenia robotyzacji wybranych procesów w rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” Vol. 46, Nr 2, s. 11–26, <http://dx.doi.org/10.5604/01.3001.0015.8807>
- Božič K., Dimovski V. (2019), *Business intelligence and analytics use, innovation ambidexterity and firm performance: A dynamic capabilities perspective*, „Journal of Strategic Information Systems” 28 (2019) 101578, s. 1-20.
- Camisón C., Villar-López A. (2014), *Organizational innovation as an enabler of technological innovation capabilities and firm performance*, „Journal of Business Research” 67 (2014), s. 2891–2902.
- Ciak, J., Gotowska, M., Goździewska-Nowicka, A., Jakubczak, A., Koreleska, E., Michalska, A., Wyszowska, Z. (2016), *Wyzwania współczesnej gospodarki*, Wydawnictwo Uczelniane Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego, Bydgoszcz, https://dlibra.pbs.edu.pl/Content/1227/PDF/Voss_Innowacyjne_technologie_2016.pdf
- Chen, Y., Wang, Y., Nevo, S., Jin, J., Wang, L., & Chow, W. S. (2014), *IT capability and organizational performance: the roles of business process agility and environmental factors*, „European Journal of Information Systems” 23(3), s. 326–342, <https://doi.org/10.1057/ejis.2013.4>

- Chrisanthi A. (2000), *IT and organizational change : an institutionalist perspective* [online]. London: LSE Research Online, Available at: <http://eprints.lse.ac.uk/2582>, Available in LSE Research Online: July 2007.
- Czupich, J. (2021), *Szanse i zagrożenia wynikające z cyfryzacji i automatyzacji rachunkowości. Rachunkowość przyszłości – szanse i zagrożenia*, s. 68-76, <http://bazekon.icm.edu.pl/bazekon/element/bwmeta1.element/ekon-element-000171641591>
- Goerzig D., Bauernhansl T. (2018), *Enterprise architectures for the digital transformation in small and medium-sized enterprises*, 11th CIRP Conference on Intelligent Computation in Manufacturing Engineering – CIRP ICME, 17, Procedia CIRP 67 (2018) , s. 540 – 545.
- Hyży, M. L., Grabowska-Kaczmarczyk, E., Jędruczyk, E., Obrzeźgiewicz, D. (2021), *Rachunkowość i zawód księgowego wobec zmian w podatkach i automatyzacji*, Wydawnictwo IUS PUBLICUM, Katowice, https://books.google.pl/books?id=8yNEEAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=pl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
- Jędrzejka D. (2019), *Robotic process automation and its impact on accounting*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” tom 105 (161), s. 137-166, DOI: 10.5604/01.3001.0013.6061
- Liu, Y., Ni, Z., Karlsson, M., Gong, S. (2021) *Methodology for Digital Transformation with Internet of Things and Cloud Computing: A Practical Guideline for Innovation in Small – and Medium-Sized Enterprises*, „Sensors” nr 21, 5355, <https://doi.org/10.3390/s21165355>
- Łada, M. (2022), *Kryteria robotyzacji procesów biznesowych: badania eksploracyjne*, „E-Mentor” 5(97), s. 5-12, doi:10.5604/01.3001.0053.7697
- Łada M., Martinek-Jaguszewska K.(2024), *Rachunkowość wirtualnych robotów*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” vol. 48, nr 3, s. 115-132, DOI:10.5604/01.3001.0054.7259
- Mamonov S., Peterson R. (2021), *The role of IT in organizational innovation – A systematic literature review*, „Journal of Strategic Information Systems” 30 (2021) 101696, s. 1-12, <https://doi.org/10.1016/j.jsis.2021.101696>
- Nowakowska, P. (2023), *Nowe technologie w rozwoju i zarządzaniu przedsiębiorstwem*, „Zarządzanie innowacyjne w gospodarce i biznesie” 1(36), s. 63-74, doi: https://doi.org/10.25312/2391-5129.36/2023_05pno
- Ravichandran, T. (2018), *Exploring the relationships between IT competence, innovation capacity and organizational agility*, „Journal of Strategic Information Systems” 27 (2018), s. 22–42, <https://doi.org/10.1016/j.jsis.2017.07.002>

- Remlein M., Nowak D., Romanchuk K (2024), *Korzyści z wdrożenia automatyzacji procesów w rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” vol. 48, nr 3, s. 133-153.
- Romero I., Mammadov H. (2024), *Digital Transformation of Small and Medium-Sized Enterprises as an Innovation Process: A Holistic Study of its Determinants*, „Journal of the Knowledge Economy”, <https://doi.org/10.1007/s13132-024-02217-z>
- Rupeika-Apoga, R., Petrovska, K. (2022), *Barriers to Sustainable Digital Transformation in Micro-, Small-, and Medium-Sized Enterprises*, „Sustainability” 2022, 14, 13558, s. 1-19, <https://doi.org/10.3390/su142013558>
- Sagala, G. H., Óri D. (2024) *Toward SMEs digital transformation success: a systematic literature review*, „Information Systems and e-Business Management”, <https://doi.org/10.1007/s10257-024-00682-2>
- Szortyka K. (2024), *Inteligentna automatyzacja procesów finansowo-księgowych w centrach outsourcingu procesów biznesowych w Polsce*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” vol. 48, nr 3, s. 155-175.
- Turcu C. E., Turcu C. O. (2021), *Digital Transformation of Human Resource Processes in Small and Medium Sized Enterprises using Robotic Process Automation*, „International Journal of Advanced Computer Science and Applications”, Vol. 12, No. 12, 2021, s. 70-75.
- Yuchong Hu Y., Pan Y., Yu M., Chen P. (2024), *Navigating Digital Transformation and Knowledge Structures: Insights for Small and Medium-Sized Enterprises*, „Journal of the Knowledge Economy”, <https://doi.org/10.1007/s13132-024-01754-x>

Źródła internetowe

- Eurostat, *Digitalisation in Europe – 2023 edition*, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/interactive-publications/digitalisation-2023> (dostęp: 28.10.2024).
- Łada, M. i Martinek-Jaguszewska, K. (2023), *Zastosowania sztucznej inteligencji w rachunkowości*, <https://rachunkowosc.com.pl/zastosowania-sztucznej-inteligencji-w-rachunkowosci> (dostęp: 28.10.2024).

Analiza porównawcza wyników kontroli kompleksowych regionalnej izby obrachunkowej w wybranych miastach województwa kujawsko-pomorskiego – kluczowe wnioski i wspólne obszary nieprawidłowości

DR PAWEŁ MODRZYŃSKI

ORCID: [0000-0003-1861-0643](https://orcid.org/0000-0003-1861-0643)

Politechnika Bydgoska im. J.J. Śniadeckich

Wydział Zarządzania, Katedra Finansów i Rachunkowości

e-mail: pawel.modrzynski@pbs.edu.pl

Streszczenie

Cel: Przeprowadzenie szczegółowej analizy porównawczej kontroli kompleksowych przeprowadzonych przez regionalną izbę obrachunkową (RIO) w wybranych miastach województwa kujawsko-pomorskiego. Artykuł ma na celu zidentyfikowanie wspólnych nieprawidłowości, różnic w zarządzaniu finansami publicznymi oraz organizacji wewnętrznej w kontrolowanych jednostkach samorządu terytorialnego, a także sformułowanie wniosków i rekomendacji dotyczących poprawy efektywności zarządzania publicznego w tych jednostkach.

Metodyka / podejście badawcze: W artykule zastosowano metodę analizy porównawczej, opierając się na dokumentach pokontrolnych RIO z kontroli kompleksowych przeprowadzonych w sześciu miastach województwa kujawsko-pomorskiego. Analiza została podzielona na kilka etapów: (1) wstępną klasyfikację obszarów kontroli, (2) porównanie wyników kontroli, (3) sformułowanie wspólnych wniosków oraz (4) rekomendacje.

Wyniki: Wyniki analizy wskazują na występowanie wspólnych nieprawidłowości we wszystkich kontrolowanych jednostkach, szczególnie w obszarach księgowości i zamówień publicznych. Stwierdzono liczne błędy w prowadzeniu ksiąg rachunkowych, sporządzaniu sprawozdań finansowych oraz zarządzaniu zamówieniami publicznymi. Obserwacje te prowadzą do wniosku, że istnieje potrzeba wzmocnienia nadzoru i poprawy procedur wewnętrznych w zarządzaniu finansami publicznymi.

Ograniczenia / implikacje badawcze: Analiza opiera się na dokumentach pokontrolnych z jednego województwa, co może ograniczać możliwości generalizacji wniosków na inne regiony. Ponadto, dokumenty pokontrolne nie odzwierciedlają pełnego obrazu zarządzania jednostkami samorządowymi, gdyż koncentrują się na wybranych aspektach działalności.

Praktyczne implikacje: Możliwość wykorzystania wyników analizy przez jednostki samorządu terytorialnego do poprawy swoich wewnętrznych procedur zarządzania finansami.

Oryginalność / wartość: Autor stwierdza, że wykorzystanie analizy porównawczej wyników kontroli RIO pozwala na zidentyfikowanie systemowych problemów w zarządzaniu finansami publicznymi na poziomie lokalnym. Artykuł dostarcza wartościowych wniosków i rekomendacji, które mogą być wykorzystane przez inne jednostki samorządu terytorialnego oraz przez organy nadzorujące, w celu poprawy efektywności zarządzania publicznego.

Słowa kluczowe: audytor, kontrola kompleksowa, regionalna izba obrachunkowa (RIO), zarządzanie finansami publicznymi.

Wprowadzenie

Podstawy prawne do prowadzenia kontroli kompleksowej przez regionalne izby obrachunkowe (RIO) są określone w kilku kluczowych aktach prawnych:

1. Ustawy o regionalnych izbach obrachunkowych (Ustawa z dnia 7 października 1992 r. o regionalnych izbach obrachunkowych 2023), która jest podstawowym dokumentem prawnym regulującym działalność RIO. Określa ona zakres zadań i kompetencji RIO, podmioty podlegające kontroli: m.in. jednostki samorządu terytorialnego, ich związki, jednostki organizacyjne oraz rodzaje prowadzonych przez RIO kontroli, w tym kontrolę kompleksową, która obejmuje ocenę całości gospodarki finansowej kontrolowanego podmiotu;
2. Ustawy o finansach publicznych (Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych 2024), która definiuje zasady prowadzenia gospodarki finansowej przez jednostki sektora finansów publicznych. Ponadto ustawa reguluje obowiązki jednostek samorządu terytorialnego w zakresie finansów, które podlegają kontroli przez RIO, a także nakłada obowiązek przestrzegania zasad celowości, gospodarności i rzetelności;
3. Ustawy o samorządzie gminnym (Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym 2024), która określa funkcjonowanie gmin jako podstawowych jednostek samorządu terytorialnego i stanowi podstawę do kontroli gospodarki finansowej gmin przez RIO;
4. Ustawy o samorządzie powiatowym (Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym 2024), która reguluje organizację i funkcjonowanie powiatów i stanowi podstawę prawną do kontroli gospodarki finansowej powiatów przez RIO;
5. Ustawy o samorządzie województwa (Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa 2024), która dotyczy zasad funkcjonowania samorządów wojewódzkich i umożliwia RIO przeprowadzanie kontroli kompleksowej gospodarki finansowej województw;
6. Kodeksu postępowania administracyjnego (Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego 2024, Dz. U. z 2024 r. poz. 572.), który stosowany jest pomocniczo w zakresie procedur kontrolnych, w szczególności dotyczących wydawania decyzji, zawiadomień i rozpatrywania uwag;
7. Ustawy o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych (Ustawa z dnia 17 grudnia 2004 r. o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych 2024, Dz. U. z 2024 r. poz. 104), która

dotyczy odpowiedzialności osób za nieprawidłowości stwierdzone podczas kontroli RIO oraz umożliwia tej instytucji przekazywanie spraw do organów orzekających w sprawach dyscypliny finansów publicznych.

Przedstawione akty prawne tworzą ramy formalno-prawne oraz określają zakres merytoryczny prowadzonych w jednostkach samorządu terytorialnego kontroli kompleksowych przez RIO. Ustawa o regionalnych izbach obrachunkowych, stanowiąca fundament działania RIO, określa zakres działań kontrolnych, wskazując, że kontrola kompleksowa obejmuje całość gospodarki finansowej jednostek samorządu terytorialnego, a w szczególności badane są: (1) legalność działań – zgodność z obowiązującymi przepisami prawa; (2) celowość – weryfikacja, czy środki publiczne są wykorzystywane zgodnie z ich przeznaczeniem; (3) gospodarność i oszczędność – ocena efektywności wydatkowania środków publicznych oraz (4) rzetelność – sprawdzenie, czy dokumentacja finansowa i sprawozdawcza odpowiada stanowi faktycznemu. Z kolei ustawa o finansach publicznych pozwala ukierunkować kompleksowe kontrole RIO na zgodność z prawem gospodarowania przez samorządy środkami publicznymi. W tym zakresie kontrole kompleksowe obejmują m.in. takie obszary jak: (1) planowanie i realizację budżetu – badanie, czy uchwała budżetowa jest zgodna z przepisami prawa, a jej realizacja odpowiada założeniom; (2) zarządzanie długiem publicznym – weryfikacja przestrzegania limitów zadłużenia oraz zasad emisji obligacji oraz (3) sprawozdawczość finansową – ocenę poprawności prowadzenia ksiąg rachunkowych i sporządzania sprawozdań. Przepisy ustaw odpowiednio o samorządzie gminnym, powiatowym oraz o samorządzie województwa określają ramy organizacyjne działania gmin, które są szczegółowo analizowane podczas kontroli. W szczególności RIO sprawdza, czy rada gminy oraz wójt (burmistrz, prezydent miasta, wojewoda) realizują swoje zadania zgodnie z przepisami prawa. Ważnym elementem kontroli RIO jest gospodarowanie mieniem komunalnym, które powinno być prowadzone z poszanowaniem zasad efektywności i oszczędności. Elementem kontroli kompleksowych RIO jest również badanie zgodności uchwał budżetowych z obowiązującymi przepisami oraz realizacja zadań w zakresie finansowania projektów infrastrukturalnych i społecznych.

Analizując podstawy prawne funkcjonowania RIO i prowadzonych przez te jednostki kontroli kompleksowych należy przywołać uchwałę nr 6/2006 Krajowej Rady Regionalnych Izb Obrachunkowych (Krajowa Rada RIO 2006). Dokument ten stanowi fundament działalności kontrolnej tych organów, w którym określone zostały precyzyjne zasady, metody oraz procedury realizacji nadzoru nad jednostkami samorządu terytorialnego (JST). Ponadto, uchwała Krajowej Rady opiera się na międzynarodowych standardach, takich jak normy INTOSAI (ang. The International Organization of Supreme Audit Institutions), Międzynarodowej Federacji Księgowych (IFAC) czy

Europejskiego Trybunału Obrachunkowego (ETO), co podkreśla jej uniwersalny i nowoczesny charakter.

Istotę kontroli kompleksowych i ich prawne umocowanie należy rozpatrywać szerzej, szukając źródeł konieczności tych kontroli również w idei funkcjonowania samorządów. Wyszowska, analizując samodzielność dochodową JST, wskazuje na kluczowe wyzwania związane z autonomią finansową gmin w Polsce. W kontekście tych wyzwań szczególnie istotne jest odniesienie tych problemów do roli, jaką odgrywają kontrole kompleksowe realizowane przez RIO. Kontrole te nie tylko monitorują zgodność działań JST z przepisami prawa, ale również oceniają efektywność i rzetelność zarządzania finansami publicznymi. Wyszowska zwraca uwagę, że ograniczona samodzielność dochodowa JST wynika przede wszystkim z ich niewielkiego władztwa podatkowego oraz uzależnienia od transferów celowych z budżetu państwa (Wyszowska 2017). Z kolei Woźnicki skupia się na problemach związanych z regulacjami konstytucyjnymi dotyczącymi finansów JST. Wskazuje na istotne ograniczenia samodzielności finansowej JST wynikające z nadmiernej swobody ustawodawcy oraz podkreśla konieczność zmian, które mogłyby zagwarantować JST większą autonomię finansową. Woźnicki podkreśla, że art. 167 Konstytucji RP zapewnia JST udział w dochodach publicznych, ale jednocześnie ogranicza ich realną samodzielność finansową. Dochody własne JST, choć kluczowe, są sztucznie zawyżane przez włączenie do nich udziałów w podatkach ogólnokrajowych, takich jak PIT i CIT, nad którymi JST nie mają realnej kontroli. W kontekście tych ograniczeń kontrola kompleksowa RIO nabiera szczególnego znaczenia, ponieważ pozwala w przejrzysty sposób sprawdzić, czy środki badanych przez RIO jednostek wydatkowane były zgodnie z prawem. Jednostki te operując w systemie ograniczonej autonomii, często muszą zarządzać środkami transferowymi i subwencjami. Jak wskazuje Woźnicki, JST nie mają pełnego wpływu na wysokość swoich dochodów, co zmusza je do optymalizacji wydatków. Kontrole kompleksowe mogą pomóc w identyfikacji obszarów, gdzie zarządzanie finansami można usprawnić. Woźnicki zauważa również, że w systemie finansowym JST rola dotacji celowych stale rośnie, co ogranicza elastyczność finansową samorządów. JST często muszą realizować zadania zlecone przez państwo, których finansowanie pochodzi z dotacji celowych, a ich wysokość i przeznaczenie są ogólnie określone. W tym kontekście kontrola kompleksowa RIO pozwala ocenić, czy: (1) JST realizują zadania zlecone zgodnie z warunkami dotacji oraz (2) sprawdzić, czy istnieją mechanizmy umożliwiające lepsze wykorzystanie środków na zadania własne JST. Woźnicki podkreśla, że brak realnej autonomii finansowej JST podważa zasadę decentralizacji, która jest fundamentem samorządności. Jednocześnie kontrola kompleksowa RIO, choć zewnętrzna, działa na rzecz wzmocnienia transparentności i odpowiedzialności JST, co jest zgodne z ideą decentralizacji. RIO mogą ocenić czy JST w pełni wykorzystują swoje ograniczone

władztwo podatkowe i dochodowe oraz czy zarządzają swoimi finansami w sposób zgodny z zasadami gospodarności i rzetelności (Woźnicki 2023).

W nawiązaniu do analiz Wyszowskiej i Woźnickiego, które wskazują na ograniczenia samodzielności finansowej JST w Polsce, Lidström dostarcza szerszego, porównawczego kontekstu dla roli kontroli finansowej w systemach samorządowych. Autor wskazuje, że systemy lokalne różnią się w zależności od historycznych, instytucjonalnych i politycznych uwarunkowań, co determinuje zarówno ich strukturę, jak i zakres autonomii. Podstawowym celem analizy jest wskazanie kluczowych cech wspólnych, które umożliwiają porównywanie systemów samorządowych w różnych krajach. Lidström zwraca uwagę na trzy zasadnicze aspekty samorządów: zakres ich autonomii, dywersyfikację funkcji oraz stopień zależności od państwa. Autonomia lokalnych władz, według autora, jest zawsze ograniczona przez ramy prawne wyznaczone przez państwo, co wpływa na zdolność samorządów do podejmowania decyzji finansowych i organizacyjnych. Dywersyfikacja funkcji polega na różnym podejściu do zadań samorządów – od świadczenia usług społecznych po zarządzanie rozwojem gospodarczym.

W modelach scentralizowanych, takich jak w przypadku Polski, JST zmuszone są często do realizacji odgórnie narzucanych zadań, co ogranicza ich elastyczność i skuteczność. Lidström analizuje również modele zależności między samorządem a państwem. Systemy regulowane, w których państwo odgrywa dominującą rolę, wymagają silnych mechanizmów nadzoru, aby zapewnić zgodność działań JST z polityką centralną. Natomiast w modelach autonomicznych, samorządy mają większą swobodę, co pozwala na bardziej elastyczne podejście do lokalnych potrzeb, ale wiąże się z większą odpowiedzialnością za efektywność działań (Bennett 1993). Lidström podkreśla również znaczenie historycznych uwarunkowań w kształtowaniu systemów samorządowych. Przykłady europejskie, w tym Polski, wskazują na silne tradycje centralizacyjne, które wpłynęły na ograniczoną samodzielność lokalnych władz. W systemach takich jak polski, gdzie dominują dotacje celowe i subwencje, JST często nie mają pełnej kontroli nad własnymi budżetami, co utrudnia skuteczne planowanie i realizację polityk lokalnych. W kontekście tej analizy rola RIO staje się szczególnie istotna. W systemie regulowanym, gdzie JST są zależne od państwa, prowadzone przez RIO kontrole kompleksowe pozwalają monitorować zgodność działań z obowiązującymi przepisami, celowość wydatkowania środków oraz efektywność zarządzania. RIO wypełniają lukę wynikającą z ograniczonej autonomii JST, wspierając transparentność i poprawę zarządzania publicznymi finansami (Lidström 1998).

Przedstawione powyżej aspekty funkcjonowania samorządów są szeroko opisywane w literaturze. Poniatowicz wskazuje, że ograniczone władztwo podatkowe i zależność JST od transferów centralnych wymagają szczególnej kontroli nad sposobem wykorzystywania środków publicznych (Poniatowicz 2015). Szolno-Koguc

zwraca uwagę na znaczenie autonomii finansowej JST jako warunku ich efektywnego funkcjonowania (Szołno-Koguc 2021). Boex w swoim raporcie analizuje decentralizację finansową w kontekście międzynarodowym wskazując, że brak odpowiednich mechanizmów nadzoru może prowadzić do nieefektywności i nierówności regionalnych (Boex 2009). Patrzałek omawiając system finansowania JST zwrócił uwagę na konieczność wdrażania metod zwiększania efektywności zarządzania finansami publicznymi. Szczególną uwagę zwrócił on na potrzebę stosowania budżetowania zadaniowego oraz racjonalnej alokacji środków publicznych (Patrzałek 2012).

Na gruncie krajowych regulacji prawnych szczególnie nacisk kładzie się na znaczenie działań kontrolnych JST w kontekście zapewnienia zgodności gospodarki finansowej z obowiązującymi przepisami prawa (Błaszko 2019).

Definiując kontrole kompleksowe należy spozycjonować to pojęcie na gruncie innych kontroli, np. zarządczych, które należą do kluczowych mechanizmów nadzoru stosowanych w sektorze finansów publicznych. Zarówno kontrole kompleksowe, jak i zarządcze mają na celu poprawę jakości zarządzania publicznymi środkami, natomiast ich funkcje, zakres oraz charakter działania różnią się od siebie w istotny sposób. Kontrola zarządcza, zgodnie z przepisami ustawy o finansach publicznych, to system wewnętrznego zarządzania, którego celem jest zapewnienie legalności, efektywności i oszczędności w realizacji zadań publicznych. Jest narzędziem wspierającym kierowników jednostek sektora publicznego w zarządzaniu ryzykiem, monitorowaniu realizacji budżetu oraz identyfikowaniu obszarów wymagających poprawy. Ma ona charakter prewencyjny i jest integralną częścią bieżącego zarządzania w jednostkach. Działania podejmowane w ramach kontroli zarządczej koncentrują się na optymalizacji wewnętrznych procesów i wdrażaniu mechanizmów kontrolnych, które pomagają w osiągnięciu wyznaczonych celów. Z kolei kontrole kompleksowe przeprowadzane przez RIO pełnią funkcję zewnętrznego nadzoru nad JST. Regionalne izby obrachunkowe, działając na podstawie ustawy o RIO oraz ustawy o finansach publicznych, badają zgodność działań JST z przepisami prawa oraz oceniają celowość, gospodarność i rzetelność zarządzania publicznymi środkami. Kontrole RIO obejmują szeroki zakres działań, od analizy budżetów i sprawozdań finansowych, przez ocenę realizacji zamówień publicznych, po weryfikację uchwał budżetowych. W przeciwieństwie do kontroli zarządczej działania RIO mają charakter niezależny i zewnętrzny, co pozwala na obiektywną ocenę działalności samorządów. W wywiadzie Szulin wskazuje na komplementarność obu mechanizmów. Kontrola zarządcza działa na poziomie operacyjnym, wspierając codzienne funkcjonowanie jednostek, podczas gdy kontrole RIO skupiają się na strategicznej ocenie zgodności działań JST z przepisami prawa oraz zasadami efektywnego zarządzania. Razem tworzą system, który z jednej strony

umożliwia bieżące usprawnianie procesów wewnętrznych, a z drugiej pozwala na niezależną ocenę zewnętrzną (Kubicka-Żach 2021).

1. Metodologia badawcza

Dobór próby do niniejszego badania opierał się na podejściu nielosowym, co oznacza, że jednostki zostały wybrane celowo. Takie podejście jest uzasadnione specyfiką problematyki badawczej, która wymaga analizy szczegółowych danych dostępnych w dokumentacji pokontrolnej RIO. W celu realizacji badań wybrane zostały gminy z województwa kujawsko-pomorskiego, które były przedmiotem kontroli kompleksowych prowadzonych przez RIO.

Do badania zostało zakwalifikowanych następujących pięć gmin z województwa kujawsko-pomorskiego: (1) Aleksandrów Kujawski, (2) Chełmno, (3) Chełmża, (4) Ciechocinek oraz (5) Lipno.

Dobór nielosowy wykorzystany w badaniach wynikał z następujących czynników:

1. Dostępność danych – wybrane gminy były przedmiotem kompleksowych kontroli RIO, co zapewnia szczegółowe informacje o ich gospodarce finansowej w okresie objętym badaniem.
2. Reprezentatywność dla regionu – wybrane jednostki różnią się pod względem wielkości, struktury budżetowej oraz charakterystyki społeczno-gospodarczej, co pozwala na zróżnicowaną analizę problemów w zarządzaniu finansami w województwie kujawsko-pomorskim.
3. Podejście celowe – wybrano jednostki, które mogą dostarczyć bogatego materiału badawczego, umożliwiającego analizę powtarzających się nieprawidłowości w kontekście regionalnym.
4. Możliwość przeprowadzenia pogłębionej analizy wybranych przypadków (tzw. case study) w celu identyfikacji i interpretacji zjawisk.

Metoda analizy porównawczej została wybrana jako kluczowe narzędzie badawcze, po to aby zidentyfikować podobieństwa i różnice między wybranymi jednostkami. Jej zastosowanie w tym badaniu opiera się na założeniach teoretycznych:

1. Komparatystyka jako metoda badawcza – analiza porównawcza pozwala na zrozumienie specyficznych cech każdej gminy, jednocześnie wskazując wspólne wzorce lub różnice w obszarach objętych kontrolą (np. rachunkowość, zamówienia publiczne, zarządzanie mieniem).
2. Wartość diagnostyczna – porównanie wyników kontroli umożliwia ocenę skuteczności praktyk zarządzania finansami w poszczególnych jednostkach oraz identyfikację obszarów wymagających poprawy.

3. Metoda porównawcza jest szczególnie użyteczna w badaniach JST, ponieważ różnice w ich funkcjonowaniu mogą wynikać z wielu zmiennych, takich jak wielkość budżetu, poziom zadłużenia, czy lokalne uwarunkowania społeczno-gospodarcze.

Analiza porównawcza została wybrana także ze względu na jej praktyczne zastosowanie w interpretacji wyników kontroli RIO. Porównanie wyników dla wybranych gmin pozwala na:

1. Wyciągnięcie wniosków dotyczących systemowych problemów w zarządzaniu finansami publicznymi na poziomie regionalnym.
2. Ocenę, czy różnice w wynikach kontroli wynikają z charakterystyki samych JST, czy z niejednorodnych praktyk kontrolnych.
3. Wskazanie uniwersalnych wniosków, które mogą być przydatne dla innych JST w podobnym kontekście.

Analiza porównawcza została przedstawiona na podstawie następujących dokumentów RIO – wystąpienia pokontrolne:

1. Miasto Aleksandrów Kujawski
Tytuł dokumentu: Wystąpienie pokontrolne Regionalnej Izby Obrachunkowej w Bydgoszczy (Regionalna Izba Obrachunkowa w Bydgoszczy 2024a)
Numer sprawy: RIO/KF/4104-6/2024
Data wystąpienia: 10 czerwca 2024 r.
Zakres kontroli: Kompleksowa kontrola gospodarki finansowej i zamówień publicznych za lata 2021–2023.
2. Miasto Chełmno
Tytuł dokumentu: Wystąpienie pokontrolne Regionalnej Izby Obrachunkowej w Bydgoszczy (Regionalna Izba Obrachunkowa w Bydgoszczy 2024b)
Numer sprawy: RIO/KF/4104-2/2024
Data wystąpienia: 4 czerwca 2024 r.
Zakres kontroli: Kompleksowa kontrola gospodarki finansowej i zamówień publicznych za lata 2021–2023.
3. Miasto Chełmża
Tytuł dokumentu: Wystąpienie pokontrolne Regionalnej Izby Obrachunkowej w Bydgoszczy (Regionalna Izba Obrachunkowa w Bydgoszczy 2023b)
Numer sprawy: RIO/KF/4104-25/2023
Data wystąpienia: 20 listopada 2023 r.
Zakres kontroli: Kompleksowa kontrola gospodarki finansowej i zamówień publicznych za lata 2021–2022.
4. Miasto Ciechocinek
Tytuł dokumentu: Wystąpienie pokontrolne Regionalnej Izby Obrachunkowej

w Bydgoszczy (Regionalna Izba Obrachunkowa w Bydgoszczy 2023a)

Numer sprawy: RIO/KF/4104-37/2023

Data wystąpienia: 14 listopada 2023 r.

Zakres kontroli: Kompleksowa kontrola gospodarki finansowej i zamówień publicznych za lata 2021–2023.

5. Miasto Lipno

Tytuł dokumentu: Wystąpienie pokontrolne Regionalnej Izby Obrachunkowej w Bydgoszczy (Regionalna Izba Obrachunkowa w Bydgoszczy 2024c)

Numer sprawy: RIO/KF/4104-13/2024

Data wystąpienia: 17 czerwca 2024 r.

Zakres kontroli: Kompleksowa kontrola gospodarki finansowej i zamówień publicznych za lata 2021–2023.

2. Analiza wyników badań

Na podstawie przeprowadzonej analizy dokumentów pokontrolnych RIO zidentyfikowane nieprawidłowości czy uchybienia można sklasyfikować według następujących obszarów:

1. Prowadzenia księgowości i rachunkowości – nieścisłości w dokumentacji i procedurach rachunkowych.
2. Audytu wewnętrznego – brak zgodności z przepisami prawa dotyczącego jego realizacji.
3. Zarządzania mieniem komunalnym – nieprawidłowości w klasyfikacji i gospodarowaniu nieruchomościami.
4. Zamówień publicznych – opóźnienia w publikacji ogłoszeń i błędy w specyfikacjach przetargowych.

Ponadto, analiza wyników kontroli kompleksowych przeprowadzonych w pięciu badanych gminach pozwoliła na wskazanie zarówno wspólnych problemów, jak i specyficznych trudności występujących w poszczególnych jednostkach.

Powtarzające się problemy w zarządzaniu finansami publicznymi

Najczęściej występujące nieprawidłowości dotyczyły rachunkowości i sprawozdawczości finansowej. W przypadku Aleksandrowa Kujawskiego i Ciechocinka stwierdzono brak precyzyjnych polityk rachunkowych oraz nieprowadzenie analitycznych kont dla specyficznych rozliczeń, takich jak dochody i wydatki żłobka samorządowego.

W kilku gminach, takich jak Chełmno i Chełmża, zidentyfikowano istotne uchybienia w realizacji audytu wewnętrznego. W Chełmnie audyt był prowadzony przez

usługodawcę zewnętrznego, co było niezgodne z przepisami prawa w sytuacji przekroczenia progu budżetowego 100 mln zł. Chełmża natomiast nie egzekwowała realizacji planu audytu, co wskazuje na niewystarczający nadzór nad procedurami kontrolnymi. Te problemy są szczególnie istotne, ponieważ brak skutecznego audytu osłabia zdolność gmin do wykrywania i eliminowania potencjalnych ryzyk finansowych.

Różnice w charakterystyce nieprawidłowości między gminami

Niektóre nieprawidłowości były charakterystyczne dla poszczególnych gmin. W Lipnie szczególne problemy dotyczyły zarządzania mieniem komunalnym, gdzie do sprzedaży przeznaczano grunty, które nie należały do zasobów komunalnych. To wskazuje na niedostateczne procedury weryfikacji i ewidencji nieruchomości. Ponadto Lipno miało trudności z realizacją zamówień publicznych, co objawiało się opóźnieniami w publikacji ogłoszeń oraz błędami w specyfikacjach zamówień. Te uchybienia mogą prowadzić do ograniczenia konkurencji w przetargach i wzroście kosztów realizacji zamówień.

Ciechocinek miał problem z dokumentacją rozliczeń budżetowych, co wpłynęło na trudności w ewidencji i analizie przepływów finansowych. Takie braki mogą powodować ryzyko błędów w planowaniu budżetowym i ograniczać możliwość efektywnego alokowania środków publicznych.

Najpoważniejsze naruszenia w badanych gminach

W przypadku Aleksandrowa Kujawskiego i Chełmna stwierdzono naruszenia mające szczególnie istotne konsekwencje. W Aleksandrowie Kujawskim stwierdzono niezgodne z zasadami sprawozdawczości zamknięcie ksiąg rachunkowych przed formalnym zatwierdzeniem sprawozdania finansowego przez radę miejską. Takie działania mogą wpłynąć na błędną ocenę sytuacji finansowej gminy i utrudniać podejmowanie strategicznych decyzji.

Chełmno, ze względu na brak zgodności realizacji audytu wewnętrznego z przepisami, narażało się na niekontrolowane ryzyko finansowe, co mogło wpłynąć na stabilność finansową gminy. Braki w dokumentacji działań audytowych dodatkowo obniżały możliwość skutecznego monitorowania realizacji budżetu.

W tabeli nr 1 przedstawione zostały szczegółowe ustalenia RIO zawarte w dokumentach pokontrolnych badanych gmin.

Tabela 1. Zestawienie szczegółowych ustaleń RIO w kontrolowanych gminach.

GMINA	ZAKRES USTALEŃ
Aleksandrów Kujawski	<ul style="list-style-type: none"> – Nieokreślenie wersji oprogramowania księgowego oraz daty jego wprowadzenia w polityce rachunkowości, co stanowiło naruszenie art. 10 ustawy o rachunkowości. – Zamykanie ksiąg rachunkowych za rok 2022 przed formalnym zatwierdzeniem sprawozdania finansowego przez radę miejską, co naruszyło zasady sprawozdawczości.
Chełmno	<ul style="list-style-type: none"> – Realizacja audytu wewnętrznego przez usługodawcę zewnętrznego, mimo że miasto przekraczało próg budżetowy 100 mln zł, co wymagało zatrudnienia audytora wewnętrznego. – Braki w dokumentacji działań audytowych, co utrudniało ocenę skuteczności audytu.
Chełmża	<ul style="list-style-type: none"> – Nieegzekwowanie od audytora wewnętrznego realizacji planu audytu na rok 2022, co wskazuje na niewystarczający nadzór nad procedurami kontrolnymi. – Powierzenie części ksiąg rachunkowych zewnętrznemu podmiotowi bez formalnego upoważnienia, co było niezgodne z art. 54 ustawy o finansach publicznych.
Ciechocinek	<ul style="list-style-type: none"> – Nieprowadzenie w księgach budżetu analitycznych kont do rozliczeń dochodów i wydatków żłobka samorządowego, co skutkowało nieścisłościami w ewidencji finansowej. – Braki w dokumentacji rozliczeń budżetowych, co wpłynęło na obniżenie transparentności zarządzania finansami.
Lipno	<ul style="list-style-type: none"> – Ujęcie w wykazach nieruchomości do sprzedaży gruntów, które nie należały do zasobów komunalnych, co naruszało przepisy ustawy o gospodarce nieruchomościami. – Opóźnienia w publikacji ogłoszeń o wykonaniu umowy w Biuletynie Zamówień Publicznych oraz błędy w specyfikacjach zamówień publicznych, co naruszało przepisy prawa.

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy wystąpień pokontrolnych RIO w badanych gminach.

Analiza wyników kompleksowych kontroli przeprowadzonych przez RIO w Bydgoszczy w pięciu gminach województwa kujawsko-pomorskiego pozwala na szczegółowe zidentyfikowanie problemów w kluczowych obszarach zarządzania finansami publicznymi. Poniżej przedstawiono szczegółowe omówienie problemów związanych z (I) księgowością, (II) audytem, (III) zamówieniami publicznymi oraz (IV) innymi kontrolowanymi aspektami, które wpłynęły na funkcjonowanie badanych jednostek.

I. Księgowość i sprawozdawczość finansowa

1. Nieokreślenie zasad polityki rachunkowości

W Aleksandrowie Kujawskim brakowało jasnego określenia zasad polityki rachunkowości, w tym szczegółowych informacji dotyczących wersji oprogramowania księgowego oraz daty jego wprowadzenia. Takie niedociągnięcia są sprzeczne z art. 10 ustawy o rachunkowości, który wymaga, aby polityka rachunkowości była jednoznaczna i kompletnie zdefiniowana.

2. Nieprawidłowe zamknięcie ksiąg rachunkowych

W Aleksandrowie Kujawskim księgi rachunkowe za rok 2022 zostały zamknięte przed formalnym zatwierdzeniem sprawozdania finansowego przez Radę Miejską, co jest niezgodne z art. 12 ustawy o rachunkowości. Takie działanie narusza zasadę rzetelności sprawozdawczości, narażając gminę na ryzyko błędów w późniejszych rozliczeniach oraz potencjalne sankcje administracyjne.

3. Brak analitycznych kont w księgach budżetowych

W Ciechocinku zauważono, że w księgach budżetowych brakowało analitycznych kont do rozliczeń dochodów i wydatków żłobka samorządowego. Prowadzenie szczegółowych kont analitycznych jest kluczowe dla prawidłowej ewidencji przepływów finansowych.

II. Audyt wewnętrzny

1. Nieprawidłowe zlecenie audytu zewnętrznym podmiotom

W Chełmnie audyt wewnętrzny był realizowany przez zewnętrznego usługodawcę, pomimo że gmina przekroczyła próg budżetowy 100 mln zł, co zgodnie z art. 278 ustawy o finansach publicznych wymaga zatrudnienia audytora wewnętrznego. Takie działanie ograniczało możliwość skutecznego nadzoru nad finansami i było sprzeczne z przepisami prawa.

2. Brak realizacji planu audytu

W Chełmży audytor wewnętrzny nie zrealizował zatwierdzonego planu audytu na rok 2022, co wskazuje na zaniedbania w zakresie nadzoru nad procedurami kontrolnymi. Brak realizacji planu oznacza, że potencjalne ryzyka w zarządzaniu finansami nie zostały odpowiednio zidentyfikowane i zminimalizowane.

3. Niekompletna dokumentacja audytowa

W Chełmnie brakowało pełnej dokumentacji dotyczącej działań audytowych. Zgodnie z zasadami prowadzenia audytu wewnętrznego każde działanie audytowe powinno być odpowiednio udokumentowane, aby umożliwić jego ocenę oraz analizę. Niedociągnięcia w tym zakresie obniżają transparentność działań i utrudniają wdrażanie rekomendacji audytowych.

III. Zamówienia publiczne

1. Opóźnienia w publikacji ogłoszeń

W Lipnie stwierdzono opóźnienia w publikacji ogłoszeń o wykonaniu umowy w Biuletynie Zamówień Publicznych. Takie uchybienia naruszają przepisy ustawy Prawo zamówień publicznych, ograniczając transparentność procedur przetargowych i mogąc wpływać na ich ocenę przez uczestników postępowań.

2. Błędy w specyfikacji istotnych warunków zamówienia (SIWZ).

W specyfikacjach zamówień publicznych realizowanych przez Lipno stwierdzono liczne błędy, które mogły ograniczyć dostępność procedur przetargowych dla potencjalnych wykonawców.

3. Niedociągnięcia w nadzorze nad realizacją umów

W Ciechocinku odnotowano brak monitoringu realizacji zamówień publicznych. Niedostateczny nadzór może prowadzić do przekroczeń kosztów, opóźnień w realizacji projektów oraz obniżenia jakości dostarczanych usług lub produktów.

IV. Inne kontrolowane aspekty – zarządzanie mieniem komunalnym

1. Nieprawidłowa klasyfikacja nieruchomości

W Lipnie do sprzedaży przeznaczono grunty, które nie należały do zasobów komunalnych. Takie działania naruszają przepisy ustawy o gospodarce nieruchomościami i mogą prowadzić do sporów prawnych oraz strat finansowych dla JST.

Podsumowanie

Analizowane problemy w badanych gminach wynikają w dużej mierze z niedostatecznego przestrzegania przez JST kluczowych przepisów regulujących gospodarkę finansową. Przepisy ustawy o rachunkowości, ustawy o finansach publicznych oraz ustawy Prawo zamówień publicznych jasno określają obowiązki JST w zakresie prowadzenia dokumentacji, realizacji audytu wewnętrznego, zamówień publicznych i zarządzania mieniem komunalnym. Kontrole RIO ujawniły, że w wielu przypadkach gminy nie przestrzegały tych regulacji, co prowadziło do błędów proceduralnych i nieefektywności w zarządzaniu publicznymi środkami.

Wyniki badań wskazują na konieczność wdrożenia działań naprawczych zarówno na poziomie operacyjnym w JST, jak i systemowym. JST powinny:

- ujednoczyć i dopracować swoje polityki finansowe oraz systemy kontroli wewnętrznej,
- zainwestować w szkolenia dla pracowników odpowiedzialnych za rachunkowość, audyt i zamówienia publiczne,

- stosować nowoczesne narzędzia informatyczne, wspierające zarządzanie finansami i ewidencję mienia komunalnego.

Z perspektywy systemowej konieczne jest wzmocnienie mechanizmów nadzoru RIO poprzez bardziej szczegółowe wytyczne dotyczące standardów kontroli oraz zwiększenie ich kompetencji w zakresie edukacji JST.

Nieprawidłowości w gospodarce finansowej JST wynikają zarówno z braków proceduralnych, jak i niedostatecznego przestrzegania przepisów prawa. Problemy te są nie tylko zagrożeniem dla efektywności zarządzania finansami publicznymi, ale również obniżają zaufanie obywateli do samorządów. Poprawa zarządzania w JST wymaga nie tylko skutecznych działań kontrolnych, ale także wsparcia systemowego, które umożliwi gminom bardziej efektywne zarządzanie publicznymi środkami.

Podsumowując, wyniki analizy wskazują na potrzebę zintegrowanego podejścia do zarządzania finansami JST, obejmującego zarówno usprawnienie procedur wewnętrznych, jak i bardziej precyzyjne kontrole zewnętrzne prowadzone przez RIO.

Wnioski z badań nie mogą stanowić podstawy do formułowania uogólnień i formułowania wniosków dotyczących całej populacji gmin w Polsce, gdyż badanie było oparte na nielosowym doborze. Jednakże uzyskane wnioski stanowią punkt wyjściowy do prowadzenia dalszych badań w tym zakresie oraz do wskazywania rekomendacji dla JST i organów nadzorczych w Polsce.

Literatura

- Bennett, Robert John. 1993. „Local Government in the New Europe”. Belhaven Press, London And New York.
- Błaszko, Adam. 2019. Jak Przetrzeć Kontrolę RIO – Praktyczny Poradnik. Infor.
- Boex, Jameson. 2009. Fiscal Decentralization and Intergovernmental Finance Reform as an International Development Strategy. Washington: Urban Institute. <https://www.urban.org/research/publication/fiscal-decentralization-and-intergovernmental-finance-reform-international-development-strategy> (November 16, 2024).
- Krajowa Rada RIO. 2006. ‘Standardy Kontroli Regionalnych Izb Obrachunkowych’. file:///C:/Users/pmodr/Downloads/Uchwa%C5%82a%20KRRIO%20z%202006-09-28%20nr%206-2006%20-%20standardy%20kontroli.pdf (November 12, 2024).
- Kubicka-Żach, Katarzyna. 2021. „Niewykonanie Standardów Zarządzania Może Słono Kosztować Jednostkę Podczas Kontroli”. Samorząd Terytorialny.

<https://www.prawo.pl/samorzad/kontrola-zarzadcza-i-kontrola-rio-wywiad-patrycja-szulin.508260.html> (October 28, 2024).

- Lidström, Anders. 1998. „The Comparative Study of Local Government Systems – A Research Agenda”. *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice* 1(1): 97–115. doi:10.1080/13876989808412617.
- Patrzalek, Leszek. 2012. „Finanse Samorządu Terytorialnego”. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Bankowej we Wrocławiu* (29/2012).
- Poniatowicz, Marzanna. 2015. „Determinanty Autonomii Dochodowej Samorządu Terytorialnego w Polsce”. *Nauki o Finansach* (1(22)): 11-30.
- Regionalna Izba Obrachunkowa w Bydgoszczy. 2023a. „Wystąpienie Pokontrolne – Ciechocinek”.
- Regionalna Izba Obrachunkowa w Bydgoszczy. 2023b. „Wystąpienie Pokontrolne – Miasto Chełmża”.
- Regionalna Izba Obrachunkowa w Bydgoszczy. 2024a. „Wystąpienie Pokontrolne – Miasto Aleksandrów Kujawski”.
- Regionalna Izba Obrachunkowa w Bydgoszczy. 2024b. „Wystąpienie Pokontrolne – Miasto Chełmno”.
- Regionalna Izba Obrachunkowa w Bydgoszczy. 2024c. „Wystąpienie Pokontrolne – Miasto Lipno”.
- Szołno-Koguc, Jolanta. 2021. ‘Samodzielność Dochodowa Jednostek Samorządu Terytorialnego – Aspekty Teoretyczne’. *Studia BAS* (1(65)): 9-20. doi:<https://doi.org/10.31268/StudiaBAS.2021.02>.
- „Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym”. 2024.
- „Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa”. 2024.
- Ustawa z dnia 7 października 1992 r. o regionalnych izbach obrachunkowych. 2023. t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1325.
- „Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym”. 2024.
- „Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego”. 2024.
- „Ustawa z dnia 17 grudnia 2004 r. o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych”. 2024.
- „Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych”. 2024.
- Woźnicki, Marek. 2023. „Samodzielność Finansowa Jednostek Samorządu Terytorialnego w Konstytucji RP – Wybrane Problemy”. *Przegląd Prawa Konstytucyjnego* (2): 27–38. doi:<https://doi.org/10.15804/ppk.2023.02.02>.
- Wyszkowska, Dorota. 2017. „Revenue Autonomy of Local Self-Government – Poland Against the Background of Selected European Union Countries”. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio H – Oeconomia*; Vol 51, No 5 (2017)DO – 10.17951/h.2017.51.5.371. <https://journals.umcs.pl/h/article/view/5103>.

Wypalenie zawodowe biegłych rewidentów jako zagrożenie dla bezpieczeństwa obrotu gospodarczego w Polsce

DR HAB. MARTA NOWAK, PROF. UE

ORCID: [0000-0002-0625-7988](https://orcid.org/0000-0002-0625-7988)

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Wydział Zarządzania

Katedra Rachunku Kosztów, Zarządzania Podatkami i Controllingu

e-mail: marta.nowak@ue.wroc.pl

Streszczenie

Cel: Wykazanie potencjalnego wpływu wypalenia zawodowego biegłych rewidentów na bezpieczeństwo obrotu gospodarczego w Polsce.

Metodyka / podejście badawcze: W badaniu wykorzystano dane wtórne. Dokonano analizy danych statystycznych dostarczonych przez Polską Izbę Biegłych Rewidentów, danych pochodzących z Głównego Urzędu Statystycznego, raportu dotyczącego pokolenia Z w Polsce oraz wyników badań psychometrycznych.

Wyniki: Wykazano zagrożenie wynikające ze zjawiska wypalania zawodowego dla bezpieczeństwa obrotu gospodarczego w Polsce. Bezpieczeństwo to kształtowane jest między innymi poprzez podleganie określonych prawem przedsiębiorstw i innych jednostek obowiązkowemu badaniu przez biegłego rewidenta. Wypalenie zawodowe biegłych rewidentów i zagrożenie nim w Polsce jest wysokie i prowadzi do intencji odejścia z zawodu, a tym samym zmniejszenia liczby audytorów dostępnych na rynku. Ponadto pogorszenie funkcjonowania poznawczego, jednego z podstawowych objawów wypalenia, może niekorzystnie wpływać na jakość wykonywanej pracy biegłych rewidentów. Ze względu na strukturę wiekową wśród biegłych rewidentów istnieje ryzyko wystąpienia – w niedługim czasie – znacznego niedoboru przedstawicieli tego zawodu. Specyfika pracy biegłego rewidenta jest w dużej mierze sprzeczna

z wartościami i preferencjami zawodowym pokolenia Z, co powoduje niechęć wśród młodych osób wchodzących na rynek pracy do wyboru ścieżki kariery w audycie.

Ograniczenia / implikacje badawcze: Zaprezentowane badania otwierają szerokie pole badawcze. Jedną z konsekwencji wyników badań przedstawionych w niniejszym artykule jest nowy projekt badawczy, zainicjowany w ramach współpracy z Polską Izbą Biegłych Rewidentów, dotyczący atrakcyjności zawodu biegłego rewidenta oraz jego psychospołecznych uwarunkowań.

Oryginalność / wartość: Zaprezentowane wnioski powinny zainspirować podmioty odpowiedzialne za bezpieczeństwo obrotu gospodarczego w Polsce do zainicjowania działań mających na celu zwiększenie liczby biegłych rewidentów, a w szczególności napływu osób z pokolenia Z do zawodu. Uczyniła to już w dużym zakresie Polska Izba Biegłych Rewidentów poprzez zainicjowanie badania atrakcyjności zawodu oraz czynników psychospołecznych na niego wpływających, które będzie realizował interdyscyplinarny zespół badaczy z Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu oraz Uniwersytetu Łódzkiego.

Słowa kluczowe: biegli rewidenci, wypalenie zawodowe, bezpieczeństwo obrotu gospodarczego, pokolenie Z, zamiar odejścia z pracy, konflikt praca–rodzina, nierównowaga pomiędzy wysiłkiem a nagrodą.

Wprowadzenie

Liczba biegłych rewidentów spada z roku na rok, podobnie jak zainteresowanie tym zawodem. Natomiast liczba podmiotów podlegających obowiązkowi badania jest zależna od zapisów prawnych, niezależnie od liczby audytorów i spółek audytorskich dostępnych na rynku. Tym samym może wystąpić niebezpieczeństwo, że dostępni na rynku audytorzy nie będą w stanie wykonać odpowiednich usług dla podmiotów podlegających obowiązkowi badania sprawozdań finansowych przez biegłego rewidenta lub też obniży się znacznie dokładność i jakość wykonywanych audytów. Biorąc pod uwagę, że spółki podlegające obowiązkowi badania przez biegłego rewidenta są szczególnie newralgiczne dla rynku, nierzetelnie wykonana rewizja finansowa lub jej brak oraz obniżenie prawnie określonych wymagań wobec audytu mogą doprowadzić do zagrożenia nie tylko kontynuacji działalności przez te spółki, ale także spowodować poważne szkody dla szerokiego grona interesariuszy. Przykład może stanowić upadek spółek, w stosunku do których biegli rewidenci nie ujawnili zagrożenia kontynuacji działalności. Należy w tym wypadku podkreślić

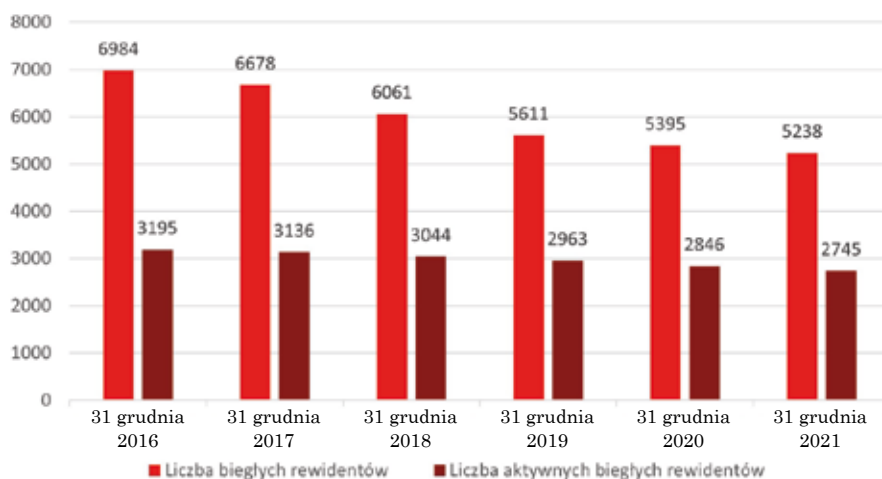
pozytywną i aktywną rolę Polskiej Agencji Nadzoru Audytowego wobec nierzetelnych działań podmiotów audytorskich, polegającą na wyciąganiu słusznych konsekwencji. Tym bardziej należy podkreślić konieczność utrzymywania dużej liczby rzetelnych biegłych rewidentów na rynku.

Celem niniejszego artykułu jest wykazanie potencjalnego wpływu wypalenia zawodowego biegłych rewidentów na bezpieczeństwo obrotu gospodarczego w Polsce. Autorka artykułu stawia tezę, że wypalenie zawodowe wśród biegłych rewidentów prowadzić może do obniżenia jakości rewizji finansowej, a tym samym do obniżenia bezpieczeństwa obrotu gospodarczego w Polsce.

1. Biegli rewidenci. Liczba, struktura, trendy

Należy zauważyć, że bezpieczeństwo obrotu gospodarczego zależy nie tylko od liczby biegłych rewidentów i ich rzetelności, ale także od dostępności wynikającej z liczby koniecznych do wykonania audytów. Ważne są także dobrostan i motywacja osób wykonujących tę profesję. Na wszystkie te elementy wpływa zaś poziom wypalenia zawodowego wśród osób posiadających uprawnienia biegłego rewidenta.

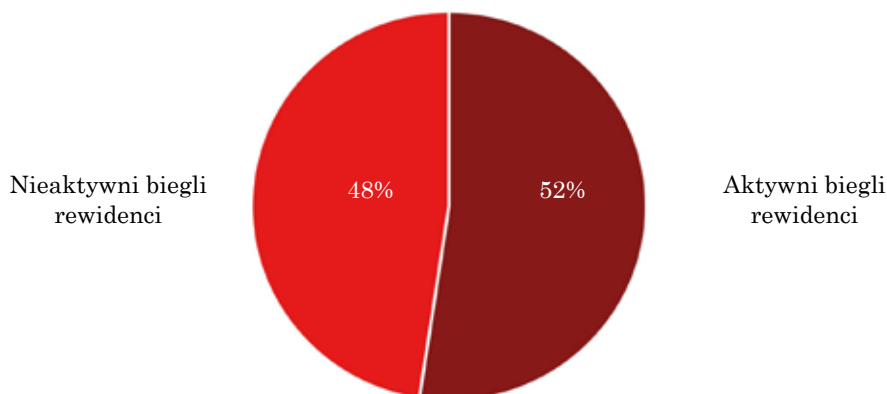
Liczba biegłych rewidentów w Polsce ciągle spada, co zilustrowano rysunkiem 1. Na koniec grudnia roku 2016 osób uprawnionych do wykonywania tego zawodu było prawie siedem tysięcy, na koniec grudnia 2021 już tylko ponad pięć tysięcy. Dodatkowo spada także liczba osób aktywnych w zawodzie, czyli nie tylko posiadających uprawnienia i wpisanych na listę biegłych rewidentów, ale jednocześnie rzeczywiście wykonujących rewizję finansową – z ponad trzech tysięcy pod koniec roku 2016 do niewiele ponad dwóch tysięcy siedmiuset osób pod koniec roku 2021.

Rysunek 1. Liczba biegłych rewidentów ogółem oraz liczba aktywnych biegłych rewidentów

Opracowano na podstawie danych z Polskiej Izby Biegłych Rewidentów, pozyskanych na potrzeby badania wypalenia zawodowego biegłych rewidentów.

Niepokojącym zjawiskiem jest również niska aktywność w zawodzie biegłego rewidenta osób posiadających odpowiednie uprawnienia. Sytuację tę dla końca 2021 roku obrazuje wykres zawarty na rysunku 2.

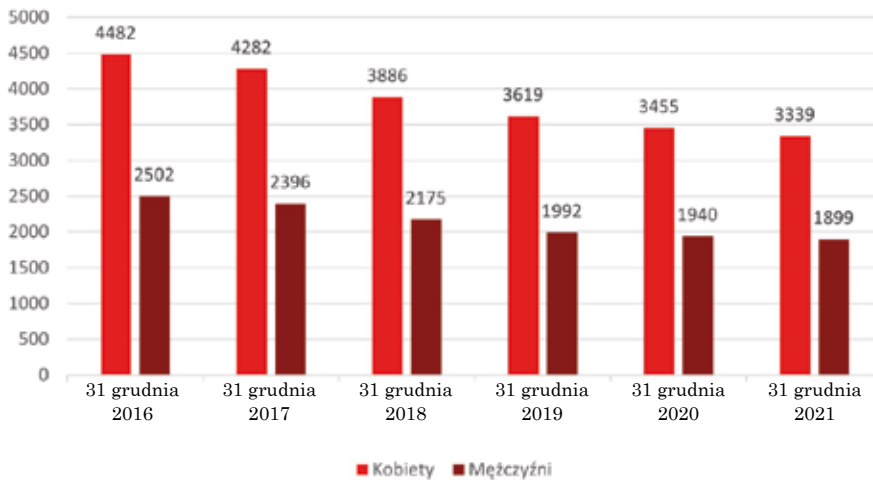

Rysunek 2. Udział aktywnych i nieaktywnych biegłych rewidentów w ogólnej liczbie biegłych rewidentów. Stan na 31 grudnia 2021 roku.

Opracowano na podstawie danych z Polskiej Izby Biegłych Rewidentów, pozyskanych na potrzeby badania wypalenia zawodowego biegłych rewidentów.

Fakt aktywnej pracy w zawodzie przez niewiele ponad połowę uprawnionych do niej biegłych rewidentów świadczyć może o niskiej atrakcyjności zawodu w porównaniu do istniejących alternatyw. Są nimi między innymi praca w instytucjach finansowych oraz na stanowiskach w rachunkowości i finansach, takich jak audytor wewnętrzny lub główny księgowy.

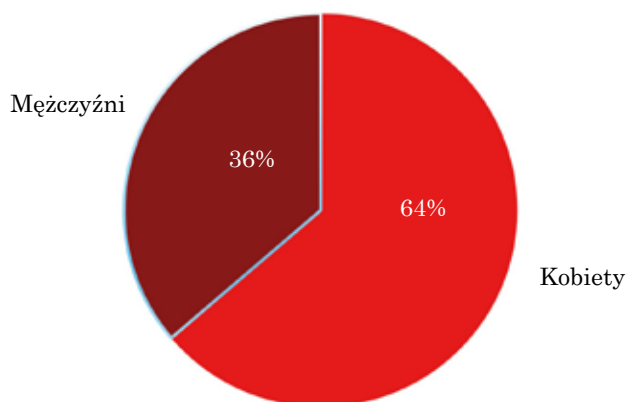
Rysunek 3. prezentuje liczbę biegłych rewidentów w podziale na płeć. Wynika z niego, że stały spadek liczby biegłych rewidentów następuje zarówno wśród kobiet, jak i mężczyzn.

Rysunek 3. Liczba biegłych rewidentów w podziale na płeć.

Opracowano na podstawie danych z Polskiej Izby Biegłych Rewidentów, pozyskanych na potrzeby badania wypalenia zawodowego biegłych rewidentów.

Na rysunku 4 przedstawiono strukturę biegłych rewidentów według płci na koniec grudnia 2021.

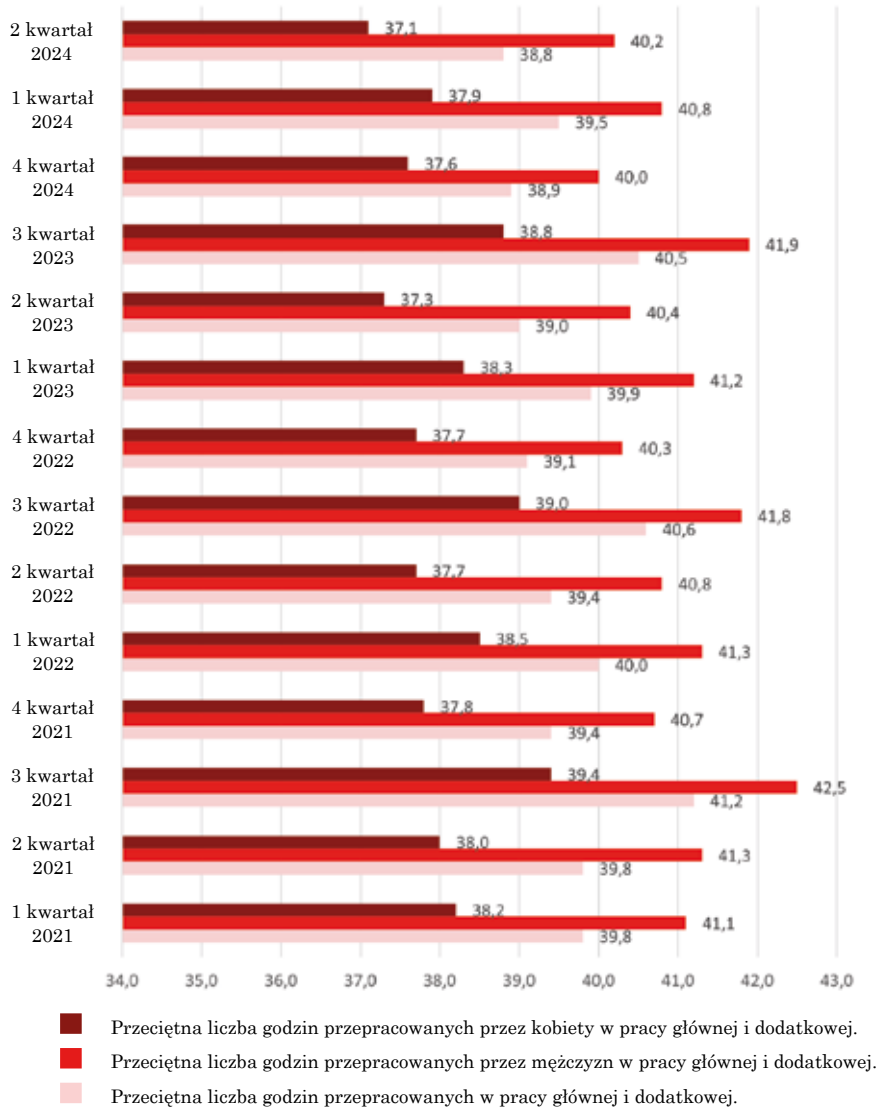
Rysunek 4. Udział mężczyzn i kobiet wśród ogólnej liczby biegłych rewidentów
Stan na 31 grudnia 2021.

Opracowano na podstawie danych z Polskiej Izby Biegłych Rewidentów, pozyskanych na potrzeby badania wypalenia zawodowego biegłych rewidentów.

Jak ilustruje rysunek, kobiety stanowią (na badany moment) 64 proc. ogólnej liczby biegłych rewidentów, natomiast mężczyźni 36 proc. Strukturze tej do pewnego stopnia można przypisywać spadek aktywności zawodowej w audycie. Ze względu na obowiązki rodzinne, które nadal w większym stopniu wykonywane są przez kobiety trudno im pogodzić intensywną pracę zawodową, jaką jest praca biegłego rewidenta, z życiem prywatnym. W szczególności istotne są tu nasilone okresy pracy, tzw. busy season. Powoduje to, że kobiety po osiągnięciu uprawnień biegłego rewidenta, albo po pewnym czasie przepracowanym w tym zawodzie, wybierają inne, również dobrze płatne, ale „spokojniejsze” stanowiska pracy, charakteryzujące się mniejszym przeciążeniem i większą regularnością czasu pracy, takie jak audytor wewnętrzny. Pewne potwierdzenie tej tezy może stanowić wykres zawarty na rysunku 5. Ilustruje on, na podstawie danych Głównego Urzędu Statystycznego, przeciętną liczbę przepracowanych w tygodniu godzin pracy w Polsce (z uwzględnieniem pracy głównej i ewentualnej dodatkowej).

Jak wskazano na wykresie, przeciętna liczba przepracowanych godzin w okresie od pierwszego kwartału 2021 roku do drugiego kwartału 2024 roku nie osiąga nawet 42 godzin. Najwyższa zanotowana przeciętna liczba godzin to 41,2 w trzecim kwartale 2021 roku. W przypadku mężczyzn najwyższa średnia to 42,5 godziny

w tym samym kwartale. Dla kobiet natomiast przeciętna oscylowała w granicach 37,1–39,9. Tym samym średnie te są o wiele niższe, niż przeciętny czas pracy biegłego rewidenta.

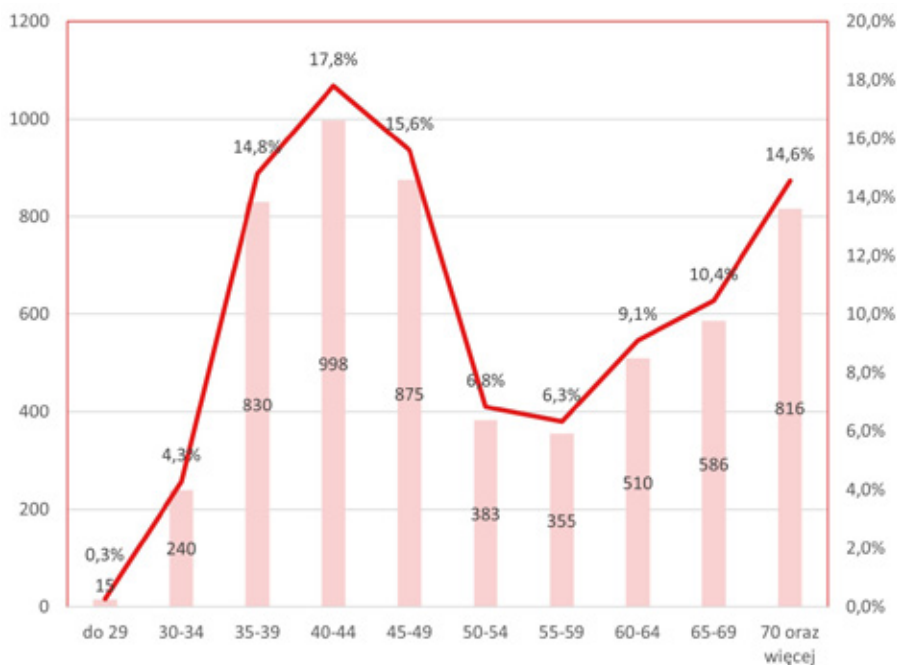

Rysunek 5. Przeciętna liczba godzin pracy w Polsce.

Opracowano na podstawie danych GUS.

2. Biegli rewidenty w kontekście wejścia na rynek pracy pokolenia Z

Szczegółnej informacji na temat biegłych rewidentów dostarcza ich struktura wiekowa. Rysunek 6. prezentuje liczbę oraz strukturę biegłych rewidentów według ich wieku.

Rysunek 6. Liczba oraz struktura biegłych rewidentów według wieku.

Stan na 31 grudnia 2019.

Opracowano na podstawie danych z Polskiej Izby Biegłych Rewidentów pozyskanych na potrzeby badania atrakcyjności zawodu biegłego rewidenta.

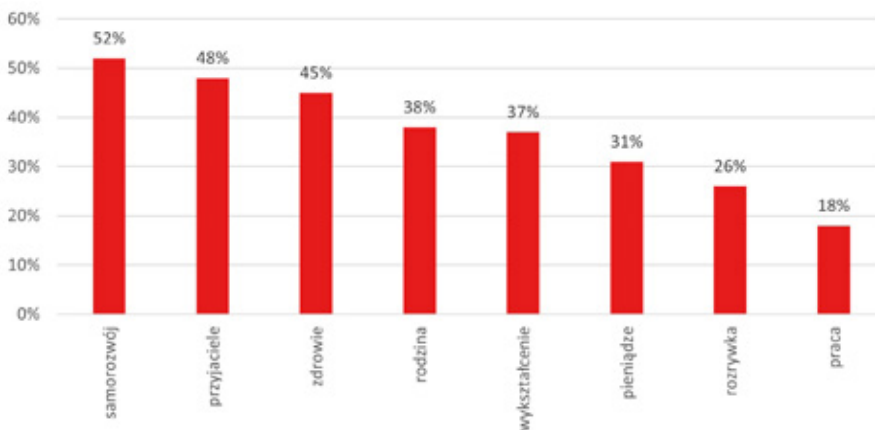
Zauważyć należy, że przytoczona statystyka jest niepokojąca ze względu na z jednej strony niską liczbę i odsetek biegłych rewidentów w młodszy wieku (0,3 proc. audytorów stanowią osoby do 29 roku życia, 4,3 proc. osoby między 30 a 34 rokiem życia włącznie), a z drugiej strony dużą liczbę i wysoki odsetek audytorów starszych (najstarsza grupa wiekowa, osoby mające 70 lat i więcej to 14,6 proc. biegłych rewidentów, natomiast osoby z przedziału wiekowego 65-69 lat włącznie stanowią 10,4 proc. ogólnej liczby biegłych rewidentów). W związku z powyższym oraz z przypuszczalnie jeszcze niższą popularnością tej profesji wśród kolejnych wchodzących na rynek pracy roczników może okazać się, że wymiana pokoleń

w zawodzie stanie się niemożliwa i w efekcie tego ogólna liczba biegłych rewidentów dostępnych na rynku będzie niewystarczająca do przeprowadzania audytów w przedsiębiorstwach, w których jest to wymagane prawnie.

Wprowadzenie Ustawy z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym (Dz. U. 2023 poz. 1015) zwiększyło wymagania wobec biegłych rewidentów oraz podniosło poziom warunków niezbędnych do uzyskania uprawnień do przeprowadzania rewizji finansowej i formalnego wpisu na listę biegłych rewidentów. Można to uznać za jeden z wielu czynników wpływających na to, że coraz mniej młodych osób, w szczególności studentów kierunków związanych z rachunkowością, z których tradycyjnie pochodzi najwięcej osób przeprowadzających audyty, jest chętnych do podejmowania decyzji o rozpoczęciu ścieżki kariery mającej ich doprowadzić do zawodu biegłego rewidenta. Związane jest to nie tylko z warunkami wejścia do profesji audytora, ale także z preferencjami i wartościami pokolenia Z, znacznie różniącego się od innych pokoleń, szczególnie w zakresie podejścia do pracy oraz do życia prywatnego.

Dotychczasowym czynnikiem jest nie tylko trudność uzyskania uprawnień biegłego rewidenta, ale także specyfika jego pracy. W szczególności wymienić tu należy długi, nienormowany czas pracy, sezonowość pracy i przeciążenie nią w trakcie tzw. busy season. Nie tylko te aspekty mogą sprawiać, że kariera w audycie będzie nieatrakcyjna dla młodego pokolenia.

Niska liczba młodych biegłych rewidentów może wynikać z preferencji pokolenia Z. Wartości deklarowane jako istotne przez to pokolenie w Polsce zaprezentowano na rysunku 7.

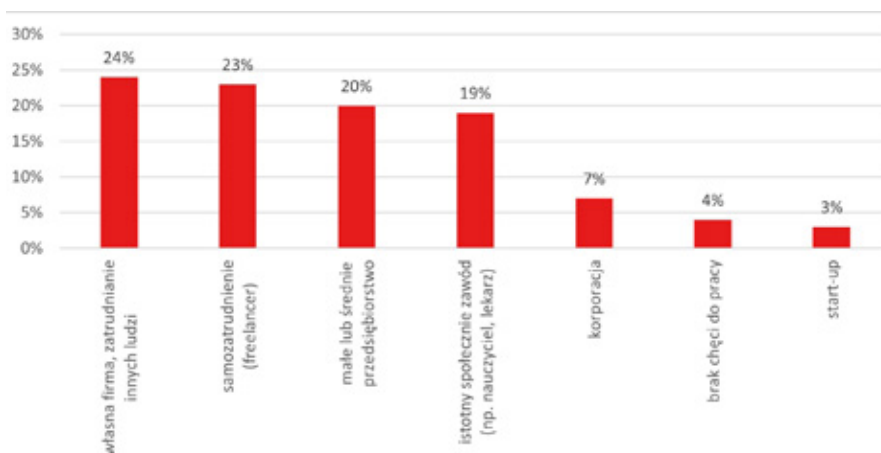

Rysunek 7. Wartości polskiego pokolenia Z.

Źródło: Raport Gen Z o sobie i otaczającym ich świecie.

Jak wynika z przedstawionych na wykresie badań, dla pokolenia Z najważniejszy jest rozwój, kolejną wartość stanowią przyjaciele, następnie zdrowie, rodzina, wykształcenie, pieniądze, rozrywka i praca. O ile w zawodzie biegłego rewidenta można mówić o rozwoju, jednocześnie wykonywanie go może być uznawane przez przedstawicieli pokolenia Z za stojące w sprzeczności z pielęgnowaniem przyjaźni i troską o własne zdrowie, a także rodzinę. Tym bardziej, że dla tego pokolenia dopiero na piątym miejscu wśród wartości znajduje się wykształcenie, a wielość warunków jakie trzeba spełnić, by stać się pełnoprawnym biegłym rewidentem, niewątpliwie kojarzy się właśnie z wykształceniem. Dodatkowo należy zauważyć, że dopiero na ostatnim miejscu wśród wartości polskiego pokolenia Z znajduje się praca. Wydaje się więc, że wśród typowego przedstawiciela pokolenia Z wymagająca zaangażowania profesja biegłego rewidenta będzie stać w sprzeczności z deklarowaną przez to pokolenie hierarchią wartości.

Kolejnej interesującej informacji może dotyczyć kolejny wykres (rysunek 8), który prezentuje preferencje pokolenia Z w zakresie zatrudnienia.

Rysunek 8. Preferencje polskiego pokolenia Z w zakresie zatrudnienia.

Opracowano na podstawie Raport Gen Z o sobie i otaczającym ich świecie.

Jak wskazuje wykres 8., największy odsetek przedstawicieli pokolenia Z uwzględnionych w badaniu (24 proc.) deklaruje chęć posiadania własnej działalności gospodarczej i zatrudniania innych osób. Kolejne co do popularności jest samozatrudnienie i praca w charakterze freelancera (23 proc.), następnie praca w małej lub średniej firmie (20 proc.) oraz praca w ważnym społecznie zawodzie, takim jak np. lekarz lub nauczyciel (19 proc.). Najmniejszą popularnością cieszą się praca w korporacji

(7 proc.) oraz w start-upie (3 proc.). Natomiast 4 proc. stwierdza, że nie chce w ogóle pracować. Najbardziej popularne wśród pokolenia Z są prowadzenie własnej firmy i zatrudnienie innych lub praca jako freelancer na zasadzie samozatrudnienia. Taki sposób wykonywania zawodu jest możliwy w profesji biegłego rewidenta, jednakże dopiero po uzyskaniu pełnych uprawnień. Wobec tego zawód ten jawić się może jako mało atrakcyjny dla wchodzącego na rynek pracy młodego pokolenia. Co prawda biegły rewident to zawód istotny społecznie, jednakże nie wiadomo, czy pokolenie Z zdaje sobie z tego sprawę. Dodatkowo, może ono kojarzyć pracę w audycie jako pracę w korporacji, co również może zniechęcać do wyboru ścieżki zawodowej biegłego rewidenta.

3. Wypalenie zawodowe biegłych rewidentów i zjawiska powiązane. Przyczyny i konsekwencje

W Polsce badanie wypalenia zawodowego biegłych rewidentów, we współpracy z Polską Izbą Biegłych Rewidentów, przeprowadzał interdyscyplinarny, międzyuczelniany zespół w składzie: Przemysław Kabalski, Aleksandra Baszczyńska, Marzena Syper-Jędrzejak, Marta Nowak, Joanna Szwajcar. Wnioski z tego badania zostały opublikowane w monografii oraz były prezentowane na forach naukowych (polskie i międzynarodowe konferencje naukowe) oraz eksperckich, w tym wśród polskich biegłych rewidentów.

Wypalenie zawodowe badano kwestionariuszem BAT (Burnout Assessment Tool). Wśród biegłych rewidentów, którzy wzięli udział w badaniu, wypalonych było 33 proc., natomiast 29 proc. było zagrożonych wypaleniem. (Baszczyńska, Kabalski, Nowak, Syper-Jędrzejak, Szwajcar) Oznacza to, że biegli rewidenty całkowicie pozbawieni problemu wypalenia zawodowego (tj., nie wypaleni i nie zagrożeni wypaleniem) stanowią mniejszość badanej grupy. W związku z tym biegłych rewidentów można uznać za „zawód podwyższonego ryzyka”, jeśli chodzi o wypalenie zawodowe.

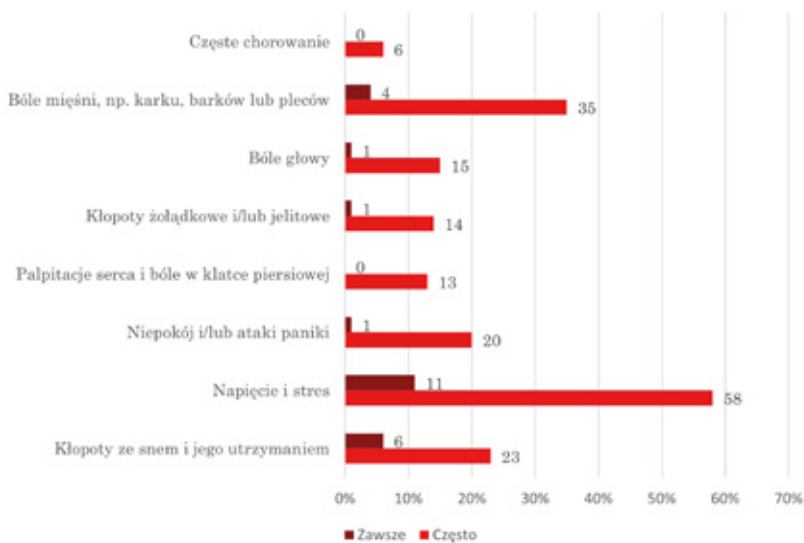
Wypalenie dotyka biegłych rewidentów obydwu płci w podobnym stopniu. (Baszczyńska, Kabalski, Nowak, Syper-Jędrzejak, Szwajcar), największy odsetek wypalonych biegłych rewidentów jest w grupie wiekowej 51-65 lat (41 proc.), również wysoki występuje w grupie najmłodszej (do 35 lat) (38 proc.). (Baszczyńska, Kabalski, Nowak, Syper-Jędrzejak, Szwajcar) Tak więc o ile wypalenie zawodowe w badanej grupie biegłych rewidentów nie jest związane z płcią, jest związane z wiekiem. Wyniki badania dotyczące wieku nie dziwią, gdyż w pierwszym przypadku (grupy w wieku 51-65 lat) chodzi o osoby w wieku, w jakim zazwyczaj dokonuje się podsumowań życiowych oraz jest się po wielu latach wykonywania zawodu, w drugim zaś (do 35 lat) pracuje się bardzo intensywnie, by zyskać upragnioną pozycję zawodową.

W grupach wydzielonych ze względu na staż pracy największy odsetek wypalonych (45 proc.) odnotowano wśród biegłych z najniższym (do 5 lat) stażem. (Baszczyńska,

Kabalski, Nowak, Syper-Jędrzejak, Szwajcar). Wynik ten jest spójny z wcześniejszym wnioskiem, dotyczącym dużego odsetka wypalonych wśród audytorów do 35 roku życia i należy go powiązać z dużym nakładem pracy i energii, jaką zazwyczaj wkładają nowi, młodzi pracownicy w swoją pracę i rozwój kariery zawodowej.

W badanej grupie największy odsetek wypalonych (43 proc.) jest wśród osób zatrudnionych w dużych spółkach zagranicznych (Baszczyńska, Kabalski, Nowak, Syper-Jędrzejak, Szwajcar). Być może jest to powiązane z kulturą organizacyjną tych korporacji i występuje tu spójność z obserwacją C. Maslach i M. Leitera dotyczącą oddalenia świata korporacji od świata zwykłych ludzi i marnowaniem w nich energii na wykazywanie wartości na papierze (Maslach, Leiter 2010). Dodać należy, że wcześniej przywoływane wyniki badań dotyczących pokolenia Z wskazują, że praca w korporacjach nie jest dla przedstawicieli tego pokolenia popularnym wyborem ścieżki kariery, co może być wynikiem obserwacji osób już w korporacjach pracujących i z tego powodu wypalonych.

Na wypalenie zawodowe składa się wiele elementów. Zgodnie z koncepcją wykorzystywaną w kwestionariuszu BAT wypalenie posiada pierwotne i wtórne symptomy. Na

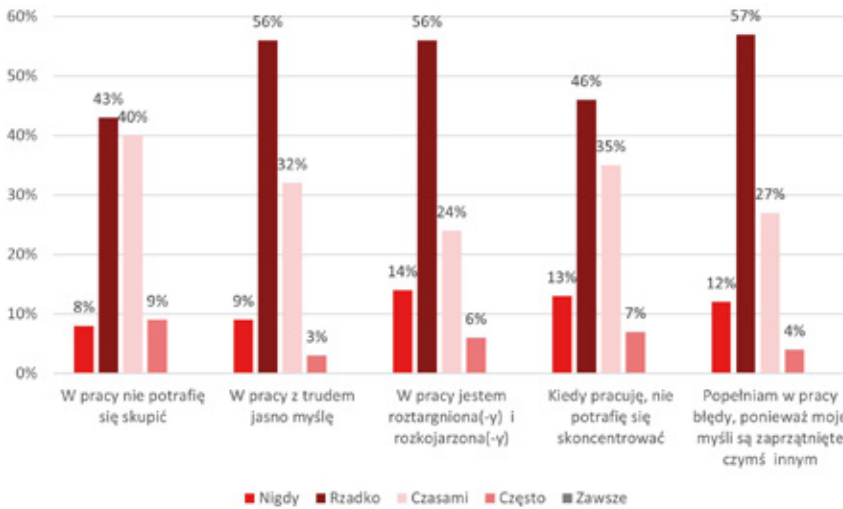
Rysunek 9. Odsetek badanych odczuwających zawsze lub często poszczególne dolegliwości stanowiące wtórne symptomy wypalenia zawodowego. Stwierdzenia z kwestionariusza BAT.

Opracowano na podstawie: Baszczyńska, Kabalski, Nowak, Syper-Jędrzejak, Szwajcar.

rysunku 9 zaprezentowano częstość występowania wtórnych symptomów wypalenia zawodowego w badanej grupie biegłych rewidentów.

Jak wskazuje wykres, aż 58 proc. badanych często odczuwa stres i napięcie, a kolejne 11 proc. odczuwa je zawsze. Wielu respondentów (35 proc. wskazań „często” i 4 proc. wskazań „zawsze”) odczuwa bóle mięśni, np. karku, barków lub pleców. Kolejne poważne dolegliwości występujące zawsze lub często to kłopoty ze snem i jego utrzymaniem oraz niepokój lub ataki paniki.

Szczególnie istotnym problemem dla biegłych rewidentów jest pogorszenie funkcjonowania poznawczego, które może prowadzić do spadku jakości przeprowadzanych audytów. Zaburzenia poznawcze są jednym z podstawowych wymiarów

Rysunek 10. Częstość występowania wśród badanych biegłych rewidentów elementów pogorszenia funkcjonowania poznawczego. Stwierdzenia z kwestionariusza BAT.

Opracowano na podstawie: Baszczyńska, Kabalski, Nowak, Syper-Jędrzejak, Szwajcar.

wypalenia zawodowego, mierzonych kwestionariuszem BAT. Wyniki dla badanej grupy biegłych rewidentów zaprezentowano na rysunku 10.

Niepokojąca jest skala występowania poszczególnych symptomów pogorszenia funkcjonowania poznawczego w pracy. Tylko 8 proc. badanych nigdy nie odczuwało problemu ze skupieniem. Zaledwie 10 proc. badanych audytorów nigdy nie miało problemów z jasnym myśleniem. Jedynie 14 proc. biegłych stwierdziło, że nigdy nie są rozkojarzeni. Jedynie 13 proc. nigdy nie miało problemu z koncentracją.

Zaledwie 12 proc. nigdy nie było w sytuacji, gdy zaprzątanie myśli czymś innym prowadziło do popełniania błędów.

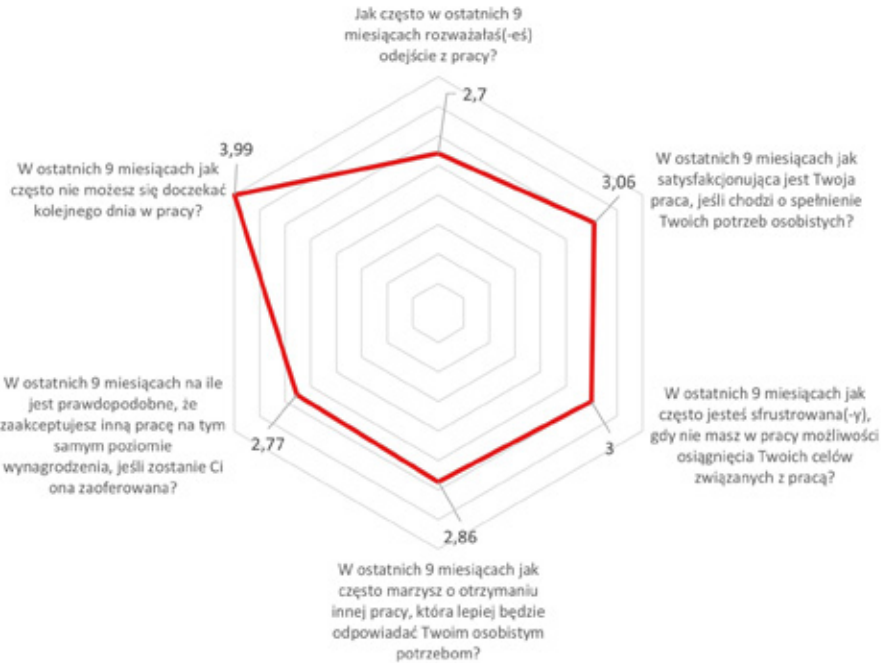
W badaniu brano pod uwagę również inne problemy psychologiczne związane z pracą, nienależące do wypalenia zawodowego. Należała do nich między innymi nierównowaga pomiędzy wysiłkiem a nagrodą mierzona za pomocą wskaźnika ERI (effort-reward imbalance). W badanej grupie nierównowaga występowała aż wśród 94 proc. badanych, a poziom nierównowagi między wysiłkiem a nagrodą był bardzo wysoki (przeciętnie 2,0). Wyższa nierównowaga występowała u kobiet. (Baszczyńska, Kabalski, Nowak, Syper-Jędrzejak, Szwajcar) Wyniki te oznaczają, że aż 94 proc. badanych uważa, że nagroda otrzymywana w wyniku pracy jest niższa niż wkładany w nią wysiłek, a przeciętnie wysiłek jest dwukrotnie wyższy od otrzymywanej nagrody. Ponadto kobiety mają poczucie wyższej nierównowagi w tym zakresie niż mężczyźni. Należy zauważyć, że wysiłek jest powiązany z zaangażowaniem, spełnianymi wymaganiami, ponoszoną odpowiedzialnością itp., natomiast nagroda to nie tylko wynagrodzenie pieniężne, ale także szacunek, możliwość rozwoju, bezpieczeństwo zatrudnienia.

Jednym z kolejnych badanych zjawisk był konflikt praca–rodzina polegający na tym, że praca przeszkadza w życiu rodzinnym. Badano go skalą Carlson. W badanej grupie występowało bardzo duże nasilenie konfliktu praca–rodzina (Baszczyńska, Kabalski, Nowak, Syper-Jędrzejak, Szwajcar). Oznacza to, że biegłym rewidentom praca w audycie w bardzo dużym stopniu utrudniała życie rodzinne.

Kolejnym badaniem zjawiskiem była chęć odejścia z zawodu. Badano ją kwestionariuszem TIS-6 (TIS – Turnover Intention Scale). Rysunek 11 przedstawia wyniki badań w tym zakresie, dotyczące intencji odejścia z pracy oraz czynników na tę chęć wpływających. Badani mogli udzielić odpowiedzi na skali od 1 do 5, a im częściej występował u nich dany czynnik, tym wyższa powinna być przypisana liczba punktów.

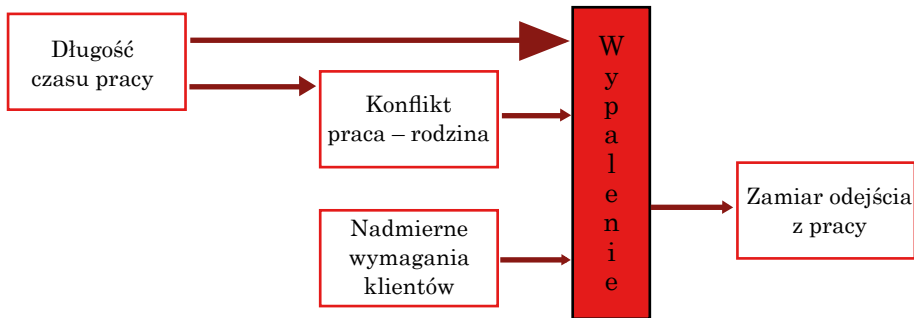
W grupie biegłych rewidentów wypalonych lub zagrożonych wypaleniem, odejście z zawodu poważnie rozważało 28 proc. Wśród osób wypalonych było to aż 45 proc. Natomiast wśród osób ani nie wypalonych ani nie zagrożonych wypaleniem bardzo niewiele osób (3 z 54) rozważało odejście z zawodu. (Baszczyńska, Kabalski, Nowak, Syper-Jędrzejak, Szwajcar) Wyniki te stanowią główny dowód na to, że wypalenie zawodowe może doprowadzić do spadku bezpieczeństwa obrotu gospodarczego poprzez wzrost odejść z zawodu, a więc spadek dostępnej na rynku liczby biegłych rewidentów.

Zaprezentowane badania pozwoliły doprowadzić do wniosków zaprezentowanych na rysunku 12., że na wypalenie zawodowe w szczególnie silny sposób wpływa konflikt praca – rodzina, który z kolei jest pod wpływem liczby godzin pracy. Natomiast wypalenie, jak już wskazano, wpływa na chęć odejścia z zawodu.

Rysunek 11. Czynniki kształtujące intencję odejścia z pracy. Odpowiedzi na pytania kwestionariusza TIS-6.

Opracowano na podstawie: Baszczyńska, Kabalski, Nowak, Syper-Jędrzejak, Szwajcar.

Rysunek 12. Główne przyczyny i skutki wypalenia biegłych rewidentów.

Źródło: Baszczyńska, Kabalski, Nowak, Syper-Jędrzejak, Szwajcar.

4. Wnioski oraz implikacje badawcze i praktyczne

Zawody związane z rachunkowością posiadają swoją specyfikę, przejawiającą się nie tylko w treści i organizacji pracy, ale także w sposobie postrzegania tych zawodów, osób je wykonujących oraz osób do nich aspirujących. Widoczne jest to w wizerunku tych profesji i stereotypach (Kabalski 2021, Masztalerz 2020, Nowak 2017, Nowak 2018, Nowak 2019a, Nowak 2019b, Nowak 2020, Nowak 2022). Osoby wykonujące te zawody ponoszą również określone koszty psychologiczne, takie jak stres i wypalenie zawodowe. Wypalenie zawodowe biegłych rewidentów to jednakże nie tylko problem konkretnych osób pracujących jako audytorzy. Stanowi ono także przyczynę, mogącą powodować obniżenie jakości realizowanych audytów. Konsekwencją może być zagrożenie bezpieczeństwa obrotu gospodarczego w kraju.

Niewystarczająca liczba kandydatów do zawodu może wynikać z braku jego atrakcyjności w oczach przyszłych adeptów. Odpowiedzią na ten problem jest projekt badawczy, realizowany na zlecenie i we współpracy z Polską Izbą Biegłych Rewidentów przez interdyscyplinarny, międzyuczelniany zespół badawczy (Przemysław Kabalski, Marta Nowak, Aleksandra Baszczyńska, Marzena Syper-Jędrzejak, Anna Lubrańska, Zofia Kabzińska), dotyczący atrakcyjności zawodu biegłego rewidenta. Jego autorzy chcą tym samym wypełnić lukę badawczą dotyczącą psychospołecznych uwarunkowań wykonywania zawodu biegłego rewidenta oraz wyboru tego zawodu. W wymiarze praktycznym autorzy mają zamiar przyczynić się do zwiększenia atrakcyjności zawodu biegłego rewidenta, a w konsekwencji zapobiec spadkowi lub nawet doprowadzić do wzrostu ich liczby. Długodystansowo powinno to przyczynić się do zwiększenia poziomu bezpieczeństwa obrotu gospodarczego poprzez zwiększenie liczby dostępnych na rynku usług audytorskich oraz utrzymania jakości audytów, dzięki zmniejszeniu przeciążenia biegłych rewidentów pracą.

Literatura

- Baszczyńska Aleksandra, Kabalski Przemysław, Nowak Marta, Syper-Jędrzejak Marzena, Sz wajcar Joanna: Wypalenie zawodowe biegłych rewidentek i rewidentów w Polsce. Skala, przyczyny, skutki, 2022, IUS Publicum, ISBN 9788366922174, 255 s.
- Kabalski Przemysław, Księgowość w Polsce jako zawód kobiecy. Skala, przyczyny, okoliczności, skutki, 2021, Wydawnictwo IUS Publicum, Katowice.
- Główny Urząd Statystyczny, <https://stat.gov.pl/>, dostęp: 08.10.2024 r.

- Maslach Christina, Leiter Michael P., *Pokonać wypalenie zawodowe. Sześć strategii poprawienia relacji z pracą*, Wolters Kluwer, Warszawa 2010.
- Masztalerz Marek, *Księgowi w kulturze*, 2020, Wydawnictwo IUS Publicum, Katowice.
- Nowak Marta: Metaphors by which controllers are seen. The image of the controller profession in the eyes of controlling students, *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, vol. 46, nr 2, 2022, s. 195-212, DOI:10.5604/01.3001.0015.8815
- Nowak Marta: Księgowi a controllerzy. Autopercepcja controllerów oraz ich postrzeganie księgowych, W: *Współczesne dylematy rachunkowości i controllingu / Kes Zdzisław (red.)*, 2020, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, ISBN 9788376958408, s. 110-118
- Nowak Marta: Normy, wartości i własny obraz zespołów projektowych studentów rachunkowości i auditingu, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego We Wrocławiu*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, nr 1 (544), 2019a, s. 201-212, DOI:10.15611/pn.2019.544.20
- Nowak Marta: Statutory auditors' self-perception and their perception of audited companies and accountants. Behavioral research with the use of metaphors, *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, nr 103 (159), 2019b, s. 227-242, DOI:10.5604/01.3001.0013.3084
- Nowak Marta: Controlling w paradygmacie interpretatywno-symbolicznym: metafora controllera a jego rola w przedsiębiorstwie, *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, nr 369, 2018, s. 174-183
- Nowak Marta: Postrzeganie roli współczesnego księgowego. Badania z zastosowaniem metafory zoomorficznej, *Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, nr 341, 2017, s. 252-263
- Raport Gen Z o sobie i otaczających ich świecie Jakie są polskie zetki? Insights o generacji bez generalizacji, Uniwersytet SWPS, They.pl, https://www.they.pl/polskiezetki/GenZ_o_sobie_raport_Theypl_Uniwersytet_SWPS.pdf, dostęp: 01.05.2024 r.
- Ustawa z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym (Dz. U. 2023 poz. 1015),

Prezentacja informacji o wyniku w sprawozdaniach finansowych grup kapitałowych notowanych na GPW w Warszawie sporządzanych według MSSF

DR PIOTR PREWYSZ-KWINTO

[ORCID: 0000-0002-4151-7335](https://orcid.org/0000-0002-4151-7335)

Uniwersytet WSB Merito Toruń

Instytut Finansów

e-mail: piotr.prewysz-kwinto@torun.merito.pl

Streszczenie

Cel: Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie zasad prezentacji informacji dotyczących wyniku w sprawozdaniach finansowych sporządzanych według Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej.

Metodyka / podejście badawcze: Główną metodą badania była analiza danych finansowych 130 największych podmiotów notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie.

Ograniczenia / implikacje badawcze: Badanie ogranicza się do prezentacji informacji o wyniku ujętym w sprawozdaniach z całkowitych dochodów sporządzanych zgodnie z zasadami zawartymi w MSR 1 za lata 2022-2023. Dalsze badania mogą dotyczyć kolejnych lat zarówno poprzedzających, jak i następujących po wskazanym okresie badawczym.

Oryginalność / wartość: Badane podmioty wykorzystują swobodę jaką daje MSR 1 w zakresie struktury samego sprawozdania, wyodrębniając różne liczby cząstkowych poziomów wyniku finansowego, jak również w zakresie stosowanego nazewnictwa, nierzadko przypisując zakorzenione od lat i wynikające z ustawy o rachunkowości określenia poziomów wyniku finansowego do innych. Taka prezentacja informacji wskazuje na brak standaryzacji w prezentacji informacji finansowych.

Słowa kluczowe: wynik finansowy, wynik całkowity, inne całkowite dochody, MSSF, standardy rachunkowości.

Wprowadzenie

Wynik jednostki to jedna z najważniejszych kategorii ekonomicznych wykorzystywana przez szerokie grono interesariuszy. Stanowi podstawę oceny kondycji finansowej podmiotu (w zakresie rentowności) oraz efektywności kadry nim zarządzającej. Decyduje o możliwości dalszego funkcjonowania przedsiębiorstwa, jego rozwoju oraz zainteresowaniu nim dawców kapitału, bez którego ten rozwój nie jest możliwy.

Celem opracowania jest syntetyczne przedstawienie zasad prezentacji informacji o wyniku w sprawozdaniu z całkowitych dochodów sporządzanym według zasad ujętych w Międzynarodowych Standardach Sprawozdawczości Finansowej oraz ocena sposobu prezentacji tych informacji w sprawozdaniach finansowych wybranych podmiotów.

Realizacji postawionego celu dokonano na podstawie analizy dostępnej literatury przedmiotu, w tym rozwiązań ujętych w Międzynarodowych Standardach Sprawozdawczości Finansowej (metoda analizy źródeł) oraz przeprowadzono badanie empiryczne informacji zawartych w sprawozdaniach z całkowitych dochodów 130 największych grup kapitałowych notowanych na Gieldzie Papierów Wartościowych w Warszawie. Zakres czasowy analizy obejmował lata 2022-2023. W analizie ilościowej wykorzystano metody statystyki opisowej, a w interpretacji wyników uwzględniono również rezultaty wcześniejszych badań prowadzonych w tym obszarze.

Opracowanie składa się z dwóch części. W pierwszej przedstawiono najważniejsze aspekty dotyczące prezentacji informacji o wyniku zawarte w MSR 1. W drugiej zaprezentowano wyniki przeprowadzonego badania empirycznego.

1. Zasady prezentacji informacji o wyniku zgodnie z MSR 1

Od 2009 roku informacje dotyczące wyniku generowanego przez podmioty sporządzające sprawozdania finansowe zgodnie z MSSF są prezentowane w sprawozdaniu z całkowitych dochodów, które zastąpiło i rozszerzyło klasyczny rachunek zysków i strat oraz wprowadziło pojęcie wyniku całkowitego. Nowa koncepcja prezentowania informacji dotyczących wyniku została wprowadzona w efekcie burzliwej i trwającej wiele lat dyskusji dotyczącej miejsca prezentacji pewnych pozycji wynikających ze zmiany wartości aktywów netto, na które kierownictwo jednostki nie ma większego wpływu, takich jak np. pozycje przejściowe lub nieoperacyjne wynikające głównie

z wyceny składników aktywów i pasywów na dzień bilansowy. W dyskusji ścierały się dwa podejścia: koncepcja bieżącego wyniku operacyjnego (ang. *current operating performance*) oraz koncepcja dochodu całościowego (ang. *comprehensive income*). Zgodnie z tą pierwszą wymienione powyżej pozycje nie powinny być prezentowane w rachunku wyników, gdyż nie zależą od decyzji kierownictwa, a to przecież wynik jest podstawową miarą oceny jego efektywności. Powinny być więc ujmowane w innych elementach sprawozdania finansowego, np. w bilansie w kapitale własnym (Szychta 2012, s. 67). Koncepcja dochodu całościowego zakłada natomiast, że wspomniane wyżej pozycje nie powinny być ujmowane w kapitale własnym, gdyż nie zależą od właścicieli tego kapitału, a tym samym powinny być odzwierciedlone w wyniku danego okresu (O'Hanlon i Pope 1999, s. 459). Zwolennicy takiego podejścia podkreślają, że lepiej mierzy proces tworzenia wartości i pozwala przewidywać zdolność firmy do generowania środków pieniężnych i ich ekwiwalentów (Marchini and d'Este 2015, s. 1725), a także minimalizuje negatywne skutki związane ze zjawiskiem aktywnego kształtowania zysków przez kierownictwo, polegającym na przenoszeniu kosztów z wyniku do kapitału (Chambers i in. 2007, s. 561).

Koncepcja dochodu całościowego została wprowadzona do MSSF w roku 2007, w wyniku zmiany MSR 1 *Prezentacja sprawozdań finansowych*, który zawiera zasady sporządzania podstawowych elementów sprawozdania finansowego. W wyniku tej zmiany dotychczasowy klasyczny rachunek zysków i strat został zastąpiony nowym sprawozdaniem z całkowitych dochodów. Obejmuje ono dotychczasowy wynik finansowy netto (NI – *net income*) jednostki ustalony zgodnie z zasadami tradycyjnego rachunku zysków i strat, który rozszerza się następnie o inne całkowite dochody (OCI – *other comprehensive income*) ujmowane dotychczas w kapitale własnym. Wynik netto skorygowany o wartość innych całkowitych dochodów daje w ten sposób nowy poziom wyniku – wynik całkowity (CI – *comprehensive income*).

Należy podkreślić, że MSR 1 w zakresie formy sporządzania i sposobu prezentacji informacji w podstawowych elementach sprawozdania finansowego, w przeciwieństwie do rozwiązań krajowych zawartych w ustawie o rachunkowości, daje dużo większą swobodę. Nie narzuca jednej formy sporządzania poszczególnych elementów sprawozdania finansowego, lecz wskazuje minimalny zakres informacji, który może zostać rozszerzony, jeżeli jednostka uzna, że bardziej szczegółowy sposób prezentacji pozwoli lepiej zrozumieć użytkownikowi jej sytuację finansową. Powyższe dotyczy również – będącego tematem tego opracowania – sprawozdania z całkowitych dochodów, przy sporządzaniu którego nie narzuca jednej stałej jego struktury. Jednostka może wyodrębnić bardziej szczegółowe grupy przychodów czy kosztów niż te, które zostały ujęte w paragrafie 82 MSR 1 jako minimalny zakres informacji. Ponadto jednostka ma możliwość stosowania własnego nazewnictwa. Dotyczy to zarówno samej nazwy sprawozdania, jak i prezentowanych w nim pozycji przychodów, kosztów czy wyniku. Taka swoboda pozwala lepiej odzwierciedlić model biznesowy jednostki, choć

z drugiej strony, jak zauważają liczni autorzy, może prowadzić do chaosu pojęciowego i utrudniać porównywalność informacji zawartych w sprawozdaniu finansowym różnych podmiotów (Buk 2013, s. 13; Sajnog 2014, s. 482).

W zakresie sporządzania sprawozdania z całkowitych dochodów MSR 1 daje możliwość wyboru jednej z dwóch form prezentacji, tzn. w postaci jednego zestawienia obejmującego bieżący wynik finansowy rozszerzony następnie o inne całkowite dochody lub dwóch odrębnych zestawień, tj. klasycznego rachunku zysków i strat kończącego się wynikiem netto oraz sprawozdania z całkowitych dochodów, które tym wynikiem się rozpoczyna (MSR 1, par 10A). Analogicznie do rozwiązań krajowych dotyczących ustalania wyniku netto, MSR 1 w paragrafie 99 daje prawo wyboru sposobu prezentacji informacji o kosztach działalności podstawowej, tj. według rodzaju (wariant porównawczy) lub według miejsc powstawania i nośników kosztów (wariant kalkulacyjny).

Jeżeli chodzi o informacje dotyczące innych całkowitych dochodów, to MSR 1 daje swobodę wyboru sposobu ich prezentacji, tj. w kwotach netto, czyli uwzględniając od razu skutki podatkowe, jakie wywołują lub w kwotach brutto, czyli z wykazaniem w odrębnej pozycji łącznej kwoty podatku dochodowego odnoszącego się do prezentowanych OCI (MSR 1, par. 91). Standard nakłada jednak obowiązek prezentacji informacji dotyczących innych całkowitych dochodów z podziałem na dwie odrębne kategorie, tj. na te, które nie zostaną przeklasyfikowane na zyski lub straty oraz na te, które zostaną na nie przeklasyfikowane po spełnieniu określonych warunków. Obowiązek takiej prezentacji został wprowadzony nowelizacją MSR 1, która miała miejsce w czerwcu 2011 roku z obowiązkiem zastosowania od 1 lipca 2012 roku. Celem wprowadzonych zmian było zwiększenie przejrzystości informacji o wyniku całkowitym oraz ułatwienie ich porównywania (Strojek-Filus 2015, s. 135).

2. Sprawozdanie z całkowitych dochodów w świetle badań empirycznych

Sprawozdanie z całkowitych dochodów pozostaje wciąż przedmiotem wielu badań empirycznych, które koncentrują się na trzech następujących problemach (Strojek-Filus 2015, s. 129):

- sposobie prezentacji informacji o całkowitym dochodzie,
- wpływie przyjętych rozwiązań w zakresie prezentacji na ocenę sytuacji finansowej jednostki,
- wpływie informacji dotyczących innych całkowitych dochodów i wyniku całkowitego na cenę rynkową akcji i decyzje inwestycyjne.

W Europie badania empiryczne w zakresie sposobu prezentacji i wykorzystania informacji zawartych w sprawozdaniu z całkowitych dochodów prowadzili

m.in.: O. Ferraro (2011), M. Agostini, C. Marcon (2013) oraz T. Cristofaro, B. Falzago (2014), którzy badali podmioty notowane na giełdzie w Mediolanie, R. Cimini (2013), który badał podmioty notowane na giełdach we Francji, Niemczech i we Włoszech, I. Jianu, I. Jianu, I. Gusatu (2012), którzy analizowali sprawozdania podmiotów notowanych na giełdzie w Londynie, J. Backhuijs, K. Camfferman, L. Oudshoorn (2017), którzy badali spółki notowane na giełdzie w Amsterdamie, V. Obradovic i N. Karapavlovic (2017), analizujący sprawozdania finansowe podmiotów w Serbii, P. Gazzola i S. Amelio (2014), którzy analizowali dane dla spółek notowanych na giełdzie w Pradze, I. Baumane (2018) – dla podmiotów notowanych na giełdzie w Rydze, M. Lapkova i J. Stasova (2014), które analizowały sprawozdania spółek sporządzających sprawozdania finansowe według MSR/MSS na Słowacji oraz A. Ozcan (2015), który objął swoim badaniem podmioty notowane na giełdzie papierów wartościowych w Istambule.

W Polsce tym problemem zajmowali się między innymi A. Szychta (2011, 2012, 2013), B. Bek-Gaik (2011, 2013), A. Sajnog (2014, 2016, 2017, 2018, 2019), J. Gad (2015), A. Piosik (2016), P. Prewysz-Kwinto (2018, 2019, 2020, 2021), analizując dane zawarte w sprawozdaniach finansowych spółek notowanych na GPW w Warszawie. W przedstawianych wnioskach najczęściej zwracano uwagę na dużą trudność w porównywaniu informacji. Wynikało to z dużej swobody, zgodnie z którą dane były prezentowane w sprawozdaniu finansowym. Podkreślano również dużą zmienność w czasie wartości innych całkowitych dochodów, która przekładając się na wartość wyniku całkowitego, może osłabiać czy wręcz ograniczać możliwość jego wykorzystania przez interesariuszy do podejmowania trafnych decyzji ekonomicznych.

3. Metodyka badania i charakterystyka grupy badanej

Badaniem objęto 140 podmiotów notowanych na GPW w Warszawie i wchodzących w dniu 30 marca 2024 roku w skład trzech głównych indeksów, tj. WIG20, mWIG40 oraz sWIG80. Dobór podmiotów do badania nie miał charakteru losowego, lecz był dobozem celowym. Podmiot wchodzący w skład wymienionych indeksów mógł zostać uwzględniony w grupie badanej pod warunkiem, że zostały jednocześnie spełnione trzy następujące warunki:

- zgodnie z rozporządzeniem 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady oraz art. 45 ustawy o rachunkowości podmiot sporządzał sprawozdanie finansowe według Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej w całym okresie objętym badaniem, tj. w latach 2022 – 2023,
- dla zachowania spójności porównywanych danych do badania włączono podmioty, których rok obrotowy kończył się w dniu 31 grudnia,
- dla zachowania spójności porównywanych danych do badania włączono tylko podmioty, które sporządzały sprawozdania finansowe w walucie polskiej,

tym samym z badania zostały wyłączone jednostki mające swoją główną siedzibę poza granicami naszego kraju (były to głównie spółki z Ukrainy).

Po uwzględnieniu powyższych kryteriów grupę badaną tworzyło 130 podmiotów, z czego 20 z indeksu WIG20, 36 z indeksu mWIG40 oraz 74 z indeksu sWIG80. Jeśli badane podmioty tworzyły grupę kapitałową w analizie uwzględniono dane ze sprawozdań skonsolidowanych, w pozostałych przypadkach uwzględniono dane ze sprawozdań jednostkowych.

Podmioty objęte badaniem reprezentowały różne branże, szczegółowo przedstawione w tabeli 1.

Tabela 1. Struktura badanych podmiotów według rodzaju prowadzonej działalności.

Lp.	Branża	N	%	Lp.	Branża	N	%
1	biotechnologiczna	6	4,62	11	informatyczna	21	16,15
2	budowlana	15	11,54	12	medialna	3	2,31
3	chemiczna	5	3,85	13	motoryzacyjna	5	3,85
4	deweloperska	6	4,62	14	odzieżowa	5	3,85
5	elektromaszynowa i maszynowa	4	3,08	15	spożywcza	2	1,54
6	energetyczna	9	6,92	16	telekomunikacyjna	2	1,54
7	farmaceutyczna	4	3,08	17	transportowa	3	2,31
8	finansowa	16	12,31	18	wydobywcza	4	3,08
9	handel detaliczny i hurtowy	6	4,62	19	inna	10	7,69
10	hutnictwo metali	4	3,08	20	razem	130	100

Źródło: opracowanie własne.

W badanej grupie dominowały podmioty z branży informatycznej, finansowej oraz budowlanej. W grupie „inne” znalazły się między innymi podmioty z branży turystycznej, meblarskiej czy nowych technologii.

Celem badania była ocena w jaki sposób podmioty notowane na Gieldzie Papierów Wartościowych w Warszawie i sporządzające sprawozdania finansowe według MSSF prezentują obecnie informacje dotyczące generowanego wyniku. Ze względu na celowy dobór próby i ograniczenie badania tylko do podmiotów wchodzących w skład trzech głównych indeksów GPW w Warszawie oraz sporządzających sprawozdania finansowe według MSFF, uzyskane i zaprezentowane w tym opracowaniu wyniki nie są reprezentatywne dla całej populacji rozumianej jako wszystkie podmioty notowane na Gieldzie Papierów Wartościowych w Warszawie.

4. Wyniki przeprowadzonego badania

Badanie rozpoczęto od określenia, jaką formę prezentacji sprawozdania z całkowitych dochodów stosowały podmioty objęte badaniem, tj. jednego dokumentu czy dwóch odrębnych zestawień. Uzyskane wyniki zostały zaprezentowane na wykresie 1.

Wykres 1. Forma sporządzania sprawozdania z całkowitych dochodów.

Źródło: opracowanie własne.

Połowa podmiotów objętych badaniem zdecydowała się na prezentację informacji dotyczących wyniku w postaci jednego dokumentu, natomiast druga połowa wybrała formę dwóch odrębnych zestawień. Forma prezentacji uległa więc zmianie w stosunku do wyników badań wcześniej prowadzonych przez A. Szychtę (2012), B. Bek-Gaik (2013), J. Gada (2016) czy P. Prewysz-Kwinto (2018), którzy wskazywali na częstszą

prezentację sprawozdania z całkowitych dochodów w postaci dwóch odrębnych dokumentów. Taką formę prezentacji wybrało: 60 proc. z trzydziestu jeden badanych podmiotów przez B. Bek-Gaik w 2012 roku, 75 proc. z dwudziestu czterech grup badanych przez A. Szychtę, odpowiednio 60 proc. w 2012 i 63,3 proc. w roku 2013 i 2014 spośród 30 badanych podmiotów przez J. Gada oraz – 61,7 proc. z sześćdziesięciu podmiotów w latach 2015, 2016 i 2017 badanych przez P. Prewysz-Kwinto. Różnica w stosunku do wcześniejszych wyników może jednak wynikać z faktu objęcia badaniem znacznie większej grupy podmiotów uwzględniającej również mniejsze jednostki.

Powyższe przypuszczenie potwierdza bardziej szczegółowa analiza uwzględniająca wielkość podmiotu mierzoną przynależnością do odpowiedniego indeksu. Wynika z niej, że największe podmioty wchodzące w skład indeksu WIG20 częściej wybierały prezentację w postaci dwóch odrębnych zestawień (75 proc.) niż jednego (25 proc.). W podmiotach średnich wchodzących w skład indeksu mWIG40 tendencja była odwrotna, tj. na formę jednego zestawienia zdecydowało się aż 61,1 proc. podmiotów, a na dwa zestawienia tylko 38,9 proc. Wśród podmiotów mniejszych wchodzących w skład indeksu sWIG80 struktura była zbliżona do tej dla całej badanej grupy, tj. 51,4 proc. wybrało prezentację w formie jednego zestawienia, a 48,6 proc. – dwóch odrębnych dokumentów.

Analizując uzyskane wyniki ze względu na rodzaj prowadzonej działalności przez badane podmioty zauważono, że częściej prezentację informacji o wyniku całkowitym w postaci dwóch odrębnych zestawień wybierały firmy branży finansowej (81,25 proc. w tym wszystkie banki) oraz branży biotechnologicznej i budowlanej – po 66,7 proc. Formę jednego zestawienia częściej wybierały firmy branży transportowej (100 proc.), odzieżowej (80 proc.) oraz chemicznej i farmaceutycznej po 75 proc.

Kolejnym etapem przeprowadzonego badania była analiza sposobu prezentacji w rachunku wyników informacji o kosztach działalności podstawowej. Rozpoczęto ją od określenia wariantu sporządzania tego elementu sprawozdania finansowego, a zatem czy koszty działalności podstawowej były prezentowane według ich rodzaju (wariant porównawczy) czy według miejsca powstawania i nośników kosztów (wariant kalkulacyjny). Z analizy wyłączono sprawozdania finansowe banków i podmiotów prowadzących działalność ubezpieczeniową, gdyż sporządzają rachunek wyników według odrębnych – specyficznych dla tych podmiotów – zasad. Analizie poddano tym samym sprawozdania 118 podmiotów, wyłączając jedenaście banków i jedną firmę ubezpieczeniową.

Przeprowadzona analiza wykazała, że w badanych podmiotach częściej stosowano prezentację kosztów działalności podstawowej według miejsc powstawania i nośników kosztów (wariant kalkulacyjny) – 79,6 proc. niż według układu rodzajowego (wariant porównawczy) – 21,4 proc. Warto dodać, że w przypadku jednego podmiotu analiza samego rachunku wyników nie pozwoliła na jednoznaczną ocenę, który wariant został

zastosowany, gdyż przychodom ze sprzedaży przeciwstawiono tylko jedną zbiorczą pozycję nazwaną koszty operacyjne, która po korekcie o pozostałe przychody i koszty operacyjne dała od razu *wynik z działalności operacyjnej*.

Analizując sposób prezentacji kosztów działalności podstawowej ze względu na wielkość podmiotu, mierzoną przynależnością do danego indeksu giełdowego, należy zauważyć, że odsetek jednostek sporządzających rachunek zysków i strat metodą kalkulacyjną był największy dla podmiotów małych – wyniósł 82,4 proc. i malał wraz ze wzrostem wielkości. Dla podmiotów średnich wchodzących w skład indeksu mWIG40 wyniósł 74,2 proc., a dla największych wchodzących w skład indeksu WIG20 już tylko 71,4 proc. Wariant kalkulacyjny wybrały wszystkie podmioty z branży chemicznej i paliwowej, deweloperskiej, motoryzacyjnej, odzieżowej oraz ponad 91 proc. tych z branży budowlanej (tylko jeden podmiot na piętnaście zdecydował się na prezentację kosztów w układzie rodzajowym).

Przeprowadzona analiza rachunku wyników badanych grup kapitałowych wykazała również, że różnią się one między sobą ilością wyodrębnianych częściowych wyników finansowych. W podmiotach sporządzających rachunek zysków i strat w wariantcie kalkulacyjnym, poza wynikiem netto najczęściej wyodrębniano trzy inne poziomy wyniku finansowego, tj. wynik brutto ze sprzedaży, wynik operacyjny oraz wynik przed opodatkowaniem – taki sposób prezentacji wybrało 85,1 proc. badanych. Warto dodać, że nazewnictwo stosowane do określenia poszczególnych poziomów wyniku finansowego było różne, często sprzeczne z zakorzenionym od wielu lat nazewnictwem wynikającym z ustawy o rachunkowości. Jako przykład można podać określanie wyniku brutto ze sprzedaży mianem wyniku brutto, standardowo kojarzonym z wynikiem przed opodatkowaniem.

Pięć poziomów wyniku finansowego (dodatkowo wynik ze sprzedaży), czyli tak jak zakłada wzór rachunku wyników ujęty w ustawie o rachunkowości, pokazywało 10,6 proc. badanych podmiotów. Natomiast w przypadku zaledwie 4,3 proc. jednostek zaprezentowano poza wynikiem netto tylko dwa poziomy wyniku finansowego, przy czym w przypadku trzech podmiotów były to wyniki: operacyjny i przed opodatkowaniem, natomiast w przypadku jednego wynik brutto ze sprzedaży i wynik przed opodatkowaniem prezentując łącznie koszty zarządu, sprzedaży, a także przychody i koszty pozostałej działalności operacyjnej i działalności finansowej.

Warto zwrócić uwagę, że sposób prezentacji poszczególnych poziomów wyniku finansowego był bardziej jednorodny w podmiotach dużych i średnich wchodzących w skład indeksów WIG20 i mWIG40 – większość z nich wykazywała cztery poziomy wyniku finansowego, tj. bez wyniku ze sprzedaży, wyliczając po wyniku brutto ze sprzedaży wynik operacyjny. Zaobserwowane różnice dotyczą przede wszystkim podmiotów mniejszych wchodzących w skład indeksu sWIG80.

W podmiotach sporządzających rachunek zysków i strat w wariancie porównawczym najczęściej były prezentowane trzy poziomy wyniku finansowego, tj. wynik operacyjny, wynik przed opodatkowaniem i wynik netto. Taki sposób prezentacji został wybrany przez 62,5 proc. podmiotów. Jedna trzecia badanych prezentowała cztery poziomy wyniku finansowego, przy czym w przypadku 2/3 z nich był to klasyczny wynik ze sprzedaży, a w przypadku pozostałych zamiast wyniku ze sprzedaży zaprezentowano wynik EBITDA. W przypadku jednego podmiotu w rachunku wyników został zaprezentowany tylko wynik operacyjny i wynik netto.

Dalsza część przeprowadzonego badania została poświęcona prezentacji informacji o innych całkowitych dochodach. Tej analizie poddano tylko i wyłącznie sprawozdania podmiotów, które wykazywały inne całkowite dochody przynajmniej w jednym z badanych lat. Grupa poddana analizie składała się więc ze 118 podmiotów, gdyż dwanaście nie wykazywało OCI w żadnym z badanych lat. Trzy z tych podmiotów należały do indeksu mWIG40, a pozostałe dziewięć do indeksu sWIG80. Wszystkie największe podmioty wchodzące w skład indeksu WIG20 wykazywały OCI. Zgodnie z modyfikacją MSR 1 dokonaną w 2011 roku informacja o innych całkowitych dochodach powinna być prezentowana z podziałem na dwie grupy, to jest te pozycje, które podlegają reklasyfikacji do rachunku zysków i strat oraz te, które takiemu przeklasyfikowaniu nie podlegają. Mimo obowiązku narzuconego przez MSR 1, prezentacji OCI z podziałem na dwie grupy dokonało tylko 93,2 proc. badanych podmiotów. Pozostałe 7,8 proc. nie wywiązało się z obowiązku nałożonego przez MSR 1, mimo że wszystkie sprawozdania finansowe zostały poddane badaniu przez biegłego rewidenta. Dwa z tych podmiotów wchodziły w skład indeksu mWIG40, a pozostałe sześć w skład indeksu sWIG80. Warto dodać, że jeden z tych podmiotów zaprezentował w rachunku wyników zbiorczą wartość OCI – uszczegółowienie znalazło się dopiero w nocie objaśniającej. Ponadto dwa podmioty, które nie wykazywały innych całkowitych dochodów uwzględniły w rachunku wyników, w części dotyczącej tego elementu, podział na dwie wymagane przez MSR 1 grupy. Pozostałe dziesięć podmiotów, które nie wykazywały OCI, ten element sprawozdania zaprezentowały w postaci jednej zbiorczej pozycji *inne całkowite dochody*, przy której wstawiały wartość 0 lub znak –.

Analizując rodzaj innych całkowitych dochodów, należy wskazać, że częściej były wykazywane te, które mogą być przeklasyfikowane do rachunku zysków i strat. Wystąpiły one w 80 proc. podmiotów objętych badaniem. Te, które nie mogą zostać przeklasyfikowane do rachunku zysków i strat prezentowało natomiast 60 proc. z nich. Inne całkowite dochody podlegające przeklasyfikowaniu były wykazywane przez 95 proc. podmiotów wchodzących w skład indeksów WIG20 i mWIG40 i tylko 72 proc. tych wchodzących w skład indeksu sWIG80. Podobnie kształtowały się inne całkowite dochody niepodlegające przeklasyfikowaniu do wyniku finansowego. Wystąpiły one wśród 80 proc. największych podmiotów wchodzących w skład indeksu WIG20,

47,1 proc. podmiotów średnich z indeksu mWIG40 i 55,9 proc. tych z indeksu sWIG80. Oznacza to, że inne całkowite dochody występują częściej w dużych podmiotach niż mniejszych.

Wśród OCI podlegających przeklasyfikowaniu najczęściej były wykazywane *różnice kursowe dotyczące przeliczenia jednostek działających za granicą* (80 proc.), *instrumenty zabezpieczające przepływy pieniężne* (46 proc.) oraz *różnice wyceny aktywów finansowych dostępnych do sprzedaży* (24 proc.). W przypadku innych całkowitych dochodów niepodlegających przeniesieniu do rachunku zysków i strat najczęściej wykazywano: *zyski i straty aktuarialne związane ze świadczeniami pracowniczymi* (91,4 proc.) oraz *inwestycje wyceniane w wartości godziwej* (24,3 proc.). Pozostałe rodzaje innych całkowitych dochodów występowały sporadycznie, a ich udział nie przekroczył 5 proc.

Analizując sposób prezentacji informacji dotyczących innych całkowitych dochodów trzeba zwrócić uwagę, że MSR 1 daje możliwość prezentacji tych pozycji w kwotach netto lub brutto, wykazując oddzielnie wartość korekty podatku dochodowego. Badanie pokazało, że spośród wszystkich podmiotów wykazujących inne całkowite dochody na pierwszy sposób prezentacji (tj. w kwotach netto) zdecydowało się 49,2 proc. badanych, na drugi (w kwotach brutto z odrębną pozycją dotyczącą korekty podatku dochodowego) – 50,8 proc. Częściej prezentację w wartościach brutto wybierały podmioty duże z indeksu WIG20, a w wartościach netto podmioty z indeksu mWIG40 i sWIG80.

Oceniając sposób prezentacji innych całkowitych dochodów zwrócono również uwagę na sposób ich kształtowania się w stosunku do wartości generowanego wyniku netto. Struktura wyniku netto oraz OCI ze względu na ich poziom (dodatni i ujemny) została zaprezentowana w tabeli 2.

Tabela 2. Struktura wyniku netto (NI) i innych całkowitych dochodów (OCI) ze względu na ich wartość (dodatnia, ujemna).

	2023				2022			
	+		-		+		-	
	N	%	N	%	N	%	N	%
	WYNIK NETTO (NI)							
WIG20	18	90,0	2	10,0	18	90,0	2	10,0
WIG40	31	86,1	5	13,9	32	88,9	4	11,1
WIG80	56	75,7	18	24,3	61	82,4	13	17,6
Razem	105	80,8	25	19,2	111	85,4	19	14,6
	INNE CAŁKOWITE DOCHODY (OCI)							
WIG20	8	6,8	12	10,2	11	9,3	9	7,6
WIG40	10	8,5	23	19,5	18	15,3	15	12,7
WIG80	17	14,4	48	40,7	41	34,7	24	20,3
Razem	35	29,7	83	70,3	70	59,3	48	40,7

Źródło: opracowanie własne.

Dodatni wynik finansowy netto osiągnęło w 2023 roku 80,1 proc. badanych podmiotów i odsetek ten był niższy niż w roku 2022, w którym zysk netto wykazało 85,4 proc. Najwyższy odsetek podmiotów generujących dodatni poziom wyniku netto dotyczy podmiotów największych, wchodzących w skład indeksu WIG20, zaś najniższy – tych mniejszych z indeksu sWIG80. Warto również zwrócić uwagę, że wynik netto w roku 2023 poprawiło w stosunku do 2022 roku 59,2 proc. badanych. Najwięcej podmiotów, które poprawiły wynik netto należało do indeksu WIG20 (65 proc.), a najmniej do indeksu sWIG80 – 58,1 proc. Ponadto w analizie wykazano, że w badanym okresie zmiana dodatniego wyniku finansowego na ujemny lub odwrotnie dotyczyła zaledwie 12,3 proc. podmiotów.

Analizując zaprezentowane w tabeli 2 informacje dotyczące innych całkowitych dochodów należy wskazać, że ich wartość kształtowała się w znacznie bardziej zróżnicowany sposób. Dodatni poziom OCI w roku 2023 osiągnęło niecałe 30 proc. badanych, a w roku 2022 odsetek ten był prawie dwukrotnie wyższy i wyniósł 59,3 proc. Warto zwrócić uwagę, że odsetek podmiotów wykazujących dodatnią wartość OCI był najmniejszy dla podmiotów największych wchodzących w skład indeksu WIG20, a największy do podmiotów wchodzących w skład indeksu sWIG80. Ta tendencja utrzymywała się również w roku 2022 i była odwrotna do tej zaobserwowanej dla wyniku netto.

Należy również wskazać, że dla 60 proc. badanych przedsiębiorstw znak innych całkowitych dochodów (dodatni, ujemny) uległ w 2023 roku zmianie na przeciwny. Oznacza to znacznie większą zmienność innych całkowitych dochodów w porównaniu z wynikiem netto.

Ze względu na fakt, że wykazywany przez badane podmioty wynik innych całkowitych dochodów miał w badanym okresie różną wartość, dodatkowo obliczono bezwzględną wartość wskaźnika udziału OCI w wyniku netto, czyli bez uwzględniania ich charakteru – zysk / strata. Badane podmioty podzielono na sześć grup w zależności od uzyskanej wartości wyliczonego wskaźnika OCI/Ni, ustalając następnie liczebność każdej z grup oraz udział procentowy. Uzyskane wyniki zostały zaprezentowane w tabeli 3.

Tabela 3. Struktura badanej grupy ze względu na bezwzględną wartość wskaźnika udziału OCI w NI.

Wartość OCI/Ni	2023		2022	
	N	%	N	%
=<1,0%	33	28,0	41	34,7
1,01% do 10%	34	28,8	35	29,7
10,01 do 25%	18	15,3	21	17,8
25,01% do 50%	11	9,3	5	4,2
50,01 do 100%	12	10,2	12	10,2
>100%	10	8,5	4	3,4

Źródło: opracowanie własne.

Analizując wyniki zaprezentowane w tabeli 3 należy przede wszystkim zauważyć, że dla większości badanych podmiotów OCI stanowiły niewielki procent wyniku netto. W roku 2023 ponad połowa badanych wykazywała wartość wskaźnika udziału OCI w NI poniżej 10 proc. W roku 2022 udział ten sięgał aż 66 proc. Analogicznie wartość wskaźnika poniżej 25 proc. wystąpiła w 2023 u 2/3 wszystkich badanych, a w roku 2022 u ponad 80 proc. Z drugiej strony udział podmiotów, dla których OCI stanowiły co najmniej 50 proc. wyniku netto wyniósł w 2023 roku 18,7 proc., a w roku 2022 – 13,6 proc. Należy wskazać, że wyniki zaprezentowane w tabeli 3 są zbieżne w wynikami otrzymanymi wcześniej między innymi przez J. Backhuijs, K. Camfferman i L. Oudshoorn (2017, s. 348) – badających podmioty notowane na giełdzie w Holandii, T. de Cristofaro i B. Falzago (2014, s. 28) – badających podmioty notowane na giełdzie we Włoszech, R. Cimini (2013, s. 12) – badającego podmioty notowane na giełdzie we

Francji, Włoszech i Niemczech, M. Frenzla i A. Szychte, (2013, s. 120) – badających podmioty notowane na giełdzie w Warszawie oraz P. Prewysz-Kwinto (2021, s. 77) – badającego podmioty notowane na giełdzie w Polsce, Francji i Niemczech. Żadne z tych badań nie potwierdziło znaczącego udziału OCI w NI.

Analizując bardziej szczegółowo poziom wskaźnika udziału OCI w NI zauważono natomiast, że wyższe jego wartości występują częściej wśród podmiotów dużych, wchodzących w skład indeksu WIG20, a rzadziej wśród podmiotów małych z indeksu sWIG80. W roku 2023 udział podmiotów wykazujących OCI w NI powyżej 50 proc. wyniósł 30 proc. dla tych wchodzących w skład indeksu WIG20, 21,2 proc. dla tych z indeksu mWIG40, a dla tych z indeksu sWIG80 już tylko 13,9 proc. Analogicznie udział podmiotów wykazujących udział OCI w NI poniżej 10 proc. wyniósł 30 proc. dla podmiotów z indeksu WIG20, 45,5 proc. dla podmiotów z indeksu mWIG40 i aż 70,8 proc. dla tych z indeksu SWIG80. Identyczna tendencja miała miejsce w roku 2022.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza sposobu prezentowania informacji o wyniku w sprawozdaniach z całkowitych dochodów 130 największych podmiotów notowanych na GPW w Warszawie pozwoliła na wyciągnięcie wielu istotnych wniosków. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę, że oceniając sposób prezentacji informacji, tj. w postaci jednego lub dwóch odrębnych zestawień, nie potwierdzono wyników wcześniej prowadzonych badań w tym zakresie. Udział podmiotów wybierających prezentację w postaci jednego dokumentu był identyczny jak tych wybierających dwa odrębne zestawienia. Zauważono natomiast, że częściej formę jednego dokumentu wybierały podmioty średnie wchodzące w skład indeksu mWIG40, a dwóch zestawień – te największe z indeksu WIG20. Ponadto zwrócono uwagę, że sposób sporządzania sprawozdania z innych całkowitych dochodów może zależeć od rodzaju prowadzonej działalności.

Badane podmioty wykorzystują swobodę jaką daje MSR 1 w zakresie struktury samego sprawozdania wyodrębniając różne liczby cząstkowych poziomów wyniku finansowego, jak również w zakresie stosowanego nazewnictwa, nierzadko przypisując zakorzenione od lat i wynikające z ustawy o rachunkowości określenia poziomów wyniku finansowego. Badane podmioty wyodrębniają różną liczbę cząstkowych wyników finansowych, przy czym większe zróżnicowanie w tym zakresie jest widoczne w tych sprawozdaniach, które prezentują koszty działalności podstawowej w układzie rodzajowym (wariant porównawczy) oraz przez podmioty mniejsze wchodzące w skład indeksu sWIG80. Należy podkreślić, że choć taka różnorodność w strukturze wyodrębnianych poziomów wyniku finansowego jest w pełni zgodna z regulacjami zawartymi w MSR 1, to z pewnością utrudnia użytkownikom informacji finansowych porównywalność danych oraz ich analizę, co było już podkreślane we wcześniej prowadzonych badaniach.

Jeśli chodzi o sposób prezentacji informacji dotyczących innych całkowitych dochodów, to należy podkreślić, że nie wszystkie podmioty wywiązały się z obowiązku nałożonego przez MSR 1, tj. dotyczącego ich prezentacji z podziałem na te, które mogą i nie mogą być przeklasyfikowane do wyniku finansowego. Co więcej podmioty w jednakowym stopniu wykorzystywały możliwość prezentacji tych pozycji, tj. w kwotach netto lub kwotach brutto, wykazując oddzielnie wartość korekty podatku dochodowego.

Przeprowadzona analiza wykazała również, że w badanych podmiotach częściej występują te OCI, które mogą zostać przeklasyfikowane do rachunku zysków i strat, a wśród nich dominują *różnice kursowe z przeliczenia jednostek prowadzących działalność za granicą*. OCI, które nie zostaną przeklasyfikowane do rachunku zysków i strat są wykazywane rzadziej, a wśród nich dominują *zyski i straty aktuarialne związane ze świadczeniami pracowniczymi*.

Badanie wykazało również, a tym samym potwierdziło rezultaty badań wcześniejszych, że udział innych całkowitych dochodów w wyniku netto jest niewielki. W roku 2023 nie przekroczył 10 proc. wśród ponad 56 proc. badanych, a w roku 2022 odsetek tych podmiotów był wyższy i wyniósł prawie 66 proc. Z drugiej strony udział podmiotów, dla których OCI stanowiły co najmniej 50 proc. wyniku netto był w 2023 mniejszy od 20 proc., a w roku 2022 mniejszy od 15 proc. Wysokie udział OCI w wartości zysku netto, częściej występuje wśród podmiotów dużych wchodzących w skład indeksu WIG20, a rzadziej wśród podmiotów małych z indeksu sWIG80.

Literatura

- Backhuijs J., Camfferman K., Oudshoorn L. (2017). *Other comprehensive income: betekenis en presentatie in jaarrekeningen van Nederlandse beursfondsen*, „Maandblad Voor Accountancy en Bedrijfseconomie”, 91(11/12), s. 344-362.
- Bek-Gaik, B. (2013). *Sprawozdawczy wymiar rachunku wyników w warunkach globalnego rynku*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Buk, H. (2013). Zróżnicowana informacja o dochodach spółki w zależności od stosowanych standardów sprawozdawczości finansowej. *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Oeconomica*, 278, s. 7-17.
- Chambers D., Linsmeier T., Shakespeare C., Sougiannis, T. (2007). *An Evaluation of SFAS No. 130 Comprehensive Income Disclosure*, „Review of Accounting Studies”, vol. 12, s. 557-593.
- Cimini R. (2013). *Reporting Comprehensive income issues: empirical evidence from France, Germany and Italy* „Economia Aziendale Online”, 4(1), s. 1-17, <http://dx.doi.org/10.4485/ea2038-5498.003.0031>.

- Cristofaro T., Falzago B. (2014). *What trend for Comprehensive Income Presentation? Evidence from Italy*, „International Journal of Accounting and Taxation”, vol. 2, no. 3, s. 17–40, <https://doi.org/10.15640/ijat.v2n3a2>.
- Frendzel M., Szychta A. (2013). *Comprehensive Income Reporting: Empirical Evidence from the Warsaw Stock Exchange*, „Social Sciences”, 4 (82), s. 7-15, <https://doi.org/10.5755/j01.ss.82.4.6603>.
- Gad, J. (2016). Information transparency of the statement of comprehensive income: The Reporting practice of WIG30 and DAX Companies. *Journal of Entrepreneurship and Innovation*, vol. 12, issue 3, 113-134. DOI: 10.7341/20161235.
- Marchini P., D'Este C. (2015). *Comprehensive Income and Financial Performance Ratios: Which Potential Effects on RoE and on Firm's Performance Evaluation?* „Procedia Economics and Finance”, 32, s. 1724-1739, [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)01478-1](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)01478-1).
- MSR 1 – *Prezentacja sprawozdań finansowych*, Commission Regulation (EC) No 1255/2012 of 11 December 2012, OJ L 360, 29.12.2012.
- O'Hanlon J., Pope P. (1999). *The value-relevance of UK dirty surplus accounting flows*, „British Accounting Review”, vol. 31, issue 4, 459-482.
- Prewysz-Kwinto P. (2021). Analiza komparatywna wartości wyniku netto oraz innych całkowitych dochodów największych grup kapitałowych notowanych na giełdach w Paryżu, Frankfurtu i Warszawie. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie*, 4(988)/2021, s. 67-82.
- Sajnog, A. (2014). Rola zysku całkowitego w ocenie dokonań spółek giełdowych. *Zeszyty Naukowe US – Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, 66, 475-487.
- Strojek-Filus M. (2015). *Pomiar i prezentacja dokonań finansowych jednostki gospodarczej w sprawozdaniu z całkowitych dochodów*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, 240, s. 125-141.
- Sprawozdania finansowe za lata 2023 i 2022, 140 podmiotów notowanych na GPW w Warszawie i wchodzących w dniu 30 marca 2024 roku w skład następujących indeksów: WIG20, mWIG40 i sWIG80.
- Szychta A. (2012). *Dochody całkowite w sprawozdaniach finansowych największych spółek notowanych na GPW w Warszawie*, „Acta Universitatis Lodziensis, Folia Oeconomica”, 263, s. 65-88.

Ocena satysfakcji zawodowej biegłych rewidentów – wyniki badania ankietowego

DR HAB. GRAŻYNA VOSS, PROF. PBŚ

ORCID: [0000-0003-3358-4009](https://orcid.org/0000-0003-3358-4009)

Politechnika Bydgoska im. J.J. Śniadeckich

Wydział Zarządzania, Katedra Finansów i Rachunkowości

e-mail: grazyna.voss@pbs.edu.pl

DOROTA KANIA

Biegły rewident

KATARZYNA POKROP

Polska Agencja Nadzoru Audytowego

e-mail: katarzyna.pokrop@pana.gov.pl

Streszczenie

Cel: Ocena satysfakcji zawodowej biegłych rewidentów oraz wskazanie potencjalnych kierunków promowania zawodu wśród osób wchodzących na rynek pracy.

Metodyka / podejście badawcze: W badaniu wykorzystano kwestionariusz ankietowy, zawierający pytania zamknięte. Badanie zostało przeprowadzone wśród biegłych rewidentów podczas Dorocznej Konferencji Audytingu w 2024 r.

Wyniki: Wskazano wady i zalety wykonywania zawodu biegłego rewidenta oraz przyczyny odejścia i zaprzestania wykonywania zawodu. W związku ze zmniejszającą się liczbą audytorów aktywnych zawodowo na rynku zadano respondentom pytanie, jakie działania powinny zostać podjęte w celu zachęcenia młodych ludzi do rozpoczęcia pracy, uzyskania uprawnień biegłego rewidenta, a co się z tym wiąże - promowania

zawodu. Dodatkowo określono elementy wspierające profesjonalne wykonywanie zawodu i rolę sztucznej inteligencji (AI) wykorzystywanej w pracy firm audytorskich.

Ograniczenia / implikacje badawcze: Zaprezentowane wyniki badania ankietowego otwierają możliwości prowadzenia dalszych badań dotyczących:

- wizerunku zawodu biegłego rewidenta z perspektywy młodych ludzi stojących przed wyborem ścieżki zawodowej, jak również;
- wykorzystania AI przez biegłych rewidentów, zwiększenia atrakcyjności zawodu biegłego rewidenta i utrzymania aktywności zawodowej w tej grupie.

Oryginalność / wartość: Zaprezentowane wyniki badań i przedstawione wnioski powinny zachęcić i zainspirować wszystkie podmioty zajmujące się edukacją, audytem i nadzorem audytowym do podjęcia różnorodnych i wspólnych przedsięwzięć, mających na celu poprawę świadomości społecznej w zakresie postrzegania audytu jako dziedziny wpływającej na poprawę bezpieczeństwa obrotu gospodarczego.

Słowa kluczowe: biegli rewidenci, zaprzestanie wykonywania zawodu, wykorzystanie AI w audycie, promocja zawodu

Wprowadzenie

Szybko zmieniająca się rzeczywistość gospodarcza (w tym uwarunkowania prawne), społeczna (zwłaszcza poziom oczekiwań społeczeństwa) oraz rozwój sztucznej inteligencji przekładają się na nowy odbiór różnych profesji. Zawody zaufania publicznego (Smarż, 2021) tracą na prestiżu, a osoby je wykonujące zaczynają inaczej je postrzegać. Ujawnione skandale finansowe nadszarpięły zaufanie do auditingu i audytorów i podały w wątpliwość sens dalszego promowania audytu jako istotnego elementu ładu społeczno-ekonomicznego (Cieślak, Dobija, 2013). W takich warunkach, organizacje międzynarodowe i państwa rozwijają, a także wdrażają rozwiązania zmierzające do wzmocnienia wiarygodności auditingu. Wiarygodność ta jest w interesie wszystkich grup zawodowych zajmujących się szeroko rozumianą rachunkowością, ponieważ audyt pełni ważną funkcję dla podmiotów gospodarczych i relacji inwestorskich.

W Polsce na koniec 2023 r. 2570 (52 proc.) z 4948 ogółu biegłych rewidentów deklaroowało wykonywanie zawodu. W 2023 roku zaobserwowano zmniejszenie tej liczby

o 93 osoby (w poprzednim, 2022 roku o osiemdziesiąt dwie osoby)¹. Natomiast w grudniu 2024 r. liczba biegłych rewidentów wykonujących zawód to 2536 osób (52 proc.), z ogólnej liczby 4854, przy czym w ciągu roku liczba ta zmniejszyła się o trzydzieści cztery osoby.²

W takich uwarunkowaniach przeprowadzono badania jakościowe wśród biegłych rewidentów w poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie, czy wykonywany zawód przynosi korzyści i satysfakcję z wykonywanej pracy oraz czy należy go promować wśród młodych osób.

1. Metodyka badania

W dniach 7-8 października 2024 r. w Jachrance odbyła się XXV Doroczna Konferencja Audytingu pod tytułem „Biegły rewident – zawód multidyscyplinarny”. W jej trakcie zostało przeprowadzone badanie jakościowe z wykorzystaniem kwestionariusza ankietowego. Konferencja odbywała się w systemie hybrydowym i uczestniczyło w niej łącznie 399 osób, w tym 234 uczestników w systemie online, a 165 – stacjonarnie. Uczestnicy konferencji mieli możliwość wypełnienia ankiety w wersji elektronicznej lub tradycyjnej (papierowej). Udział w badaniu wzięło 186 biegłych rewidentów, co stanowi ponad 46 proc. łącznej liczby uczestników konferencji, w tym 123 kobiety i sześćdziesięciu trzech mężczyzn. Większość respondentów, bo 59 proc., ukończyło pięćdziesiąt jeden lat, a osoby poniżej czterdziestego roku życia stanowią ok. 11 proc. wszystkich ankietowanych. Co piąty respondent posiada doświadczenie poniżej dziesięciu lat w zawodzie, a doświadczeniem powyżej dwudziestu lat wykazało się 45 proc. badanych respondentów.

Kwestionariusz badawczy składał się z dwóch części. W jego pierwszej części znalazły się pytania merytoryczne dotyczące satysfakcji zawodowej biegłych rewidentów. Część druga, tzw. metryczka dotyczyła informacji na temat stażu i formy zatrudnienia.

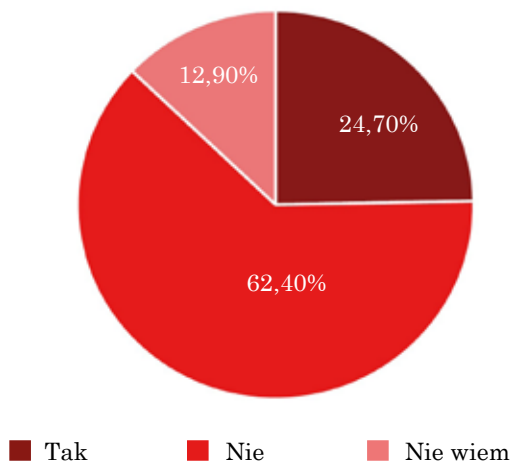
2. Rozwój zawodowy i zdobywanie uprawnień autora

W pierwszym pytaniu poproszono respondentów o odpowiedź, czy w ich ocenie zawód biegłego rewidenta jest postrzegany jako prestiżowy i czy cieszy się dużym zainteresowaniem wśród młodych osób wchodzących na rynek pracy (rys. 1). Sto czterdzieści sześć ankietowanych osób (62,4 proc.) uważa, że wykonywany przez

¹ <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Coraz-mniej-bieglych-rewidentow-A-popyt-na-uslugi-ma-wzrosnac-8773043.html>

² <https://pana.gov.pl/aktualnosci/aktualne-dane-na-temat-ryнку-bieglych-rewidentow-i-firm-audytorskich-w-polsce/>

nich zawód nie jest uważany przez młodych ludzi za zawód prestiżowy, co przyczynia się do ograniczonego zainteresowania zdobyciem uprawnień do jego wykonywania. Zaledwie co czwarta osoba (24,7 proc.) uważa ten zawód za atrakcyjny dla młodych, a dwadzieścia cztery osoby nie są w stanie ocenić postrzegania zawodu biegłego rewidenta przez młodych.

Rysunek 1. Czy Państwa zdaniem zawód biegłego rewidenta jest prestiżowy i cieszy się dużym zainteresowaniem wśród młodych osób wchodzących na rynek pracy?

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonego badania.

Kolejne pytanie skierowane do respondentów dotyczyło oceny uzyskania i posiadania uprawnień wymaganych przy wykonywaniu zawodu biegłego rewidenta. Było ono wielokrotnego wyboru i można było wskazać w nim więcej niż jedną odpowiedź. Najczęściej respondenci odpowiadali, że profesja biegłego rewidenta to:

- długoletnia ścieżka rozwoju zawodowego,
- ciągła aktualizacja wiedzy, udział we wspólnych szkoleniach i dzielenie się doświadczeniem,
- poświadczenie odpowiednich kwalifikacji zawodowych, niezbędnych do wykonywania zawodu zaufania publicznego,
- możliwość zdobycia i wykazania się rozległą wiedzą, niezbędną do rozpoczęcia i kontynuowania pracy.

W zaprezentowanych na rys. 2 wynikach widoczne jest, że ustawiczne kształcenie jest postrzegane jako nieodłączna część zawodu biegłego rewidenta. Uzyskanie uprawnień, a następnie wykonywanie zawodu to długoletnia ścieżka rozwoju, w której poza wykonywaniem prac zawodowych istotną rolę odgrywa edukacja i zdobycie odpowiednich kwalifikacji zawodowych, które wymagają ciągłej aktualizacji, zwłaszcza w obliczu zmieniającego się otoczenia gospodarczego i regulacyjnego.

Rysunek 2. Uzyskanie i posiadanie uprawnień do wykonywania zawodu biegłego rewidenta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonego badania.

3. Wady i zalety w wykonywaniu zawodu biegłego rewidenta

Kolejne pytania, na które odpowiadali ankietowani dotyczyły zalet (rys. 3) i wad (rys. 4) wykonywanego zawodu.

Najczęściej wskazywane zalety zawodu biegłego rewidenta to:

- możliwość wykonywania wolnego zawodu i wiążąca się z tym niezależność zawodowa,
- posiadanie szerokiej i aktualnej wiedzy oraz umiejętności praktycznych umożliwiających pracę w innych zawodach,

- wykonywanie zawodu zaufania publicznego,
- duże wymagania związane z uzyskaniem uprawnień biegłego rewidenta.

Badani jako zaletę wskazali duże wymagania związane z uzyskaniem uprawnień do wykonywania zawodu, co pozwala na uzyskanie odpowiednich kwalifikacji, niezbędnych do właściwego wykonywania zawodu zaufania publicznego. Ta zaleta, z punktu widzenia większości młodych ludzi, zwłaszcza z pokolenia Z, którzy oczekują szybkiej ścieżki rozwoju zawodowego, stanowi zbyt długą drogę, co skutkuje wśród nich zniechęceniem.

Rysunek 3. Zalety wykonywania zawodu biegłego rewidenta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonego badania.

Wśród wad profesji biegłego rewidenta największą liczbę wskazań uzyskały:

- duże zaangażowanie czasowe, wynikające z przygotowania i prowadzenia dokumentacji wymaganej w ramach nadzoru audytowego,
- wykonywanie pracy pod dużą presją związaną z odpowiedzialnością wykonywanego zawodu,
- częste zmiany w regulacjach prawnych,
- podleganie nadzorowi publicznemu i samorządowemu.

Rysunek 4. Wady wykonywania zawodu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonego badania.

Pięć badanych osób stwierdziło, że zaletą zawodu biegłego rewidenta jest wysoki prestiż, natomiast dwadzieścia pięć osób wskazało, że wadą jest niski prestiż. Kolejnym odniesieniem do wad i zalet jest satysfakcja finansowa. Czterdzieści sześć osób wskazało, że zaletą wykonywania zawodu biegłego rewidenta jest satysfakcja finansowa, natomiast dwadzieścia siedem osób wyróżniło niewielką satysfakcję finansową jako jego wadę. Postrzeganie zawodu przez biegłych rewidentów jest zróżnicowane, co wynika z różnych doświadczeń i indywidualnego podejścia do wykonywanej pracy, co jest charakterystyczne dla wolnych zawodów.

4. Przyczyny odejścia z zawodu

Kolejne pytanie dotyczyło przyczyn odejścia i zaprzestania wykonywania zawodu (rys. 5.). Ponad 80 proc. respondentów (150 osób) wskazało jako główną przyczynę dużą odpowiedzialność i sankcje karne związane z wykonywaniem zawodu. Z danych statystycznych wynika, że co roku z zawodu rezygnują osoby, których odejście nie zawsze jest skutkiem przejścia na emeryturę. Kolejnymi przyczynami odchodzenia z zawodu są: zwiększenie zakresu obowiązków i wymogów dot. dokumentowania prac i krajowych standardów kontroli jakości (118 osób) oraz duża presja i wykonywanie pracy w stresie (105 osób). Na szczególną uwagę zasługują wskazane przez 30 proc. respondentów:

- obniżenie prestiżu zawodu,
- brak powiązania satysfakcji finansowej i odpowiedzialności zawodowej,

- zmiana przepisów prawnych, w tym wydłużenie okresu archiwizacji dokumentów,
- korzystniejsze warunki pracy i płacy w podmiotach niebędących firmami audytorskimi.

Rysunek 5. Przyczyny odejścia i zaprzestania wykonywania zawodu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonego badania.

5. Działania promocyjne wpływające na zwiększenie zainteresowania zawodem

W kolejnym pytaniu poproszono respondentów o wskazanie działań, jakie powinny zostać podjęte w celu zapobiegania odchodzeniu z zawodu oraz zachęcenia młodych ludzi do rozpoczęcia pracy i uzyskania uprawnień biegłego rewidenta (rys. 6). Najczęściej wśród proponowanych aktywności wymieniane zostały te, które pozwolą na poprawę atrakcyjności wykonywanego zawodu, w szczególności na wskazanie elastycznych godzin pracy, dużą mobilność, wykorzystanie procesów cyfryzacji, współpracę i spotkania w środowisku zawodowym biegłych rewidentów. W takim ujęciu zawód biegłego rewidenta powinien być przedstawiany jako zawód nowoczesny, pozwalający na wykorzystywanie narzędzi cyfrowych i dający możliwość współpracy oraz dzielenia się wiedzą w gronie zawodowym. Kolejnym obszarem promowania profesji biegłego rewidenta jest upowszechnianie tego zawodu

jako zawodu zaufania publicznego. Konieczność podjęcia działań w tym kierunku wskazało blisko 50 proc. respondentów.

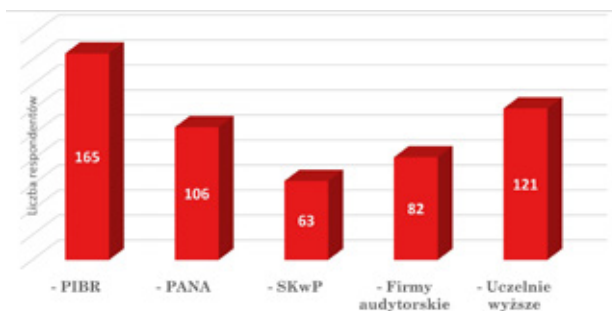
Wśród innych kwestii uznanych przez respondentów za istotne dla zachęcenia młodych ludzi do wykonywania zawodu biegłego rewidenta (rys. 6.) znalazły się działania związane z popularyzacją wiedzy o systemie nadzoru i funkcjonowaniu firm audytorskich, zwiększenie dostępności zdobycia uprawnień niezbędnych do wykonywania zawodu, w szczególności poprzez współpracę z uczelniami i innymi placówkami edukacyjnymi mającymi na celu organizację studiów oraz kursów przygotowujących do egzaminów.

Rysunek 6. Zakres działań mających zachęcić młodych ludzi do rozpoczęcia pracy i uzyskania uprawnień biegłego rewidenta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonego badania.

W następnym pytaniu poproszono ankietowanych o wskazanie podmiotów, które powinny podejmować działania promocyjne wśród młodych ludzi (rys. 7). Najwięcej badanych (blisko 90 proc.) wymieniło Polską Izbę Biegłych Rewidentów (PIBR). W dalszej kolejności wymieniano uczelnie wyższe, Polską Agencję Nadzoru Audytowego (PANA), firmy audytorskie i Stowarzyszenie Księgowych w Polsce (SKwP). Można z tego wysnuć wniosek, że oprócz indywidualnych działań, szansę powodzenia mogą mieć wspólne inicjatywy tych podmiotów, zwłaszcza, że w ich interesie leżą bezpieczeństwo obrotu gospodarczego, promowanie rozwoju zawodowego oraz działalność edukacyjna.

Rysunek 7. Podmioty które powinny podjąć działania promujące wykonywanie zawodu biegłego rewidenta wśród młodych ludzi.

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonego badania.

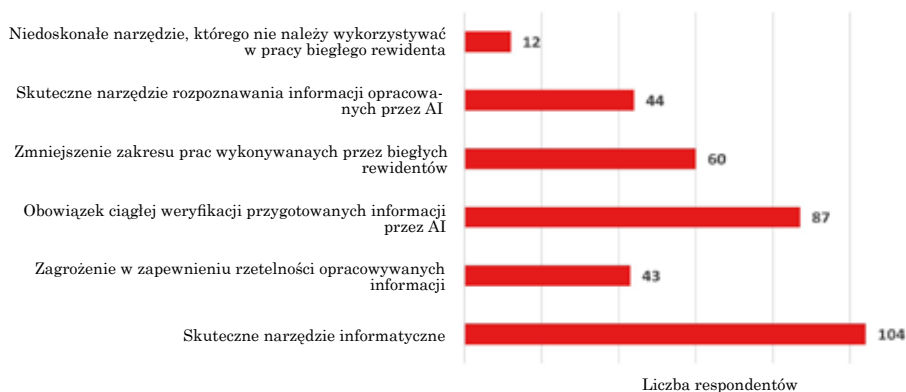
Respondenci mieli również wskazać elementy wspierające profesjonalne wykonywanie i postrzeganie zawodu biegłego rewidenta. Jako podstawowe wsparcie 113 osób wskazało potrzebę podjęcia działań podnoszących świadomość społeczną w zakresie roli zawodu biegłego rewidenta i znaczenia sprawozdania z badania sprawozdania finansowego. Ponadto wskazano również na potrzebę organizacji konferencji, webinarów i szkoleń oraz organizowanie paneli dyskusyjnych. Zdaniem ankietowanych istotnym elementem stanowiącym wsparcie w pracy zawodowej są publikacje naukowe, stanowiska nadzoru audytowego, a także wytyczne i raporty międzynarodowych i krajowych organów nadzoru.

Rysunek 8. Elementy wspierające profesjonalne wykonywanie i postrzeganie zawodu biegłego rewidenta.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Postęp technologiczny, proces cyfryzacji i rozwój sztucznej inteligencji (AI) zmieniają oblicze pracy biegłego rewidenta w wielu obszarach działalności. Tego zagadnienia dotyczyło kolejne pytanie, które zadano ankietowanym (rys. 9). Dla większości respondentów (104 osoby) AI stanowi skuteczne narzędzie informatyczne, jednak ze względu na odpowiedzialność wynikającą z realizacji obowiązków zawodowych i wiążącą się z tym konieczność korzystania ze sprawdzonych i godnych zaufania rozwiązań, nie stanowi ona jeszcze skutecznego i bezpiecznego narzędzia w pracy biegłego rewidenta, ponieważ jej wykorzystanie wymaga ciągłej weryfikacji przygotowanych informacji. Wykorzystanie sztucznej inteligencji pozwala na zmniejszenie zakresu prac wykonywanych przez biegłych rewidentów (w szczególności dotyczących analiz, poszukiwania danych i innych odznaczających się dużą powtarzalnością). Co piąty respondent uważa AI za skuteczne narzędzie. Tyle też ankietowanych twierdzi, że wykorzystanie sztucznej inteligencji stanowi zagrożenie dla zapewnienia rzetelności opracowanych informacji.

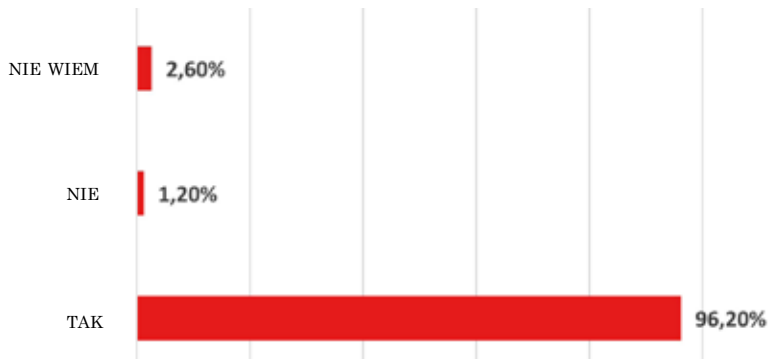

Rysunek 9. Wykorzystanie sztucznej inteligencji w pracy firm audytorskich.

Źródło: opracowanie własne na podstawie przeprowadzonego badania.

Kolejne pytanie skierowane do ankietowanych dotyczyło podejmowania wspólnych inicjatyw przez audytorów, kontrolerów audytowych, środowiska akademickie i księgowych, mających na celu informowanie różnych środowisk działających w szeroko rozumianym biznesie o znaczeniu rzetelności i wiarygodności informacji finansowych i niefinansowych. Ponad 96 proc. respondentów podziela pogląd, że wszystkie te grupy zawodowe powinny podjąć wspólne działania w celu podnoszenia świadomości społecznej dotyczącej znaczenia sprawozdań finansowych oraz ich badań w bezpieczeństwie obrotu gospodarczego. Warto wspomnieć, że bezpieczeństwo obrotu gospodarczego

jest ważne nie tylko dla osób prowadzących działalność gospodarczą i zajmujących się inwestowaniem, lecz dotyczy pośrednio wszystkich podmiotów gospodarczych oraz indywidualnych gospodarstw domowych.

Rysunek 10. Konieczność podejmowania wspólnych działań przez audytorów, kontrolerów audytowych, środowisko akademickie i księgowych, mających na celu podniesienie świadomości społecznej dotyczącej znaczenia sprawozdania finansowego oraz sprawozdania z badania w bezpieczeństwie obrotu gospodarczego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Ostatnie pytanie, jakie zostało skierowane do ankietowanych dotyczyło sposobu wykonywania zawodu.

Rysunek 11. Sposób wykonywania zawodu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania ankietowego.

Najczęściej wymienianym sposobem wykonywania zawodu jest zatrudnienie w firmie audytorskiej. Niewiele mniej wskazań otrzymało bycie wspólnikiem spółek kapitałowych i osobą prowadzącą działalność gospodarczą we własnym imieniu i na własny rachunek. Zaledwie co dziesiąta osoba objęta badaniem wskazała, że wykonuje swój zawód jako wspólnik spółki osobowej. Powyższe pytania określane mianem metryczki, dotyczące płci, wieku, stażu i sposobu wykonywania zawodu miały tylko charakter poglądowy, gdyż sposób wykonywania zawodu nie przekłada się na jakość prowadzonych badań i rzetelność przedstawionych opinii.

Podsumowanie

Zawód biegłego rewidenta zaliczany jest do zawodów zaufania publicznego. Jednak inaczej jest on postrzegany przez osoby wykonujące ten zawód, a inaczej przez społeczeństwo. Audytorzy oceniają swoją pracę jako prestiżową, wymagającą ciągłej aktualizacji wiedzy, będącą efektem długoletniej ścieżki rozwoju zawodowego i wiążącą się z koniecznością spełnienia wysokich wymagań.

Jak w przypadku każdego zawodu, tak bycie biegłym rewidentem ma swoje zalety i wady. W aspekcie tych drugich, ankietowani wymieniali częstą zmianę uregulowań prawnych, presję związaną z wykonywaniem swoich obowiązków i konieczność odpowiadania przed nadzorem. Niektóre z tych czynników przekładają się na odejście z zawodu i poszukiwanie nowych możliwości na rynku pracy, w szczególności ze zdobytą wiedzą i kompetencje zawodowe dają duże możliwości zatrudnienia w jednostkach komercyjnych, co - jak zauważają respondenci - nierzadko przekłada się na wyższe zarobki.

Uczestnicy badania wskazują potrzebę podjęcia stosownych działań mających na celu promowanie zawodu wśród młodych ludzi i edukację za pomocą publikacji naukowych, stanowisk nadzorczych oraz wytycznych i raportów międzynarodowych i krajowych agencji nadzoru. Wskazano również na potrzebę prowadzenia działań promocyjnych i podnoszenia świadomości społecznej w aspekcie znaczenia sprawozdań finansowych oraz ich badań dla bezpieczeństwa obrotu gospodarczego.

Przedstawione wyniki badań mogą posłużyć za wskazówki w procesie planowania promocji zawodu biegłego rewidenta oraz stanowić punkt wyjścia do prowadzenia dalszych badań nad postrzeganiem zawodu przez młode osoby, stojące przed decyzją dot. wyboru swojej ścieżki zawodowej.

Literatura

Źródła internetowe:

<https://www.bankier.pl/wiadomosc/Coraz-mnie-bieglych-rewidentow-A-popyt-na-uslugi-ma-wzrosnac-8773043.html> (5.11.2024 r.)

https://www.researchgate.net/profile/Dorota-Dobija-2/publication/286672839-Institutionalization_of_ethical_codes_as_a_tool_for_increasing_credibility_of_auditors/links/577d3c5108aed807ae75f99e/Institutionalization-of-ethical-codes-as-a-tool-for-increasing-credibility-of-auditors.pdf#page=137

Inytucjonalizacja zasad etycznych jako narzędzie budowania wiarygodności i zaufania publicznego do zawodu biegłego rewidenta¹ Iwona Cieślak Akademia Leona Koźmińskiego iwonac@kozminski.edu.pl Dorota Dobija Akademia Leona Koźmińskiego dobija@kozminski.edu.pl Prakseologia nr 154/2013 (7.12.2024 r.)

<https://czasopisma.marszalek.com.pl/images/pliki/ppk/59/ppk5910.pdf>, Smarż J. Relacja pojęć „wolny zawód” i „zawód zaufania publicznego”, o którym mowa w art. 17 ust. 1 Konstytucji RP. Cz. II; Przegląd Prawa Konstytucyjnego Nr 1 (59) /2021 (1.12.2024 r.)

<https://www.pibr.org.pl/> 5.12.2024 r.

<https://pana.gov.pl/> 4.12.2024 r.

Rola biegłego rewidenta w ocenie funkcji polityki rachunkowości

DR HAB. BEATA ZYZNARSKA-DWORCZAK, PROF. UEP

ORCID: [0000-0002-0827-2583](https://orcid.org/0000-0002-0827-2583)

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Katedra Rachunkowości i Rewizji Finansowej

e-mail: beata.zyznarska-dworczak@ue.poznan.pl

Streszczenie

Cel: Celem opracowania jest ukazanie roli biegłego rewidenta w zakresie weryfikacji realizacji funkcji polityki rachunkowości.

Metodyka / podejście badawcze: Głównymi metodami badawczymi są ocena krajowych standardów badania i opracowań zawodowych oraz pogłębiony przegląd literatury naukowej.

Wyniki: Artykuł wyznacza zadania biegłego rewidenta w ocenie realizacji poszczególnych funkcji polityki rachunkowości w sprawozdawczości finansowej. Wobec określonych funkcji polityki, wskazano ryzyka badania i ich wpływ na opinię biegłego w sprawozdaniu z badania.

Ograniczenia / implikacje badawcze: Ograniczeniem badawczym artykułu jest przeprowadzenie wnioskowania głównie na podstawie piśmiennictwa naukowego, standardów i opracowań zawodowych. Podjęcie naukowych badań empirycznych w przedstawionym obszarze mogłoby stanowić cenne źródło informacji dla regulatorów, biegłych rewidentów i zarządzających firmami audytorskimi, jak również dla użytkowników sprawozdania finansowego oraz użytkowników sprawozdania z badania.

Oryginalność / wartość: Wartością niniejszego opracowania jest uporządkowanie wiedzy teoretycznej i praktycznej w zakresie znaczenia badania polityki rachunkowości przez biegłego rewidenta. Brak wyczerpujących badań naukowych w przedmiotowym zakresie wskazuje lukę poznawczą, którą artykuł częściowo uzupełnia,

przyczyniając się do zrozumienia znaczenia weryfikacji poprawności realizacji poszczególnych funkcji polityki rachunkowości.

Słowa kluczowe: audytor, biegły rewident, audyt finansowy, rewizja finansowa, polityka rachunkowości, szacunek, ujawnienia, sprawozdanie finansowe.

Wprowadzenie

Podstawowym zadaniem biegłego rewidenta podczas badania sprawozdania finansowego jest wyrażenie opinii biegłego rewidenta o tym, czy sprawozdanie finansowe przedstawia rzetelny i jasny obraz sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego badanej jednostki, zgodnie z mającymi zastosowanie przepisami dotyczącymi rachunkowości i sprawozdawczości finansowej, a także *przyjętymi zasadami (polityką) rachunkowości* (Ustawa, 2017, art. 83, ust. 3, pkt 8). Jest to obowiązek ustawowy, wskazujący na znaczenie oceny spójności i poprawności polityki rachunkowości przez biegłego rewidenta.

Polityka rachunkowości w jednostce gospodarczej oznacza zasadniczo zbiór zasad, procedur i wytycznych, zgodnie z którymi jednostka prowadzi księgi rachunkowe i sporządza sprawozdanie finansowe. Polityka pełni różne funkcje w systemie rachunkowości jednostki, a ich realizacja może determinować wiarygodność sprawozdania finansowego. Do najważniejszych funkcji polityki rachunkowości zalicza się funkcję regulacyjną, kontrolną, zarządczo-strategiczną, komunikacyjną oraz wizerunkową (Zyznarska-Dworczak, 2024). Znaczenie tych funkcji i sposób ich realizacji mogą różnić się między podmiotami, co wynika z dążenia zarządzających do ukierunkowania polityki na różnorodne potrzeby interesariuszy podmiotu. W związku z tym istnieje ryzyko, że polityka może przybrać charakter narzędzia manipulowania prezentowaną informacją w sprawozdaniu finansowym.

Jednym z czynników wpływających na wzrost ryzyka manipulacji wynikami finansowymi, jak i niefinansowymi we współczesnej sprawozdawczości korporacyjnej jest obecna niepewność gospodarcza i biznesowa (szerzej np. Austin, 2022; Chen i in., 2022; Hou i in. 2021; IESBA, CPA, 2020; Ozili, 2021; Rostami, Rezaei, 2022; Sundarasan i in. 2024; Zhu i in. 2021; Zyznarska-Dworczak, 2022). Niepewność może skłaniać do ujawnień, służących maskowaniu pełnych skutków finansowych i pozafinansowych działalności gospodarczej, na przykład poprzez niekompletną lub nieprawdziwą prezentację wyników w sprawozdaniu finansowym. W związku z tym, z perspektywy biegłego rewidenta badającego sprawozdanie finansowe niezbędne jest określenie poprawności przyjętych zasad rachunkowości, a następnie

traktowanie ich jako główne kryterium oceny poprawności prezentacji i ujawnień wyników w sprawozdaniu finansowym danego podmiotu.

Analiza literatury przedmiotu, jak i opracowań zawodowych, wskazuje na brak wyczerpujących badań w tym obszarze badawczym, a tym samym na lukę poznawczą. Artykuł częściowo ją niweluje, gdyż celem artykułu jest ukazanie roli biegłego rewidenta w zakresie weryfikacji realizacji funkcji polityki rachunkowości. W osiągnięciu celu badawczego wykorzystano analizę standardów badania oraz pogłębiony przegląd literatury naukowej i praktycznych opracowań zawodowych. Pozwoliło to na wskazanie podstawowych funkcji polityki rachunkowości w sprawozdawczości finansowej, a następnie stosowanych przez biegłego rewidenta procedur w zakresie badania polityki rachunkowości. Procedury zaprezentowano w odniesieniu do weryfikacji poprawności stosowanej przez badany podmiot polityki, jak również wobec weryfikacji poprawności ksiąg rachunkowych, w tym ich zgodności prowadzenia z obowiązującą polityką. Ukazano rolę biegłego rewidenta w ocenie poprawności realizacji poszczególnych funkcji polityki rachunkowości i ich wpływu na wiarygodność sprawozdania finansowego. W podsumowaniu przedstawiono także wpływ współczesnej niepewności biznesowej i gospodarczej na ocenę realizacji funkcji polityki rachunkowości przez biegłego rewidenta. Wskazano również kierunki dalszych badań w obszarze polityki rachunkowości i jej znaczenia w rewizji finansowej. Implikacje artykułu mają charakter teoretyczny i praktyczny.

1. Znaczenie i determinanty polityki rachunkowości

Znaczenie polityki rachunkowości w literaturze przedmiotu jest przedmiotem wielu opracowań, ukazujących jej funkcje z perspektywy makro- i mikroekonomicznej (Robson, 1993; Hendriksen, von Breda 2002; Hope, 2003; Pfaff, 2014; Zyznarska-Dworczak, 2024). Polityka rachunkowości w ujęciu mikroekonomicznym, przyjętym jako obowiązujące w niniejszym opracowaniu, to zbiór standardów rachunkowości, opinii, interpretacji, reguł oraz przepisów w zakresie prowadzenia ksiąg rachunkowych konkretnej jednostki gospodarczej, regulujących jej sprawozdawczość finansową. Stanowi zatem kluczowy instrument systemu rachunkowości determinujący poprawność sprawozdania finansowego.

Normatywne umocowanie w krajowym i międzynarodowym prawie bilansowym wskazuje na następujące znaczenie polityki rachunkowości w systemie rachunkowości:

- 1) Ustawa o rachunkowości (art. 3 ust. 1 pkt 11) uznaje pojęcie polityki rachunkowości jako tożsame z *przyjętymi zasadami rachunkowości* i oznacza *wybrane i stosowane przez jednostkę rozwiązania dopuszczone ustawą*,

w tym także określone w MSR, zapewniające wymaganą jakość sprawozdań finansowych (Ustawa, 1994);

- 2) KSR 7 (2018, par. 2.1) przyjmuje znaczenie polityki rachunkowości za ustawą o rachunkowości;
- 3) Międzynarodowe Standardy Rachunkowości traktują politykę rachunkowości jako *konkretne zasady, metody, konwencje, reguły i praktyki przyjęte przez jednostkę gospodarczą przy sporządzaniu i prezentacji sprawozdań finansowych* (MSR 8, 2008, par. 5).

Polityka rachunkowości oznacza przyjęcie *konkretnych zasad rachunkowości* w formie obowiązującego w jednostce dokumentu, określającego w szczególności rok obrotowy i wchodzące w jego skład okresy sprawozdawcze, metody wyceny aktywów i pasywów oraz ustalania wyniku finansowego, sposób prowadzenia ksiąg rachunkowych, a także system służący ochronie danych i ich zbiorów. Zadaniem polityki rachunkowości jest takie uregulowanie systemu rachunkowości, by poszczególne jego elementy uwzględniały wymogi prawa bilansowego, w tym w szczególności umożliwiały realizację nadrzędnych zasad rachunkowości. Ponadto w polityce rachunkowości kierownictwo ujmuje swój wybór w zakresie szczegółowych rozwiązań spośród dopuszczalnych uniwersalnych zasad lub wypracowanie indywidualnego rozwiązania kwestii nieuregulowanej przepisami prawa.

Przykładowe prawa wyboru i ich wpływ na sprawozdanie finansowe (szerzej Głębocka, 2014):

- 1) określenie roku obrotowego dla jednostek działających sezonowo rzutuje na sprawozdanie finansowe, m.in. w zakresie wartości i stanu zapasów oraz wyniku ze sprzedaży;
- 2) uproszczenia w zakresie wyceny produktów gotowych poprzez nieuwzględnianie wykorzystania zdolności produkcyjnych zgodnie z art. 28 ust. 4a ustawy o rachunkowości czy wycena produkcji niezakończonych i produkcji w toku kalkulowana na poziomie kosztów bezpośrednich wytworzenia lub wartości materiałów bezpośrednich albo z pominięciem wyceny w ogóle mogą prowadzić do błędnych wniosków w ocenie efektywności działalności statutowej na podstawie danych prezentowanych w sprawozdaniu finansowym;
- 3) osąd kierownictwa w zakresie realizacji zasady ostrożności w zakresie szczegółowych zasad szacowania wartości, w tym m.in. obowiązek aktualizacji wartości zapasów czy należności nie później niż na dzień bilansowy.

Wskazane przykłady rozwiązań dopuszczonych prawem bilansowym wskazują, że przyjęte rozwiązania w polityce rachunkowości jednostki mogą być traktowane jako instrument autonomii jednostki i sposób oddziaływania na treść sprawozdania finansowego. Uzasadnia to jednocześnie ustawowy obowiązek ujawniania we wprowadzeniu do sprawozdania finansowego opisu przyjętych zasad (polityki)

rachunkowości (art. 48 ust. 1 pkt 1 ustawy o rachunkowości). Użyteczność informacji prezentowanej w sprawozdaniu finansowym zależy od zrozumienia ujawnianych reguł, zgodnie z którymi jest ono sporządzone.

Wybór polityki rachunkowości przez jednostkę gospodarczą jest złożonym procesem, na który wpływa szereg czynników zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Jako główne determinanty przyjmuje się:

- 1) przepisy prawne i standardy rachunkowości obowiązujące w danej jurysdykcji;
- 2) charakterystykę danego podmiotu, np. forma własności, przynależność do grupy kapitałowej lub innych struktur, wielkość i system organizacji, system podatkowy, format sprawozdawczości finansowej (pełna lub uproszczona), forma zarządzania i organizacji rachunkowości, struktura kosztów, kalkulacja kosztów, sposób ustalania cen, zakres raportowania niefinansowego;
- 3) specyfikę działalności wpływającą na odpowiednie rozpoznanie kategorii bilansowych i wynikowych (np. instrumenty finansowe, kontrakty długoterminowe);
- 4) charakterystykę branży i specyfikę działalności, jak np. branża budowlana, bankowość;
- 5) strategię i cele przedsiębiorstwa, np. maksymalizacja zysków, strategia długoterminowej wartości, oddziaływania na postrzeganie jednostki przez kontrahentów, konkurentów i innych interesariuszy;
- 6) różnorodne oczekiwania interesariuszy, jak np.:
 - oczekiwania inwestorów i analityków finansowych związane z maksymalizacją zysków krótkookresowych;
 - oczekiwania właścicieli dotyczące stabilnego wzrostu wartości przedsiębiorstwa i osiągania stałej zrównoważonej rentowności w perspektywie czasowej dłuższej niż jednoroczna;
 - oczekiwania pracowników dotyczące stabilności zatrudnienia, wzrostu wynagrodzeń i innych beneficjów, możliwości rozwoju zawodowego, a także statusu pracodawcy odpowiedzialnego społecznie i środowiskowo;
 - oczekiwania społeczeństwa dotyczące generowania wartości w sposób odpowiedzialny i zrównoważony, w tym w trosce o rozwój lokalnych społeczności.

Opracowanie polityki rachunkowości, uwzględniającej odpowiednie sekcje niezbędne do przygotowania sprawozdawczości finansowej, podatkowej, statystycznej, zarządczej oraz sprawozdania zarządu, stanowi podstawę zintegrowanego systemu rachunkowości.

2. Funkcje polityki rachunkowości i ich wpływ na sprawozdanie finansowe

Analiza przedstawionego znaczenia i determinant polityki rachunkowości wskazuje, że pełni ona różnorakie funkcje. Do podstawowych funkcji polityki można zaliczyć funkcję regulacyjną, kontrolną, zarządczo-strategiczną, komunikacyjną oraz wizerunkową (Zyznarska-Dworczak, 2024). Funkcja regulacyjna polityki rachunkowości wynika z obowiązku przyjęcia przez kierownictwo jednostki gospodarczej zasad funkcjonowania jej systemu rachunkowości zgodnie z prawem bilansowym. Od kierownictwa wymaga się zatem:

- ustalania zasad rachunkowości stosowanych w danej jednostce;
- zapewnienia jakości informacji w sprawozdaniu finansowym, w tym ich rzetelności, porównywalności, zrozumiałości i wiarygodności;
- przyjęcia odpowiedzialności za prowadzenie ksiąg rachunkowych i sporządzenie sprawozdania finansowego zgodnie z przyjętą polityką rachunkowości.

Funkcja regulacyjna polityki rachunkowości polega zatem na tworzeniu ram normatywnych, a także egzekwowaniu przestrzegania tych norm. Szczególnie precyzuje przyjęte rozwiązania wynikające z praw wyboru w zakresie metod i zasad rachunkowości podmiotu, które najlepiej odpowiadają jego specyficznym potrzebom i celom. Poprzez ich stosowanie, polityka rachunkowości ma na celu umożliwienie użytkownikom sprawozdań finansowych rzetelnego i zrozumiałego zrozumienia sytuacji finansowej przedsiębiorstwa. Jednocześnie zapewnia porównywalność danych finansowych. Poprzez ustalenie jednolitych standardów rachunkowości oraz wytycznych dotyczących prezentacji danych finansowych, polityka rachunkowości umożliwia porównywanie wyników finansowych danej jednostki na przestrzeni lat, a także porównywanie wyników różnych przedsiębiorstw oraz śledzenie zmian ich sytuacji finansowej w czasie.

Funkcja regulacyjna polityki rachunkowości pozwala także kierownictwu na przeprowadzanie nadzoru nad systemem rachunkowości i egzekwowaniu przestrzegania przepisów. W tym miejscu należy również zwrócić uwagę na ryzyko niepoprawnego doboru zasad w polityce czy braku spójności w ich stosowaniu bądź też celowego wykorzystywania polityki do manipulowania wynikami jednostki gospodarczej (szerzej Maruszewska, 2020; Zyznarska-Dworczak, 2024). Determinuje ono potrzebę oceny realizacji funkcji regulacyjnej polityki, najczęściej przeprowadzaną w ramach kontroli wewnętrznej jednostki, nadzoru rady nadzorczej nad systemem rachunkowości, w tym komitetu audytu, a także podczas badania sprawozdania finansowego przez biegłego rewidenta. W tym sensie funkcja regulacyjna jest wprost związana z funkcją kontrolną polityki rachunkowości. Polityka rachunkowości, wyznaczając obowiązujące w danej jednostce standardy prowadzenia ksiąg i zasady sporządzania

sprawozdania finansowego, stanowi główne kryterium oceny poprawności działań służb księgowych w jednostce – zarówno na potrzeby kontroli wewnętrznej, jak kontroli zewnętrznej (podatkowej czy w formie audytu finansowego).

Wskazana funkcja kontrolna polityki rachunkowości służy bowiem zapewnieniu zgodności prowadzenia ksiąg rachunkowych i sporządzania sprawozdania finansowego zgodnie z obowiązującymi standardami i przepisami rachunkowości. Funkcja kontrolna polityki rachunkowości obejmuje:

- nadzór nad stosowaniem standardów rachunkowości i zapewnienie, że wszystkie transakcje i operacje są rozpoznawane, wyceniane i prezentowane zgodnie z przyjętymi zasadami;
- weryfikację poprawności danych finansowych, w tym sprawdzenie ich dokładności, kompletności i rzetelności;
- zapewnienie zgodności działalności jednostki gospodarczej z obowiązującymi przepisami prawa oraz standardami rachunkowości, z uwzględnieniem aktualizacji zmian w przepisach i standardach;
- wykrycie nieprawidłowości i zapewnienie rzetelności sprawozdania finansowego;
- identyfikację potencjalnych nadużyć oraz zapobieganie im poprzez stosowanie odpowiednich procedur kontrolnych i monitorowanie ryzyka;
- doskonalenie procesu rachunkowego poprzez identyfikację obszarów wymagających poprawy oraz wprowadzanie odpowiednich zmian i usprawnień w celu zwiększenia efektywności i skuteczności działania systemu rachunkowości.

Polityka rachunkowości pełni także funkcję zarządczo-strategiczną, gdyż może stanowić część ogólnej polityki bądź strategii danej jednostki gospodarczej, stanowiąc środek realizacji jej złożonych celów (Alayemi, 2015; Hope, 2003; Zyznarska-Dworczak, 2024). Polityka rachunkowości może zatem wspierać proces decyzyjny kierownictwa oraz ocenę skutków tych decyzji dla sytuacji finansowej organizacji. Kierownik jednostki, poza wspomnianym już prawem wyboru w zakresie metod wyceny i pomiaru wyniku finansowego, może wyznaczać w ramach polityki rachunkowości również szczegółowość ujawnień w ramach opisu ewentualnych niepewności co do możliwości kontynuowania działalności i opisu podejmowanych bądź planowanych przez jednostkę działań mających na celu eliminację niepewności, bądź opisu innych informacji, jeżeli mogłyby w istotny sposób wpłynąć na ocenę sytuacji majątkowej i finansowej oraz wynik finansowy jednostki, np. odniesienie się do wyników jednostki z zakresu rozwoju zrównoważonego (por. załącznik 1 ustawy o rachunkowości, punkt 9 i 10 informacji dodatkowej).

Polityka rachunkowości ma bowiem nie tylko wspierać realizację strategii, ale również prezentować interesariuszom wiarygodne osiągnięcia jednostki w sprawozdaniu

finansowym. Jest to podstawowe założenia funkcji komunikacyjnej polityki. Funkcję tę cechuje sprzężenie zwrotne: jednostka prezentuje osiągnięcia oczekiwane przez użytkowników sprawozdania finansowego, a jednocześnie dąży do oddziaływania na pożądane przez nią zachowania użytkowników. Decyzje kierownictwa determinują szczegółowość i zakres sprawozdania finansowego, a tym samym wyznaczają sposób komunikacji jednostki z jej interesariuszami. Kierownictwo dysponuje zatem sprawozdaniem finansowym jako instrumentem nawiązywania relacji z interesariuszami jednostki gospodarczej, w ramach realizacji funkcji komunikacyjnej i wizerunkowej polityki rachunkowości.

Świadome, ukierunkowane na oczekiwania informacyjne interesariuszy, posługiwanie polityką rachunkowości może także służyć jako instrument zarządzania wrażeniem (szerzej np. Clatworthy i Jones, 2003; Jaworska i Bucior, 2020; Lu, Burke, 2019), bądź legitymizowania pożądanego statusu jednostki gospodarczej (szerzej np. Zyznarska-Dworczak i Fijałkowska, 2018; Kent i Zunker, 2013). Te instrumenty służą także realizacji funkcji wizerunkowej, której celem jest świadome prowadzenie polityki rachunkowości w celu kreowania obrazu przedsiębiorstwa (Świetla i Zieniuk, 2017).

Za przekroczenie granicy akceptowalności realizacji funkcji wizerunkowej polityki rachunkowości należy jednak uznać stosowanie technik kreatywnej rachunkowości agresywnej (oszukańczej), jak na przykład używanie nazbyt optymistycznych założeń do szacowania przyszłych przepływów pieniężnych, zaniżanie rezerw na ryzyka i przyszłe straty bądź zawyżanie wartości aktywów poprzez nieujawnianie utraty wartości aktywów. Nieprawidłowa realizacja funkcji komunikacyjnej i wizerunkowej polityki dotyczy nie tylko niewiarygodnej prezentacji danych w sprawozdaniu, ale również ujawnień poprzez:

- nieujawnianie informacji o stosowanych metodach i założeniach rachunkowości;
- niewystarczające ujawnienia w sprawozdaniach finansowych;
- niejasne i niezrozumiałe dla użytkowników sprawozdań finansowych ujawnienia w zakresie zasad rachunkowości;
- brak spójności między ujawnianiami a faktycznie stosowanymi zasadami rachunkowości;
- wybiórcze ujawnienia o wpływie działalności jednostki na otoczenie społeczne i środowiskowe czy podejściu do niepewności jej funkcjonowania w okresie niepewności.

Poprawna realizacja funkcji wizerunkowej wymaga ujawniania polityki za pomocą zrozumiałego dla interesariuszy języka, kompletnego zakresu informacji, wymaganego przez prawo bilansowe, jak i oczekiwanego przez interesariuszy.

Reasumując, realizacja poszczególnych funkcji polityki rachunkowości jest ukierunkowana na różnorodne potrzeby interesariuszy podmiotu raportującego. W związku

z tym, zakres i znaczenie poszczególnych funkcji może różnić się między jednostkami gospodarczymi i determinować wiarygodność sprawozdania finansowego.

3. Ocena funkcji polityki rachunkowości z perspektywy ryzyk i ich wpływu na sprawozdanie finansowe przez biegłego rewidenta

Jak przedstawiono w niniejszym opracowaniu, polityka rachunkowości pełni różne funkcje, służąc realizacji oczekiwań interesariuszy danej jednostki gospodarczej. Jednak to właśnie próba godzenia interesów właścicieli oraz innych interesariuszy może stanowić czynnik sprzyjający manipulowaniu informacją w sprawozdaniu finansowym (Karmańska, 2008). Ryzyko istotnego zniekształcenia w kontekście funkcji polityki rachunkowości oznacza prawdopodobieństwo, że polityka rachunkowości nie będzie zapewniała rzetelnego i wiarygodnego obrazu sytuacji finansowej i wyników działalności jednostki.

Z uwagi na znaczenie polityki rachunkowości w zapewnianiu podstawowych cech jakościowych sprawozdania finansowego, obowiązek oceny polityki rachunkowości przez biegłego jest wprost wskazany w ustawie o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym (Ustawa, 2017). Zgodnie z art. 83, ust. 3, pkt 8 Ustawy biegły rewident wyraża opinię, czy sprawozdanie finansowe przedstawia rzetelny i jasny obraz sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego badanej jednostki zgodnie z mającymi zastosowanie przepisami dotyczącymi rachunkowości i sprawozdawczości finansowej, a także przyjętymi zasadami (polityką) rachunkowości. Krajowe standardy badania obowiązujące w Polsce nie zawierają standardu precyzującego badanie polityki rachunkowości. Niemniej jednak w zakresie badania polityki rachunkowości, następujące standardy zobowiązują biegłego do:

- 1) KSB 315 (Z), par. 19 lit. (b) - przeprowadzenia procedur oszacowania ryzyka w celu uzyskania zrozumienia mających zastosowanie ramowych założeń sprawozdawczości finansowej i zasad (polityki) rachunkowości jednostki oraz przyczyn wszelkich zmian w tych zasadach;
- 2) KSB 315 (Z), par. 20 – oceny, czy zasady (polityka) rachunkowości jednostki są odpowiednie i spójne z mającymi zastosowanie ramowymi założeniami sprawozdawczości finansowej;
- 3) KSB 330 i KSB 540 (Z) – rozpoznania ryzyka nieprawidłowości stosowania zasad polityki rachunkowości, badając poszczególne istotne pozycje sprawozdania finansowego, w tym w szczególności badanie wartości szacunkowych, a także oceny, czy kierownictwo wdrożyło proces kontroli wewnętrznej sprawozdawczości finansowej dotyczącej ustalania i ujawniania szacunków księgowych, w tym w zakresie (KSB 540 (Z), 2020, par. A22):

- wyboru odpowiednich zasad (polityk) rachunkowości oraz określania procesów szacowania, w tym odpowiednich metod szacowania lub wyceny, a tam gdzie ma to zastosowanie – modeli;
 - opracowania lub identyfikacji odpowiednich danych i założeń, które wpływają na szacunki księgowo;
 - okresowych przeglądów okoliczności powodujących konieczność ustalania i ujawniania szacunków księgowych oraz, jeśli to konieczne, ich aktualizacji.
- 4) KSB 700(Z), KSB 705 (Z) i KSB 706 (Z) – wobec stwierdzenia nieprawidłowości w zaprojektowaniu lub stosowaniu polityki rachunkowości, dostosować opinię w sprawozdaniu z badania.

W związku z tym podstawowy zakres badania polityki rachunkowości przez biegłego rewidenta obejmuje:

- weryfikację zgodności polityki z obowiązującymi przepisami prawa i zasadami rachunkowości,
- odpowiedniość przyjętych rozwiązań polityki do specyfiki działalności jednostki,
- poprawność stosowania polityki rachunkowości i zgodność stosowanych rozwiązań z przyjętymi w polityce,
- odpowiedniość ujawnień w sprawozdaniu finansowym w zakresie przyjętych i stosowanych zasad rachunkowości.

W tym podstawowym zakresie biegły rewident ocenia poprawność realizacji funkcji regulacyjnej, stosując procedury badania poprawności stosowanej polityki, jak i procedury badania poprawności prowadzenia ksiąg rachunkowych i ich zgodności z polityką przyjętą przez badaną jednostkę. Z kolei oceny funkcji kontrolnej polityki biegły rewident dokonuje poprzez weryfikację, czy polityka rachunkowości jest odpowiednio zaprojektowana w celu identyfikacji i korygowania błędów i nieprawidłowości. Zapoznanie się z procedurami zapewnienia stosowania polityki rachunkowości w jednostce może zostać uzupełnione testami kontroli w celu oceny skuteczności kontroli wewnętrznej w analizowanym zakresie. W odniesieniu do pozostałych funkcji polityki rachunkowości biegły ocenia ryzyko manipulowania polityką rachunkowości w celach zarządczych, komunikacyjnych i wizerunkowych. W tym celu przeprowadza ocenę ryzyka przekroczenia prawa bilansowego w zakresie kreowania obrazu sytuacji finansowej i wyników działalności w sprawozdaniu finansowym bądź ukierunkowanego ujawniania danych na oczekiwania informacyjne interesariuszy. Ocenę czynników ryzyka nieprawidłowego projektowania i stosowania polityki rachunkowości, a także podejścia biegłego rewidenta w jej ocenie na tle poszczególnych funkcji polityki rachunkowości przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Funkcje polityki rachunkowości w kontekście czynników ryzyka jej nieprawidłowego zaprojektowania, nieprawidłowości jej stosowania i oceny biegłego rewidenta.

Funkcja polityki rachunkowości	Czynniki ryzyka nieprawidłowego zaprojektowania polityki rachunkowości	Czynniki ryzyka nieprawidłowego stosowania polityki rachunkowości	Ocena polityki rachunkowości przez biegłego rewidenta
<p>Funkcja regulacyjna</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Złożoność przepisów i standardów rachunkowości. – Brak odpowiedniej wiedzy i doświadczenia u osób odpowiedzialnych za przygotowanie i stosowanie polityki rachunkowości. – Brak bieżącej aktualizacji polityki rachunkowości w odpowiedzi na zmiany w otoczeniu prawnym. – Błędy w systemach informatycznych wykorzystywanych do prowadzenia ksiąg rachunkowych. – Umyślne manipulowanie polityką rachunkowości w celu osiągnięcia określonych celów. – Ryzyko sankcji ze strony organów nadzoru. 	<p>Polityka rachunkowości:</p> <ul style="list-style-type: none"> – niezgodna z obowiązującymi przepisami i standardami rachunkowości, – niejasna lub nieprecyzyjna, – nie stosowana w sposób konsekwentny, – nieuwzględniająca specyfiki działalności jednostki, – błędy i nieprawidłowości w księgach rachunkowych/podatkowych skutkujące sankcjami ze strony organów nadzoru. 	<ul style="list-style-type: none"> – Podstawowy zakres badania polityki*. – Zrozumienie działalności jednostki i jej otoczenia. – Ocena ryzyka inherentnego i ryzyka kontroli związanego z polityką rachunkowości. – Wykonanie testów kontroli w celu oceny skuteczności kontroli wewnętrznej nad polityką rachunkowości. – Wykonanie procedur analitycznych w celu zidentyfikowania potencjalnych błędów lub nieprawidłowości w sprawozdaniach finansowych.

Funkcja polityki rachunkowości	Czynniki ryzyka nieprawidłowego zaprojektowania polityki rachunkowości	Czynniki ryzyka nieprawidłowego stosowania polityki rachunkowości	Ocena polityki rachunkowości przez biegłego rewidenta
<p>Funkcja kontrolna</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Brak odpowiedniego nadzoru nad wdrażaniem i przestrzeganiem polityki rachunkowości. – Brak kontroli nad systemem rachunkowości. – Nieskuteczne działanie audytu wewnętrznego lub jego brak. – Brak szkoleń dla osób odpowiedzialnych za przygotowanie i stosowanie polityki rachunkowości. – Brak zasad związanych z aktualizacją polityki rachunkowości. – Umyślne manipulowanie polityką rachunkowości w celu osiągnięcia określonych celów kierownictwa jednostki. 	<ul style="list-style-type: none"> – Zbyt ogólny poziom polityki rachunkowości, niezapewniający identyfikację błędów i nieprawidłowości w księgach rachunkowych. – Brak aktualizacji polityki rachunkowości o bieżące zmiany standardów rachunkowości i innych regulacji prawnych. 	<ul style="list-style-type: none"> – Podstawowy zakres badania polityki*: – Ocena ryzyka kontroli związanego z polityką rachunkowości. – Uzyskanie wyjaśnień i informacji od kierownictwa jednostki w zakresie procedur kontroli w zakresie kontroli nad systemem rachunkowości, ocena ich poprawności i skuteczności. – Analiza wyników kontroli wewnętrznej w zakresie kontroli stosowania polityki rachunkowości. – Wykonanie testów kontroli w celu oceny skuteczności kontroli wewnętrznej nad polityką rachunkowości.
<p>Funkcja zarządczo-strategiczna</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Brak odpowiedniego nadzoru nad wdrażaniem i przestrzeganiem polityki rachunkowości. – Brak spójności polityki rachunkowości z celami i strategią. – Brak mechanizmów pomiaru i oceny wpływu polityki rachunkowości na strategię. 	<ul style="list-style-type: none"> – Polityka rachunkowości nie uwzględnia specyfiki działalności i strategii rozwoju jednostki. – Stosowane rozwiązania rachunkowe nie odzwierciedlają aktualnych trendów i najlepszych praktyk. – Nieprawidłowości wynikające z braku aktualizacji polityki 	<ul style="list-style-type: none"> – Podstawowy zakres badania polityki*: – Ocena biegłego rewidenta, czy kierownictwo nie przedkłada funkcji zarządczo-strategicznej polityki nad funkcję regulacyjną, w tym w szczególności: <p>1) odpowiedniość przyjętych rozwiązań w ramach</p>

Funkcja polityki rachunkowości	Czynniki ryzyka nieprawidłowego zaprojektowania polityki rachunkowości	Czynniki ryzyka nieprawidłowego stosowania polityki rachunkowości	Ocena polityki rachunkowości przez biegłego rewidenta
	<ul style="list-style-type: none"> – Brak bieżącej aktualizacji polityki rachunkowości w odpowiedzi na zmiany w otoczeniu ekonomicznym lub technologicznym. – Brak sformułowania jasnych i transparentnych zasad wyceny w ramach polityki rachunkowości. – Brak ujawniania zasad rachunkowości w sprawozdaniu finansowym. – Niewłaściwa identyfikacja i ocena ryzyka związanego z polityką rachunkowości. – Brak elastyczności w dostosowaniu polityki rachunkowości do zmieniających się warunków. 	<ul style="list-style-type: none"> – Nieprawidłowości w ujawnianiu zasad rachunkowości w sprawozdaniu finansowym. 	<p>praw wyboru ujętych w polityce i ich dostosowanie do założeń strategicznych.</p> <p>2) Ocena założeń strategicznych kierownictwa i ich uwzględnienia w polityce rachunkowości w aspekcie kontynuacji działalności.</p> <p>3) Odpowiedniość ujawnień dotyczących polityki rachunkowości w sprawozdawczości finansowej.</p>
<p>Funkcja komunikacyjna</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Brak mechanizmów kontroli i monitorowania zgodności ujawnień z polityką rachunkowości. – Brak dostosowania polityki rachunkowości do specyfiki działalności i otoczenia jednostki. – Brak elastyczności w dostosowaniu polityki rachunkowości do zmieniających się oczekiwań informacyjnych interesariuszy. 	<ul style="list-style-type: none"> – Błędna komunikacja polityki rachunkowości w sprawozdaniu finansowym, np. <ol style="list-style-type: none"> 1) używanie skomplikowanego i niejasnego języka, 2) selektywne prezentowanie informacji, 3) ukrywanie informacji, które mogłyby negatywnie oddziaływać na interesariuszy, 	<ul style="list-style-type: none"> – Podstawowy zakres badania polityki*: – ocena, czy ... <p>Wprowadzanie w błąd użytkownika sprawozdania finansowego za pomocą niewłaściwej komunikacji polityki rachunkowości w sprawozdaniu.</p>

Funkcja polityki rachunkowości	Czynniki ryzyka nieprawidłowego zaprojektowania polityki rachunkowości	Czynniki ryzyka nieprawidłowego stosowania polityki rachunkowości	Ocena polityki rachunkowości przez biegłego rewidenta
	<ul style="list-style-type: none"> – Celowe manipulowanie polityką rachunkowości, służące utrudnieniu podejmowania racjonalnych decyzji przez użytkowników sprawozdań finansowych. 	<p>4) Celowe zniekształcenie obrazu sytuacji finansowej i wyników działalności.</p>	
<p>Funkcja wizerunkowa</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Przedkładanie funkcji wizerunkowej nad regulacyjną i kontrolną polityki rachunkowości. – Legitymizowanie pożądanego statusu jednostki gospodarczej. – Brak mechanizmów kontrolnych zapewniających transparentność sprawozdania finansowego, a także zgodność z wartościami i kulturą organizacji, np. w zakresie wpływu działalności jednostki na otoczenie społeczne i środowiskowe. – Silna zależność wyników jednostki od zaufania interesariuszy do jednostki, w tym inwestorów, kredytodawców i analityków. 	<ul style="list-style-type: none"> – Stosowanie technik rachunkowości kreatywnej niezgodnie z prawem bilansowym. – Oszukańcze praktyki komunikowania polityki rachunkowości, wybiórcze ujawnienia. 	<ul style="list-style-type: none"> – Podstawowy zakres badania polityki*; – Ocena transparentności polityki rachunkowości i sprawozdawczości finansowej poprzez stosowanie jasnego i zrozumiałego języka oraz ujawnianie wszystkich istotnych informacji. – Ocena istotności skutków zniekształcenia obrazu sytuacji finansowej i wyników działalności, ocena ryzyka podjęcie błędnych decyzji inwestycyjnych i biznesowych przez użytkowników sprawozdania finansowego.

* Podstawowy zakres badania polityki rachunkowości przez biegłego rewidenta obejmuje:

- weryfikację zgodności polityki z obowiązującymi przepisami prawa i zasadami rachunkowości,
- odpowiedniość przyjętych rozwiązań polityki do specyfiki działalności jednostki,
- poprawność stosowania polityki rachunkowości i zgodność stosowanych rozwiązań z przyjętymi w polityce,
- odpowiedniość ujawnień w sprawozdaniu finansowym w zakresie przyjętych i stosowanych zasad rachunkowości.

Źródło: opracowanie własne.

Jak przedstawiono w tabeli 1., w ramach każdej funkcji polityki rachunkowości, istnieje szereg czynników ryzyka jej nieprawidłowego projektowania i stosowania. Biegły, dostosowując procedury badania do ewentualnego ryzyka badania, upewnia się, czy badana jednostka nie stosuje polityki rachunkowości jako narzędzia rachunkowości oszukańczej. Wnioski biegłego rewidenta, poparte odpowiednimi i wystarczającymi dowodami badania, wymagają odpowiedniego, stosownego do istotności ewentualnych nieprawidłowości, uwzględnienia w sprawozdaniu z badania i ewentualnej modyfikacji opinii (Zyznarska-Dworczak, 2024). W przypadku stwierdzenia, że polityka rachunkowości nie jest zgodna z obowiązującymi przepisami i standardami rachunkowości bądź nie jest stosowana w sposób odpowiedni, biegły rewident może zalecić kierownictwu jednostki dokonanie korekty polityki rachunkowości i odpowiednio sprawozdania finansowego, zalecić kierownictwu jednostki wdrożenie odpowiednich procedur w celu zapewnienia konsekwentnego stosowania polityki rachunkowości. W razie braku reakcji kierownictwa, ocenić istotność ich wpływu na sprawozdanie finansowe, a następnie rozważyć zawarcie w sprawozdaniu z badania:

- objaśnienia w formie paragrafu, wskazując rodzaj i zakres nieprawidłowości;
- zastrzeżenia w przypadku istotnych uwag w zakresie stwierdzonych nieprawidłowości o charakterze nierozległym, wskazując ich skutki w sprawozdaniu finansowym;
- opinii negatywnej wobec rozległych i istotnych nieprawidłowości, przedstawiając ich zakres i skutki w sprawozdaniu finansowym.

Ocena biegłego rewidenta w zakresie poprawnej realizacji funkcji polityki rachunkowości w badanej jednostce wymaga w szczególności zachowania zawodowego sceptycyzmu. Wobec warunków rosnącej niepewności gospodarczej i biznesowej sceptyczne podejście biegłego w tym zakresie nabiera coraz większego znaczenia (Zyznarska-Dworczak, 2023b).

Podsumowanie

Artykuł przedstawia znaczenie polityki rachunkowości w teorii i praktyce audytu finansowego. Wykazuje, że polityka rachunkowości stanowi integralną część sprawozdania finansowego, niezbędną w ocenie jego wiarygodności przez biegłego rewidenta. Wobec braku badań naukowych w zakresie funkcji polityki rachunkowości, ich oddziaływania na sprawozdanie finansowe oraz adresowania ryzyk w tym zakresie przez procedury badania biegłego rewidenta w tym zakresie, w artykule dokonano próby zniwelowania tej niszy badawczo-poznawczej, ukazując politykę rachunkowości jako jedno z głównych kryteriów oceny poprawności sprawozdawczości danego podmiotu.

W ramach poszczególnych funkcji polityki rachunkowości: regulacyjnej, kontrolnej, zarządczo-strategicznej, komunikacyjnej i wizerunkowej, zidentyfikowano czynniki

ryzyka nieprawidłowego projektowania i stosowania polityki, wskazano potencjalne nieprawidłowości w tym zakresie, a następnie zaprezentowano wymagane podejście biegłego rewidenta. Wykazano, że wnioski biegłego rewidenta z badania sprawozdania finansowego powinny wykluczyć ryzyko nadużyć związanych z nieodpowiednią realizacją poszczególnych funkcji polityki.

Artykuł ma liczne implikacje naukowe i teoretyczne. Wykazane znaczenie funkcji polityki rachunkowości w zapewnieniu wiarygodności sprawozdania finansowego, jak i potrzeba weryfikacji ich poprawnej realizacji może stanowić cenne źródło informacji dla regulatorów, biegłych rewidentów i zarządzających firmami audytorskimi, jak również dla użytkowników sprawozdania finansowego oraz użytkowników sprawozdania z badania.

Literatura

- Alayemi, S. A. (2015), *Choice of accounting policy: Effects on analysis and interpretation of financial statements*, "American Journal of Economics, Finance and Management", 1(3), 190-194.
- Clatworthy, M., Jones, M.J. (2003), *Financial reporting of good news and bad news: evidence from accounting narratives*, "Accounting and Business Research", 33 (3), 171-185.
- Głębocka, M. (2014), *Wpływ polityki rachunkowości w obszarze aktywów obrotowych na treść informacyjną sprawozdań finansowych - wybrane problemy*, „Studia Ekonomiczne”, 201, 72-85.
- Hendriksen, E. A. i van Breda, M. F. (2002). *Teoria rachunkowości*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Hope, O. K. (2003), *Accounting policy disclosures and analysts' forecasts*, "Contemporary Accounting Research", 20(2), 295–321.
- Jaworska, E., Bucior, G. (2020), *Impression management in financial reporting: evidence on management commentary*, „IBIMA Business Review”, 1-13.
- Karmańska, A. (2008), *Kierunki zmian w pomiarze dokonań przedsiębiorstwa a wyzwania dla współczesnej rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, 44, 115–133.
- Kent, P., Zunker, T. (2013), *Attaining legitimacy by employee information in annual reports*, „Accounting, Auditing & Accountability Journal”, 26(7), 1072-1106.
- Lu, J., Burke, G. J. (2019), *The ethics of impression management in financial reporting*, „Journal of Business Ethics”, 159(1), 25-40.
- Maruszewska, E. W. (2020), *The effect of agency relationships and individual ethical ideology on decision duplication with regard to questionable*

- accounting policy choice. An experimental study*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, (107), 159-182.
- Pfaff, J. (2014), *Polityka rachunkowości w procesie badania sprawozdań finansowych*, „Studia Ekonomiczne”, 201, 233–243.
- Robson, K. (1993), *Accounting policy making and „interests”: Accounting for research and development*, “Critical Perspectives on Accounting”, 4(1), 1–27.
- Sundarasan S., Zyznarska-Dworczak B., Goel S., (2024), Sustainability reporting and greenwashing: a bibliometrics assessment in G7 and non-G7 nations, „Cogent Business & Management”, 11 (1), 2320812.
- Świetla, K. i Zieniuk, P. (2017), *Polityka rachunkowości w praktyce jednostek gospodarczych w kontekście jej oceny przez biegłych rewidentów*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, 92(148), 191–206.
- Zyznarska-Dworczak, B. (2022), *Financial and ESG reporting in times of uncertainty*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, 46(4), 161–180.
- Zyznarska-Dworczak, B. (2023a), *Nadzór korporacyjny w zapewnianiu jakości sprawozdawczości finansowej i z zakresu rozwoju zrównoważonego w warunkach niepewności*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, 47 (2), s. 99–119.
- Zyznarska-Dworczak, B. (2023b), *Zawodowy sceptycyzm audytora w warunkach niepewności gospodarczej*, „Rocznik Audytu i Rachunkowości”, 183.
- Zyznarska-Dworczak, B. (2024), *Polityka rachunkowości w badaniu sprawozdania finansowego*, [w:] Remlein M. i Masztalerz M. (red.), „Polityka rachunkowości w kształtowaniu obrazu jednostki gospodarczej” (s. 143-156). Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.
- Zyznarska-Dworczak, B., Fijałkowska, J. (2018), *Sustainability assurance in the light of the legitimacy theory*, „Przedsiębiorczość i Zarządzanie”, 19(11), 395–408.

Akty prawne, regulacje i inne wytyczne

- KSB 315 (Z) (2019). Krajowy Standard Badania 315 (Z) (zmieniony w 2022 r.) w brzmieniu MSB (PL) 315 (zmienionego w 2019 r.) – Identyfikacja i oszacowanie ryzyk istotnego zniekształcenia (2272). Załącznik nr 1.10 do uchwały Nr 3430/52a/2019 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 21 marca 2019 r.
- KSB 330 - Krajowy Standard Badania 330. Reakcje biegłego rewidenta na oszacowane ryzyka. Załącznik nr 1.12 do uchwały Nr 3430/52a/2019 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 21 marca 2019 r.
- KSB 540 (Z) - Krajowy Standard Badania 540 (Z). Badanie szacunków księgowych, w tym szacunków księgowych wartości godziwej i powiązanych

ujawnień. Załącznik nr 1 do uchwały Nr 1107/15a/2020 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 8 września 2020 r.

KSB 700 (Z) - Krajowy Standard Badania 700 (Z). Formułowanie opinii oraz sprawozdawczość na temat sprawozdania finansowego. Załącznik nr 1.29 do uchwały Nr 3430/52a/2019 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 21 marca 2019 r.

KSB 705 (Z) - Krajowy Standard Badania 705 (Z). Modyfikacje opinii w sprawozdaniu niezależnego biegłego rewidenta. Załącznik nr 1.31 do uchwały Nr 3430/52a/2019 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 21 marca 2019 r.

KSB 706 (Z) - Krajowy Standard Badania 706 (Z). Akapity objaśniające ze zwróceniem uwagi oraz akapity zawierające inne sprawy w sprawozdaniu niezależnego biegłego rewidenta. Załącznik nr 1.32 do uchwały Nr 3430/52a/2019 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 21 marca 2019 r.

KSR 7 (2018). Krajowy Standard Rachunkowości 7. Zmiany zasad (polityki) rachunkowości, wartości szacunkowych, poprawianie błędów, zdarzenia następujące po dniu bilansowym – ujęcie i prezentacja. Załącznik do uchwały Nr 3/2018 Komitetu Standardów Rachunkowości z dnia 13 listopada 2018 r.

MSR 8 (2008). Międzynarodowy Standard Rachunkowości 8. Zasady (polityka) rachunkowości, zmiany wartości szacunkowych i korygowanie błędów (Dz. Urz. UE L 320/34 z 29.11.2008).

Ustawa z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym, tekst jednolity, Dz.U. z 2024 r. poz. 1035. z późn. zm. (w artykule Ustawa).

Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości (tj. Dz. U. z 2023 r., poz. 120 ze zm.).

RÉSUMÉ – RELACJE

Krajowy Standard Usług Atestacji Sprawozdawczości Zrównoważonego Rozwoju 3002PL – „Usługa atestacyjna dająca ograniczoną pewność w zakresie sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju”

MATEUSZ DZIÓB

ORCID: 0009-0008-8824-2528

Polska Agencja Nadzoru Audytowego

e-mail: mateusz.dziob@pana.gov.pl

Wprowadzenie

Konieczność wprowadzenia Krajowego Standardu Usług Atestacji Sprawozdawczości Zrównoważonego Rozwoju¹ wynika z dyrektywy w sprawie sprawozdawczości przedsiębiorstw w zakresie zrównoważonego rozwoju (UE) 2022/2464 (dyrektywa CSR), która została wdrożona do polskiego porządku prawnego ustawą o zmianie ustawy o rachunkowości, ustawy o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2024 r. poz. 1863).

Krajowy Standard Usług Atestacji Sprawozdawczości Zrównoważonego Rozwoju ma zastosowanie do wykonywania usług atestacji sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju sporządzonej za rok obrotowy rozpoczynający się po 31 grudnia 2023 r., do czasu przyjęcia przez Komisję Europejską standardu atestacji sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju dającego ograniczoną pewność. Zgodnie z dyrektywą CSR ma to nastąpić do 1 października 2026 r. Do tego czasu będzie istniał tzw. okres

¹ Krajowy Standard Usług Atestacji Sprawozdawczości Zrównoważonego Rozwoju 3002PL – „Usługa atestacyjna dająca ograniczoną pewność w zakresie sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju”, https://www.pibr.org.pl/assets/meta/8681,854,20a,2025_Uchwa%C5%82a_z%C5%82%C4%85cznik_KSUA%203002PL_Attestacja%20SZR.pdf

przejściowy, w którym państwa członkowskie UE mogą przyjmować krajowe standardy. Takim standardem jest Krajowy Standard Usług Atestacji Sprawozdawczości Zrównoważonego Rozwoju (KSUASZR 3002PL).

Standard KSUASZR 3002PL został ustanowiony mocą uchwały Krajowej Rady Biegłych Rewidentów nr 854/20a/2025 z dnia z 23 stycznia 2025 roku i przyjęty 28 stycznia 2025 r. przez Radę Polskiej Agencji Nadzoru Audytowego².

Najważniejsze informacje

W Krajowym standardzie atestacji sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju (KSUASZR 3002PL) zostały zawarte regulacje dotyczące wymogów koniecznych do wykonania usługi atestacji sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju. Wymogi te dotyczą również m.in. kwestii etycznych, akceptacji i kontynuacji zlecenia na usługi atestacji sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju oraz warunków zawierania umowy, zarządzania jakością, planowania i wykonywania zlecenia, procedur oszacowania ryzyka i reagowania na nie³.

Bazą do opracowania KSUASZR 3002PL jest Krajowy Standard Usług Atestacyjnych Innych niż Badanie i Przegląd 3000 (Z) – „Usługi atestacyjne inne niż badania lub przeglądy historycznych informacji finansowych”, KSUA 3000 (Z). KSUASZR 3002PL uzupełnia, ale nie zastępuje KSUA 3000 (Z) w zakresie wymogów mających zastosowanie do usług atestacyjnych dających ograniczoną pewność oraz określa, w jaki sposób KSUA 3000 (Z) powinien być stosowany do usług atestacji sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju (KSUASZR 3002PL, 11). Z kolei, do odrębnego raportu atestacyjnego dotyczącego sprawozdania na temat gazów cieplarnianych (GHG) zastosowanie ma Krajowy Standard Usług Atestacyjnych Innych niż Badanie i Przegląd 3410 – „Usługi atestacyjne dotyczące sprawozdań na temat gazów cieplarnianych (KSUASZR 3002PL, 12).

Celem wykonywania usługi atestacyjnej zgodnie z KSUASZR 3002PL jest uzyskanie przez biegłego rewidenta ograniczonej pewności na temat tego, czy informacje

² Rada Polskiej Agencji Nadzoru Audytowego zatwierdziła Krajowy Standard Usług Atestacji Sprawozdawczości Zrównoważonego Rozwoju 3002PL – „Usługa atestacyjna dająca ograniczoną pewność w zakresie sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju”, pana.gov.pl, <https://pana.gov.pl/aktualnosci/rada-polskiej-agencji-nadzoru-audykowego-zatwierdzila-krajowy-standard-uslug-atestacji-sprawozdawczosci-zrównowazonego-rozwoju-3002pl-usługa-atestacyjna-dająca-ograniczoną-pewność-w/> (Dostęp 30-01-2025).

³ Uzasadnienie do projektu uchwały Krajowej Rady Biegłych Rewidentów w sprawie ustanowienia krajowych standardów atestacji sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju (krajowego standardu atestacji sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju pod nazwą: Krajowy Standard Usług Atestacyjnych Innych niż Badanie i Przegląd 3002PL – „Usługi atestacyjne dające ograniczoną pewność w zakresie sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju”).

dotyczące zrównoważonego rozwoju są wolne od istotnych zniekształceń, wyrażenie wniosku na temat informacji dotyczących zrównoważonego rozwoju w formie pisemnego sprawozdania, które zawiera opinię dającą ograniczoną pewność oraz opis podstawy opinii, a także dalsza komunikacja wymagana przez standard i wszelkie inne stosowne KSUA.

Kryteria mające zastosowanie dla sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju to⁴:

- standardy sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju (ESRS),
- art. 8 rozporządzenia o taksonomii,
- mające zastosowanie przepisy ustawy o rachunkowości (KSUASZR 3002PL, 28).

KSUASZR 3002PL jest skalowalny, czyli przeznaczony do przeprowadzania usług atestacji sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju we wszystkich jednostkach, niezależnie od ich wielkości i złożoności (KSUASZR 3002PL, 17). Nie zawiera także wymogów związanych z elektronicznym formatem sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju i zgodnością sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju z wymogami dotyczącymi znakowania (KSUASZR 3002PL, 16).

Standard wymienia trzy główne procesy niezbędne do zrozumienia przez biegłego rewidenta jednostki i systemu kontroli wewnętrznej w procesie atestacji sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju (KSUASZR 3002PL, 41):

- proces oceny podwójnej istotności,
- proces raportowania informacji w zakresie zrównoważonego rozwoju zgodnie z wymogami standardów ESRS,
- proces raportowania zgodnie z wymogami aktów delegowanych dotyczących taksonomii UE.

Warto zaznaczyć, że procedury wykonane w celu uzyskania zrozumienia mogą mieć mniejszy zakres i inny charakter niż te wymagane w zleceniu dającym racjonalne zapewnienie (KSUASZR 3002PL, 48). Biegły rewident powinien uzyskać zrozumienie ram prawnych i regulacji mających zastosowanie do jednostki i branży lub sektora, w którym jednostka działa, w kontekście posiadanych przez jednostkę informacji w zakresie zrównoważonego rozwoju oraz sposobu, w jaki jednostka przestrzega tych ram (KSUASZR 3002PL, 51).

Ponadto w Standardzie zostały umieszczone postanowienia dotyczące oceny posiadania przez biegłego rewidenta zasobów i kompetencji do wykonywania usługi atestacji sprawozdania zrównoważonego rozwoju, a także zapisy na temat możliwości i warunków korzystania w świadczeniu tych usług z pomocy ekspertów, w szczególności

⁴ Akceptacja i kontynuacja zlecenia referuje do KSUA 3000 (Z) par. 21-30.

w zakresie środowiska i klimatu, spraw społecznych oraz ładu korporacyjnego (KSUASZR 3002PL, 80). Standard wprost stanowi: *ponieważ sporządzenie sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju wymaga wykorzystania wiedzy specjalistycznej w dziedzinie innej niż rachunkowość, biegły rewident atestujący sprawozdawczość zrównoważonego rozwoju, który posiada umiejętności w zakresie rachunkowości i badania sprawozdań finansowych, może nie posiadać wiedzy specjalistycznej niezbędnej do atestacji sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju* (KSUASZR 3002PL, 83). Biegły rewident powinien ocenić kompetencje, możliwości i obiektywizm tego eksperta, uzyskać zrozumienie pracy tego eksperta i ocenić odpowiedniość pracy tego eksperta jako dowodu (KSUASZR 3002 PL, 77).

Standard obejmuje procedurę postępowania w kwestii gromadzenia i analizy zidentyfikowanych zniekształceń, postanowienia dotyczące uzyskiwania dowodów w trakcie wykonywania zlecenia atestacyjnego, w tym postanowienia dotyczące testów kontroli, procedur wiarygodności czy komunikacji z innymi osobami (np. biegłym rewidentem badającym sprawozdanie finansowe jednostki)⁵.

Atestacja oceny podwójnej istotności

Zgodnie z Krajowym Standardem Usług Atestacji Sprawozdawczości Zrównoważonego Rozwoju (KSUASZR 3002PL) biegły rewident formułuje swoje rozważania i ustala wskazania dotyczące istotności dla informacji jakościowych, określa istotność dla informacji ilościowych odpowiednią w danych okolicznościach⁶. Istotność zniekształcenia w ujawnieniu jest powiązana, ale nie jest tożsama z „podwójną istotnością”, która ma być stosowana przez jednostkę przy sporządzaniu sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju zgodnie z ESRS w celu określenia spraw, które należy raportować (KSUASZR 3002PL, 61).

Analiza podwójnej istotności wynika z regulacji zawartych w Europejskich Standardach Raportowania Zrównoważonego Rozwoju (ESRS)⁷ i jest jej kluczowym elementem. Firmy muszą raportować zagadnienia ujęte w ESRS zgodnie z dwiema równoległymi perspektywami – istotności finansowej oraz istotności oddziaływania. Kwestia związana ze zrównoważonym rozwojem jest „istotna”, jeżeli spełnia kryteria istotności oddziaływania lub istotności finansowej lub obu tych rodzajów istotności. Raportując

⁵ Uzasadnienie..., op. cit.

⁶ Zgodnie z par. 44 A.92- A.100 KSUA 3000 (Z).

⁷ ESRS zostały wprowadzone Rozporządzeniem delegowanym Komisji (UE) 2023/2772 z dnia 31 lipca 2023 r. uzupełniające dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/34/UE w odniesieniu do standardów sprawozdawczości w zakresie zrównoważonego rozwoju.

wspomniane kwestie bierze się pod uwagę wpływy, ryzyka, szanse w całym łańcuchu wartości i relacji z interesariuszami.

Informacja jest istotna z perspektywy finansowej, jeżeli „wywołuje lub można racjonalnie oczekiwać, że wywołałaby istotne skutki finansowe w odniesieniu do jednostki. Ma to miejsce w przypadku, gdy kwestia związana ze zrównoważonym rozwojem stwarza ryzyka lub możliwości, które mają istotny wpływ lub można racjonalnie oczekiwać, że będą miały istotny wpływ na rozwój jednostki, jej sytuację finansową, wyniki finansowe, przepływy pieniężne, dostęp do finansowania lub koszt kapitału w krótko-, średnio- lub długoterminowej perspektywie czasowej. Ocena istotności finansowej odpowiada identyfikacji informacji uznanych za istotne dla pierwotnych użytkowników sprawozdań finansowych do celów ogólnych przy podejmowaniu decyzji dotyczących zapewnienia podmiotowi zasobów” (ESRS 1 punkty 49 i 48).

Jeśli chodzi o perspektywę oddziaływania, to odnosi się ona do „istotnych rzeczywistych lub potencjalnych, pozytywnych lub negatywnych oddziaływań jednostki na ludzi lub środowisko w perspektywie krótko-, średnio- lub długoterminowej. Oddziaływania obejmują oddziaływania związane z własnymi operacjami jednostki i jej łańcuchem wartości na wyższym i niższym szczeblu, w tym za pośrednictwem jej produktów i usług, a także relacji biznesowych” (ESRS 1 punkt 43).

Zgodnie z KSUASZR 3002PL (62-65) biegły rewident atestujący sprawozdanie zrównoważonego rozwoju powinien skierować zapytania, czy kierownik jednostki przeprowadził proces oceny podwójnej istotności, który umożliwia: identyfikację interesariuszy, określenie wpływu (istotność wpływu), ryzyk i szans (istotność finansowa) jednostki związanych z kwestiami zrównoważonego rozwoju, z uwzględnieniem jej łańcucha wartości, następnie określenie, które z tych wpływów, ryzyk i szans związanych ze zrównoważonym rozwojem są istotne i w związku z tym należy je raportować. Biegły rewident powinien uzyskać zrozumienie procesu oceny podwójnej istotności jednostki zaprojektowanego w celu zidentyfikowania i określenia informacji, które mają być raportowane w sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju oraz ocenić, czy opis procesu przedstawiony w sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju jest spójny z przeprowadzonym procesem oraz zaprojektować i wykonać odpowiednie procedury w celu ustalenia, czy proces jest zgodny z wymogami ESRS.

W ramach atestacji oceny podwójnej istotności biegły rewident powinien rozważyć (KSUASZR 3002PL, 72):

- czy opis przeprowadzonej przez kierownika jednostki oceny podwójnej istotności w sprawozdawczości zrównoważonego rozwoju jest zgodny ze zrozumieniem uzyskanym przez BRASZR oraz czy uwzględni wszystkie

ujawnienia wymagane przez ESRS w tym zakresie,

- czy kierownik jednostki wdrożył proces komunikowania się z interesariuszami (na potrzeby oceny podwójnej istotności oraz na inne potrzeby) i czy sposób / zakres zapytań interesariuszy był adekwatny dla jednostki (zakres interesariuszy, zakres pytań skierowanych do interesariuszy),
- czy kierownik jednostki podsumował wynik dialogu z interesariuszami,
- czy w ramach oceny podwójnej istotności rozważono wszystkie kwestie związane ze zrównoważonym rozwojem wynikające z ESRS 1 AR16 oraz inne zagadnienia specyficzne dla jednostki,
- czy w ocenie podwójnej istotności zidentyfikowano oraz uwzględniono łańcuch wartości oraz w przypadku grup kapitałowych, czy uwzględniono wszystkie jednostki z grupy,
- czy udokumentowane zostały dokonane osądy (w tym uzasadnienia dla aspektów uznanych za nieistotne) oraz udział kierownika jednostki w tym procesie,
- czy w ramach oceny podwójnej istotności, w tym identyfikacji potencjalnie istotnych kwestii, wykorzystano porównanie z podobnymi jednostkami lub opracowania naukowe i branżowe oraz odniesienia do innych dostępnych materiałów (np. ratingi ESG),
- czy identyfikacja ryzyk i szans na potrzeby istotności finansowej jest spójna z ryzykami w ramach systemu zarządzania ryzykiem w jednostce.

Podsumowanie

Zgodnie z nowymi regulacjami firmy będą musiały ocenić nie tylko to, co jest istotne dla firmy, ale także to, jak firma istotnie wpływa na ludzi i planetę⁸. Biegli rewidenci będą poprzez atestowanie sprawozdań zrównoważonego rozwoju uczestniczyć w tym procesie. Stosowanie jednolitego standardu jest niezbędne z punktu widzenia odbiorców sprawozdań, gdyż podstawa raportowania powinna być jasna i określona, a sam standard podnosi wiarygodność wśród interesariuszy i powinien mieć pozytywny wpływ na konkurencyjność na rynku⁹.

⁸ Analiza podwójnej istotności, kpmg.com, <https://kpmg.com/pl/pl/home/services/esg-environmental-social-and-governance/analiza-podwójnej-istotności.html> (Dostęp 20-01-2025)

⁹ „Nowe regulacje w zakresie zrównoważonego rozwoju – perspektywa nadzoru” – debata PANA w trakcie EKF 2024, pana.gov.pl, <https://pana.gov.pl/aktualności/nowe-regulacje-w-zakresie-zrównoważonego-rozwoju-perspektywa-nadzoru-debata-pana-w-trakcie-ekf-2024/> (Dostęp 20-01-2025)

Raporty Spotlight - analiza przyczyn źródłowych jako skuteczna praktyka na rzecz poprawy jakości badań sprawozdań finansowych

Niniejszy *Raport Spotlight - analiza przyczyn źródłowych jako skuteczna praktyka na rzecz poprawy jakości badań sprawozdań finansowych* (ang. *Spotlight Root Cause Analysis - An Effective Practice to Drive Audit Quality*) został opublikowany przez The Public Company Accounting Oversight Board (the „PCAOB”) na stronie internetowej w kwietniu 2024 roku. Wersja opublikowana przez PCAOB znajduje się pod następującym linkiem: https://assets.pcaobus.org/pcaob-dev/docs/default-source/documents/root-cause-spotlight.pdf?sfvrsn=55f82206_2. Jakiegokolwiek użycie tej publikacji podlega Warunkom korzystania z witryny internetowej PCAOB.

Niniejszy dokument przedstawia stanowisko pracowników the Public Company Accounting Oversight Board (the „PCAOB”) [Rada ds. nadzoru nad rachunkowością spółek publicznych (Stanów Zjednoczonych Ameryki)] i niekoniecznie odzwierciedla poglądy zarządu PCAOB. Nie stanowi on przepisu, polityki ani nie jest oficjalnym stanowiskiem zarządu PCAOB.

Ogólny zarys

U sprawnianie kontroli jest jednym z celów zawartych w strategii PCAOB. Dążąc do jego realizacji pracownicy PCAOB sporządzają raporty Spotlight oraz inne dokumenty ze spostrzeżeniami dotyczącymi najczęściej występujących i identyfikowanych nieprawidłowości – które wynikają z przeprowadzonych kontroli i przeglądów działań naprawczych – zawierające użyteczne wytyczne dla branży audytorskiej.

Zastrzeżenie: Niniejsza wersja publikacji jest tłumaczeniem oryginalnej, angielskiej wersji dokumentu, dostępnej na stronie internetowej PCAOB. Tłumaczenie zostało wykonane i jest udostępniane przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego. PCAOB nie składa żadnych obietnic, zapewnień ani gwarancji co do dokładności tego tłumaczenia.

Dokładamy starań, aby zapewnić komitetom audytu, audytorom spółek publicznych, brokerom i dealerom, a także innym zainteresowanym dodatkowy kontekst i istotne informacje dotyczące kontroli, tak aby pomóc im w zrozumieniu tych procesów, a przez to umożliwić im podjęcie aktywnych działań na rzecz poprawy jakości audytu. Misją PCAOB jest ochrona interesów inwestorów oraz dbałość o interes publiczny poprzez zapewnienie informacyjnych, dokładnych i niezależnych sprawozdań z badań sprawozdań finansowych.

Program PCAOB na rzecz ustanawiania standardów obejmuje propozycję nowego standardu kontroli jakości (QC 1000), który wymagałby żeby firmy (dalej: „firmy audytorskie” lub „firmy”) przeprowadzały analizy przyczyn źródłowych (RCA) wszystkich nieprawidłowości w systemie kontroli jakości.

Ten raport Spotlight nie ma na celu ani narzucania firmom sposobu przeprowadzania tej analizy, ani określania ram, jakie firma powinna przyjąć. Jego zadaniem jest natomiast wsparcie mniejszych firm w bieżących działaniach na rzecz poprawy jakości badań sprawozdań finansowych.

W ramach tych działań, w lutym 2023 r. opublikowaliśmy raport Spotlight – **„Dodatkowe spostrzeżenia na temat procesu działań naprawczych”** („Additional Insights on the Remediation Process”), w którym przedstawiliśmy nasze obserwacje / spostrzeżenia dotyczące sposobów, w jakie firmy eliminują zidentyfikowane nieprawidłowości w swoich systemach kontroli jakości (SKJ).

Zidentyfikowaliśmy również nowe tendencje i wyzwania związane z działaniami naprawczymi. Omówiliśmy także znaczenie analizy przyczyn źródłowych i **to, jak może ona być pomocna** w ocenie, czy dane działanie naprawcze jest adekwatne i odpowiednio zaprojektowane w celu usunięcia nieprawidłowości w systemie kontroli jakości.

Uważamy, że analiza przyczyn źródłowych okazała się skuteczną praktyką dla zarejestrowanych firm audytorskich, umożliwiającą podnoszenie jakości audytu. Zamiast jedynie identyfikować i korygować nieprawidłowości w badaniu sprawozdań finansowych, wiele firm może – do czego usilnie zachęcamy – skoncentrować się na ocenie podstawowych przyczyn tych nieprawidłowości, tak aby mogły zostać skutecznie rozwiązane i ostatecznie wyeliminowane.

Zastrzeżenie: Niniejsza wersja publikacji jest tłumaczeniem oryginalnej, angielskiej wersji dokumentu, dostępnej na stronie internetowej PCAOB. Tłumaczenie zostało wykonane i jest udostępniane przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego. PCAOB nie składa żadnych obietnic, zapewnień ani gwarancji co do dokładności tego tłumaczenia.

Analiza przyczyn źródłowych jest ważnym procesem, który stosuje wiele firm w celu oceny swojego systemu kontroli jakości – jego adekwatności i zgodności z systemem kontroli jakości (SKJ). Jak zauważyliśmy, i szczegółowo omawiamy w niniejszym raporcie, głębsze zrozumienie przez firmę przyczyn nieprawidłowości może prowadzić do stopniowej poprawy jej SKJ oraz skutkować podnoszeniem jakości badań sprawozdań finansowych.

Tak jak w pozostałych raportach Spotlight, również w niniejszej publikacji przedstawiamy obserwacje z naszych kontroli, które mogą pomóc w poprawie jakości badań sprawozdań finansowych. Zaobserwowaliśmy bowiem, że przeprowadzana przez firmy analiza przyczyn źródłowych w przypadku powtarzających się lub utrzymujących się nieprawidłowości i uchybień – które zostały zidentyfikowane podczas naszych kontroli – była pomocna w podejmowaniu przez nie skutecznych działań naprawczych. Przy czym charakter i zakres procesu analizy przyczyn źródłowych różni się znacząco w zależności od wielkości firmy oraz stopnia jej złożoności strukturalnej.

Pomyślnie przeprowadzona analiza przyczyn źródłowych może pomóc w identyfikowaniu punktów w skomplikowanym procesie, które mogą się nie powieść, zarówno na poziomie poszczególnych zleceń audytowych, jak i w ramach SKJ. Ponadto RCA może uwydatnić pozytywne wyniki. Oczekujemy, że w miarę jak firmy zaczynają lepiej rozumieć, które czynniki oraz które kluczowe determinanty jakości sprzyjają osiągnięciu pozytywnych wyników, będą w stanie skuteczniej i bardziej proaktywnie ukierunkowywać swoje działania naprawcze, co w konsekwencji doprowadzi do poprawy jakości audytu.

Oprócz firm audytorskich również komitety audytu oraz inne organy odpowiedzialne za zarządzanie mogą uznać informacje uzyskane dzięki analizie przyczyn źródłowych za przydatne podczas rozmów z firmami audytorskimi na temat zarówno wykrytych podczas kontroli nieprawidłowości, jak i podjętych działań naprawczych oraz środków zapobiegawczych wdrożonych w celu dalszego podnoszenia jakości badań sprawozdań finansowych.

Analiza przyczyn źródłowych: rozważania ogólne

Analiza przyczyn źródłowych opiera się na założeniu, że najlepszym sposobem rozwiązania problemu jest próba zidentyfikowania, skorygowania lub wyeliminowania

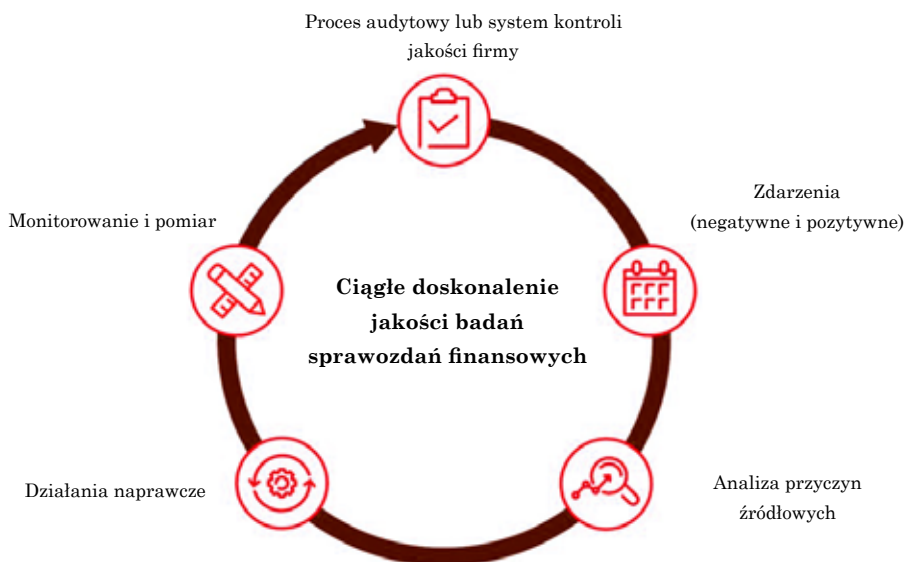
Zastrzeżenie: Niniejsza wersja publikacji jest tłumaczeniem oryginalnej, angielskiej wersji dokumentu, dostępnej na stronie internetowej PCAOB. Tłumaczenie zostało wykonane i jest udostępniane przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego. PCAOB nie składa żadnych obietnic, zapewnień ani gwarancji co do dokładności tego tłumaczenia.

jego fundamentalnych przyczyn. Ustalenie tych przyczyn może prowadzić do działań naprawczych, które przyczyniają się do ciągłego doskonalenia systemu kontroli jakości w firmie.

Wieloaspektowe podejście

Analiza przyczyn źródłowych nie jest jednym, ściśle określonym procesem ani metodą; ogólnie rzecz ujmując, odnosi się ona do każdego strukturalnego podejścia, które ma na celu identyfikację przyczyn, które doprowadziły do danego wyniku.

Zidentyfikowane przyczyny stanowią kluczowy element procesu określania działań naprawczych, które mają na celu ciągle doskonalenie. Istnieje wiele różnych narzędzi, technik, procesów i podejść do przeprowadzania analizy przyczyn źródłowych. Ważne jest, aby firmy rozważyły, które z nich najlepiej odpowiadają specyfice ich działalności.

Co więcej, analiza przyczyn źródłowych nie oznacza, że dany problem ma tylko jedną przyczynę lub że istnieje jedno uniwersalne rozwiązanie. Wiele czynników może się nakładać i wspólnie prowadzić do wystąpienia negatywnych zdarzeń wpływających na jakość.

Zastrzeżenie: Niniejsza wersja publikacji jest tłumaczeniem oryginalnej, angielskiej wersji dokumentu, dostępnej na stronie internetowej PCAOB. Tłumaczenie zostało wykonane i jest udostępniane przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego. PCAOB nie składa żadnych obietnic, zapewnień ani gwarancji co do dokładności tego tłumaczenia.

Dlatego można odnieść korzyści z każdej analizowanej pod kątem przyczyn źródłowych nieprawidłowości. Narzędzia, takie jak wybór przyczyn z gotowej listy potencjalnych nieprawidłowości, korzystanie ze wstępnie wypełnionych pól czy nawet zastosowanie metody pięć razy dlaczego (the five-whys technique¹), choć mogą być pomocne, w przypadku złożonych problemów okazują się zbyt schematyczne i ograniczające. Takie podejście rzadko pozwala uchwycić skomplikowane współzależności między poszczególnymi przyczynami a ich skutkami. Im bardziej dogłębna analiza, tym większa szansa na prawidłową identyfikację głównych czynników, które są przyczyną danej nieprawidłowości.

Dla zobrazowania tej kwestii rozważmy sytuację, w której firma musiała odnieść się do nieprawidłowości w badaniu sprawozdania finansowego – niewystarczających testów kontroli przeglądu zarządczego w ramach połączenia przedsiębiorstw. Firma ustaliła, że jedną z przyczyn źródłowych tego uchybienia był niewystarczający nadzór i przegląd ze strony partnera audytowego, który w dużej mierze polegał na nowym członku zespołu audytowego (starszym menedżerze), który nie posiadał ani wystarczającego doświadczenia, ani wiedzy na temat spółki publicznej. Ponadto firma zidentyfikowała inne przyczyny źródłowe, takie jak brak kompetencji technicznych oraz niewystarczające przeszkolenie kluczowych członków zespołu, którzy nie mieli odpowiedniej wiedzy na temat przeprowadzania testów kontroli przeglądu zarządczego, w tym właściwego korzystania z wytycznych i szablonów firmy. Identyfikacja przyczyn źródłowych i przeprowadzenie ich dokładnej analizy pozwoliły firmie na zaprojektowanie i wdrożenie odpowiednich działań naprawczych w ramach jej systemów kontroli jakości, tak aby skutecznie wyeliminować każdy czynnik, który przyczynił się do nieprawidłowości.

¹ Metoda pięć razy dlaczego (The “five-whys” technique) to termin, który odnosi się do strategii polegającej na pięciokrotnym zadaniu pytania „dlaczego?” w celu dotarcia do przyczyny źródłowej problemu.

Przykłady nieprawidłowości w audycie, w przypadku których RCA może być pomocna

W celu oceny wszystkich nieprawidłowości w badaniu sprawozdań finansowych każdorazowo zalecamy przeprowadzanie szczegółowej analizy przyczyn źródłowych. Nie mniej poniżej przedstawiamy kilka przykładów typowych nieprawidłowości, w przypadku których zastosowanie tego procesu (RCA) może pomóc firmom w ustaleniu, dlaczego do nich doszło:

- Brak zawodowego sceptycyzmu, w tym nadmierne poleganie na podejściu i procedurach zastosowanych w badaniu sprawozdania finansowego w poprzednim roku.
- Niewystarczający nadzór i przegląd.
- Brak doświadczenia lub niewystarczające zrozumienie działalności spółki publicznej, jej procesów i branży.
- Niedostateczna wiedza techniczna lub niedostateczne przeszkolenie.
- Niewłaściwa komunikacja, wdrożenie lub realizacja wytycznych firmy, zarówno w ramach szkoleń, jak i ich stosowania w badaniach sprawozdań finansowych.
- Niewystarczające planowanie audytu, w tym nieprecyzyjne określenie jego zakresu i niedostateczną wstępną ocenę ryzyka.
- Niewystarczający czas na przeprowadzenie audytu, w tym ustalenie nierealistycznego budżetu, nadmierne obciążenie pracą oraz duża rotacja personelu.
- Niewystarczające uwzględnienie kwestii, które powinny skutkować aktualizacją wstępnej oceny ryzyka i dostosowaniem reakcji w badaniu na to ryzyko.
- Nadmierne poleganie na pracy specjalisty zatrudnionego przez spółkę publiczną lub brak weryfikacji dokładności i kompletności danych przygotowanych przez spółkę publiczną, które zostały wykorzystane przez tego specjalistę.
- Niewystarczająca koordynacja działań pomiędzy zespołami a ekspertami zaangażowanymi przez audytora.

Cechy dobrze zaprojektowanego procesu analizy przyczyn źródłowych

Zaobserwowaliśmy, że dobrze zaprojektowany proces analizy przyczyn źródłowych charakteryzuje się określonymi cechami i dobrymi praktykami, które mogą przyczynić się do poprawy jakości audytu – niezależnie od wielkości firmy czy stopnia jej złożoności organizacyjnej. Dodatkowo przedstawiamy konkretne rozwiązania,

Zastrzeżenie: Niniejsza wersja publikacji jest tłumaczeniem oryginalnej, angielskiej wersji dokumentu, dostępnej na stronie internetowej PCAOB. Tłumaczenie zostało wykonane i jest udostępniane przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego. PCAOB nie składa żadnych obietnic, zapewnień ani gwarancji co do dokładności tego tłumaczenia.

które mogą być przydatne dla mniejszych firm, o mniej skomplikowanym profilu działalności, w osiągnięciu tego samego celu, tj. poprawy jakości audytu.

- **Dedykowany zespół:** niektóre większe firmy korzystają z niezależnych, oddelegowanych zespołów – z doświadczeniem w zakresie analizy przyczyn źródłowych – aby zwiększyć obiektywizm procesu. W skład takich zespołów mogą wchodzić profesjonaliści wyższego szczebla (zatrudnieni na pełen etat lub część etatu), mający odpowiednie doświadczenie i wiedzę, a także eksperci z doświadczeniem w dziedzinach behawioralnych. Zróżnicowany skład zespołu ds. analizy przyczyn źródłowych sprzyja uwzględnianiu różnych perspektyw i pogłębionemu zrozumieniu czynników przyczynowych.
- A Mniejsze, mniej złożone firmy mogą również skorzystać na wyznaczeniu osoby lub zespołu odpowiedzialnej / odpowiedzialnego za okresową ocenę nieprawidłowości w badaniu sprawozdań finansowych w ciągu roku, np. w momentach wdrażania zmian w metodyce i w procesach stosowanych w praktyce audytowej firmy.
- **Wytyczne i szkolenia:** Niektóre większe firmy, które opracowały własne wewnętrzne metodyki i procesy audytowe, stworzyły również na swój użytek szczegółowe, dobrze udokumentowane wytyczne i procesy dotyczące procesów analizy przyczyn źródłowych. Zawierają one szczegółowe wskazówki i techniki, co sprzyja spójności, porównywalności oraz odpowiedzialności w procesie analizy przyczyn źródłowych firmy.
- B Firmy oferują także specjalistyczne, ukierunkowane szkolenia wewnętrzne i zewnętrzne dla osób odpowiedzialnych za analizy przyczynowe, organizują liczne sesje wdrożeniowe oraz zapewniają szkolenia praktyczne z udziałem i pod nadzorem pracowników z większym doświadczeniem w zakresie RCA.
- C Wiele mniejszych, mniej złożonych organizacyjnie firm korzysta z usług zewnętrznych dostawców, którzy dostarczają gotowe metodyki i procesy w zakresie audytu. Uzyskane wyniki mogą prowadzić do rozszerzenia lub dostosowania tych metodyk i procesów udostępnianych w modelu licencyjnym do specyficznych, sprecyzowanych potrzeb danej firmy audytorskiej.
- D Na przykład tego rodzaju rozszerzenie lub dostosowanie może obejmować dodanie wewnętrznie opracowanego szablonu dla określonych pozycji sprawozdania finansowego lub dostosowanie ogólnych programów audytu dla zadania lub zadań w określonej branży. Firmy te mogą skorzystać na wdrożeniu programu analizy przyczyn źródłowych, wyznaczając osobę

Zastrzeżenie: Niniejsza wersja publikacji jest tłumaczeniem oryginalnej, angielskiej wersji dokumentu, dostępnej na stronie internetowej PCAOB. Tłumaczenie zostało wykonane i jest udostępniane przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego. PCAOB nie składa żadnych obietnic, zapewnień ani gwarancji co do dokładności tego tłumaczenia.

lub zespół odpowiedzialną / odpowiedzialny za przekazywanie informacji o aktualizacjach i interpretacji metodologii i procesów praktykom w zakresie audytu w firmie.

- **Gromadzenie danych i narzędzia:** Niektóre firmy wykorzystują różne techniki do zbierania informacji na potrzeby RCA, w tym:
 - 5) wywiady z zespołem audytu przeprowadzane bezpośrednio po zidentyfikowaniu nieprawidłowości i/lub po pewnym czasie, co pozwala członkom zespołu spojrzeć na sytuację z szerszej perspektywy, przy jednoczesnym ograniczeniu wpływu emocji i osobistych uprzedzeń.
 - 6) Przegląd ewidencji czasu pracy i szkoleń zespołu badającego.
 - 7) Analizę dokumentacji z badania sprawozdania finansowego.
 - 8) Przegląd wskaźników lub danych (takich jak kluczowe etapy realizacji badania, wskaźniki efektywności lub doświadczenie poszczególnych członków zespołu).
 - 9) Wykorzystanie oprogramowania i własnych narzędzi do efektywnej analizy i oceny dużych zbiorów danych.
- J Zaobserwowaliśmy, że firmy korzystają z zewnętrznego oprogramowania do badań jakościowych i ilościowych, analizy i oceny odpowiedzi uzyskanych w ramach wywiadów oraz wniosków z przeglądu dokumentacji roboczej, a także do monitorowania innych powiązanych danych.
- K Odnotowaliśmy również wykorzystanie własnych narzędzi do gromadzenia danych, włączając w to kategoryzację czynników przyczynowych, ocenę wagi problemów oraz plany działań. Wykorzystanie wspomnianych narzędzi technologicznych może zwiększyć skuteczność i efektywność procesów analizy przyczyn źródłowych w firmach audytorskich.
- L Mniejsze firmy mogą skorzystać na wyznaczeniu osoby lub zespołu odpowiedzialnej / odpowiedzialnego za monitorowanie i ocenę zidentyfikowanych nieprawidłowości w badaniach sprawozdań finansowych, aby zrozumieć, czy konieczne jest dostosowanie lub rozszerzenie obowiązujących wytycznych, szablonów lub programów szkoleniowych.
- **Zakres:** Niektóre firmy analizują zarówno negatywne, jak i pozytywne zdarzenia związane z jakością audytu. Zaobserwowaliśmy, że firmy porównują wyniki analizy pozytywnych zdarzeń jakościowych z badaniami, w których wystąpiły nieprawidłowości, co pozwala im lepiej określić potencjalne działania, mające na celu ciągle doskonalenie jakości audytu.

Zastrzeżenie: Niniejsza wersja publikacji jest tłumaczeniem oryginalnej, angielskiej wersji dokumentu, dostępnej na stronie internetowej PCAOB. Tłumaczenie zostało wykonane i jest udostępniane przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego. PCAOB nie składa żadnych obietnic, zapewnień ani gwarancji co do dokładności tego tłumaczenia.

- **Poziom analizy:** Niektóre firmy zarówno analizują pojedyncze nieprawidłowości na poziomie realizacji konkretnego zlecenia, jak i dokonują szerszej oceny, która obejmuje ogólne trendy tematyczne lub nieprawidłowości związane z określonymi wytycznymi lub narzędziami kontrolnymi, co pozwala na skuteczniejsze doskonalenie SKJ.
 - **Ustalanie priorytetów:** Analizując przyczyny źródłowe firmy koncentrują swoje wysiłki na obszarach uznanych za najbardziej ryzykowne – zarówno z perspektywy samej firmy, jak i badanych sprawozdań finansowych. Zaobserwowaliśmy, że niektóre firmy szczegółowo analizują istotne korekty sprawozdań finansowych, podczas gdy pozostałe korekty są analizowane zbiorczo w celu identyfikacji tendencji. Odnotowaliśmy również, że niektóre firmy nadają priorytet czynnikom przyczynowym i kategoryzują je na podstawie ich wagi oraz rodzaju odstępstw lub typów uchybień.
- M Skupienie uwagi na obszarach o podwyższonym ryzyku pozwala firmom efektywnie zarządzać czasem i zasobami – koncentrują się one na aspektach mających największy wpływ na jakość badań sprawozdań finansowych. Choć firmy nadają priorytet obszarom o najwyższym ryzyku, niektóre z nich kładą również nacisk na obszary o szerokim zastosowaniu, które mogą mieć wpływ na większą liczbę badań.
- **Wnioski:** Zaobserwowaliśmy, że w niektórych firmach wnioski z RCA są wyciągane w wyniku współpracy różnych zespołów w ramach organizacji. Zazwyczaj ustalane są one zarówno przez zespół przeprowadzający badanie, jak i przez wewnętrzne zespoły praktyków zawodowych, liderów regionalnych oraz ekspertów zajmujących się metodologią audytu, którzy monitorują ich jakość.
 - N W mniejszych firmach rolę tę może pełnić osoba lub zespół odpowiedzialny za aktualizację metodyki i procesu, być może w połączeniu z koordynacją szkoleń dotyczących nowych wytycznych i procesów.
 - **Monitorowanie działań naprawczych i sprawozdawczość:** W niektórych firmach monitorowanie działań naprawczych obejmuje współpracę między właścicielami różnych procesów i zespołami, takimi jak menedżerowie ds. audytu, praktycy zawodowi, oraz zespoły przeprowadzające wewnętrzne kontrole. Ich zadaniem jest nadzorowanie projektowania, wdrażania i monitorowania działań naprawczych, podejmowanych w odpowiedzi na

Zastrzeżenie: Niniejsza wersja publikacji jest tłumaczeniem oryginalnej, angielskiej wersji dokumentu, dostępnej na stronie internetowej PCAOB. Tłumaczenie zostało wykonane i jest udostępniane przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego. PCAOB nie składa żadnych obietnic, zapewnień ani gwarancji co do dokładności tego tłumaczenia.

zidentyfikowane przyczyny źródłowe. Zaobserwowaliśmy, że niektóre firmy tworzą zespoły monitorujące lub zespoły robocze składające się z przedstawicieli różnych działów, których zadaniem jest kontrola konkretnych działań naprawczych w odpowiedzi na często występujące nieprawidłowości.

- O Firmy sporządzają również roczne raporty dla kadry kierowniczej, obejmujące nieprawidłowości w badaniu sprawozdań finansowych, systemowe lub incydentalne przyczyny problemów, podjęte działania naprawcze, środki zapobiegawcze oraz monitorowanie wyników. W przypadku powtarzających się nieprawidłowości firmy ponownie oceniają wcześniejsze analizy przyczyn źródłowych, uwzględniając nowe fakty lub ewentualne pominięcia.
- P W mniejszych firmach podobny efekt można osiągnąć dzięki okresowym dyskusjom podczas spotkań kierownictwa lub zespołu audytorskiego.

Dodatkowe spostrzeżenia dotyczące programu analizy przyczyn źródłowych, wynikające z naszych kontroli

Firmy poddawane corocznym kontrolom

Zaobserwowaliśmy, że firmy audytorskie podlegające corocznym kontrolom mają sformalizowane procesy analizy przyczyn źródłowych na różnych etapach projektowania i wdrażania. Firmy te identyfikują nieprawidłowości w badaniu sprawozdań finansowych i przeprowadzają systematyczne RCA w celu ustalenia, co się nie powiodło, zrozumienia konkretnych czynników przyczynowych, wdrożenia ulepszeń w swoich systemach kontroli jakości, a następnie monitorowania wyników.

Pozostałe firmy

Wśród firm (zarówno z USA, jak i spoza USA), które podlegają kontrolom co trzy lata, zarówno powiązanych, jak i niepowiązanych z globalnymi sieciami audytorskimi, istnieją takie, które skutecznie dostosowały proces RCA do swojej struktury i wielkości. Zaobserwowaliśmy jednak, że wiele firm poddawanych kontrolom co trzy lata (zarówno z USA, jak i spoza USA), w tym audytorzy brokerów i dealerów, przeprowadzało jedynie ograniczone procedury RCA albo nie przeprowadzało ich wcale. Zdecydowanie zachęcamy wszystkie firmy do zapoznania się z informacjami zawartymi w niniejszym raporcie, opracowania własnego podejścia do identyfikacji

Zastrzeżenie: Niniejsza wersja publikacji jest tłumaczeniem oryginalnej, angielskiej wersji dokumentu, dostępnej na stronie internetowej PCAOB. Tłumaczenie zostało wykonane i jest udostępniane przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego. PCAOB nie składa żadnych obietnic, zapewnień ani gwarancji co do dokładności tego tłumaczenia.

czynników powodujących nieprawidłowości w badaniach oraz przeanalizowania, w jaki sposób ich system kontroli jakości może zostać ulepszony.

Wskaźniki

Informacje uzyskane w ramach analizy przyczyn źródłowych mogą dodatkowo umożliwić identyfikację i opracowanie wskaźników korelujących z działaniami, które mogą zapobiegać nieprawidłowościom – zarówno na poziomie poszczególnych zleceń audytowych, jak i na poziomie SKJ firmy.

Zaobserwowaliśmy, że niektóre firmy identyfikują i monitorują wskaźniki, takie jak: kluczowe etapy realizacji audytu (np. termin zakończenia planowania lub wszystkich wstępnych prac, w tym przeglądu i rozstrzygnięcia uwag dotyczących dokumentacji), rozkład godzin pracy w ciągu roku, obciążenie zadaniami partnerów, doświadczenie partnerów w danej branży i z klientami, zaangażowanie w programy przeglądów jakości przed publikacją raportu i zakres współpracy ze specjalistami. Niektóre z tych firm mierzą również wskaźniki na poziomie całej organizacji, takie jak: wskaźnik rotacji personelu, stosunek liczby partnerów do liczby pracowników oraz inwestycje w jakość audytu.

Wyzwania

Zaobserwowaliśmy następujące wyzwania i ograniczenia w procesach RCA stosowanych w niektórych firmach, które mogą skutkować niewystarczającym odniesieniem się do zidentyfikowanych uchybień nieprawidłowości dotyczących kontroli jakości, co z kolei może prowadzić do ich ponownego występowania:

- Utrzymującego się identyfikowania uchybień nieprawidłowości, mogących wskazywać na to, że proces RCA nie uwzględnia wszystkich czynników przyczynowych występujących w złożonym środowisku audytowym. W konsekwencji RCA może nie identyfikować wszystkich czynników przyczynowych i ich wzajemnych zależności. Powtarzające się zidentyfikowane nieprawidłowości mogą również sugerować, że firmy nie monitorują zmian w czynnikach przyczynowych, które prowadzą do tych nieprawidłowości. Dla zobrazowania tej kwestii: jeśli wielokrotnie identyfikowana jest nieprawidłowość polegająca na tym, że przekazywane komitetowi audytu informacje nie zawierają wszystkich wymaganych elementów, początkowo mogło to wynikać z faktu, że firmowy szablon tych komunikatów był niepełny. Jednak w kolejnych latach

Zastrzeżenie: Niniejsza wersja publikacji jest tłumaczeniem oryginalnej, angielskiej wersji dokumentu, dostępnej na stronie internetowej PCAOB. Tłumaczenie zostało wykonane i jest udostępniane przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego. PCAOB nie składa żadnych obietnic, zapewnień ani gwarancji co do dokładności tego tłumaczenia.

problem ten może się utrzymywać, jeśli personel firmy uzna zmodyfikowany szablon za trudny w użyciu.

- Braku formalnego procesu kontroli jakości w wielu firmach, w ramach którego identyfikuje się ryzyko lub określa, „co może pójść nie tak”, oraz wskazuje powiązane mechanizmy kontrolne w procesie RCA, co ogranicza zdolność firmy do oceny skuteczności jej systemów kontroli jakości.
- Ograniczeniu się do listy kontrolnej, co może prowadzić do stronniczości poprzez tendencyjne przypisywanie wcześniej zidentyfikowanych czynników przyczynowych, a tym samym potencjalnego ograniczenia liczby identyfikowanych przyczyn lub zawężania ich zakresu.
- Analizy przyczynowej, która nie była przeprowadzana terminowo, co ograniczało zdolność firm do wdrażania działań naprawczych we właściwym czasie.

Istotne zagadnienia, które powinny rozważyć firmy audytorskie

Obserwujemy utrzymujący się wysoki poziom nieprawidłowości w badaniach sprawozdań finansowych². Zachęcamy firmy do przeprowadzania obiektywnej, ukierunkowanej i rzetelnej analizy przyczyn źródłowych, aby lepiej zrozumieć, co leży u źródła powtarzających się nieprawidłowości i dzięki temu móc skutecznie zaprojektować odpowiednie działania naprawcze.

Podczas oceny skuteczności RCA oraz wdrażanych działań naprawczych warto rozważyć następujące kwestie:

- 1) Czy firma uwzględniła obiektywizm i niezależność osób przeprowadzających analizę przyczyn źródłowych?
- 2) Czy firma dysponuje wystarczającą liczbą doświadczonych i wykwalifikowanych profesjonalistów przeszkolonych w zakresie technik analizy przyczynowej do przeprowadzenia RCA?
- 3) Czy proces RCA stosowany w firmie obejmuje odpowiednie techniki analizy przyczynowej, umożliwiające dogłębne zrozumienie szerokiego zakresu potencjalnych czynników przyczynowych oraz ich wzajemnych powiązań?

² Aby uzyskać więcej informacji na temat niedawno zaobserwowanych uchybień audytowych, zapoznaj się na przykład z naszym raportem Spotlight „Staff Update and Preview of 2022 Inspection Observations”.

Zastrzeżenie: Niniejsza wersja publikacji jest tłumaczeniem oryginalnej, angielskiej wersji dokumentu, dostępnej na stronie internetowej PCAOB. Tłumaczenie zostało wykonane i jest udostępniane przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego. PCAOB nie składa żadnych obietnic, zapewnień ani gwarancji co do dokładności tego tłumaczenia.

- 4) Czy firma bierze pod uwagę sam SKJ oraz inne szeroko oddziałujące czynniki, które mogą wymagać analizy?
- 5) Czy firma posiada jasno określone wytyczne dotyczące konkretnych obszarów badania, umożliwiające rzetelniejszą i spójniejszą analizę uchybień audytowych, co pozwala na identyfikację przyczyn problemów i skuteczniejsze wdrażanie działań naprawczych?
- 6) Czy firma monitoruje, w jaki sposób osoby powiązane realizują działania naprawcze w celu zapobiegania ponownemu wystąpieniu uchybień?
- 7) Czy firma monitoruje zmiany w czynnikach przyczynowych często występujących nieprawidłowości w badaniu sprawozdań finansowych i analizuje, w jaki sposób działania naprawcze powinny zostać dostosowane do tych zmian?
- 8) Czy w przypadku mniejszych, mniej złożonych firm korzystających z metodyki i procesów udostępnianych w modelu licencyjnym firma odnosi nieprawidłowości w badaniu sprawozdań finansowych do wytycznych dotyczących takiego modelu oraz czy rozważa, w jaki sposób można takie wytyczne uzupełnić lub skuteczniej je komunikować, dostosowując do struktury praktyki audytowej firmy i jej wielkości?
- 9) Czy zidentyfikowana przyczyna źródłowa dotyczy samego SKJ, przez co ma większe znaczenie i tym samym wymaga głębszego przeanalizowania?

Zastrzeżenie: Niniejsza wersja publikacji jest tłumaczeniem oryginalnej, angielskiej wersji dokumentu, dostępnej na stronie internetowej PCAOB. Tłumaczenie zostało wykonane i jest udostępniane przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego. PCAOB nie składa żadnych obietnic, zapewnień ani gwarancji co do dokładności tego tłumaczenia.

Przegląd firm audytorskich w Japonii i ich nadzoru

AUTORZY: YUICHIRO ENOMOTO (FSA), HIROSHI YAGI (CPAAOB)

W niniejszym artykule przedstawiamy przegląd japońskich firm audytorskich oraz zakres procesu nadzoru, sprawowany przez Agencję Usług Finansowych (dalej „FSA”) oraz Radę Nadzoru nad Biegłymi Rewidentami i Audytem (dalej „CPAAOB”). Omawiamy również sytuację małych i średnich firm audytorskich w Japonii, która w ostatnich latach budzi wiele obaw, a także przedstawiamy wnioski istotne dla globalnej debaty organów nadzoru. W pierwszej kolejności, w części pierwszej niniejszego opracowania, przedstawiamy znaczenie audytu w kontekście zarządzania nadzoru nad rynkiem. Część druga przedstawia sytuację związaną z audytem w Japonii. Część trzecia dotyczy nadzoru nad firmami audytorskimi sprawowanego w Japonii przez CPAAOB. W części czwartej natomiast omówiono sytuację / warunki funkcjonowania małych i średnich firm audytorskich. Na podstawie tych zagadnień pragniemy przedstawić zwięzły przegląd sytuacji, rolę pełnionych przez firmy audytorskie w Japonii oraz działań podejmowanych przez organy nadzoru.

1. Znaczenie audytu w „nadzorze nad rynkiem”

Agencja Usług Finansowych jest organem nadzoru, który w Japonii odpowiedzialny jest za stabilność finansową, ochronę inwestorów oraz za ułatwianie funkcjonowania sektora finansowego. Zakres kompetencji organu jest szeroki i obejmuje kompleksowo bankowość, rynki i papiery wartościowe, ubezpieczenia, rachunkowość itp. FSA jest wyjątkowym organem nadzoru na świecie, ponieważ sprawuje zintegrowaną kontrolę nad całym sektorem finansowym kraju. Funkcjonujące w jej ramach CPAAOB odpowiada za pomocą różnych środków, w tym kontroli, za nadzór nad biegłymi rewidentami oraz firmami audytorskimi.

W dokumencie FSA „Priorytety strategiczne na okres lipiec 2024 – czerwiec 2025” (dalej „priorytety strategiczne”) organ podkreśliła potrzebę „dalszego wzmacniania wiarygodności rynków kapitałowych”, w celu wspierania zrównoważonego wzrostu gospodarczego poprzez mechanizmy finansowe (tabela 1). W szczególności priorytety strategiczne wskazują, że „nadzór nad rynkiem rynku wymaga wzmocnienia poprzez

poprawę jakości audytu itp.”. Pojęcie „nadzór nad rynkiem” jest używane w różnych kontekstach, jednak w tym przypadku obejmuje ono szeroko rozumianą rolę firm audytorskich i innych podmiotów w zapewnianiu warunków do autonomicznego funkcjonowania dyscypliny rynkowej, obok mechanizmów rynkowych opartych na działaniach uczestników rynku.

Tabela 1. Podsumowanie priorytetów strategicznych FSA na okres lipiec 2024 – czerwiec 2025.

I. Wspieranie zrównoważonego wzrostu gospodarczego poprzez mechanizmy finansowe:

Działania FSA:

- Zapewnienie pełnego wdrożenia opublikowanego w grudniu 2023 roku „Planu polityki promowania Japonii, jako wiodącego ośrodka zarządzania aktywami” poprzez:
 - wspieranie odpowiedniego wykorzystania rozszerzonego systemu NISA (program zwolnień podatkowych dla inwestorów indywidualnych);
 - wzmacnianie edukacji finansowej i ekonomicznej we współpracy z nowo utworzoną Japońską Korporacją ds. Edukacji Finansowej i Ekonomicznej;
 - wdrażanie reform w zakresie ładu korporacyjnego;
 - dalsze wzmacnianie wiarygodności rynków kapitałowych;
 - poprawę funkcjonowania spółek zarządzających aktywami oraz wspieranie nowych podmiotów na rynku;
 - monitorowanie działalności biznesowej instytucji finansowych zarządzających aktywami wspierających właścicieli aktywów;
 - ułatwianie dostępu do finansowania dla startupów poszukujących kapitału na rozwój;
 - wzmacnianie promocji zewnętrznej Planu polityki, na przykład poprzez organizację wydarzeń „Japan Weeks”.

Źródło: FSA Strategic Priorities: July 2024 - June 2025 , [20240913_summary.pdf](#)

Ogólnie rzecz biorąc, termin „nadzór nad rynkiem” jest używany w sposób niejednoznaczny i odnosi się do mechanizmów zapewniających efektywność, przejrzystość, uczciwość oraz wiarygodność rynków kapitałowych (ze szczególnym naciskiem na dyscyplinę rynkową), a także do funkcji organizacji samoregulacyjnych itp. Priorytety strategiczne obejmują w szerokim ujęciu nie tylko dyscyplinę rynkową wynikającą

z działań uczestników rynku, ale przede wszystkim podkreślają rolę firm audytorskich w tworzeniu środowiska, w którym dyscyplina rynkowa funkcjonuje autonomicznie, zgodnie z wcześniejszym wyjaśnieniem.

W szerokim znaczeniu wzmocnienie nadzoru nad rynkiem jest istotne dla utrzymania uczciwych i przejrzystych rynków oraz zapewnienia wiarygodności rynków kapitałowych. FSA i CPAAOB podejmują działania mające na celu zapewnienie prawidłowego funkcjonowania nadzoru nad rynkiem, w szczególności poprzez poprawę jakości badań sprawozdań finansowych. FSA i CPAAOB będą nadal podnosić jakość pracy zawodowej osób przeprowadzających badania sprawozdań finansowych oraz ściśle monitorować ich działalność w odpowiedzi na zmieniające się otoczenie audytowe, w tym rosnącą rolę małych i średnich firm audytorskich w badaniach sprawozdań finansowych spółek notowanych na giełdzie.

Zwiększenie atrakcyjności zawodu biegłego rewidenta

Działania FSA i CPAAOB stanowią istotny element strategii promowania Japonii jako wiodącego ośrodka zarządzania aktywami. FSA podkreśla znaczenie tych inicjatyw dla wzmocnienia bezpieczeństwa obrotu gospodarczego. Działania, które podejmują te organy zwiększają świadomość społeczną na temat roli audytorów i konieczności zwiększenia atrakcyjności tego zawodu. Na arenie międzynarodowej popyt na usługi audytorskie rośnie, jednak w niektórych krajach obserwuje się spadek liczby osób wybierających ten zawód, zwłaszcza wśród młodych specjalistów. Przyczyny tego zjawiska obejmują m.in. niewystarczające wynagrodzenie, negatywny wizerunek zawodu, brak odpowiednich warunków pracy oraz niedocenywanie znaczenia audytu w ekosystemie rynkowym.

W Japonii liczba zarejestrowanych biegłych rewidentów w ostatnich latach stopniowo rośnie, jednak tempo wzrostu liczby biegłych rewidentów zatrudnionych w firmach audytorskich jest znacznie wolniejsze. W efekcie odsetek biegłych rewidentów pracujących w firmach audytorskich maleje z roku na rok. Przykładowo w Japonii liczba zarejestrowanych biegłych rewidentów wzrosła z 31 793 na koniec marca 2020 r. do 35 532 na koniec marca 2024 r. W tym samym okresie udział biegłych rewidentów zatrudnionych w firmach audytorskich spadł z 43,6 proc. do 40,6 proc. W obliczu rosnącego zapotrzebowania zarówno na większą liczbę badań sprawozdań finansowych, jak i ich wyższą jakość, pojawiają się obawy dotyczące niedoboru wykwalifikowanych audytorów. Dlatego też, podobnie jak w innych krajach na całym świecie, również w Japonii kluczowym wyzwaniem pozostaje zwiększenie atrakcyjności zawodu biegłego rewidenta oraz pozyskanie nowych specjalistów.

Audyt bywa traktowany jako coś oczywistego, podobnie jak powietrze – jego istnienie na rynkach kapitałowych jest często niedostrzegane. Znaczenie audytów na ogół nie jest doceniane i zazwyczaj zwraca się na nie uwagę dopiero w przypadku problemów, takich jak oszustwa księgowe. Choć badanie sprawozdań finansowych odgrywa kluczową rolę na rynkach kapitałowych, biegli rewidenci rzadko są postrzegani jako bohaterowie na równi z policjantami czy strażakami. Oczywiście zdarzają się przypadki, w których same firmy audytorskie napotykają problemy, a jednak biorąc pod uwagę, że istnieją organy nadzorcze monitorujące firmy audytorskie i jakość ich usług, znaczenie badań finansowych pozostaje niezmiennie, ale ważne jest również, aby sami audytorzy mieli wysoką samodyscyplinę.

Konieczne jest stworzenie ekosystemu, w którym rynek dostrzega znaczenie audytu i aktywnie wykorzystuje jego funkcje, audytorzy zachowują wysoką samodyscyplinę, a bezpieczeństwo obrotu na rynkach kapitałowych jest stale wzmacniane. Podczas gdy FSA i CPAAOB podkreślają znaczenie audytu w nadzorze nad rynkiem, eksperci zwracają również uwagę na rolę audytu w szerszym kontekście wzmacniania bezpieczeństwa obrotu gospodarczego na rynkami. Choć termin „bezpieczeństwo obrotu gospodarczego” nie jest jedynym określeniem opisującym cel istnienia zawodu biegłego rewidenta, w kontekście rosnącego niedoboru specjalistów w tej dziedzinie jego stosowanie jest istotne w dyskusji nad sposobami zwiększenia atrakcyjności tej profesji.

2. Badania sprawozdań finansowych w Japonii

W Japonii badania sprawozdań finansowych spółek notowanych na giełdzie są zazwyczaj przeprowadzane przez firmy audytorskie zgodnie z ustawą o instrumentach finansowych i giełdach oraz kodeksem spółek handlowych. Firmy audytorskie w Japonii mogą być zakładane przez co najmniej pięciu biegłych rewidentów, którzy zostają współnikami i bezpośrednio uczestniczą w zarządzaniu. Wspólnicy ci monitorują nawzajem swoją działalność, co pozwala na zachowanie dyscypliny organizacyjnej.

Liczba firm audytorskich w Japonii wzrasta – z 246 na koniec marca 2020 r. do 287 na koniec marca 2024 r. Jednakże, jeśli sklasyfikować firmy audytorskie według liczby pracujących w nich biegłych rewidentów (z wyłączeniem osób zatrudnionych w niepełnym wymiarze czasu pracy), okazuje się, że firmy zatrudniające mniej niż 25 przedstawicieli tego zawodu stanowią około 90 proc. wszystkich podmiotów. Oznacza to, że rola małych i średnich firm audytorskich jako dostawców usług audytorskich rośnie, a jednocześnie zmniejsza się skala działalności firm audytorskich.

Z drugiej strony, jeśli spojrzeć na całokształt usług świadczonych przez firmy audytorskie, około 70 proc. biegłych rewidentów pracujących w firmach audytorskich jest zatrudnionych w dużych firmach audytorskich. Odpowiadają one za około 50 proc. wszystkich usług audytorskich i atestacyjnych oraz generują blisko 80 proc. przychodów z badań sprawozdań finansowych (tabela 2). Rynek badań sprawozdań finansowych spółek notowanych na giełdzie jest w dużej mierze zdominowany przez duże firmy audytorskie – przeprowadzają one badania około 60 proc. wszystkich spółek giełdowych, co stanowi około 90 proc. kapitalizacji rynkowej tych spółek (tabela 3, tabela 4). Jest to prawdopodobne, ponieważ spółki o dużej kapitalizacji rynkowej prowadzą większe, bardziej złożone i międzynarodowe operacje biznesowe. W związku z tym badania sprawozdań finansowych takich spółek wymaga zaangażowania licznych audytorów, szerokiego wachlarza specjalistycznych kompetencji oraz zasobów międzynarodowej sieci firm audytorskich – co stanowi wyzwanie dla firm audytorskich innych niż duże podmioty.

Tabela 2. Udział w rynku według rodzaju firmy audytorskiej (rok obrotowy 2022).

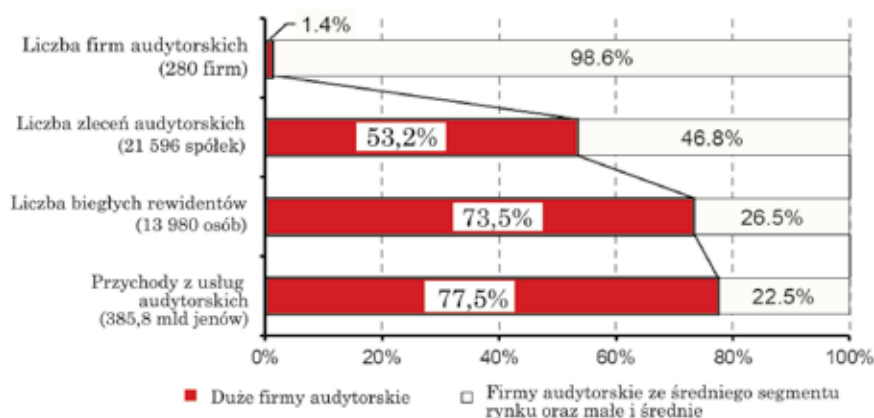

Tabela 3. Liczba spółek giełdowych według skali firmy audytorskiej

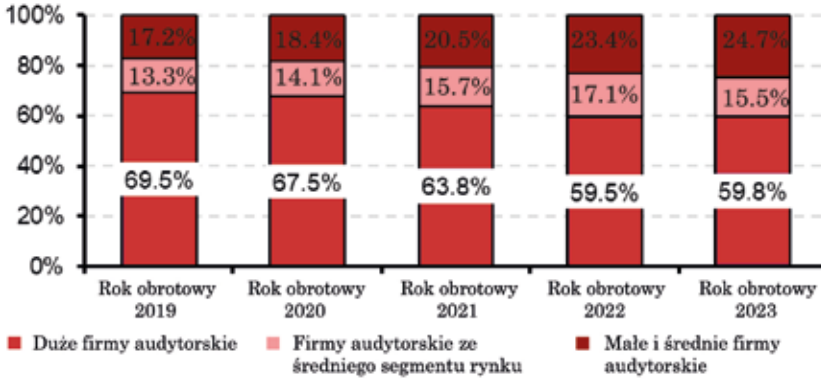
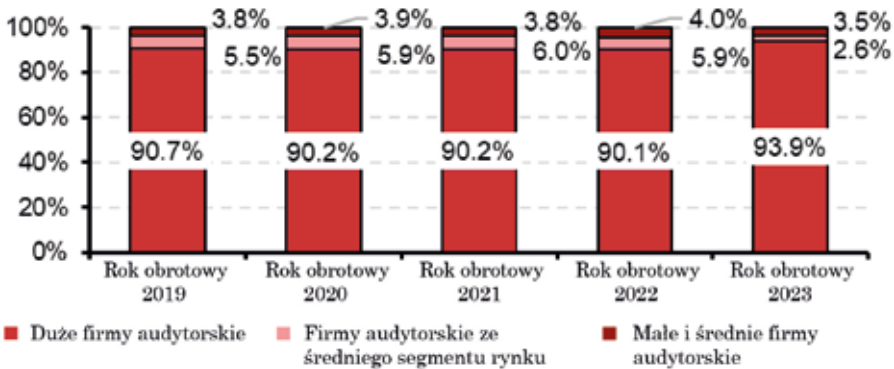

Tabela 4. Łączna wartość rynkowa spółek giełdowych według skali firmy audytorskiej.

Sytuacja oligopolistyczna dużych firm audytorskich ma tendencję do występowania również w Europie i Stanach Zjednoczonych. Analizując usługi audytorskie świadczone dla największych spółek giełdowych (pod względem liczby spółek), udział globalnych sieci dużych firm audytorskich wynosi 97 proc. w Japonii, 99 proc. w USA i 91 proc. w Wielkiej Brytanii (tabela 5).

Tabela 5. Udział globalnych sieci Wielkiej Czwórki w zleceniach audytorskich dla największych spółek giełdowych (według liczby spółek)

	JAPONIA	USA	WIELKA BRYTANIA
Udział globalnych sieci Wielkiej Czwórki	97%	99%	91%

Udziały zostały obliczone na podstawie liczby spółek uwzględnionych w następujących indeksach giełdowych: Japonia: Nikkei 225, Stany Zjednoczone: S&P 500, Wielka Brytania: FTSE 350

Badania sprawozdań finansowych spółek giełdowych

Duże firmy audytorskie dominują również na rynku badań sprawozdań finansowych nowo notowanych spółek. W okresie do grudnia 2023 r. przeprowadziły badanie sprawozdań finansowych 48 spośród 97 nowo notowanych spółek (z wyłączeniem tych notowanych na rynku TOKYO PRO Market)¹, co stanowi około 49 proc. całości. Patrząc jednak z innej perspektywy, sprawozdania finansowe ponad połowy nowo notowanych spółek są poddawane badaniu przez firmy audytorskie ze średniego segmentu rynku oraz z sektora małych i średnich przedsiębiorstw.

Powodem, dla którego małe i średnie firmy audytorskie przeprowadzają badania sprawozdań finansowych spółek giełdowych jest w pewnej mierze fakt, że w Japonii istnieje znaczna liczba spółek notowanych na giełdzie, które jeszcze nie rozszerzyły swojej działalności na rynki zagraniczne. W Europie natomiast duży odsetek spółek prowadzi działalność poza granicami własnego kraju ze względu na ograniczoną

¹ TOKYO AIM - poprzednia forma rynku TOKYO PRO Market, został utworzony w czerwcu 2009 r. jako rynek prowadzony przez spółkę TOKYO AIM, Inc., powstałą w ramach wspólnego przedsięwzięcia (joint venture) Tokyo Stock Exchange Group, Inc. oraz London Stock Exchange. Rynek ten został utworzony na podstawie przepisów dotyczących rynków dla inwestorów profesjonalnych, wprowadzonych w nowelizacji (z 2008 r.) ustawy o instrumentach finansowych i giełdach.

wielkość lokalnego rynku. Czynniki te mogą przyczyniać się do oligopolistycznej pozycji globalnych sieci dużych firm audytorskich.

W maju 2022 r., w wyniku nowelizacji ustawy o biegłych rewidentach, wprowadzono ustawowy „System rejestracji audytorów przeprowadzających badania sprawozdań finansowych spółek giełdowych i podobnych podmiotów” (dalej „system rejestracji”) w celu zapewnienia wysokiej jakości badań sprawozdań finansowych spółek notowanych na giełdzie. System rejestracji został wdrożony w odpowiedzi na zmiany w otoczeniu audytów księgowych oraz obawy dotyczące jakości audytów. Wzrasta również liczba badań spółek giełdowych przeprowadzanych przez małe i średnie firmy audytorskie, a niektóre z tych badań wskazują, że kontrola jakości jest niewystarczająca. System rejestracji został wprowadzony w celu zwiększenia wiarygodności rynków kapitałowych, a także w celu podniesienia jakości usług świadczonych przez firmy audytorskie i biegłych rewidentów, zapewnienia większej przejrzystości oraz zwiększenia zaufania inwestorów i interesariuszy.

Od kwietnia 2023 r. Japoński Instytut Biegłych Rewidentów (Japanese Institute of Certified Public Accountants, dalej „JICPA”) powołał Radę ds. przeglądu rejestracji audytorów przeprowadzających badania sprawozdań finansowych spółek giełdowych i podobnych podmiotów (dalej „Rada ds. przeglądu”) w celu zarządzania całościowym systemem rejestracji. Statut JICPA nakłada na firmy audytorskie przeprowadzające badania sprawozdań finansowych spółek giełdowych obowiązek rejestracji w JICPA, a proces kwalifikacyjny jest przeprowadzany przez Radę ds. Przeglądu, która weryfikuje kwalifikacje firm audytorskich ubiegających się o rejestrację w zakresie audytu spółek giełdowych.

Ponadto JICPA będzie weryfikować, czy zarejestrowane firmy audytorskie spełniają obowiązki dotyczące rozwoju systemu, określone w rozporządzeniu wykonawczym do ustawy o biegłych rewidentach (dalej: „OECPA”) w ramach realizacji przeglądów kontroli jakości. Na przykład w odniesieniu do systemu upubliczniania wyników oceny dotyczących stanu kontroli jakości usług, zgodnie z przepisami OECPA, Rada ds. przeglądu może rozważyć cofnięcie rejestracji firmy audytorskiej, jeśli wymagany system nie został upubliczniony lub jeśli opublikowane informacje w istotnym stopniu odbiegają od rzeczywistości. Dodatkowo, jeśli przegląd kontroli jakości ujawni istotne braki w systemie kontroli jakości firmy audytorskiej i zostanie wydane zalecenie wycofania się ze świadczenia usług audytorskich, firma ta zostanie poddana ocenie Rady ds. przeglądu pod kątem ewentualnego cofnięcia jej rejestracji.

Na koniec grudnia 2024 r. w Japonii działały 123 zarejestrowane firmy audytorskie oraz 9 firm uznanych za zarejestrowane, co łącznie daje 132 podmioty przeprowadzające badania sprawozdań finansowych krajowych spółek giełdowych.

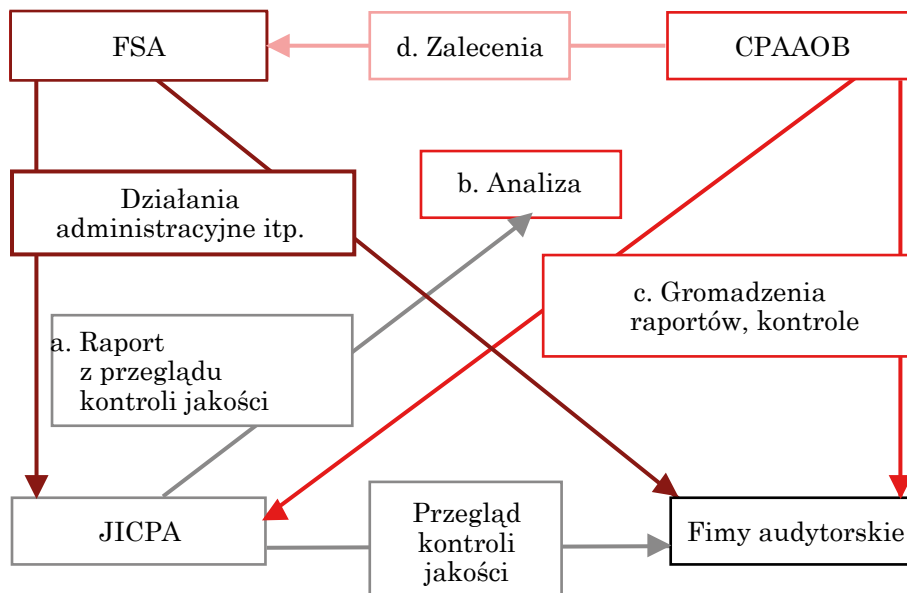
3. Nadzór nad firmami audytorskimi w Japonii sprawowany przez CPAAOB

System kontroli i powiązane z nim środki nadzorcze stosowane przez CPAAOB

Nadzór CPAAOB obejmuje działania kontrolne i pozakontrolne. Te drugie polegają m.in. na gromadzeniu raportów od firm audytorskich, pogłębianiu dialogu poprzez przeprowadzanie wywiadów i rozmów z przedstawicielami tych firm i współpracy z podmiotami powiązаныmi. CPAAOB analizuje również ustalenia wynikające z przeglądów kontroli jakości przeprowadzanych przez JICPA oraz szczegóły planów naprawczych przedkładanych przez firmy audytorskie do JICPA. W świetle wyników tych analiz CPAAOB ocenia konieczność przeprowadzenia kontroli zbierania dodatkowych raportów oraz wymienia poglądy z JICPA na temat skuteczności przeglądów kontroli jakości.

Przebieg działań CPAAOB wygląda następująco:

- I. otrzymanie raportów z przeglądów kontroli jakości od JICPA;
- II. weryfikacja, czy przeglądy kontroli jakości prowadzone przez JICPA oraz badania sprawozdań finansowych przeprowadzane przez firmy audytorskie są realizowane prawidłowo;
- III. w razie potrzeby gromadzenie raportów od JICPA, firm audytorskich itp. oraz przeprowadzanie kontroli;
- IV. w przypadku stwierdzenia nieprawidłowości w wyniku podczas kontroli – zalecenie podjęcia działań dyscyplinarnych przez komisarza Agencji Usług Finansowych (FSA). Schemat nadzoru sprawowanego przez CPAAOB przedstawiono poniżej (tabela 6).

Tabela 6: Przegląd systemu monitorowania CPAAOB

Kontrole i ocena ogólna

Częstotliwość kontroli przeprowadzanych przez CPAAOB zależy od wielkości firmy audytorskiej. W dużych firmach audytorskich CPAAOB przeprowadza regularne kontrole co dwa lata. Od 2016 r. CPAAOB realizuje również inspekcje kontrole uzupełniające w celu weryfikacji wdrażanych usprawnień, w roku następującym po kontroli regularnej. W niektórych przypadkach, zamiast przeprowadzania kontroli uzupełniających, CPAAOB zbiera raporty, aby ocenić postęp działań naprawczych. W firmach audytorskich ze średniego segmentu rynku CPAAOB przeprowadza kontrole co trzy lata, jednak od 2025 r. zwiększy częstotliwość tych kontroli i będą one prowadzone co dwa lata. W małych i średnich firmach audytorskich kontrole przeprowadzane są w miarę potrzeby, w szczególności w przypadku nieprawidłowości, które zostały stwierdzone w przeglądach kontroli jakości.

Wyniki inspekcji kontroli przekazywane są w dokumencie zatytułowanym „Powiadomienie o wynikach kontroli”, który jest kierowany do osoby odpowiedzialnej za daną firmę audytorską. CPAAOB stosuje pięciostopniowy system oceny firm audytorskich, uwzględniając środowisko zarządzania operacyjnego, środowisko

kontroli jakości oraz poszczególne badania sprawozdań finansowych prowadzone przez te firmy. Od 2016 r. CPAAOB zawiera w powiadomieniu o wynikach kontroli ogólną ocenę firmy audytorskiej. Przekazanie dokładnej oceny ma na celu umożliwienie firmom audytorskim oraz członkom zarządów audytowanych spółek lepszego zrozumienia poziomu kontroli jakości danej firmy audytorskiej.

Firma audytorska ma obowiązek przekazać audytowanej spółce treść powiadomienia o wynikach kontroli, w tym ogólną ocenę. Na podstawie tych informacji członkowie zarządu i komitetu audytu powinni prowadzić dialog z audytowaną spółką na temat przebiegu i jakości audytu oraz dostarczyć jej dodatkowe informacje, tak aby mając na uwadze ocenę dokonaną przez CPAAOB mogli podjąć decyzję o tym, czy kontynuować umowę audytorską.

Ogólna ocena ma pięciostopniową skalę:

- I. zadowolająca (ogólna ocena: 1),
- II. ogólnie zadowolająca z drobnymi niedociągnięciami (ogólna ocena: 2),
- III. niezadowolająca ze względu na występowanie znaczących nieprawidłowości które należy wyeliminować (ogólna ocena: 3),
- IV. niezadowolająca i wymagająca natychmiastowych działań naprawczych w systemie zarządzania operacjami itp. (ogólna ocena: 4) oraz
- V. skrajnie niezadowolająca (ogólna ocena: 5).

CPAAOB zachęca firmy audytorskie z oceną 4 (IV) lub gorszą do pilnego wdrożenia działań naprawczych, wymagając od nich raportu o podjętych działaniach już na etapie przekazania powiadomienia o wynikach kontroli. W przypadku firm audytorskich ocenionych na poziomie 5 (V) CPAAOB rekomenduje komisarzowi FSA nałożenie sankcji administracyjnych itp.

Tabela 7 przedstawia rozkład ocen z pięciu lat (dotyczy kontroli regularnych przeprowadzonych między lipcem 2019 r. a czerwcem 2024 r.). Żadna firma audytorska nie otrzymała oceny 1, natomiast duże firmy audytorskie uzyskały ocenę 2, a firmy audytorskie ze średniego segmentu rynku oraz małe i średnie firmy audytorskie uzyskały wyłącznie ocenę 3 lub gorszą.

Wśród szesnastu małych i średnich firm audytorskich poddanych kontrolom przez CPAAOB aż siedem otrzymało ocenę 5 („skrajnie niezadowolająca”), co wskazuje, że wyniki tych firm są ogólnie niższe niż wyniki dużych firm audytorskich i firm audytorskich ze średniego segmentu rynku. Jest to częściowo spowodowane tym, że CPAAOB koncentruje kontrole głównie na małych i średnich firmach audytorskich, których środowisko kontroli jakości wymaga pilnej weryfikacji – czasami w odpowiedzi na wyniki przeglądów kontroli jakości przeprowadzanych przez JICPA. Nie musi to oznaczać, że ogólny poziom jakości małych i średnich firm audytorskich się pogarsza, lecz FSA i CPAAOB ściśle monitorują te tendencje.

Kluczowe aspekty nadzoru sprawowanego przez CPAAOB

CPAAOB publikuje cele nadzorcze oraz sposoby ich realizacji, a także priorytety na każdy trzyletni okres i roczne programy działań. W ramach siódmej kadencji (kwiecień 2022 r. – marzec 2025 r.) CPAAOB określiła następujące strategie:

- Prowadzenie skutecznego i efektywnego nadzoru w kontekście dynamicznie zmieniającego się otoczenia firm audytorskich.
- Zachęcanie firm audytorskich do utrzymania i doskonalenia jakości audytu.
- Zapewnienie (jednoczesne) prawidłowego funkcjonowania usług, w tym systemu kontroli jakości audytów przeprowadzanych przez firmy audytorskie.
- Kontrola i weryfikacja stanu przygotowania firm audytorskich do sprawnego wdrożenia systemów kontroli jakości, a także ocena ich rozwoju i funkcjonowania po tym wdrożeniu.
- Przeprowadzanie kontroli w firmach audytorskich, w szczególności w małych i średnich firmach, w przypadku których zapewnienie oraz poprawa jakości badań sprawozdań finansowych stanowi pilne wyzwanie.

Nowe zlecenia badań sprawozdań finansowych mają istotny wpływ nie tylko na poziom jakości poszczególnych tego typu usług, ale także na funkcjonowanie firmy audytorskiej jako całości, zwłaszcza w przypadku małych i średnich firm audytorskich. Dlatego CPAAOB sprawuje nadzór poprzez wymienione powyżej działania monitorujące. Ponadto CPAAOB analizuje przyczyny zmiany audytorów oraz ocenia

Tabela 7. Ogólne oceny badań sprawozdań finansowych z pięciu lat (biorąc pod uwagę dzień rozpoczęcia kontroli) (jednostka: firmy audytorskie) Ogólne oceny kontroli przeprowadzonych w ciągu ostatnich pięciu lat (na podstawie rozpoczęciakontroli) (jednostka: firmy audytorskie).

Ogólna ocena	Duże firmy audytorskie	Firmy audytorskie ze średniego segmentu rynku	Małe i średnie firmy audytorskie, spółki osobowe i indywidualni audytorzy
Zadawalająca (Ocena 1)	—	—	—
Ogólnie zadawalająca, z drobnymi niedociągnięciami (Ocena 2)	4	—	—
Niezadawalająca ze względu na występowanie istotnych niedociągnięć, które należy wyeliminować (Ocena 3)	—	2	3
Niezadawalająca, wymagająca natychmiastowego wdrożenia działań naprawczych w zakresie zarządzania operacyjnego itp. (Ocena 4)	—	3	6
Skrajnie niezadawalająca (Ocena 5)	—	—	7

Zestawienie obejmuje firmy audytorskie poddane regularnym kontrolom rozpoczętym i zakończonym w latach obrotowych 2019–2023.

W przypadku firm audytorskich, które przeszły więcej niż jedną regularną kontrolę w analizowanym okresie, uwzględniono ocenę z najnowszej kontroli.

wpływ przyjmowania nowych zleceń badań sprawozdań finansowych na ogólny system kontroli jakości w firmie audytorskiej.

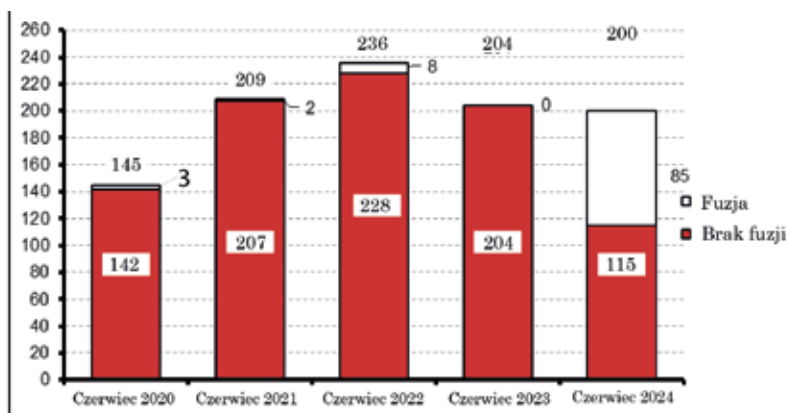
4. Małe i średnie firmy audytorskie

Zmiany audytorów

W okresie od lipca 2023 r. do czerwca 2024 r. było 200 zmian audytorów krajowych spółek giełdowych. Jednak po wyłączeniu zmian wynikających z fuzji firm audytorskich liczba ta spada do 115. Możemy tutaj zaobserwować Obserwujemy więc tutaj trend spadkowy.

W ostatnich latach utrzymuje się tendencja polegająca na tym, że duże firmy audytorskie rezygnują z audytowania niektórych spółek giełdowych, uznając, że wynagrodzenie za audyt jest niewystarczające w stosunku do ponoszonego ryzyka oraz wymaganej liczby specjalistów. Jednocześnie same spółki giełdowe coraz staranniej dobierają audytorów, uwzględniając takie czynniki jak długość trwania dotychczasowej współpracy audytorskiej, adekwatność wynagrodzenia za audyt, dopasowanie zakresu audytu do skali działalności przedsiębiorstwa itd. W rezultacie firmy audytorskie ze średniego segmentu rynku lub małe i średnie firmy audytorskie przejmują coraz większą liczbę audytów spółek giełdowych. Na przykład liczba zmian audytorów (z wyłączeniem fuzji firm audytorskich) osiągnęła szczytową liczbę 228 w okresie od lipca 2021 r. do czerwca 2022 r., a w kolejnym roku (lipiec 2022 r. – czerwiec 2023 r.) wyniosła 204 (tabela 8).

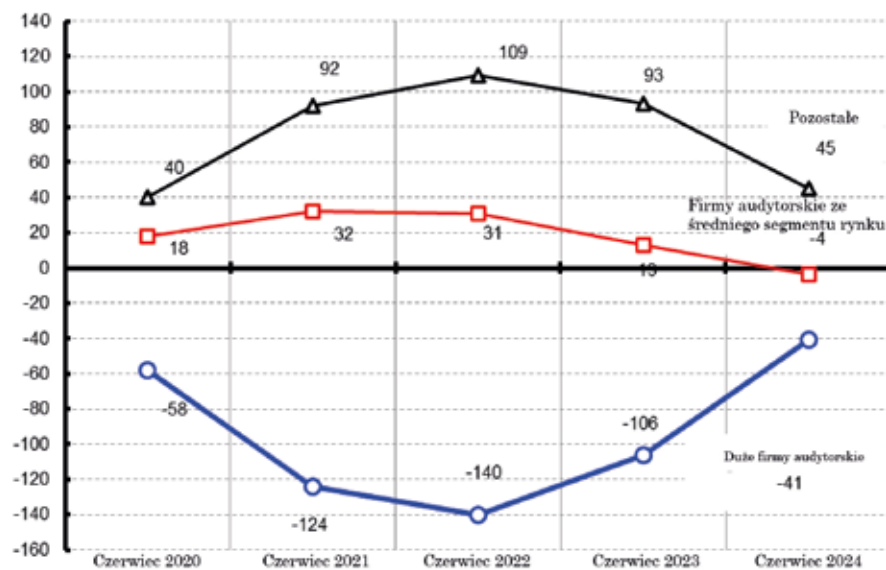
Tabela 8. Liczba krajowych spółek giełdowych, które zmieniły firmę audytorską (jednostka: spółki).

Podstawą powyższych danych są terminowe ujawnienia informacji przez krajowe spółki giełdowe i dane te przedstawiają liczbę spółek, które do końca czerwca każdego okresu podjęły decyzję o wyborze nowego audytora.

Analizując zmiany liczby audytorów (wzrost / spadek) według wielkości firm audytorskich, w okresie od lipca 2021 r. do czerwca 2022 r. Liczba dużych firm audytorskich badających sprawozdania finansowe zmniejszyła się o 140, podczas gdy liczba małych i średnich firm audytorskich pełniących taką funkcję wzrosła o 109. Ponadto, w okresie od lipca 2022 r. do czerwca 2023 r. liczba dużych firm audytorskich pełniących funkcję audytora spadła o 106, a liczba małych i średnich firm audytorskich pełniących taką funkcję wzrosła o 93. Natomiast w okresie od lipca 2023 r. do czerwca 2024 r. liczba dużych firm audytorskich pełniących funkcję audytora spadła o 41, podczas gdy liczba małych i średnich firm audytorskich pełniących taką funkcję wzrosła o 45 (tabela 9).

Tabela 9. Zmiany według wielkości firm audytorskich (jednostka: spółki).

Zmiany liczby audytorów (wzrosty / spadki).

Pomimo rosnącej roli małych i średnich firm audytorskich w świadczeniu usług audytorskich dla spółek giełdowych ostatnie inspekcje CPAAOB wykazały, że w niektórych przypadkach środowisko do prawidłowego wykonywania zleceń audytorskich jest niewystarczające. Utrzymanie i poprawa jakości audytu w przypadku małych i średnich firm audytorskich stały się zatem pilnym wyzwaniem, dlatego, jak wspomniano wcześniej, CPAAOB zdecydowało się położyć większy nacisk na kontrole w tych podmiotach.

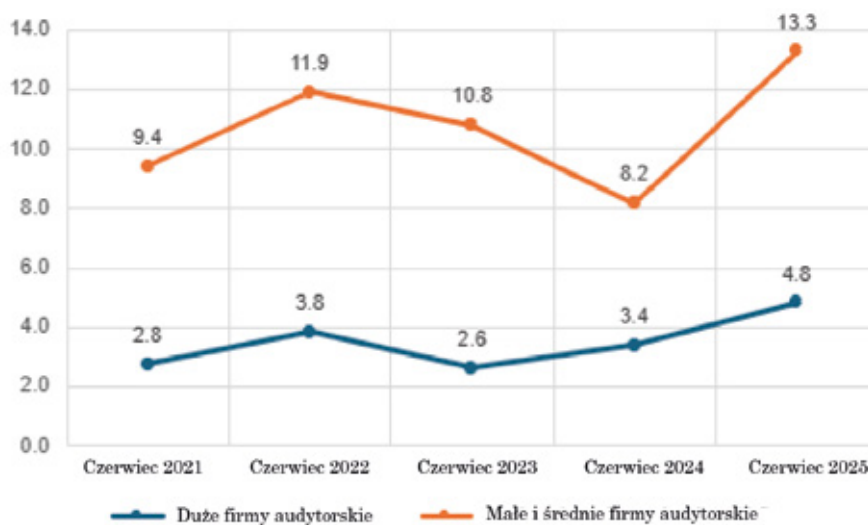
Rozwój małych i średnich firm audytorskich

Jednym z głównych powodów zmiany audytora, jak wspomniano powyżej, jest wynagrodzenie za badanie sprawozdania finansowego (w kontekście zasadności tego wydatku). Często wynika to z faktu, że duże firmy audytorskie zaczęły bardziej selektywnie podchodzić do ryzyka, ograniczając liczbę badań spółek giełdowych - w przypadku tych badań zasoby, koszty i zyski są nieproporcjonalne (zmieniają się one po zaoferowaniu podwyżek opłat za badanie). Dodatkowo uwzględnia się przypadki, w których okres trwania współpracy audytorskiej ulega wydłużeniu, jak również sytuacje, w których audytorzy rezygnują ze względu na wykryte oszustwa księgowo, problemy z ładem korporacyjnym oraz spory z kierownictwem dotyczące zasad rachunkowości. Elementy te przyczyniają się do częstszych zmian audytorów, w wyniku których spółki giełdowe wybierają małe i średnie firmy audytorskie.

Jeżeli badania spółek giełdowych o wysokim ryzyku badania (np. spółki, w których występują nieporozumienia między zarządem a audytorem dotyczące oszustw księgowych, problemów z ładem korporacyjnym lub zasad rachunkowości; spółki niedawno wprowadzone na giełdę) będą przejmowane głównie przez małe i średnie firmy audytorskie, które nie dysponują odpowiednimi zasobami i wiedzą, mogą pojawić się dodatkowe ryzyka. W rzeczywistości liczba nieprawidłowości wykrywanych w małych i średnich firmach audytorskich w Japonii w ostatnich latach utrzymuje się na wyższym poziomie niż w dużych firmach audytorskich i wykazuje tendencję wzrostową. (tabela 10).

Tendencja ta nie jest jednak specyficzna dla Japonii, ponieważ można ją również zaobserwować w Europie oraz w krajach Ameryki Północnej. Problematyka ta była omawiana na spotkaniach Międzynarodowego Forum Niezależnych Regulatorów Audytu (IFIAR), gdzie dzielono się wspólnymi obserwacjami oraz potencjalnymi sposobami rozwiązania tych kwestii. Z drugiej strony sytuacja oraz sposób monitorowania małych i średnich firm audytorskich różnią się w poszczególnych krajach.

Tabela 10. Średnia liczba wykrytych nieprawidłowości na jedno zlecenie audytorskie według wielkości firmy audytorskiej.

Przede wszystkim definicje mniejszych firm są inne, a także udział małych i średnich firm audytorskich w rynku audytów spółek giełdowych jest różny, co utrudnia bezpośrednie porównania. W Japonii nie istnieją przepisy prawne definiujące małe i średnie firmy audytorskie. Dla uproszczenia termin ten obejmuje wszystkie firmy audytorskie inne niż duże firmy audytorskie oraz firmy audytorskie ze średniego segmentu rynku. W Europie i krajach Ameryki Północnej stosowane definicje różnią się, dlatego należy zachować ostrożność przy ogólnych dyskusjach na temat „mniejszych firm audytorskich”.

Znaczenie międzynarodowych dyskusji

Chociaż nie jest łatwo prowadzić ogólną debatę na temat sposobów rozwiązania problemów mniejszych firm audytorskich, wymiana doświadczeń na arenie międzynarodowej jest wciąż korzystna dla organów nadzoru, ponieważ umożliwia lepsze zrozumienie podobnych wyzwań również w innych częściach świata. Zamiast traktować problemy mniejszych firm audytorskich jako kwestie specyficzne dla danego kraju, należy dążyć do wymiany informacji między organami nadzoru w celu wypracowania możliwych działań na rzecz poprawy jakości badań sprawozdań finansowych w tych firmach.

Jednakże, analizując te zagadnienia, należy uwzględnić następujące aspekty jako kluczowe założenia:

- Definicja małych i średnich firm audytorskich w poszczególnych krajach.
- Obecność rynkowa oraz rola mniejszych firm audytorskich w porównaniu z dużymi firmami audytorskimi (w tym oczekiwania organów nadzoru wobec małych i średnich firm audytorskich).
- Główne przyczyny problemów z jakością audytu w mniejszych firmach audytorskich (specyficzne dla tych podmiotów).
- Funkcje nadzorcze organów regulacyjnych, w tym inspekcje (różnice w monitorowaniu dużych i mniejszych firm audytorskich), mechanizmy wsparcia dla mniejszych firm audytorskich oraz równowaga między nadzorem a wsparciem.

Małe i średnie firmy audytorskie mają już ugruntowaną pozycję na rynkach na całym świecie. Jeśli jednak występuje problem, może on wywrzeć znaczący wpływ na rynek, niezależnie od tego, czy dotyczy dużej, średniej czy małej firmy audytorskiej. Dlatego też kontynuowanie globalnej wymiany informacji na temat mniejszych firm audytorskich byłoby korzystne, przy jednoczesnym uwzględnieniu wspomnianych wcześniej różnic w ich definicji i roli w poszczególnych krajach.

W niniejszym opracowaniu przedstawiliśmy ogólną sytuację dotyczącą audytu w Japonii, omówiliśmy atrakcyjność zawodu audytora oraz znaczenie audytu dla wzmacniania ładu rynkowego. Przeanalizowaliśmy również sytuację małych i średnich firm audytorskich oraz zwróciliśmy uwagę na znaczenie międzynarodowej wymiany doświadczeń w kontekście dyskusji na temat mniejszych firm audytorskich. Mamy nadzieję, że organy nadzoru oraz audytorzy w różnych jurysdykcjach, w tym w Japonii, będą mogli wzajemnie czerpać ze swoich doświadczeń i wspólnie dążyć do poprawy jakości audytówbadań sprawozdań finansowych. Na zakończenie pragniemy zaznaczyć, że niniejszy dokument nie odzwierciedla oficjalnych stanowisk instytucji, które reprezentujemy.

ENGLISH SUMMARIES OF ARTICLES

Internal auditing, including effective auditing, as a good tool for the correct management of the public finance sector and of the enhancing of its effectiveness

JOLANTA CIAK

ORCID: [0000-0003-4864-4692](https://orcid.org/0000-0003-4864-4692)

Aim: The aim of the study is to present internal auditing, including effective auditing, as a good tool for management in units of the public finance sector, supporting its functioning and the correct use of public funds.

Methodology / research approach: Achieving the pursued goal was possible thanks to the analysis of selected national and international subject literature items in the area of internal auditing and effective auditing and the results of audit research conducted in Poland.

Results and recommendations: The article confirms the importance of internal auditing and effective auditing for the management of units of the public finance sector. The results of research conducted in many countries confirm that the aforementioned audits let reveal losses and frauds; they demonstrate how the public administration may function better and cost less; they play an important role in democratic management systems of public sector; they are helpful in evaluating how unit managers perform their duties and complete their tasks; they let scan the consistency of the government and self-government programs; they are also helpful in evaluating public projects and services, identifying problems and shortcomings, and in formulating recommendations.

Originality / value: It is one of the few articles published in Polish subject literature in the examined field. The article partly fills the research gap in the area of effective auditing in particular. The presented theoretical arguments should become the contribution for further research in the post-pandemic period, in particular with the consideration of qualities characteristic for that time for the activities connected with the functioning of the public finance sector and effective use of public funds.

Keywords: internal auditing, effective auditing, public finance sector units, effectiveness, efficiency, new public management.

Good practices and challenges in the audit of SME financial statements

PIOTR KICA

ORCID: [0000-0002-6125-4763](https://orcid.org/0000-0002-6125-4763)

Objective: The aim of this study is to identify and analyse good practices used by audit firms in Poland during the preliminary and final audit of financial statements, with particular emphasis on the small and medium-sized enterprise (SME) sector.

Research methodology / approach: The main research method was a case study supported by an in-depth interview (IDI) questionnaire, in which the opinions of the auditor and the chief accountant were confronted when auditing the financial statements of an SME. A number of activities undertaken during the financial audit of corporate statements were analysed, and the main study was based on two in-depth interviews conducted with (1) the chief accountant and (2) the auditor.

Research limitations / implications: The study is limited to an audit firm and an SME located in Poland. The results may not be fully representative of other sectors of the economy or geographical regions. Further research may include a wider geographical scope and other industry sectors.

Originality / value: The study is an attempt to look at audit practices in Poland, particularly in the context of SMEs. A comparative analysis of the perspectives of the auditor and the chief accountant provides valuable information on cooperation and challenges encountered during the audit process, which can contribute to improving the quality of audit services.

Keywords: financial audit, SME, good practices, financial audit, auditor, chief accountant.

Reporting on artificial intelligence and investor relations among listed companies in Poland

IGOR KRAVCHUK

ORCID: [0000-0003-2556-8877](https://orcid.org/0000-0003-2556-8877)

Aim: To assess the role of artificial intelligence in listed companies in Poland basing on the analysis of annual reports and to evaluate the possible impact of information concerning artificial intelligence in reports on the market value of companies.

Methodology / research approach: The content analysis of annual reports and rates of return of companies in the WIG20 and mWIG40 stock market indices.

Results: Research of the 2023 annual reports of listed companies in Poland conducted to assess companies' perceptions of artificial intelligence technology in their annual reports showed that 30 percent of companies in the WIG20 index and 52,5 percent of companies in the mWIG40 index do not consider trends in using artificial intelligence in any way. In the IT sector, only one of the eight companies in mWIG40 did not provide information on artificial intelligence in its annual report. Price analysis of companies in the WIG20 index, whose reports most extensively described information on artificial intelligence, allowed us to conclude that the publication of this information had no impact on the rate of return of their shares, and an artificial intelligence technology activity for only one of the companies in the mWIG40 index likely have a positive impact on its financial performance and the rate of return of its shares.

Limitations: A deeper understanding of the impact of artificial intelligence information from reports on the market value of companies can be obtained in future research using econometric methods.

Originality: The article is one of the first attempts in the Polish scientific community to fill the research gap on investor relations in connection with artificial intelligence.

Keywords: artificial intelligence, annual report, investor relations, stock, rate of return.

Digital technological transformation

– an opportunity or a challenge for small and medium-sized enterprises

EWA MAKOWSKA

ORCID: [0000-0003-0947-8804](https://orcid.org/0000-0003-0947-8804)

Aim: The purpose of the article is to present the issue of digital transformation of processes in small and medium-sized enterprises in Poland in the context of the opportunities and challenges that this process creates for these entities.

Methodology for achieving the goal / research approach / concept of argument construction: The main research material were in-depth standardized interviews conducted with owners or managing directors in five enterprises from the SME sector.

Results / observations / recommendations: The obtained results prove that the digital transformation of processes introduced by enterprises from the SME sector is a manifestation of their competitive struggle on the market. At the same time, they treat it as a kind of necessity of today. The introduced technology contributes to noticeable changes in the work performed. Simple and repetitive activities are automated, giving employees more time to complete more complex tasks that require thorough analysis and a creative approach to problem solving.

Research limitations / implications: Due to the significant discrepancy in the scope of activities conducted by the surveyed entities, the main limitation was the difficulty in generalizing the results obtained during the qualitative study.

Practical implications: The conclusions presented in the article are important, especially in the context of growing interest in broadly understood digitization and process of automation in enterprises. They have cognitive value and can be used in further analyzes aimed at improving the quality of the company's functioning.

Practical implications: Possibilities of using the analysis results by local government units to improve their internal financial management procedures.

Originality / cognitive value: The article reduces the research gap in the field of digital transformation of processes in small and medium-sized enterprises in Poland in the context of the opportunities and challenges that this process creates for these entities. The research carried out is part of the trend of research on the use of broadly understood digitization and robotization in organizations. Taking into account the importance of the SME sector for the economy and the complexity of the problem discussed in the article, the presented conclusions may constitute a starting point for further quantitative and qualitative research.

Keywords: Digital transformation of processes, digitalization, small and medium-sized enterprises.

Comparative analysis of the results
of comprehensive audits of the Regional Audit
Chamber in selected cities of the Kuyavian-
Pomeranian Voivodeship - key conclusions
and common areas of irregularities

PAWEŁ MODRZYŃSKI

ORCID: [0000-0003-1861-0643](https://orcid.org/0000-0003-1861-0643)

Objective: Conducting a detailed comparative analysis of comprehensive audits by the Regional Audit Office (RIO) in selected cities of the Kuyavian-Pomeranian Voivodeship. The article has the purpose identified by the application, differentiation in the management of public finances and within the organization in the controlled local government units, as well as organized and recommendations regarding the effectiveness of legal management in these units.

Research methodology / approach: The article uses the method of comparative analysis, based on RIO post-inspection documents from comprehensive inspections carried out in six cities of the Kuyavian-Pomeranian Voivodeship. The analysis was divided into several stages: (1) preliminary classification of control areas, (2) comparison of control results, (3) formulation of common conclusions and (4) recommendations.

Results: The results of the analysis indicate the occurrence of common irregularities in all audited units, especially in the areas of accounting and public procurement. Numerous errors were found in keeping accounting books, preparing financial statements and managing public procurement. These observations lead to the conclusion that there is a need to strengthen supervision and improve internal procedures in public finance management.

Research limitations / implications: The analysis is based on audit documents from one voivodeship, which may limit the possibility of generalizing the conclusions to other regions. Moreover, post-audit documents do not reflect the full picture of the management of local government units, as they focus on selected aspects of activity.

Practical implications: Possibilities of using the analysis results by local government units to improve their internal financial management procedures.

Originality / value: The author states that the use of comparative analysis of RIO audit results allows for the identification of systemic problems in public finance management at the local level. The article provides valuable conclusions and recommendations that can be used by other local government units and by supervisory authorities to improve the effectiveness of public management.

Keywords: auditor, comprehensive audit, Regional Audit Office (RIO), public finance management.

BURNOUT OF AUDITORS AS A THREAT TO THE SECURITY
OF ECONOMIC TURNOVER IN POLAND

MARTA NOWAK

ORCID: [0000-0002-0625-7988](https://orcid.org/0000-0002-0625-7988)

Aim: To demonstrate the potential impact of auditor burnout on the security of economic transactions in Poland.

Methodology / research approach: The study used secondary data. An analysis was made of statistical data provided by the Polish Chamber of Auditors, data from the Central Statistical Office, a report on Generation Z in Poland and the results of psychometric tests.

Results: A threat resulting from the phenomenon of professional burnout on the security of economic transactions in Poland was demonstrated. This security is shaped, among others, by the subjection of enterprises and other entities specified by law to mandatory examination by a certified auditor. Auditor burnout and the threat of it in Poland is high and leads to the intention to leave the profession, and thus to a reduction in the number of auditors available on the market. In addition, deterioration of cognitive functioning, one of the basic symptoms of burnout, may adversely affect the quality of the work performed by auditors. Due to the age structure among auditors, there is a risk of a significant shortage of representatives of this profession in the near future. The specific nature of a statutory auditor's work is largely at odds with the values and professional preferences of Generation Z, which causes reluctance among young people entering the job market to choose a career path in audit.

Research limitations / implications: The presented research opens up a wide field of research. One of the consequences of the research results presented in this article is a new research project, initiated in cooperation with the Polish Chamber of Statutory Auditors, on the attractiveness of the profession of statutory auditor and its psychosocial determinants.

Originality / value: The presented conclusions should inspire entities responsible for the security of economic transactions in Poland to initiate activities aimed at increasing the number of statutory auditors, and in particular the influx of people

from Generation Z into the profession. The Polish Chamber of Statutory Auditors has already done this to a large extent by initiating a study of the attractiveness of the profession and the psychosocial factors affecting it, which will be carried out by an interdisciplinary team of researchers from the University of Economics in Wrocław and the University of Łódź.

Keywords: auditors, burnout, business security, Generation Z, intention to leave work, work-family conflict, effort-reward imbalance.

Presentation of information on the result
in the financial statements of capital groups listed on
the Warsaw Stock Exchange prepared in accordance
with IFRS

PIOTR PREWYSZ-KWINTO

ORCID: [0000-0002-4151-7335](https://orcid.org/0000-0002-4151-7335)

Objective: The aim of this study is to present the principles of presenting information on the result in financial statements prepared in accordance with International Financial Reporting Standards.

Research methodology / approach: The main method of the study was the analysis of financial data of the 130 largest entities listed on the Warsaw Stock Exchange.

Research limitations / implications: The study is limited to the presentation of information on the result included in the statements of comprehensive income prepared in accordance with the principles contained in IAS 1 for 2022 and 2023. Further research may concern subsequent years, both preceding and following the indicated research period.

Originality / value: The entities examined use the freedom provided by IAS 1 in terms of the structure of the report itself, distinguishing different numbers of partial levels of financial result as well as in the scope of the nomenclature used, often assigning the definitions of financial result levels rooted for years and resulting from the Accounting Act to others. Such presentation of information indicates a lack of standardization in the presentation of financial information.

Keywords: financial result, total result, other comprehensive income, IFRS, accounting standards.

Assessment of professional satisfaction of statutory auditors - results of a survey

GRAŻYNA VOSS

ORCID: [0000-0003-3358-4009](https://orcid.org/0000-0003-3358-4009)

DOROTA KANIA

KATARZYNA POKROP

Aim: Assessment of professional satisfaction of auditors and indication of potential directions for promoting the profession among people entering the labor market.

Methodology / research approach: The study used a survey questionnaire containing closed-ended questions. The study was conducted among auditors during the Annual Auditing Conference in 2024.

Results: The advantages and disadvantages of practicing the profession of auditor and the reasons for leaving and ceasing to practice the profession were indicated. Due to the decreasing number of auditors professionally active on the market, respondents presented what actions should be taken to encourage young people to start working and obtain auditor qualifications and promote the profession. Additionally, elements supporting the professional performance of the profession and the role of artificial intelligence (AI) used in the work of audit firms were identified.

Research limitations / implications: The presented results of the survey open up possibilities for conducting further research on the practice of the profession of auditor from the perspective of young people facing the choice of a career path, but also in the group of auditors in the field of the use of AI, increasing the attractiveness of the profession and remaining professionally active.

Originality / value: The presented research results and conclusions should encourage and inspire all entities involved in education, audit and audit supervision to undertake various and joint projects aimed at improving public awareness of the perception of audit as an activity influencing the improvement of the security of economic transactions.

Keywords: auditors, cessation of the profession, use of AI in audit, promotion of the profession

The role of the statutory auditor in the audit of the accounting policy functions

BEATA ZYZNARSKA-DWORCZAK

ORCID: 0000-0002-0827-2583

Aim: The article aims to present the role of the statutory auditor in verifying the functions of the accounting policy.

Methodology: The main research method is the assessment of national research standards and professional studies and an in-depth review of scientific literature.

Results: The article sets out the tasks of the statutory auditor in assessing the implementation of individual functions of accounting policy in financial reporting. In relation to specific policy functions, audit risks and their impact on the audit report are identified.

Research limitations / implications: The research limitation of the article is that the conclusions are drawn mainly on scientific literature, standards, and professional studies. Undertaking scientific empirical research in the presented area may be a valuable source of information for regulators, statutory auditors, and managers of audit firms, as well as for users of financial statements and users of audit reports.

Originality: The value of this study is to organize theoretical and practical knowledge regarding the importance of accounting policy research. The lack of exhaustive scientific research in this area indicates a cognitive gap, which the article partially fills, contributing to the understanding of the role of a certified auditor in verifying the correctness of functions of accounting policy.

Keywords: auditor, statutory auditor, financial audit, accounting policy, estimate, disclosures, financial statement.

